

USNESENÍ

VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY
ze dne 7. července 2004 č. 679

o Koncepti rozvoje knihoven v České republice na léta 2004 až 2010

Vláda

- I. schvaluje Koncepti rozvoje knihoven v České republice na léta 2004 až 2010, obsaženou v části III materiálu č.j. 882/04 a upřesněnou podle připomínek vlády (dále jen „Koncepce“);
- II. ukládá
 - 1) ministru kultury
 - a) seznámit s Konceptí hejtmany, primátora hlavního města Prahy a primátory statutárních měst, představitele Svazu měst a obcí a zástupce profesních sdružení v oblasti knihoven,
 - b) realizovat Koncepti ve spolupráci s ostatními členy vlády, vedoucími ostatních ústředních orgánů státní správy, hejtmany, primátorem hlavního města Prahy, primátory statutárních měst a předsedkyní Akademie věd České republiky,
 - c) zpracovat a předložit vládě průběžnou zprávu o plnění Koncepce, a to
 - ca) do 31. března. 2007,
 - cb) do 31. března. 2009,
 - d) zpracovat a předložit vládě do 31. března. 2011 závěrečnou zprávu o plnění Koncepce s návrhem na její aktualizaci,
 - e) navrhnout při sestavování rozpočtové kapitoly Ministerstva kultury návrhu státního rozpočtu České republiky na léta 2005 až 2010 finanční prostředky na zajištění realizace Koncepce v souladu s možnostmi státního rozpočtu České republiky,
 - f) zajistit zveřejnění tohoto usnesení ve Věstníku vlády pro orgány krajů a orgány obcí,
 - 2) členům vlády a vedoucím ostatních ústředních orgánů státní správy spolupracovat s ministrem kultury při realizaci Koncepce;
- III. doporučuje hejtmánům, primátorům statutárních měst a starostům obcí s pověřenými obecními úřady seznámit se s Konceptí a využít ji při zpracování dokumentů a naplňování záměrů v péči o rozvoj knihoven v jejich působnosti.

Provedou:

členové vlády,
vedoucí ostatních ústředních orgánů státní správy

Na vědomí:

hejtmani
primátoři statutárních měst,
předsedkyně Akademie věd ČR

Předseda vlády
PhDr. Vladimír Špidla, v .r.

Předkládací zpráva

Na základě usnesení vlády ČR ze dne 7. ledna 2004 č. 3 o Plánu nelegislativních úkolů vlády na 1. pololetí 2004 a výhledu na 2. pololetí 2004 předkládá Ministerstvo kultury (dále jen MK) vládě ke schválení materiál Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2004-2010.

MK i ostatní ústřední orgány státní správy a v posledních letech zejména obce a kraje, resp. územní samosprávné celky věnují podpoře knihovnictví poměrně velkou pozornost a vynakládají na ni značné finanční prostředky. Tato finanční podpora z veřejných zdrojů není ovšem vždy dostatečně a efektivně koordinována. Navrhovaná Koncepce si klade za cíl do určité míry tento nedostatek odstranit tím, že předkládá možnost koordinace výdajů veřejných rozpočtů na podporu veřejných knihovnických a informačních služeb (dále jen VKIS) a dosažení synergického efektu prostřednictvím priorit definovaných nejen s ohledem na stávající stav VKIS, ale i na účelné využití fondů EU na podporu těchto veřejných služeb.

Po roce 1989 již byla zpracována jedna koncepce rozvoje českého knihovnictví. Pod názvem Strategie knihoven 1999-2003 ji v roce 1998 připravila Ústřední knihovnická rada (dále jen ÚKR), poradní orgán ministra kultury pro oblast knihovnických a informačních služeb, knihovnictví a knihoven. Strategie byla přijata jako koncepční materiál MK. V souvislosti s reformou veřejné správy byly z MK převedeny státní vědecké knihovny (dnes krajské knihovny) do zřizovací pravomoci krajů. Proces existence 1 krajské knihovny v každém kraji byl završen ve 2. etapě reformy povýšením 4 bývalých okresních knihoven (v Havlíčkově Brodě, Pardubicích, Karlových Varech a Zlíně) do funkce krajské knihovny. Tyto nově vzniklé krajské knihovny ovšem logicky nemají stejné prostorové ani personální podmínky jako bývalé státní vědecké knihovny a úroveň poskytovaných VKIS je proto v těchto krajích nižší. MK si tento problém uvědomuje a pro vyrovnání stavu připravilo materiál Státní podpora výstavby a rekonstrukce krajských knihoven. Materiál nebyl vládě předložen vzhledem k zamítavému stanovisku Ministerstva financí (dále jen MF).

Cílem Koncepce je podpořit rozvoj knihoven, aby každý obyvatel ČR měl rovné šance v přístupu ke kvalitním VKIS. Materiál shrnuje hlavní problémové okruhy českého knihovnictví, navrhuje způsob jejich řešení a určuje odpovědnosti za plnění stanovených úkolů. V úvodu materiálu je popsán současný stav knihovnictví, knihoven a informačních institucí (včetně základních statistických údajů uvedených v příloze), charakterizovány slabé a silné stránky, rizika a příležitosti. Dále jsou shrnuty a zhodnoceny současné státem vyhlašované a financované dotační tituly a programy na podporu rozvoje VKIS. Vlastní koncepce určuje směry vývoje knihovnictví na příštích 5 let a jako hlavní součást popisuje téměř tři desítky dílčích cílů a postupných kroků, jak vytyčených směrů dosáhnout. Nezbytnou součástí je též vyčíslení potřebných finančních nákladů.

Materiál byl zpracován v souladu se základními cíli programů Evropské unie (dále jen EU) a UNESCO týkajících se priorit společenství zejména v oblasti rovného přístupu, uchování, ochrany a zpřístupnění kulturního dědictví a rozvoje lidských zdrojů. Při přípravě Koncepce vycházelo MK z podkladů odborné veřejnosti zpracovaných pod vedením ÚKR.

Materiál byl předložen do meziresortního připomínkového řízení všem členům vlády, hejtmanům, primátoru hl. města Prahy, primátorům statutárních měst, Svazu měst a obcí, Asociaci krajů, Sdružení knihoven ČR a Svazu knihovníků a informačních pracovníků, jejichž stanoviska s vypořádáním jsou obsahem části IV.

Veškeré připomínky byly akceptovány, materiál je tudíž předkládán **bez rozporu**.

Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2004 – 2010

1 Úloha knihoven v informační společnosti

Znalosti představují jeden ze základních předpokladů rozvoje informační společnosti. Zásadní změna způsobu nakládání s informacemi jako důsledek digitální revoluce má stále rostoucí význam pro práci lidí i jejich každodenní život. Informační společnost může občanům nabídnout nové možnosti prosperity a aktivnější úlohu ve společnosti. Schopnost využívat informace a transformovat je ve znalosti se stává důležitým faktorem konkurenceschopnosti jednotlivců, institucí i celých států. Naopak rozšiřující se propast mezi informačním bohatstvím a informační chudobou, respektive omezenost přístupu k informacím pro některé části společnosti, by mohla vyústit v sociální napětí.

Knihovny jsou institucemi, které se tradičně po tisíciletí zabývají shromažďováním, zpracováváním, uchováváním, ochranou a zpřístupňováním publikovaných dokumentů v jakékoliv formě. Jejich nepostradatelnou funkcí je m.j. uchování historických fondů, jako nedílné součásti kulturního dědictví. Knihovny jsou významným nástrojem praktického uskutečňování základního lidského práva na rovný přístup k informacím (všem bez rozdílu – bohatým a chudým, ženám i mužům, obyvatelům měst a venkova, handicapovaným a zdravým, menšinám i většinové společnosti), na jejich svobodnou výměnu, na získávání znalostí a svobodné utváření názorů. Slouží jako prostředek naplňování ústavně zakotveného práva na informace a jsou tedy jedním z pilířů demokracie. Současný stav podpory knihovní infrastruktury v České republice však nesnese srovnání s rozvinutými demokraciemi (skandinávské země, Velká Británie, apod.).

Činnost knihoven je veřejnou službou a knihovny jsou považovány za instituce veřejného zájmu. Ve svém poslání se podílejí zejména na:

- celoživotním vzdělávání, podpoře nezávislého rozhodování a duchovního rozvoje a uspokojování kulturních potřeb všech občanů bez rozdílu,
- vytváření infrastruktury pro oblast vzdělávání, výzkumu a vývoje,
- zpřístupňování informací z oblasti veřejné správy,
- zprostředkování informací na podporu podnikání, zejména malým a středním podnikatelům,
- zprostředkování, zpřístupňování a uchování lidského poznání,
- uchovávání a ochraně kulturního dědictví,
- podpoře budování místních komunit a sociální integraci na místní úrovni,
- podpoře rozvoje venkova,
- podpoře aktivního využívání volného času, zábavy a rekreace.

Charakteristickým rysem současného vývoje je stále rostoucí podíl elektronické komunikace a zvyšující se objem digitálních dokumentů vedle neklesajícího objemu klasické tištěné produkce. Rozvoj informačních a komunikačních technologií zásadním způsobem ovlivňuje činnost knihoven, mění tradiční postupy a služby, které musí pohotově reagovat na měnící se požadavky uživatelů knihoven.

Přístup k celosvětové informační síti internet a k využívání elektronických dokumentů je možný pouze prostřednictvím informační a komunikační techniky, jejíž efektivní využívání vyžaduje speciální znalosti a dovednosti. Nízká úroveň informační gramotnosti zejména starší části populace a ekonomické a sociální bariéry jsou hlavními příčinami nerovného postavení některých skupin obyvatelstva v přístupu k informačním zdrojům.

Knihovny vybavené odpovídající technikou a odborným personálem se výrazně podílejí na řešení tohoto rozporu tím, že široké veřejnosti nabízejí volný přístup nejen ke svým knihovním fondům a službám, ale i ke světové informační síti. Knihovny si i v budoucnu zachovají své tradiční funkce shromažďování, zpracovávání, uchovávání a zpřístupňování tištěných dokumentů, ale současně začínají vykonávat obdobné funkce pro elektronické zdroje. Mají důležitou, nezastupitelnou a rostoucí úlohu při integraci tištěných a elektronických médií.

Mění se společenské prostředí je determinováno evropskou integrací, otevřenými hranicemi, multikulturními společenstvími, stále větším konkurenčním soutěžením. Knihovnám se nabízí příležitost napomoci procesu demokratizace podporou rozvoje občanské společnosti v místech působení. Na důležitosti nabývá tato oblast právě vstupem do EU.

Aby knihovny mohly uskutečňovat své nové poslání a dále naplňovat očekávání svých uživatelů, musejí pokračovat v zásadních změnách své činnosti a rozšířit své služby s využitím informačních a komunikačních technologií. V řadě knihoven byla taková změna již započata a v některých knihovnách bylo dosaženo pokročilého stupně transformace, ale osvojování a aplikace stále se vyvíjejících informačních technologií ve službách uživatelům je nekončící proces, který vyžaduje soustavnou podporu při obnově a rozvoji technické a informační infrastruktury.

2 Analýza současného stavu (veřejných knihovnických a informačních služeb) knihoven

Dle zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon) tvoří systém knihoven v ČR:

- a) knihovny zřízené MK - Národní knihovna ČR (dále jen NK ČR), Moravská zemská knihovna a Knihovna a tiskárna pro nevidomé K.E. Macana,
- b) krajské knihovny zřízené příslušným orgánem kraje,
- c) základní knihovny zřízené příslušným orgánem obce nebo jiným zřizovatelem,
- d) specializované knihovny

K 20. 6. 2004 bylo v evidenci knihoven MK evidováno 6.014 knihoven.

Národní knihovna ČR

NK ČR je centrem systému knihoven. V systému knihoven vykonává koordinační, odborné, informační, vzdělávací, analytické, výzkumné, standardizační a metodické a poradenské činnosti. Provozuje rozsáhlé systémy a databáze celostátního významu, například Souborný katalog, Českou národní bibliografii, Jednotnou informační bránu, Digitální knihovnu a plní další ústřední funkce. Odpovídá za trvalé uchování a zpřístupnění dokumentů publikovaných na území České republiky.

Rozvoj NK ČR je dlouhodobě limitován charakterem a stavem historického objektu národní kulturní památky Klementinum. Stále odkládaná rekonstrukce sídla NK ČR nebo

výstavba nového objektu knihovny zvyšuje nebezpečí havarijních situací a vede k omezování základních i specializovaných služeb pro uživatele i knihovny.

Krajské knihovny

Do roku 2001 zřizovalo MK 8 státních vědeckých knihoven, které ke dni 1. 7. 2001 převedlo do pravomoci krajských samospráv. Tímto byl zahájen proces vzniku krajské knihovny v každém kraji, završený dne 1. 5. 2002 zřízením Krajské knihovny v Karlových Varech. Funkcí krajské knihovny v Jihomoravském kraji byla pověřena Moravská zemská knihovna zřizovaná MK, funkci krajské knihovny v hlavním městě Praha plní Městská knihovna v Praze. MK zajistilo vydáním prováděcích vyhlášek k zákonům pro krajské knihovny celostátní povinný výtisk periodické produkce a regionální povinný výtisk neperiodik, jež jsou základem rovnoměrného doplňování knihovního fondu.

Krajské knihovny tvoří významný prvek systému knihoven a jsou hlavním garantem dostupnosti VKIS ve svém kraji. V krajských knihovnách je uchovávan a veřejnosti zpřístupňován informační fond jinde nedostupný, jako jsou knižní fondy historické a regionální literatury. Knižní fondy krajských knihoven jsou v univerzitních městech nenahraditelné pro studenty, vysokoškolské pedagogy a pracovníky z oblasti vědy a výzkumu. Činnosti, rozsah knihovních fondů i služeb jednotlivých krajských knihoven jsou značně odlišné a jsou výrazně determinovány jejich vývojem v minulém období. Existují podstatné rozdíly mezi krajskými knihovnami vzniklými z původních státních vědeckých knihoven a krajskými knihovnami, které vznikly v krajských městech nové vzniklých krajů, tj. v Havlíčkově Brodě (kraj Vysočina), Karlových Varech, Pardubicích a Zlíně. Knihovny v nově vzniklých krajích poskytují řadu služeb na srovnatelné úrovni, ale za značně ztížených podmínek. Některé služby těchto knihoven jsou výrazně limitovány prostorovými podmínkami, rozsahem knihovních fondů i personálním zajištěním. Velkým úkolem příštího období je vyrovnání těchto rozdílů. Pro splnění tohoto úkolu připravilo MK již počátkem roku 2004 materiál Státní podpora výstavby a rekonstrukce krajských knihoven. Tento materiál si klade za cíl podpořit ze zdrojů státního rozpočtu výstavbu či rekonstrukci budov pro potřeby krajských knihoven kraje Moravskoslezského, Karlovarského, Zlínského a Vysočina. Vzhledem k situaci státního rozpočtu byl materiál odmítnut MF a tudíž nebyl ani předložen na jednání vlády.

Základní knihovny provozované obcemi

Celkový počet veřejných knihoven provozovaných obcemi přesahuje počet 6 000. Tato síť tvoří základní infrastrukturu pro zajištění dostupnosti VKIS všem obyvatelům ČR. V průběhu

90. let minulého století prošla velká část obecních knihoven a všechny okresní knihovny zásadní systémovou změnou. Knihovny financované státem byly převedeny pod zřizovatelskou pravomocí obcí a začaly fungovat v odlišných podmínkách. Po letech stagnace se systém na přelomu tisíciletí postupně stabilizoval. Rozhodující úlohu v tomto procesu sehrál Program podpory zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven¹. V rámci tohoto programu vznikla síť 106 knihoven pověřených výkonem regionálních funkcí, která vedle

¹ Program podpory zajištění regionálních funkcí knihoven byl v letech 2002-2004 financován z rozpočtu MK každoročně částkou cca 130.000 tis. Kč. V souvislosti s dokončením reformy veřejné správy (prostřednictvím novely zákona o rozpočtovém určení daní a knihovního zákona) se od r. 2005 počítá s převedením finančních prostředků do rozpočtu krajů a následným financováním a administrováním programu krajskými samosprávami. Novely zmíněných zákonů budou projednány v 2. polovině roku 2004.

krajských knihoven poskytuje servis a podporu knihovnám v menších obcích. V posledních letech se výrazně zvýšil počet čtenářů a návštěvníků knihoven, podstatný nárůst lze zaznamenat i u počtu výpůjček (bližší údaje – viz tabulka „Vybrané statistické údaje za oblast knihoven“ uvedená v Příloze).

Přelom tisíciletí přinesl v oblasti knihoven řadu pozitivních výsledků a změn. Knihovny jsou stále lépe vybavovány výpočetní technikou a napojovány na síť internet. Rychle postupuje automatizace knihovnických procesů a katalogů. Využití informačních a komunikačních technologií v činnosti knihoven je rozhodujícím impulsem pro proměnu jejich společenských funkcí. Vedle tradičního osvětového působení je kladen důraz na informační činnosti. Řada knihoven poskytuje nové typy služeb a vychází vstříc uživatelům, a to i z podnikatelské sféry. Rodí se nové formy vzájemné spolupráce, aniž by tím ztrácely na významu některé funkce tradiční.

Nicméně v důsledku společenské a ekonomické transformace došlo k jisté stagnaci knihovnických služeb. V minulých letech bylo z finančních důvodů omezeno doplňování knihovních fondů novými přírůstky, situace se nyní pomalu zlepšuje. Zčásti byla utlumena nebo je ve dlouhodobém skluzu ediční činnost. Knihovny pozastavují odpisy, jen omezeně řeší otázky ochrany fondů, nevybavují odborné provozy v potřebném rozsahu, odkládají stavební úpravy nebo opravy. Problémem je rovněž nízké platové ohodnocení pracovníků knihoven. Mezi důsledky, které se uživatelů a čtenářů přímo dotýkají, patří likvidace některých poboček, zvýšení čtenářských poplatků, omezování provozu a meziknihovní výpůjční služby, snižování počtu zaměstnanců apod.

Na druhé straně byl v minulých letech nově postaven či zrekonstruován poměrně velký počet budov knihoven - od roku 1992 více než 90 staveb a další se realizují nebo připravují. Téměř o polovinu pak vzrostl počet studijních míst v knihovnách.

Specializované knihovny a základní knihovny se specializovanými knihovními fondy

Významnou součástí systému knihoven jsou specializované knihovny, které vykonávají koordináční, odborné, informační, vzdělávací, analytické, výzkumné, metodické a poradenské činnosti pro knihovny v rámci své specializace (např. Státní technická knihovna, Národní lékařská knihovna, Knihovna AV ČR, Ústav zemědělských a potravinářských informací, Knihovna Národního muzea, Národní pedagogická knihovna Komenského apod.).

Specializované knihovny a základní knihovny se specializovanými knihovními fondy, vytvářejí sítě knihoven, které jsou orientovány na zajištění specializovaných informačních potřeb (např. vysokoškolské knihovny, knihovny Akademie věd České republiky, lékařské knihovny, muzejní knihovny) nebo budují kooperační systémy za účelem optimalizace přístupu k informačním zdrojům a vytváření systémů vyspělých informačně knihovnických služeb v celostátním i nadnárodním měřítku. Tyto knihovny mají rozhodující význam pro zajištění přístupu k odborným informacím a tvoří přirozenou infrastrukturu výzkumu a vývoje a odborného, zejména terciárního vzdělávání.

Vysokoškolské knihovny

Vysokoškolské knihovny se stále významněji zapojují do VKIS.

I přes složitou finanční situaci vysokých škol byly knihovní fondy vysokoškolských knihoven obnovovány a doplňovány, především zahraniční literaturou. V roce 2001 vykazovaly knihovní fondy 50% nárůst oproti roku 1990 a každoroční přírůstky odpovídají

tomuto trendu. Vedle tištěných informačních zdrojů, které jsou stále základní složkou informačního zabezpečení pedagogické a vědeckovýzkumné činnosti školy, má stále větší význam přístup k elektronickým informačním zdrojům. Získávání těchto zdrojů bylo v letech 2000-2004 významně rozšířeno realizací projektů v rámci programu „Informační zdroje pro výzkum a vývoj - LI“, vyhlášeného Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT).

Rozvoj technické a technologické infrastruktury vysokoškolských knihoven byl podpořen grantovými projekty Fondu rozvoje vysokých škol, kde byl pro knihovny vytvořen samostatný tematický okruh. Byly zavedeny nové druhy knihovnicko-informačních služeb využívající moderní technologie, např. zpřístupňování elektronických informačních zdrojů v lokálních sítích i prostřednictvím vzdáleného přístupu nebo elektronické dodávání dokumentů.

Vysoké školy projevíly snahu o zlepšení prostorové situace knihoven. Bylo postaveno několik nových budov knihoven. Řada knihoven získala nové prostory nebo své současné prostory rekonstruovala a rozšířila. Většina univerzitních a fakultních knihoven tak mohla zpřístupnit významnou část svých fondů ve volném výběru a zvýšit počty studijních míst.

Jedním z nejzávažnějších problémů vysokoškolských knihoven zůstává jejich personální poddimenzování, nevyhovující kvalifikační struktura pracovníků a neodpovídající platové ohodnocení. Tato skutečnost je také limitujícím faktorem pro rozšiřování spektra veřejných knihovnických a informačních služeb poskytovaných knihovnami vysokých škol.

Soustava vědeckých informací Akademie věd ČR

je tvořena středisky vědeckých informací a knihovnami a Knihovnou AV ČR (dále jen KNAV). Střediska vědeckých informací a knihovny fungují na všech 60 pracovištích Akademie věd ČR (dále jen AV ČR) jako specifické organizační útvary, jejichž úkolem je získávat, zpracovávat a šířit vědecké informace. Celkový rozsah fondů v knihovnách pracovišť AV ČR v roce 2003 přesáhl 3 mil. knihovních jednotek, v současné době je odebíráno 7365 titulů periodik, zpřístupňován je kromě Web of Science velký počet elektronických databází a k dispozici jsou také další elektronické informační zdroje.

KNAV koordinuje činnost středisek vědeckých informací a knihoven AV ČR. Podle zřizovací listiny má za úkol provozovat knihovnické, informační a reprografické služby pro ústavy AV ČR, vysoké školy a ostatní uživatele ve sféře vědy a výzkumu, zajišťuje a řeší informační infrastrukturu pro výzkum. Zpracovává historickou retrospektivu vzácných fondů. Knihovna je podle nového knihovního zákona registrovaná v evidenci MK jako specializovaná knihovna.

V současné době KNAV poskytuje služby srovnatelné s vědeckými knihovnami v České republice i v zahraničí. Umožňuje přístup do primárních a sekundárních databází AV ČR. Jako největší knihovna v AV ČR je KNAV předurčena k monitorování trendů a nových standardů v knihovnictví a informační vědě a k zajišťování odborné metodiky pro ústavní knihovny AV ČR.

Cílem rozvoje knihoven AV ČR pro příští období je:

- vytvoření co nejširší pramenné základny k historickým knižním fondům pro badatele,
- vytvoření maximální možné dávky digitalizovaných dokumentů z historických fondů a materiálů poškozených povodněmi při zajištění vysoké kvality,

- vytvoření uživatelsky pohodlného a zpracovatelsky maximálně výhodného prostředí pro ASEP/RIV,
- zpřístupnění širokého spektra vědeckých informačních zdrojů s využitím účelových programů a konsorciálních projektů,
- zajištění kvalitního provozu knihovního systému Aleph všem připojeným ústavním knihovnám a převedení souborného katalogu AV ČR do tohoto systému,
- integrace heterogenních databází KNAV pod jednotné vyhledávací prostředí.

Vedle sítě knihoven AV ČR působí řada dalších knihoven výzkumných ústavů, které nejsou samostatně statisticky sledovány. Často obsahují vysoce specializované a na území ČR unikátní dokumenty, mají výhodu přesně definované uživatelské obce a bezprostředního kontaktu s ní a jejich fondy.

Veřejné knihovnické a informační služby ve zdravotnictví (lékařské knihovny)

V současné době poskytuje knihovnicko-informační služby 149 lékařských knihoven a středisek vědeckých informací ve zdravotnictví.

Z toho 43 pracovišť působí v přímo řízených organizacích resortu zdravotnictví, 1 pracoviště – Národní lékařská knihovna (dále jen NLK) je organizační složkou státu v působnosti resortu zdravotnictví a 105 pracovišť je zřízeno v působnosti ostatních resortů. Zdravotnické knihovny jsou zřízeny v různých typech zařízení – fakultní nemocnice a lékařské fakulty (integrovaná pracoviště), fakultní knihovny, odborné léčebné ústavy, vědecko-výzkumná pracoviště, hygienické stanice, léčebné lázně, střední zdravotnické školy a další zařízení. Podle knihovního zákona č. 257/2001 Sb. bylo k 31. 12. 2003 na MK zaevidováno celkem 67 těchto pracovišť.

Zdravotnické knihovny spolupracují při poskytování knihovnicko-informačních služeb (národních i mezinárodních) pro odbornou i laickou veřejnost, při akvizici informačních zdrojů – klasických a elektronických, při budování oborových souborných katalogů a národní lékařské bibliografie využívají českou verzi tezauru Medical Subject Headings, realizují vzdělávací aktivity a zabezpečují rozvoj komunikačních a informačních technologií (89% knihoven je připojeno na internetovou síť). V knihovnách probíhá postupná automatizace knihovnických procesů a jsou implementovány knihovnické a další potřebné standardy.

Zdravotnické knihovny jsou řešiteli několika projektů integrovaného výzkumu a vývoje, především s problematikou optimalizace informační infrastruktury a zdrojů pro vědu výzkum a vzdělávání a spolupracují i se zahraničními partnery, např. Evropskou asociací lékařských knihoven.

Slabá a riziková místa v poskytování veřejných knihovnicko-informačních služeb ve zdravotnictví jsou:

- optimalizace existující sítě knihovnicko-informačních pracovišť s ohledem na probíhající diferenciaci zdravotnických zařízení,
- nedostatečné nástroje a procesy pro sdílení zdrojů a služeb,
- omezená dostupnost knihovních fondů,
- neúplná informační infrastruktura ICT,
- nedostatečné prostorové zajištění činnosti knihoven,

- absence standardů pro kvalitu služeb,
- úroveň znalostí a dovedností lidských zdrojů, definice kvalifikačních podmínek pro výkon zdravotnického knihovníka.

Ministerstvo zdravotnictví (dále jen MZd) připravuje vlastní koncepci veřejných informačních služeb ve zdravotnictví, která bude obsahovat další informace.

Knihovnické a informační služby v zemědělství a potravinářství

V současné době poskytuje zemědělské a potravinářské knihovnické a informační služby 25 knihoven a informačních středisek v resortu zemědělství; buď přímo řízených Ministerstvem zemědělství (dále jen MZe) nebo privátních. Roli specializovaných a potravinářských knihoven plní rovněž knihovny příslušných univerzit.

Zemědělské a potravinářské knihovny spolupracují při poskytování knihovnických a informačních služeb a vytvářejí konsorcia pro společné využívání informačních zdrojů. Ústav zemědělských a potravinářských informací se podílí na tvorbě mezinárodního informačního systému AGRIS vytvářeného pod záštitou Organizace spojených národů pro výživu a zemědělství.

Pro efektivní poskytování knihovnických a informačních služeb v zemědělství je potřebné:

- vytvořit a zavést dostatečně účinnou spolupráci při získávání a využívání informačních zdrojů,
- zajistit větší dostupnost knihovních fondů a jejich sdílené zpracování,
- obnovit metodické řízení knihoven a jejich vzájemnou spolupráci a koordinaci,
- dále rozvíjet informační a poradenskou službu všem skupinám uživatelů.

Knihovny muzeí, galerií a archivů

Nedílnou součástí kulturního dědictví tvoří knihovny s historickými knihovními fondy – muzejní a zámecké knihovny. Fondy zámeckých knihoven, spravované Národním památkovým ústavem a Národním muzeem, jsou prohlášeny za národní kulturní památku a vztahuje se na ně režim zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. I tyto knihovny se stále významnějším způsobem zapojují do celostátního systému knihoven a začínají využívat moderních informačních technologií.

Muzejní knihovny mají ve srovnání s jinými veřejnými knihovnami v mnoha ohledech horší postavení. Nejsou dostatečně vybavené informačními technologiemi, takže nemohou využívat jejich možností. Bohaté a často unikátní knižní fondy nejsou dostatečně zpracované. Rovněž personální obsazení muzejních knihoven neodpovídá potřebám. V neposlední řadě muzejním knihovnám chybějí i finanční prostředky na nákup literatury.

Přesto fondy muzejních knihoven obsahují velké knižní bohatství a ohromný informační potenciál. Významnou složku jejich knižních fondů tvoří regionální literatura, která často není zastoupena v jiné knihovně regionu. Muzejní knihovny shromažďují vedle knih, rukopisů, historických fondů i jiné materiály a dokumenty – fotografie, plakáty, předlohy, výstavní a aukční katalogy a podobně.

Obdobný charakter mají i knihovny sítě galerií a archivů.

2.1 Základní vývojové tendence uplynulého období a jejich vyhodnocení

2.1.1 Východiska Koncepce

Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon), po více než čtyřiceti letech nově vymezuje prostor pro poskytování knihovnických a informačních služeb obyvatelům a přizpůsobuje legislativní úpravu oblasti knihovnictví požadavkům současného společenského i technologického vývoje. Zároveň však vychází z historického vývoje českého knihovnictví, determinovaného prostředím a tradicí.

Zcela nově je chápána oblast VKIS včetně principu, podle něhož jsou stanoveny služby poskytované bezplatně tak, aby byl zajištěn rovný přístup ke všem informacím zprostředkovaným veřejnými knihovnami a vyloučeny překážky jejich dostupnosti. Zákon formuluje nové zásady organizace knihoven včetně dotační politiky, stanoví způsob evidence knihoven, správy a ochrany knihovních fondů. Zákon je účinný od 1. ledna 2002 a má přímou vazbu na realizaci zákonů souvisejících s reformou veřejné správy. V této souvislosti je vymezena i úloha nově ustavených krajských knihoven včetně výkonu regionálních funkcí.

Uvedení knihovního zákona v život, naplnění jeho principů skutečným obsahem kvalitních a pohotových VKIS obyvatelům je a bude dlouhodobým procesem, který si vyžádá aktivní úsilí knihoven, jejich zaměstnanců, provozovatelů knihoven i státní správy. Přijetí knihovního zákona se stalo impulsem pro aktualizaci dokumentu „Strategie knihoven v ČR 1999-2003“, přijatého ÚKR v r. 1999.

Předkládaná Koncepce vychází z ustanovení obecně závazných předpisů vztahujících se ke knihovnám a jejich úloze ve společnosti, k nimž kromě již citovaného knihovního zákona. patří:

- Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči,
- Zákon č. 37/1995 Sb., o neperiodických publikacích,
- Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím,
- Zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a změně některých dalších zákonů (tiskový zákon),
- Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon),
- Zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů,
- Zákon č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o podpoře výzkumu a vývoje),
- Nařízení vlády ČR č. 288/2002 Sb., kterým se stanoví pravidla poskytování dotací na podporu knihoven,
- Vyhláška Ministerstva kultury č. 88/2002 Sb. k provedení zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon).

Dále Koncepce usiluje o naplnění základních tezí politických a dalších odborných dokumentů přijatých vládou ČR, UNESCO, EU a Mezinárodní federací knihovnických asociací (dále jen IFLA). Jsou to zejména:

- Usnesení vlády ČR ze dne 10. 4. 2000 č. 351 o Konceptci státní informační politiky ve vzdělávání,
- Usnesení vlády ČR ze dne 10. 1. 2001 č. 40 o aktualizaci Strategie účinnější státní podpory kultury (kulturní politiky),
- Usnesení vlády ČR ze dne 12. 9. 2001 č. 904 o Plánu II. etapy Realizace státní informační politiky ve vzdělávání,
- Usnesení vlády ČR ze dne 22. 5. 2002 č. 516 k Analýze vývoje a stavu výzkumu a vývoje v ČR a jejich srovnání se zahraničím,
- Usnesení vlády ČR ze dne 28. 4. 2003 č. 417 k návrhu Národního programu výzkumu,
- Usnesení vlády ČR ze dne 8. 10. 2003 č. 992 k průběžné zprávě o plnění plánu realizace státní informační politiky ve vzdělávání a o Aktualizovaném plánu II. etapy Realizace státní informační politiky ve vzdělávání,
- Usnesení vlády ČR ze dne 7. 1. 2004 č. 5 k Národní politice výzkumu a vývoje České republiky na léta 2004-2008,
- Usnesení vlády ČR ze dne 14. 1. 2004 č. 44 ke koncepci Projektu internetizace knihoven,
- Usnesení vlády ČR č. 265 ze dne 24. března 2004 ke Státní informační a komunikační politice,
- Zelená kniha o úloze knihoven v moderním světě z roku 1998, přijatá Evropským parlamentem 28. 10. 1998,
- Úmluva o výměně oficiálních publikací a vládních dokumentů mezi státy (Paříž, 3. 12. 1958) - 12/1965 Sb.
- Manifest UNESCO o veřejných knihovnách z roku 1994,
- Manifest UNESCO o školních knihovnách z roku 2000,
- Charta o uchování digitálního dědictví, přijatá 32. zasedáním Generální konference UNESCO, Paříž 2003,
- Rezoluce č. 33 přijatá na 29. zasedání Generální konference UNESCO, Paříž 1997 (týká se užívání trvanlivějšího, tj. nekyselého papíru a nápravných opatření),
- Doporučení o podpoře a užívání více jazyků a všeobecném přístupu do kyberprostoru, přijaté 32. zasedáním Generální konference UNESCO, Paříž 2003,
- Program UNESCO „Paměť světa“,
- eEurope+ 2003 Společný program k realizaci informační společnosti v Evropě. Akční plán připravený kandidátskými státy s příspěvím Evropské komise v roce 2001,
- eEurope 2005: Informační společnost pro všechny. Akční plán EU z roku 2002,
- Směrnice IFLA/UNESCO – Služby veřejných knihoven z roku 2001,
- Směrnice IFLA a UNESCO pro školní knihovny 2002,
- Manifest IFLA o přístupu k internetu z roku 2002.

2.2 Silné a slabé stránky, příležitosti a rizika v oblasti poskytování VKIS

Silné stránky	Slabé stránky
<ul style="list-style-type: none">▪ Existence rozsáhlé sítě knihoven, které poskytují VKIS.▪ Existence početných a z pohledu světového kulturního dědictví ve svém celku mimořádně kvalitních historických a konzervačních fondů domácích dokumentů.▪ Dobrá úroveň standardizace procesů zpracování a zpřístupnění knihovních fondů formou souborných katalogů.▪ Aktivní využívání informačních technologií při poskytování VKIS a v dalších činnostech knihoven.▪ Dostatečně široká nabídka domácích a zahraničních elektronických informačních zdrojů využívaných při poskytování VKIS a jejich integrace v jednotném prostředí.▪ Etablování základních knihoven jako kulturních center obcí.▪ Konstituování krajských knihoven jako metodických, školících a ústředních center pro knihovny v kraji.▪ Schopnost zaměstnanců knihoven akceptovat změny v obsahu činnosti knihoven v informační společnosti.▪ Vybudování center mimoškolního vzdělávání zaměstnanců knihoven.▪ Aktivní participace občanských sdružení, asociací, poradních orgánů a neformálních sdružení knihoven a zaměstnanců na rozvoji VKIS.	<ul style="list-style-type: none">▪ Nedostatek finančních prostředků.▪ Nedostatečná úroveň mezirezortní kooperace knihoven při zajištění VKIS a budování knihovních fondů.▪ Nevyrovnaná úroveň rozsahu a kvality poskytování VKIS v rámci oborů a regionů.▪ Nedostatečná úroveň zpřístupňování informací z oblasti veřejné správy.▪ Nedostatečně rozvinutá informační infrastruktura a vybavenost knihoven ICT.▪ Pomalé odstraňování bariér při využívání knihoven a jejich služeb pro znevýhodněné sociální skupiny obyvatel.▪ Nedostatečné prostorové zajištění činnosti knihoven.▪ Nedostatečný objem financování nákupu knihovních fondů a dalších informačních zdrojů, zejména zahraniční literatury.▪ Omezená dostupnost knihovních fondů způsobená pomalým převodem klasických katalogů velkých knihoven do on-line databází.▪ Neúplná informace o minulé a současné produkci dokumentů publikovaných na území ČR, včetně tzv. šedé literatury.▪ Nedostatečná úroveň efektivity při zpracování přírůstků knihovních fondů. Málo jsou využívány nástroje a procesy pro sdílenou katalogizaci.▪ Jako celek není zajištěno trvalé uchování knihovních sbírek tradičních a elektronických dokumentů v knihovnách jako důležité složky kulturního dědictví ČR. Chybí odpovídající struktura a vybavenost restaurátorských a konzervátorských pracovišť.▪ Nedostatečné kapacity pro digitalizaci knihovních fondů.▪ Nedostatečná připravenost knihoven na mimořádné události v souvislosti s krizovými situacemi.▪ Málo rozvinutá spolupráce mezi knihovnami, muzei a archivy při zpracování, ochraně a zpřístupnění kulturního dědictví s využitím ICT a integrovaného přístupu ke sbírkám.▪ Malá účast knihoven na zahraničních projektech.

Příležitosti

- Knihovny a jejich služby vycházejí z tradic českého knihovnictví a jsou pozitivně přijímány veřejností.
- Knihovny jsou vnímány jako důležitá součást infrastruktury výzkumu a vývoje.
- Zapojení knihoven do systémů školního a mimoškolního vzdělávání, včetně celoživotního vzdělávání dospělých.
- Růst zájmu o služby, které integrují využití papírových a digitálních dokumentů.
- Růst požadavků na trvalé uchování a zpřístupňování digitálních dokumentů.
- Státní informační politika předpokládá využití knihoven jako míst veřejného internetu s kvalifikovanou obsluhou.
- Koncepční materiály pro využití strukturálních fondů počítají s knihovnami jako s příjemci dotací pro priority v oblasti rozvoje lidských zdrojů a pro zajištění veřejného internetu.
- Existence dotačních programů na podporu rozvoje VKIS.
- Vybudování systému podpory knihoven v malých obcích prostřednictvím regionálních funkcí.
- Moderní právní úprava VKIS.
- Širší možnost spolupráce knihoven v oblasti služeb v rámci EU. Růst zájmu zahraničních uživatelů o informační zdroje na území ČR.
- Využití knihoven při zpřístupňování informací z veřejné správy ve smyslu zákona č.106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím.
- Knihovny jako centrum poskytování veřejných informačních služeb ve spolupráci se specializovanými knihovnami se budou orientovat na poskytování a aktivní nabídku znalostních informací a poradenských služeb.

Rizika

- Negativní vývoj veřejných rozpočtů omezí financování knihoven. Knihovny nesplní očekávání svých uživatelů.
- Nepříznivý demografický vývoj způsobí pokles zájmu o služby knihoven.
- Všechny knihovny nestihnou být do konce r. 2006 připojeny k Internetu; hrozí jejich vyřazení z evidence knihoven a narušení systému knihoven.
- Knihovny nebudou schopny dostatečně pružně reagovat na potřeby uživatelů internetu z hlediska míry integrace a rychlosti služeb i uživatelsky vlnidného prostředí.
- Knihovny nebudou schopny trvale uchovat a následně zpřístupňovat podstatnou část kulturního dědictví publikovaných dokumentů (rozpad kyselého papíru, neuchování digitálních dokumentů).
- Nevyjasněné vztahy činnosti knihoven a oblasti autorských práv, obtížné vybalancování zájmů autorů (držitelů autorských práv) a knihoven, jako zprostředkovatelů informací a kulturních hodnot nejširším vrstvám společnosti.
- Knihovny a jejich služby přestanou být vnímány jako veřejná služba, budou slílit tendence ke zpoplatňování základních služeb. Bude narušen princip rovného přístupu k informačním zdrojům prostřednictvím knihoven.
- Nedostatečné mzdové ohodnocení pracovníků knihoven způsobí odliv kvalifikovaných pracovníků z oboru. Knihovny nebudou mít dostatek způsobilých pracovníků k poskytování moderních služeb. Chybí provázanost systému celoživotního vzdělávání a systému odměňování.
- Nedostatečné začlenění knihoven do vzdělávacích a výchovných programů. Na všech typech škol je v průběhu studia nedostatečně akcentována informační výchova uživatelů s cílem zvýšení funkční gramotnosti obyvatel, a tím i schopnosti efektivně vyhledávat a využívat informační zdroje.

2.3 Vyhodnocení účinnosti stávajících rozvojových programů, porovnání jejich nákladů s přínosy a dosaženými účinky

2.3.1 Programy MK:

2.3.1.1 Program podpory zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven

Program podpory zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven byl schválen usnesením vlády ČR ze dne 16. 1. 2002 č. 68. Pravidla poskytování dotací z tohoto programu stanoví nařízení vlády ČR č. 288/2002 Sb., kterým se stanoví pravidla poskytování dotací na podporu knihoven.

Hlavní cíle programu:

1. Zajištění dostupnosti veřejných knihovnických a informačních služeb ve všech místech České republiky.
2. Vyrovnání rozdílů v poskytování informačních a knihovnických služeb obyvatelům měst a malých obcí.
3. Zajištění kvality a kontinuity veřejných knihovnických a informačních služeb v návaznosti na informační potřeby uživatelů.
4. Odstranění nežádoucích diferencí v úrovni poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb mezi jednotlivými regiony a kraji.
5. Účelná dělba práce a koordinace odborných činností.
6. Efektivní využití veřejných finančních prostředků.
7. Garance průběžné aktualizace knihovního fondu veřejných knihoven v regionu.
8. Udržení odborného standardu služeb v knihovnách regionu.
9. Garance kvalifikačního růstu pracovníků knihoven (celoživotní vzdělávání). Poskytování publikací a ostatních materiálů souvisejících se členstvím ČR v EU.

Financování programu (v tis. Kč)

2002	2003	2004
92.000	129.600	129.600

Program byl poprvé realizován v roce 2002. Po dobu svého krátkého působení umožnil výrazně stabilizovat síť knihoven v malých obcích a přispěl k rozvoji rozsahu a kvality VKIS na venkově. Předpokládá se, že od roku 2005 budou finanční prostředky z Programu převedeny do rozpočtu krajů. V této souvislosti se připravuje novela knihovního zákona č. 257/2001 Sb. tak, že nadále budou zajišťovat výkon regionálních funkcí kraje, respektive krajské knihovny, v souladu se stanovenými standardy.

2.3.1.2 Program Veřejné informační služby knihoven (dále jen VISK)

Program VISK byl schválen usnesením vlády ČR ze dne 10. 4. 2000 č. 351 o Koncepci státní informační politiky ve vzdělávání. Pravidla poskytování dotací z tohoto programu stanoví nařízení vlády ČR č. 288/2002 Sb., kterým se stanoví pravidla poskytování dotací na podporu knihoven. Program VISK byl zahájen v roce 2000 a je realizován v devíti specializovaných podprogramech. Ve všech podprogramech bylo zahájeno řešení dílčích projektů, ale vzhledem k tomu, že došlo k redukci financování programu na 55 % plánované částky, dochází ke zpoždění v naplnění stanovených cílů.

Hlavní cíle programu:

Základním cílem programu VISK je inovace veřejných informačních služeb knihoven na bázi informačních a komunikačních technologií (dále jen ICT). Veřejné služby knihoven se orientují zejména na:

- poskytnutí veřejně přístupných míst s kvalifikovanou obsluhou a vybavených ICT, která garantují rovné podmínky přístupu k informačním zdrojům a sítím pro všechny skupiny občanů,
- podporu celoživotního vzdělávání a uspokojování kulturních potřeb občanů.
- zpřístupnění informací z oblasti veřejné správy ve smyslu zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím,
- poskytování informací na podporu cestovního ruchu, venkova, podnikání, právního vědomí, nezávislého rozhodování včetně poskytování speciálních knihovnických a informačních služeb sociálním a národnostním menšinám,
- zprostředkování informací a dokumentů pro oblast výzkumu a vývoje,
- uchování a zpřístupnění národního kulturního bohatství soustředěného v knihovnických fondech.

Přehled financování programu VISK v letech 2000 až 2003 (v tis. Kč)

2000		2001		2002		2003	
Plán	Skutečnost	Plán	Skutečnost	Plán	Skutečnost	Plán	Skutečnost
60.000	30.000	168.000	119.000	161.000	50.000	162.000	20.900

Realizace programu VISK v letech 2000 až 2003 a stručné zhodnocení přínosů

VISK 1 - Koordinační centrum programu VISK

Koordinační centrum programu VISK v NK ČR zajišťuje veškeré odborné, organizační a koordinační činnosti související s realizací programu VISK.

VISK 2 - Mimoškolní vzdělávání pracovníků knihoven

Bylo vybudováno 15 vzdělávacích center ve všech krajských knihovnách a v NK ČR. Centra byla vybavena pro účely výuky v oblasti ICT. Centra vybavená v r. 2000 zahájila výuku od počátku roku 2001, centra vybudovaná v r. 2001 začala vyučovat ve druhé polovině roku 2001. Výuka základů informační gramotnosti v letech 2001-2003 proběhla v 13.932 vyučovacích hodinách, kurzy absolvovalo 10.032 účastníků; specializované kurzy v 879 vyučovacích hodinách absolvovalo 2.310 účastníků.

VISK 3 – Informační centra veřejných knihoven

Podprogram VISK 3 je určen na připojování knihoven na internet a vybavení výpočetní a komunikační technikou včetně příslušného i specializovaného knihovnického softwaru. Do konce roku 2003 bylo připojeno na internet téměř 1700 knihoven, což je 27 % z celkového množství. Připojením tohoto počtu knihoven bylo dosaženo stavu, kdy celkem 74 % obyvatel České republiky žije v obci, v níž knihovna nabízí veřejnou internetovou stanici s kvalifikovanou asistencí. Počet počítačů určených pro uživatele vzrostl od roku 1999 více

než třikrát, pětinasobně se zvýšil počet počítačů napojených na internet. S výjimkou knihoven ve větších městech je však stále běžně používáno připojení pomocí komutované linky a kvalita připojení je proto velmi nízká. V současné době se proces připojování knihoven dostává do obtížné fáze, kdy by mělo být připojeno velké množství knihoven v malých obcích, v nichž je nedostatečná infrastruktura a slabé ekonomické a technické zázemí. V cca 4 500 menších obcích, kde knihovna dosud nenabízí veřejný internet, žije více než 25 % obyvatel ČR. Tato skupina obyvatel je výrazně znevýhodněna oproti obyvatelům větších měst. Rozšíření veřejného internetu do malých obcí by přispělo k odstranění tohoto handicapu a vytvořilo předpoklad pro ekonomický i sociální rozvoj venkova. Proto byla v roce 2003 zahájena spolupráce s Ministerstvem informatiky (dále jen MI), kdy odpovědnost za oblast připojení knihoven byla přenesena na MI (za obsahové spolupráce MK). Velkým přínosem pro knihovny je podíl státu na financování internetové konektivity a úhrada paušálních poplatků spolu se souvisejícími zárukami servisu.

VISK 4 - Digitální knihovna a archiv pro informační služby knihoven

V rámci programu VISK 4 byl zajištěn provoz a rozvoj Digitální knihovny, která umožňuje zpřístupnění a dlouhodobou archivaci digitálních dokumentů vzniklých v rámci digitalizačních programů VISK 6 a VISK 7. V roce 2001 bylo zkvalitněno připojení Digitální knihovny k Síti národního výzkumu a vzdělávání rychlostí 155 Mbit/s. Digitální knihovna umožňuje přístup k jednomu milionu stran unikátních historických dokumentů.

VISK 5 - Národní program retrospektivní konverze katalogů knihoven v ČR – RETROKON

Realizace podprogramu RETROKON umožnila zpřístupnit v prostředí internetu řádově statisíce katalogizačních záznamů o fondech velkých knihoven jako jsou NK ČR, Moravská zemská knihovna v Brně, Vědecká knihovna v Olomouci, Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, Parlamentní knihovna, Ústav zemědělských a potravinářských informací atd. Řada lístkových katalogů knihoven byla naskenována a rovněž zpřístupněna v síti. Do souborného katalogu zahraničních periodik z let 1527-1964 bylo zpracováno celkem 21 286 titulů periodik. S cílem získat komplexní a aktuální informace o postupu a plánech retrospektivní konverze v knihovnách ČR byl vytvořen národní informační systém pro retrospektivní konverzi katalogů.

VISK 6 - Národní program digitálního zpřístupnění vzácných dokumentů Memoriae Mundi Series Bohemica

V rámci podprogramu bylo naskenováno více než 100 000 stran unikátních rukopisů a vzácných tisků z fondů NK ČR, Státní pedagogické knihovny, Vědecké knihovny v Olomouci, Muzea východních Čech, Státního okresního archivu v Jihlavě, Knihovny Národního muzea, Regionálního muzea dr. Hostaše v Klatovech, Zámecké knihovny Kynžvart, Západočeského muzea v Plzni, Strahovské knihovny atd. Naskenované dokumenty jsou ukládány na archivní média a zpřístupňovány v Digitální knihovně.

VISK 7 - Národní program mikrofilmování a digitálního zpřístupňování dokumentů ohrožených degradací kyselého papíru – Kramerius

V rámci realizace projektů VISK 7 bylo reformátováno 1 315 svazků periodik 19. a 20. století, ohrožených degradací kyselého papíru a 52 hod. zvukových záznamů. Bylo zpracováno přes 140 000 polí, což představuje 280 000 stran dokumentů. Digitální kopie jsou ukládány do robotické jednotky Digitální knihovny. Bylo vytvořeno 280 000 obrazových souborů s průměrnou velikostí 1,5 MB, což představuje celkový objem 420 GB.

VISK 8 – Elektronické informační zdroje

V rámci přípravy vstupu České republiky do Evropské unie byl pro knihovny v ČR formou tzv. národní licence zakoupen pro léta 2002/2003 přístup do databáze KnowEurope, která představuje nejobsáhlejší informační zdroj o Evropské unii. Pro přístup bylo zaregistrováno 350 knihoven. Databázi mohli využívat všichni obyvatelé ČR všude tam, kde je knihovna napojena na internet. Byly vytvořeny webové stránky projektu – <http://www.knoweurope.cz> s uvedením všech důležitých informací. V rámci podprojektu je dále podporováno využívání databázi plných textů českých novin a časopisů firmy Anopress a ČTK. Byla zahájena intenzivní propagace databáze, připraven plán školení knihoven. V letech 2002 a 2003 byl realizován program „Jednotná informační brána“, který umožňuje integrovat vyhledávání v katalogích a databázích v desítkách domácích a zahraničních knihoven.

VISK 9 - CASLIN – Souborný katalog ČR a jeho provoz a rozvoj

V současné době obsahuje souborný katalog 2,2 mil. katalogizačních záznamů knih, periodik a speciálních dokumentů z 57 největších knihoven v ČR, které jsou prostřednictvím webového rozhraní a protokolu Z39.50 zpřístupněny všem knihovnám i nejširší veřejnosti 24 hodin denně. Probíhá rovněž intenzivní spolupráce knihoven při tvorbě a využívání národních autorit.

2.3.1.3 Program Knihovna 21. století

Vznik programu: v r. 1998 pod názvem Knihy a čtení, od r. 1999 jako Knihovna 21. století

Hlavní cíle programu:

Neinvestiční program je zaměřen na podporu nadstandardní knihovnické, informační a kulturně vzdělávací činnosti zejména základních knihoven, ale též na podporu dostupnosti informací pro občany se zdravotním postižením. Je určen pro knihovny evidované dle knihovního zákona č. 257/2001 Sb. a občanská sdružení.

Přehled financování programu Knihovna 21. století v letech 2000 až 2003 (v tis. Kč)

2000	2001	2002	2003
1.800	1.900	1.242	1.800

Realizace programu

Vyhlašované okruhy tohoto programu se každoročně mění v závislosti na aktuálních potřebách oboru. Postupně byly dotovány projekty v těchto oblastech: podpora regionálních funkcí knihoven, podpora všeobecné dostupnosti knihovnických služeb pro handicapované občany, knihy a čtení, podpora integrace do EU, podpora práce s národnostními menšinami a ochrana knihovního fondu před nepříznivými vlivy prostředí.

2.3.1.4 Program Česká knihovna

Vznik programu: r. 1999

Hlavní cíle programu:

Cílem programu je na jedné straně zajistit dostupnost současné české literární tvorby v síti veřejných profesionálních knihoven a současně podpořit rozsah a stabilitu odbytu původní

české tvorby na knižním trhu. Je zaměřen na kvalitní, ale komerčně méně úspěšné tituly. Je určen pro veřejné knihovny a pro nakladatele.

Přehled financování (v tis. Kč)

1999	2000	2001	2002	2003
2.600	2.600	2.600	1.700	2.000

Do programu se každoročně zapojuje přes 600 základních knihoven a knihoven filozofických a pedagogických fakult vysokých škol, které si mohou vybrat z nabídky asi 130 titulů knih v hodnotě cca 3.000,- Kč/knihovnu a kolem 35 nakladatelů vydávajících českou knižní produkci. Projekt je považován za velmi prospěšný jak pro nakladatele, tak i pro knihovny, které mohou obohatit své fondy o hodnotné a spíše výběrové akvizice.

2.3.1.5 Program výzkumu a vývoje

Podpora oblastí výzkumu a vývoje z veřejných prostředků probíhá jednak účelově formou programů v rámci veřejné soutěže, jednak institucionálně pro příspěvkové organizace MK na základě schválených výzkumných záměrů.

Program **Zpřístupňování a ochrana knihovních fondů formou digitalizace s využitím mezinárodní sítě internet v souvislosti s vytvářením informační společnosti** vyhlásilo MK na léta 1997–2002. Byl určen pro podporu víceletých projektů vědeckovýzkumného charakteru, zaměřených na postupné zpřístupnění knihovních fondů na bázi moderních informačních technologií, zachování klasických dokumentů budoucím generacím uživatelů a vytvoření komplexní informační společnosti. Zmíněné cíle byly naplňovány v těchto podprogramech:

Správa a ochrana dat v knihovnách - zpřístupňování knihovních fondů formou digitalizace, převod katalogů do elektronické podoby s využitím internetu a další služby na bázi informačních technologií,

Nové postupy ochrany a konzervace knihovních fondů - vývoj a zavádění nových technologií k ochraně knihovních fondů z hlediska mikroklimatu, výzkum materiálů pro restaurování,

Knihovny a informační společnost - výzkumy uživatelských potřeb a zpracování nové terminologie oboru s ohledem na vytváření informační společnosti.

Přehled financování (v tis. Kč)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2 004
Program (účelová podpora)	29 200	26 400	26 900	26 100	21 600	11 700	5 700	3 000
Výzkumné záměry (institucionální podpora)	0	1 900	2 402	2 500	3 300	3 400	3 900	4 500

Výše uvedený program MK skončil. V jeho rámci bylo přijato a úspěšně realizováno 40 projektů různých institucí. V současné době pouze dobíhá několik dříve schválených programových projektů a je realizována institucionální podpora výzkumných záměrů. MK připravuje v roce 2005 vyhlášení nového programu pro knihovny na období let 2006 - 2010.

Oblast výzkumu a vývoje nyní prochází rozsáhlými koncepčními změnami: účinnosti nabyly nové právní předpisy, především zákon č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o podpoře výzkumu a vývoje). V rámci realizace Národního programu výzkumu je zařazen v gesci AV ČR tematický program 2 „Informační společnost“ s dílčím programem II.3 „Komunikační infrastruktura a technologie“ a v gesci MŠMT průřezový program 2 „Integrovaný výzkum“ a v jeho rámci dílčí program VII.2 „Informační infrastruktura výzkumu“. Vzhledem k tomu je nutné, aby se nově vyhlašovaný program MK soustředil na otázky zmíněnými programy nepokryté, ani dosud neřešené v rámci jiných programů MK.

Nový program, nazvaný **Zpřístupnění a ochrana kulturních, uměleckých a vědeckých zdrojů**, vychází ze zaměření 4. rámcového programu EU. Komplexně řeší problematiku vytváření virtuálního badatelského prostředí (tzv. sémantických gridů) pro kooperaci knihoven, archivů, muzeí, univerzit a akademických pracovišť. Jeho cílem je posilovat sbližování a vzájemnou součinnost všech typů paměťových institucí, podporovat koordinované otevírání jejich zdrojů uživatelům a vytváření konsorcií těchto institucí. Návrh výdajů z veřejných prostředků na jeho uskutečnění předpokládá částku v celkovém objemu cca 200 000 tis. Kč.

2.3.1.6 Licence na půjčování zvukových záznamů

Významnou formu podpory VKIS představuje úhrada licenčních poplatků držitelům autorských práv v souvislosti s půjčováním zvukových záznamů v knihovnách. Na základě smlouvy NK ČR s kolektivním správcem autorských práv je ochranným autorským organizacím od roku 2004 ze státního rozpočtu ročně hrazena částka 5.000 tis. Kč.

2.3.2 Programy a fondy na podporu knihoven z ostatních resortů

2.3.2.1 Program Informační zdroje pro výzkum a vývoj - LI (MŠMT)

Program vyhlásilo jako poskytovatel MŠMT, v souladu s usnesením vlády ČR ze dne 3. 1. 1996 č. 27, na základě zákona č. 300/1992 Sb., o státní podpoře výzkumu a vývoje, změn a doplnění provedených zákonem č. 1/1995 Sb., a to 1. kolo 24. 9. 1999, 2. kolo 24. 3. 2000 a 3. kolo 27. 11. 2000 na léta 2000-2003, se základním cílem vytvořit podmínky pro zajištění dostupnosti informací, publikovaných ve světových vědeckých a odborných časopisech pro potřeby české vědy, výzkumu, vývoje, vzdělávání a dalších společenských aktivit s tím, že jednotlivé projekty musí zajistit pro příslušnou skupinu oborů získávání, zpřístupňování a poskytování informací, informačních zdrojů (databází, periodik, elektronických i klasických dokumentů) a komplexních služeb s využitím moderní technické a technologické infrastruktury.

Program byl realizován ve třech podprogramech:

- a) podpora a vytváření multifunkčních knihovnických center,
- b) získání konkrétních a prokazatelně odůvodněných titulů informačních zdrojů a dokumentů,
- c) získání multilicencí a velkoplošných licencí.

Celkem 62 projektů, s téměř rovnoměrným třetinovým zastoupením jednotlivých podprogramů, bylo dotováno částkou cca 130.000 tis. Kč účelových finančních prostředků ze státního rozpočtu ročně, tj. více než 500.000 tis. Kč za celou dobu řešení.

Pokud jde o řešitelská pracoviště, tak z celkového počtu 62 projektů to bylo 26 veřejných vysokých škol, 14 výzkumných ústavů různého typu (mimo AV ČR), 6 pracovišť z AV ČR (z toho dva v rozsahu národních multilicencí), 4 projekty měla NK ČR, po 3 Moravská zemská knihovna v Brně a Ústav zemědělských a potravinářských informací, 2 Státní technická knihovna, a po 1 Studijní a vědecká knihovna Hradec Králové, Národní lékařská knihovna a Ústav pro informace ve vzdělávání.

Program byl velmi přínosný co do rozsahu i obsahu získaných informačních zdrojů pro potřeby českého výzkumu a vývoje. Velký význam měly ale i jeho další důsledky – schopnost knihoven a informačních pracovišť vzájemně spolupracovat při využívání těchto zdrojů (včetně sdružení typu „konsorcií“), orientovat se v jednání s dodavateli a producenty a získat pro svá pracoviště finanční prostředky na nákup informačních zdrojů.

2.3.2.2 Program Informační infrastruktura výzkumu - 1N (MŠMT)

Program vyhlásilo jako poskytovatel MŠMT podle § 17 odst. 2 zákona č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu a vývoje. Ve veřejné soutěži o poskytnutí účelových prostředků jsou hodnoceny programové projekty naplňující tyto cíle programu:

- zajistit kontinuitu informačních zdrojů pro výzkum financovaných z veřejných zdrojů a jejich náležitě aktualizování,
- umožnit rozvoj informační infrastruktury výzkumu (v procesu integrace pracovišť výzkumu a vývoje České republiky do Evropského výzkumného prostoru),
- zvýšit hospodárnost ve využívání veřejných prostředků na informační zdroje a infrastrukturu výzkumu.

Program je strukturován do tří podprogramů:

- 3.1 Informační zdroje pro výzkum,
- 3.2 Infrastruktura výzkumu,
- 3.3 Zvýšení hospodárnosti ve využívání veřejných prostředků na informační zdroje a infrastrukturu výzkumu.

Program byl vyhlášen poprvé v polovině r. 2003 na období 2004 – 2008; výsledky byly vyhlášeny v prosinci 2003. V únoru 2004 byl vyhlášen opakovaně, výsledky byly vyhlášeny počátkem června 2004. Výše účelové podpory ze státního rozpočtu se podle návrhu Národního programu výzkumu předpokládala v rozsahu 130 mil Kč pro rok 2004 a 200 mil. Kč ročně letech 2005 – 2008. Skutečná výše účelové podpory je v současné době stanovena na 130 mil. Kč ročně po celou dobu trvání programu.“

2.3.2.3 Fond rozvoje vysokých škol (MŠMT)

Vznik programu

Hlavním zdrojem grantové podpory pro vysokoškolské knihovny je Fond rozvoje vysokých škol, který byl zřízen MŠMT v roce 1992. Od roku 1993 je institucí dvou partnerů: MŠMT a Rady vysokých škol; společným vrcholným orgánem Fondu rozvoje vysokých škol se stal Výbor Fondu rozvoje vysokých škol; pro jeho administrování je zřízena Agentura Fondu rozvoje vysokých škol.

Projekty se přijímají v několika tematických okruzích, jedním z nich je od roku 1994 **tematický okruh E Vysokoškolské knihovny**. Zaměření na příslušný rok stanoví výbor Fondu. Projekty podávají jednotlivci – zaměstnanci veřejných vysokých škol, jejich podání

schvaluje děkan a rektor příslušné školy, čímž škola současně potvrzuje, že zabezpečí institucionální podporu.

Hlavní cíle programu:

Pro roky 2001 a 2002: Cílem bylo zvýšení technologické úrovně vysokoškolských knihoven v souladu s vývojovými trendy knihovnicko-informační činnosti ve vyspělých zemích, včetně výchovy uživatelů informačních zdrojů a rozvoj poradenských a informačních center VŠ.

Projekty se soustředily na:

- aktivní elektronické služby knihoven v prostředí služby World Wide Web, včetně podpory služeb typu „electronic document delivery“,
- budování digitálních knihoven (s cílem zajistit archivaci a zpřístupnění obtížně dostupných dokumentů a fondů),
- podporu vytváření konsorcií pro nákup a sdílení informačních zdrojů (efektivně přístupné báze a odborná periodika v elektronické formě); v případě elektronických databází musí být uveden způsob financování po vyřešení projektu,
- podporu efektivního využívání informačních zdrojů uživateli (např. vytváření příruček, návodů, přednášek a jejich zpřístupnění v prostředí www),

Pro rok 2003: Cílem bylo podpořit budování komplexního knihovnicko-informačního zázemí vysokých škol a umožnit zavádění moderních informačních a komunikačních technologií do knihovnicko-informačních služeb.

Jednalo se o projekty zaměřené na:

- a) využití moderních informačních technologií pro nové systémy zpřístupňování informačních zdrojů a zkvalitňování knihovnicko-informačních služeb,
- b) budování digitálních knihoven s cílem zajistit archivaci a zpřístupnění vzácných a obtížně dostupných dokumentů,
- c) zavádění nové generace automatizovaných knihovnických systémů.

Přehled financování programu v letech 2000 až 2003 (v tis. Kč)

2000	2001	2002	2003
13.000	13.000	9.000	8.000

Realizace programu v letech 2000 až 2002 a zhodnocení přínosů

V roce 2000 bylo realizováno 37 projektů, v roce 2001 35 projektů, v roce 2002 24 projektů. Realizované projekty byly zaměřeny např. na zpřístupnění katalogů a databází v prostředí www, vytváření virtuálních knihoven, podporu virtuálního vzdělávání, vytvoření oborového knihovnického centra, integraci informačních zdrojů, rozšíření přístupu k otevřeným knihovním fondům s elektronickou ochranou, podporu využívání elektronických informačních zdrojů studenty, vybudování multimediálních či digitálních studoven, realizaci služeb typu „document delivery“ aj.

Zatímco v prvních letech Fond rozvoje vysokých škol umožňoval transformaci vysokoškolských knihoven, zavádění automatizovaných knihovnických systémů, univerzitních CD-ROM serverů aj., v letech 2000-2002 jeho zaměření směřovalo spíše na aplikaci nových informačních technologií a zavádění nových služeb.

2.3.2.4 Účelová dotace MZd pro veřejné informační služby ve zdravotnictví (dále jen VISZ)

MZd od roku 1992 spolupracuje v oblasti rozvoje informačních služeb ve zdravotnictví na realizaci úkolu, který přijalo spolu s ostatními ústředními orgány usnesením vlády ČR ze dne 29. 5. 1992 č. 367. Na základě tohoto úkolu byl rozpracován návrh systému účelových dotací pro prioritní projekty služeb informačních pracovišť zdravotnické veřejnosti a získána podpora v programu č. 335140 Pořízení a technická obnova majetku lékařských knihoven na léta 1995 – 2002. V letech 2003-2004 jsou příslušné dotace poskytovány v rámci programu 235020 Rozvoj a obnova materiálně technické základy zdravotnického a školského vzdělávání. U zrodu koncepce a za její realizaci stála Pracovní skupina pro VISZ při odboru vědy a vzdělávání MZd, složená ze zástupců NLK a předních odborníků z řad vedoucích lékařských knihoven v ČR a zahraničních konzultantů.

Díky dotaci MZd, zahrnující investiční i neinvestiční prostředky, došlo k výraznému rozvoji informačních služeb jak v NLK, tak v plošném celorepublikovém efektu v knihovnách fakultních nemocnic, nemocnic s poliklinikou, léčebných a výzkumných ústavů a hygienických stanic. Výrazně byla posílena tzv. regionální střediska, tj. větší a lépe technikou i pracovními silami vybavené knihovny v přímo řízených zdravotnických organizacích ve spádových zdravotnických územích. Ty se dobrovolně ujaly tvorby regionálních registrů bibliografických informací, cirkulace lékařských periodik a vzdělávacích aktivit pro knihovníky lékařských knihoven. Jejich prostřednictvím je udržována spolupráce s odbornými lékařskými knihovnami mimo resort zdravotnictví. Výrazně byla také posílena tzv. integrovaná informační pracoviště, společná na všech lékařských fakultách a fakultních nemocnicích v ČR, s výjimkou 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze a Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

Neinvestiční prostředky a dotace MZd jsou v knihovnách sítě využívány na nákup lékařské literatury, včetně přístupů do fulltextových zahraničních databází, investiční prostředky jsou využívány na nákup knihovnické techniky a technologie. NLK pravidelně shromažďuje a vyhodnocuje statistické údaje o stavu knihoven sítě a vede je v automatizovaných databázích.

Dotace knihovnám organizací MZd (v tis. Kč)

Organizace	Neinvestiční prostředky				
	1999	2000	2001	2002	2003
Ústavy	8.477	2.950	3.880	2.150	2.650
Nemocnice	14.110	6.200	6.600	3.485	2.940
Rozpočtové organizace	1 861	1.500	3.010	3.350	4.310
Odborné léčebné ústavy	280	170	240	0	0
Hygienické stanice	274	180	60	15	100
C e l k e m	25.002	11.000	13.790	9.000	10.000

Organizace	Investiční prostředky				
	1999	2000	2001	2002	2003
Ústavy	410	890	430	0	680
Nemocnice	1.185	1.420	1.005	0	1.085
Rozpočtové organizace	1.105	1.330	2.100	4.000	1.075
Odborné léčebné ústavy	0	0	200	0	110

Hygienické stanice	0	60	0	0	50
C e l k e m	2.700	3.700	3.735	4.000	3.000

3 Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2004 - 2010

Hlavní cíl Koncepce

Prostřednictvím knihovního systému² umožnit občanům rovný přístup k publikovaným dokumentům a dalším informačním zdrojům v jakékoliv formě. Vytvářet informační infrastrukturu pro výchovu a celoživotní vzdělávání, uspokojování kulturních zájmů občanů, výzkumnou a vývojovou činnost a podílet se na ekonomických aktivitách a nezávislém rozhodování jednotlivce.

4. Dílčí cíle Koncepce

A. Formování knihovního systému

1. Definovat, dokončit, stabilizovat a rozvinout funkce strukturovaného a vnitřně integrovaného systému knihoven a informačních institucí, který s využitím informačních technologií a nezávisle na resortní, regionální a oborové příslušnosti umožní propojení a kooperaci, včetně zapojení knihoven do mezinárodní spolupráce, zejména v rámci EU.

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Uveden v tabulce dotačních programů

Spolupráce ostatních ministerstev: Součinnost ministerstev, ústředních orgánů státní správy, AV ČR a všech knihoven i jejich provozovatelů

Regionální rozměr: Součinnost krajů a obcí

Doporučení: Zahrnout spolupráci knihoven do koncepcí rozvoje oblasti vzdělávání, výzkumu, kultury a podporovat jejich součinnost

2. Zlepšit právní zakotvení systému knihoven a podpořit jeho integrační, koordinační a kooperační funkce ekonomickými nástroji.

Zajistí: MK novelou knihovního zákona

Termín: 2006

Dopad na státní rozpočet: Nepředpokládá se dopad na státní rozpočet

3. Podporovat oborovou kooperaci v systému knihoven a budovat specializované knihovny jako garanty knihovnických a informačních služeb pro jednotlivé obory.

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programech VISK a Výzkum a vývoj

Spolupráce ostatních ministerstev: Součinnost ministerstev, ústředních orgánů státní správy a AV ČR, zejména MŠMT, MZd, MZe (propojení informačních toků krajských knihoven na krajská informační centra zaměřená na rozvoj venkova a zemědělství),

² § 3 odst. 1. zákona 257/2001 o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb

Ministerstva životního prostředí, Ministerstva průmyslu a obchodu, Ministerstva pro místní rozvoj, Ministerstva dopravy
Regionální rozměr: Součinnost krajů a krajských knihoven

4. Dosáhnout maximální kompatibility a unifikace knihovnických činností a systémů v národním a mezinárodním měřítku s cílem zlepšit kvalitu služeb, zvýšit efektivitu činnosti knihoven a odstranit duplicitu činností a tím zvýšit hospodárnost ve využívání veřejných prostředků věnovaných na zajištění činnosti knihoven.

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programech VISK a Výzkum a vývoj a v rámci rozpočtu ministerstev, ústředních orgánů státní správy a AV ČR

Doporučení: Knihovnám, jejím provozovatelům a zřizovatelům - zohlednit kritéria kompatibility a unifikace knihovnických činností a systémů při vynakládání veřejných prostředků na činnost knihoven

5. Podpořit rozvoj činnosti knihoven metodickou a poradenskou činností.

Zajistí: NK ČR, Moravská zemská knihovna v Brně, krajské knihovny, specializované knihovny a jejich zřizovatelé

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu Knihovna 21. století

Spolupráce ostatních ministerstev: MŠMT, MZd, AV ČR, MZe

Regionální rozměr: Krajské knihovny v rámci výkonu regionálních funkcí knihoven

Doporučení: Ve vybraných knihovnách vytvořit podmínky pro zajištění metodické a poradenské činnosti pro specializované oblasti činnosti knihoven

B. Rovný přístup k veřejným knihovnickým a informačním službám

6. Vytvořit podmínky pro zajištění rovného přístupu ke všem druhům publikovaných dokumentů pro účely vzdělávání, výzkumu, vývoje a zpřístupňování kulturního dědictví při současném zajištění ochrany práv duševního vlastnictví v souladu s národními i mezinárodními předpisy.

Zajistí: MK novelou autorského zákona

Termín: 2004

Dopad na státní rozpočet: Platba za licenci za půjčování zvukových záznamů v knihovnách je zahrnuta v rozpočtu MK

Doporučení: Připravit novelu autorského zákona, která bude v souladu s mezinárodními úmluvami a doporučeními a současně vytvoří prostor pro užití autorských děl pro účely vzdělávání, výzkumu a vývoje a zpřístupňování kulturních hodnot

7. Stanovit výkonové a kvalitativní parametry činnosti knihoven a poskytování VKIS s cílem jejich zefektivnění. Zajistit vyhodnocování a kontrolu těchto parametrů.

Zajistí: MK ve spolupráci s NK ČR

MK vydá formou metodického pokynu standard výkonu VKIS knihoven provozovaných obcemi a krajských knihoven, které současně plní funkci základní knihovny.

Termín: 2004

Dopad na státní rozpočet: Nepředpokládá se dopad na státní rozpočet

Spolupráce ostatních ministerstev: Součinnost knihoven ze všech resortů

Regionální rozměr: Součinnost krajských knihoven, při vyhodnocování a kontrole standardů VKIS se předpokládá součinnost MV, krajů a obcí

Doporučení: Optimalizovat sledování statistických údajů o výkonech knihoven ve všech typech knihoven, zajistit jejich vzájemnou provázanost (ve spolupráci s Národním informačním a poradenským střediskem pro kulturu a Ústavem pro informace ve vzdělávání)

8. Pokračovat v realizaci regionálních funkcí knihoven a formovat krajské systémy knihoven na principu spolupráce všech knihoven regionu tak, aby bylo dosaženo standardizované úrovně VKIS, včetně informační služby uživatelů VKIS – obyvatel malých obcí.

Zajistí: Kraj

Termín: Průběžně

Dopad na rozpočty krajů: Novelou zákona o rozpočtovém určení daní č. 243/2000 Sb.

Doporučení: MK vydá metodické doporučení pro výkon regionálních funkcí

9. Napojit všechny knihovny provozované veřejnou správou na internet prostřednictvím komunikační infrastruktury veřejné správy a rozšířit tak nabídku veřejně přístupných internetových stanic zejména v malých obcích ČR.

Zajistí: MI ve spolupráci s MK dle usnesení vlády ČR ze dne 14. 1. 2004 č. 44

Termín: 2006

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu VISK a rozpočtu MI v rámci Komunikační infrastruktury informačních systémů veřejné správy

Regionální rozměr: Předpokládá se součinnost krajů a krajských knihoven

Doporučení: Pro internetizaci knihoven využít strukturální fondy EU

10. Zlepšit informační infrastrukturu a vybavenost knihoven informačními a komunikačními technologiemi. Zpřístupnit vědeckovýzkumné sítě knihovnám tam, kde je to vhodné.

Zajistí: MK, MI v oblasti zajištění internetové konektivity

Termín: 2006

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu VISK a rozpočtu MI v rámci Komunikační infrastruktury informačních systémů veřejné správy

Spolupráce ostatních ministerstev a institucí: MK, MŠMT, MZd, MZe, AV ČR, vysoké školy

Regionální rozměr: Předpokládá se součinnost krajů a krajských knihoven

11. Zvyšovat úlohu knihoven v procesu celoživotního vzdělávání. Podpořit v knihovnách dostupnost služeb a prostředků pro podporu vzdělávání na internetu. Vytvářet v knihovnách multimediální víceúčelová pracoviště, umožňující přístup ke školení a zařízení pro práci s digitálními dokumenty, zajistit dostupnost těchto služeb i pro obyvatele v malých obcích.

Zajistí: MK, MŠMT

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu VISK

Spolupráce ostatních ministerstev: MŠMT, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Rada vlády pro rozvoj lidských zdrojů

Regionální rozměr: Programy jsou otevřeny i pro knihovny zřizované krajem a obcemi

Doporučení: Využít pro činnost knihoven výsledky a produkty používané ve školách v rámci realizace státní informační politiky ve vzdělávání

12. Podporovat a rozšiřovat spolupráci knihoven při vzájemném sdílení informačních zdrojů a služeb s cílem umožnit uživatelům vyhledávání a přístup k maximu publikovaných informací a informačních zdrojů v domácí i mezinárodní informační síti, a to jak v přímém kontaktu s knihovnou, tak prostřednictvím internetu. Podporovat zpřístupnění on-line katalogů knihoven na internetu. Optimalizovat organizaci meziknihovnických služeb.
Zajistí: NK ČR, Moravská zemská knihovna v Brně, krajské knihovny, specializované knihovny
Termín: Průběžně
Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu VISK a v programu Informační infrastruktura výzkumu
Spolupráce ostatních ministerstev: Součinnost knihoven ze všech resortů
Regionální rozměr: Součinnost knihoven ze všech krajů a obcí
Doporučení: Rozvíjet meziknihovnické služby v souladu s knihovním zákonem č. 257/2001 Sb.
13. Zlepšit dostupnost knihoven a jejich služeb, odstranit bariéry přístupu k jejich využívání, rozšířit služby knihoven pro handicapované občany i národnostní menšiny, nezaměstnané a další znevýhodněné sociální skupiny.
Zajistí: Knihovny a jejich provozovatelé
MK připraví nový podpůrný program „Bezbariérová knihovna“ nebo upraví náplň stávajících programů
Termín: 2004
Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu Knihovna 21. století nebo v novém podpůrném programu Bezbariérová knihovna
Regionální rozměr: Program bude otevřen i pro knihovny krajů a obcí
Doporučení: Knihovny a jejich provozovatelé podporují dostupnost služeb a odstraňování existujících bariér
14. Vytvořit podmínky pro zajištění informační výchovy uživatelů ke zvýšení jejich funkční gramotnosti a tím i schopnosti efektivně vyhledávat a využívat informační zdroje. Zahrnout informační výchovu (informační gramotnost) do výuky základních a středních škol. Využít knihovny pro školení základní počítačové a informační gramotnosti občanů.
Zajistí: MŠMT – implementace do výuky, MI - realizace Národního programu počítačové gramotnosti
Termín: Průběžně
Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v rozpočtu MI
Doporučení: Podporovat spolupráci knihoven a škol při výuce informační gramotnosti
15. Využít knihovny pro služby e-governmentu. Rozvinout nové služby knihoven při poskytování informací ve smyslu zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, podpořit prostřednictvím knihoven elektronický přístup občanů k informačním systémům veřejné správy. Zapojit knihovny do komunikační strategie ČR související se vstupem do EU formou spolupráce knihoven s Ministerstvem zahraničních věcí a informačními středisky o EU v ČR, a to především zajištěním prezentace takto získaných informací veřejnosti.
Zajistí: MK formou podpory v programu VISK
Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu VISK 3
Spolupráce ostatních ministerstev: MI, MZe, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo životního prostředí, Ministerstvo zahraničních věcí, Ministerstvo pro místní rozvoj
Regionální rozměr: Součinnost krajů a krajských knihoven
Doporučení: Podporovat úlohu knihoven jako informačního centra obce

16. Komunitními aktivitami knihoven jako poskytovatelů VKIS podporovat aktivní účast občanů na životě obce, pomáhat při vytváření místních partnerství a budování komunit v místě. Vytvářet v knihovnách prostorové podmínky pro komunitní a kulturní aktivity.

Zajistí: MK formou podpory v programu Knihovna 21. století

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu Knihovna 21. století

Spolupráce ostatních ministerstev: MZe, MŠMT Ministerstvo pro místní rozvoj, Ministerstvo vnitra

Regionální rozměr: Program mohou využívat knihovny měst a obcí

17. Zásadně zlepšit prostorové podmínky knihoven co do jejich rozsahu a kvality, podporovat výstavbu a rekonstrukci knihoven s výraznou orientací na zlepšení knihovnických služeb. Realizovat výstavbu a rekonstrukci objektů NK ČR a Národní technické knihovny. Prostorová provizoria krajských knihoven v Ostravě, Karlových Varech, Havlíčkově Brodě a Zlíně nahradit řešením umožňující plnohodnotný výkon funkce krajské knihovny. Iniciovat nový dotační program orientovaný na podporu výstavby a rekonstrukce knihoven.

Zajistí: Příslušní zřizovatelé knihoven a MK

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: bude zahrnuto v dokumentacích programů reprodukce majetku

Spolupráce ostatních ministerstev: MŠMT, MZd, MF, kraje

Regionální rozměr: Součinnost příslušných krajů

Doporučení: MK podporuje výstavbu a rekonstrukci knihoven

C. Tvorba a zpracování knihovních fondů a informačních zdrojů

18. Zvýšit objem financování nákupu knihovních fondů v knihovnách ČR a vytvořit tak základní předpoklad pro zlepšení obsahu a kvality VKIS.

Zajistí: Zřizovatelé a provozovatelé knihoven, MK podpůrnými programy

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: zahrnuto v programu Česká knihovna a Knihovna 21. století

Spolupráce ostatních ministerstev: Součinnost knihoven ze všech resortů

Regionální rozměr: Součinnost krajů a krajských knihoven

Doporučení: Zřizovatelé a provozovatelé knihoven zajistí zvýšené financování nákupu knihovních fondů v souladu s potřebami uživatelů

19. Zajistit kontinuitu v přístupu k elektronickým informačním zdrojům pro výzkum, vývoj i vzdělávání a jejich náležitou aktualizaci. Podporovat vytváření konsorcií při

nákupu a zajišťování elektronických informačních zdrojů, spolupracovat s vydavateli a distributory při vyjednávání licencí.

Termín: 2004 a dále průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu VISK 8 a v programu Informační infrastruktura výzkumu

Spolupráce ostatních ministerstev: MŠMT, AV ČR, MZd, MZe

Regionální rozměr: Programy jsou otevřeny i pro krajské knihovny

Doporučení: Průběžně sledovat efektivitu využívání elektronických informačních zdrojů a optimalizovat jejich výběr v souladu s potřebami uživatelů

20. Urychlit převod lístkových katalogů knihoven do on-line databází a umožnit tak zpřístupnění fondů knihoven pro vzdálené uživatele prostřednictvím internetu a mnohonásobné využití elektronických záznamů v knihovnách ČR.

Zajistí: MK formou podpory v programu VISK

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu VISK 5 a 9

Regionální rozměr: Program je otevřen i pro krajské knihovny

Doporučení: Zajistit zpřístupnění vytvořených dat pro potřebu všech knihoven

21. Budovat elektronické souborné katalogy a informační brány jako základní informační zdroje o dostupnosti dokumentů v knihovnách ČR a nástroje pro sdílenou katalogizaci.

Zajistí: MK formou podpory v programu VISK

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu VISK 3, 5, 8, 9 a v programu Informační infrastruktura výzkumu

Regionální rozměr: Programy jsou otevřeny i pro krajské knihovny

Doporučení: Vytvořit v knihovnách podmínky pro sdílenou katalogizaci, podporovat spolupráci se soubornými katalogy a integrovat vytvořené databáze do informačních bran

D. Ochrana a zpřístupnění kulturního dědictví

22. Zkvalitnit průběžnou a retrospektivní bibliografickou registraci, trvalé uchování a zpřístupnění dokumentů publikovaných na území České republiky, včetně tzv. šedé literatury a vybraných typů elektronických dokumentů. Podpořit rozvoj nástrojů zajišťujících kvalitní a úplné informace o publikovaných dokumentech na území ČR.

Zajistí: Ministerstvo kultury formou podpory v programu VISK

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu VISK 3 a 5

Spolupráce ostatních ministerstev: MZd, MŠMT, Ministerstvo vnitra a další

Regionální rozměr: Součinnost krajských knihoven

Doporučení: Zkvalitnit součinnost NK ČR, Moravské zemské knihovny v Brně, krajských knihoven a specializovaných knihoven při tvorbě průběžné a retrospektivní národní bibliografie publikovaných dokumentů

23. Zpracovat koncepci trvalého uchování knihovních sbírek tradičních a elektronických dokumentů v knihovnách ČR jako důležité složky kulturního dědictví a umožnit jejich využívání současným i budoucím generacím. Vytvořit legislativní, organizační a

technické předpoklady pro shromažďování, trvalé uchování a zpřístupnění publikovaných digitálních a digitalizovaných dokumentů jako důležité složky kulturního dědictví.

Zajistí: MK, NK ČR

Termín: 2005

Dopad na státní rozpočet: Bude zahrnuto v připravené koncepci

Spolupráce ostatních ministerstev: Předpokládá se spolupráce s nejvýznamnějšími knihovnami ze všech resortů

Regionální rozměr: Součinnost krajů a krajských knihoven

24. Pokračovat v digitalizaci vybraných částí knihovních fondů jako součásti kulturního dědictví a zpřístupnit je veřejnosti.

Zajistí: MK formou podpory v programu VISK

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu VISK 4, 6 a 7

Regionální rozměr: Program je otevřen i pro krajské knihovny

25. Zlepšit organizační a technickou připravenost knihoven ke zvládnutí krizových situací v případě živelních pohrom a válečného nebezpečí. Zpracovat metodiku tvorby plánů pro řešení mimořádných (krizových) situací v knihovnách.

Zajistí: MK, knihovny, jejich zřizovatelé a provozovatelé

Termín: metodika v roce 2005, realizace podporovaná z programu ISO od r. 2006

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v programu ISO

Spolupráce ostatních ministerstev: Součinnost knihoven ze všech resortů

Regionální rozměr: Součinnost krajů a krajských knihoven, obcí

Doporučení: Knihovny a jejich provozovatelé provedou revizi plánů na řešení mimořádných situací v knihovnách s cílem jejich aktualizace, případně jejich přepracování s ohledem na veškeré známé druhy ohrožení sbírek, budov, personálu i návštěvníků

26. Rozvinout spolupráci knihoven s muzei, archivy a dalšími typy paměťových institucí při zpracování, ochraně a zpřístupnění kulturního dědictví s důrazem na zavádění nových informačních technologií a kompatibilitu systémů. Připravit nové programy podpory využívání informačních technologií orientované na různé typy paměťových institucí, výsledky prezentovat společně.

Zajistí: MK

Termín: 2005

Dopad na státní rozpočet: Bude zahrnuto v připraveném programu (v novém programu Výzkumu a vývoje pro knihovny) a v rozpočtu MK

Spolupráce ostatních ministerstev: Ministerstvo vnitra

Regionální rozměr: Předpokládá se součinnost krajů a krajských knihoven

Doporučení: Využít stávajícího program VISK 5, 6, 7 a 9 pro podporu spolupráce paměťových institucí, nový program Česká muzea

27. Navrhnout systémové řešení ochrany historických knihovních fondů z hlediska nakládání s nimi a řešení způsobu jejich vývozu.

Zajistí: MK

Termín: 2006

Dopad na státní rozpočet: není

Doporučení: vyřešit zařazení historických knihovnických fondů buď zařazením pod režim stávajících zákonů, nebo novelou knihovního zákona.

E. Rozvoj lidských zdrojů

28. Zajistit odbornou přípravu a celoživotní vzdělávání pracovníků knihoven s důrazem na získávání znalostí a dovedností pro využívání informačních a komunikačních technologií a jazykových znalostí. Zvýšit úlohu knihovnických škol v zajištění celoživotního vzdělávání pracovníků knihoven. Pokračovat v rozvoji a rozšiřování odborného záberu vzdělávacích center v knihovnách.

Zajistí: MŠMT, vzdělávací centra knihoven

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: Podpora vzdělávacích center knihoven zahrnut v programu VISK 2

Spolupráce ostatních ministerstev: MK, MZd

Regionální rozměr: Předpokládá se součinnost krajů a krajských knihoven

Doporučení: Knihovny a jejich provozovatelé budou podporovat celoživotní vzdělávání pracovníků knihoven

29. V souvislosti se zvyšujícími se nároky na knihovnickou a informační činnost zlepšit platové ohodnocení pracovníků knihoven a prosadit odpovídající zařazení pracovníků knihoven podle nového katalogu prací. Systém celoživotního vzdělávání provázat se systémem odměňování.

Zajistí: Knihovny a jejich provozovatelé

Ministerstvo práce a sociálních věcí ve spolupráci s MK připraví popis typových pozic knihovnických povolání jako východisko pro zpracování kariérního řádu.

Termín: 2004 a dále průběžně

Dopad na státní rozpočet: Zahrnuto v rozpočtech jednotlivých knihoven

Doporučení: Knihovnické spolky a sdružení zahájí přípravu kariérního řádu pro pracovníky vybraných typů knihoven. Knihovny a jejich provozovatelé zpracují a uplatní kariérní řád.

5. Finanční nároky na státní rozpočet

Základním nástrojem realizace Koncepce jsou programy na podporu činnosti knihoven poskytujících veřejné knihovnické a informační služby, které mohou být orientovány zejména na:

- a) projekty výzkumu a vývoje,
- b) zavádění nových technologií v oblasti zajištění veřejných knihovnických a informačních služeb,
- c) podporu propojení knihoven v síti,
- d) zpracování informačních pramenů do elektronické podoby a jejich zpřístupnění,
- e) koordinované doplňování knihovního fondu,
- f) ochranu knihovního fondu před nepříznivými vlivy prostředí,
- g) zpřístupnění knihovnických fondů pro občany se zdravotním postižením,
- h) projekty v oblasti kulturní, výchovné a vzdělávací činnosti,

- i) projekty na podporu informační gramotnosti uživatelů,
- j) zajištění výkonu regionálních funkcí,
- k) zabezpečení dalšího odborného vzdělávání zaměstnanců knihoven,
- l) výstavbu nebo rekonstrukci objektu knihovny,
- m) vybavení objektu knihovny zabezpečovacími a protipožárními systémy.

V následujícím období je nezbytné zajistit kontinuitu stávajících programů a současně upravit jejich cíle, nástroje a objem financování tak, aby bylo možno dosáhnout cílů stanovených Koncepcí. Programová podpora bude vázána na uplatnění doporučených standardů VKIS.

Finanční nároky na realizaci Koncepce jsou stanoveny na základě dosud vynakládaných prostředků s výhledem do roku 2010. V položce „Státní rozpočet“ je provedeno dělení na investiční a neinvestiční výdaje. U programů, které stanovují spolufinancování projektů z rozpočtu příjemce dotace, je zpracována predikce výdajů z rozpočtu příjemců dotace v rozsahu 30% a více.

Koncepce předpokládá, že knihovny, po vyřešení systémové ochrany historických knihovnických fondů, budou moci v budoucnu více využívat pro oblast ochrany a zpřístupnění vzácných knihovnických fondů i program Integrovaný systém ochrany movitého kulturního dědictví (dále jen ISO) v rámci MK.

Důležitým prvkem dotační politiky knihoven provozovaných obcemi je zajištění výkonu regionálních funkcí. V případě schválení novely zákona o rozpočtovém určení daní za výkon regionálních funkcí odpovídá příslušná krajská knihovna a jejich financování zajišťuje od roku 2005 kraj.

Jako významný zdroj v procesu implementace Koncepce mohou knihovny využít různé zdroje a programy Evropské unie. Jedná se zejména o Společný regionální operační program (vysokorychlostní internet a veřejná místa přístupu k internetu) a Program rozvoje lidských zdrojů. Důležitou úlohu při přípravě projektů orientovaných na strukturální fondy by měly sehrát krajské knihovny. Pro podporu vybraných aktivit knihoven je možno také využít například programy Culture 2000, eContent, eContent+, Leader a Leader+, Equal, Intereg a v oblasti výzkumu Rámcové programy výzkumu a vývoje a program EUREKA!. MK bude systematicky podporovat přípravu projektů.

Finanční nároky na státní rozpočet jsou uváděny v **optimální** výši. Skutečné náklady se budou odvíjet od možností státního rozpočtu a rozpočtu kapitoly Kultura a podle toho bude realizace úkolů Koncepce průběžně upravována a aktualizována. Náklady (v tis. Kč) jsou rozvedeny v připojených tabulkách (údaje pouze za MK).

Tab. č. 1: Program Veřejné informační služby knihoven (VISK)

Státní rozpočet		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2004 - 2010
	Investice		6.480	19.430	17.510	17.430	17.430	18.500	19.000
Neinvestice		34.520	73.125	69.718	70.312	70.312	72.000	73.000	462.987
CELKEM		41.000	92.555	87.228	87.742	87.742	90.500	92.000	578.767
Vklad příjemce dotace		12.300	27.767	26.168	26.323	26.323	27.150	27.600	173.631
CELKEM		53.300	120.322	113.396	114.065	114.065	117.650	119.600	752.398

Tab. č. 2: Knihovna 21. století

Státní rozpočet		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2004 - 2010
	Neinvestice	2.000	10.000	15.000	15.000	15.000	16.000	16.000	89.000
Vklad příjemce dotace		2.000	10.000	15.000	15.000	15.000	16.000	16.000	89.000
CELKEM		4.000	20.000	30.000	30.000	30.000	32.000	32.000	178.000

Tab. č. 3: Česká knihovna

Státní rozpočet		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2004 - 2010
	Neinvestice	2.000	2.100	2.200	2.300	2.500	3.000	3.000	17.100

Tab. č. 4: Program výzkumu a vývoje (oblast knihovnictví administrována MK)

Státní rozpočet		2006	2007	2008	2009	2010	2004 - 2010
	Celkem		20.000	40.000	60.000	60.000	20.000

Pozn.: v letech 2004-2005 není nový program otevřen ani financován

Pozn.: Další finanční prostředky na rozvoj knihoven vynakládají prostřednictvím svých dotačních titulů i jiné resorty (MŠMT, AV ČR, MZd, MZe, MI, Ministerstvo pro místní rozvoj). Částku ovšem nelze přesně vyčíslit, protože podpora knihoven je součástí širších dotačních celků (např. Program Informační infrastruktura výzkumu a vývoje, Fond rozvoje vysokých škol, Program obnovy venkova apod.). Pro účinné naplnění koncepce lze předpokládat, že určité finanční prostředky bude nutno vynaložit i z ostatních veřejných rozpočtů, zejména měst a krajů. Částku ovšem nelze specifikovat, materiál má pro samosprávy charakter doporučení a nezakládá mandatorní výdaje.

Seznam zkratek

AV ČR – Akademie věd České republiky

EU – Evropská unie

ICT – informační a komunikační technologie

IFLA – Mezinárodní federace knihovnických asociací

ISO – program Integrovaný systém ochrany movitého kulturního dědictví

KNAV – Knihovna Akademie věd ČR

MF – Ministerstvo financí

MI – Ministerstvo informatiky

MK – Ministerstvo kultury

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MZd – Ministerstvo zdravotnictví

MZe – Ministerstvo zemědělství

NK ČR – Národní knihovna České republiky

NLK – Národní lékařská knihovna

ÚKR – Ústřední knihovnická rada

VISK – program Veřejné informační služba knihoven

VISZ – veřejné informační služby ve zdravotnictví

VKIS – veřejné knihovnické a informační služby

Příloha

Vybrané statistické údaje za oblast knihoven

Knihovny zřízené územně samosprávnými celky a MK ČR

	1999	2000	2001	2002
Počet knihoven	6 077	6 019	6 091	6 057
Počet poboček	1 122	1 122	1 089	1 005
Počet knihovních jednotek	59 760 990	60 179 653	60 191 490	60 669 380
Počet čtenářů	1 497 327	1 523 005	1 512 717	1 533 135
Počet návštěvníků	17 585 940	18 188 459	18 364 073	19 657 619
Počet výpůjček	70 105 856	70 400 600	69 864 356	70 825 448
Počet zaměstnanců - úvazky	4 764	4 774	4 844	4 971
Prostř. na nákup knihovního fondu ³	193 940 500	198 949 200	205 712 500	248 271 700
Počet studijních míst	12 436	13 960	16 773	18 529
Počet počítačů pro uživatele	1 353	1 977	3 218	4 237
z toho napojených na internet	621	1 111	2 146	3 081

Vysokoškolské knihovny

	1999	2000	2001	2002
Počet knihoven	76	21	80	95
Počet poboček	1 163	1 153	1 081	1 096
Počet knihovních jednotek	10 097 000	11 302 000	10 704 000	11 008 000
Počet čtenářů	232 000	265 000	276 000	288 000
Počet výpůjček	2 140	2 506 000	2 178 000	3 783 000
Počet zaměstnanců - úvazky	737	787	767	782
Prostř. na nákup knihovního fondu	119 763 000	123 484 000	158 712 000	171 289 000

³ Podle statistického výkazu KULT V12-01 nejsou sledovány náklady (výdaje) knihoven malých obcí (tzv. dobrovolných knihoven)

Knihovny Akademie věd ČR

	1999	2000	2001	2002
Počet knihoven	70	69	69	64
Počet knihovních jednotek	3 185 000	3 220 000	3 103 000	3 147 000
Počet čtenářů		44 000	-	30 000
Počet výpůjček	252 000	255 000	-	20 0001
Počet zaměstnanců - úvazky	302	305	293	309
Prostř. na nákup knihovního fondu	neuvedeno	neuvedeno	neuvedeno	neuvedeno

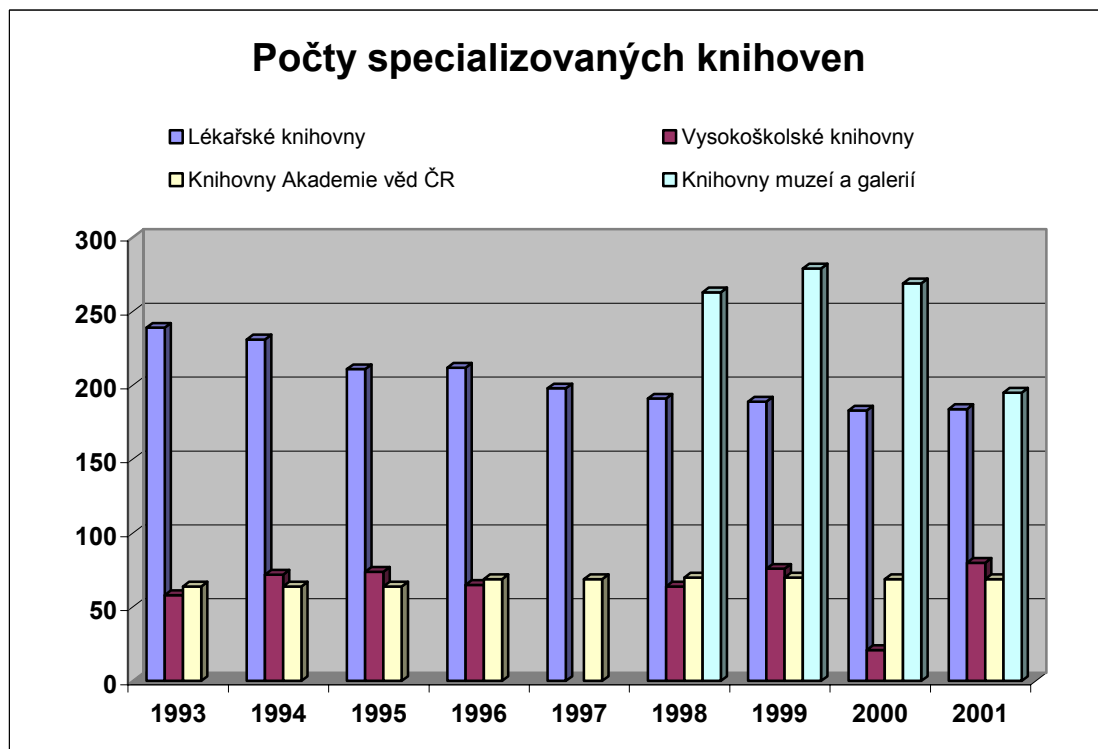
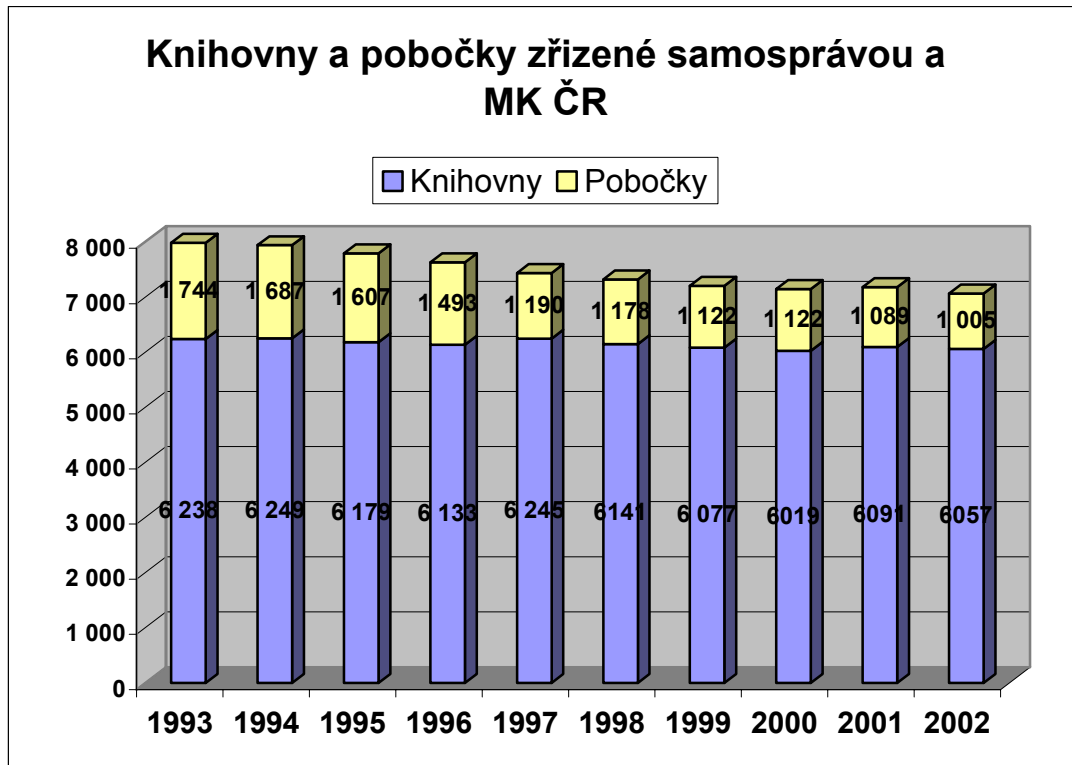
Lékařské knihovny

	1999	2000	2001	2002
Počet knihoven	189	183	184	173
Počet knihovních jednotek	2 843 000	2 954 000	2 934 000	3 164 000
Počet čtenářů	97 000	95 000	97 000	97 000
Počet výpůjček	1 449 000	1 192 000	1 465 000	1 028 000
Počet zaměstnanců - úvazky	334	362	366	377
Prostř. na nákup knihovního fondu	70 445 000	77 135 000	90 337 000	73 021 000

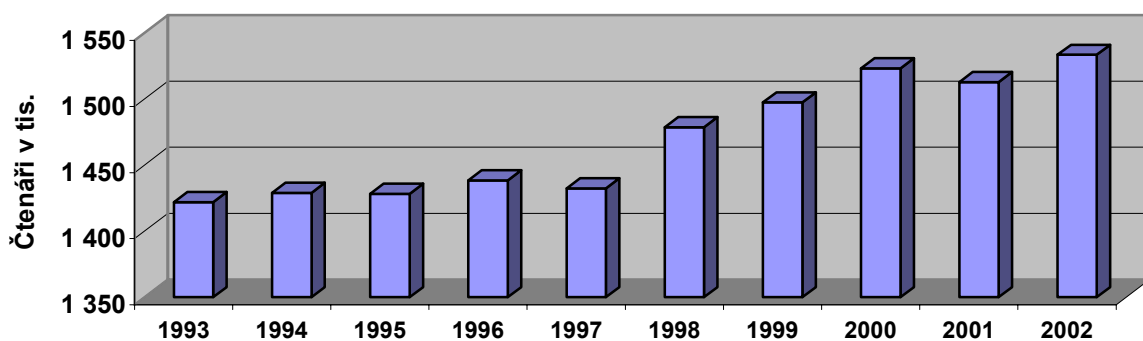
Knihovny muzeí a galerií

	1999	2000	2001	2002
Počet knihoven	279	269	195	192
Počet knihovních jednotek	8 370 000	8 600 000	8 673 000	8 674 000
Počet čtenářů	24 000	35 000	36 000	23 000
Počet výpůjček	316 000	327 000	303 000	503 000
Prostř. na nákup knihovního fondu	9 279 000	8 227 000	9 444 000	8 900 000
Počet zaměstnanců - úvazky	267	264	271	260
Prostř. na nákup knihovního fondu	9 279 000	8 227 000	9 444 000	8 900 000

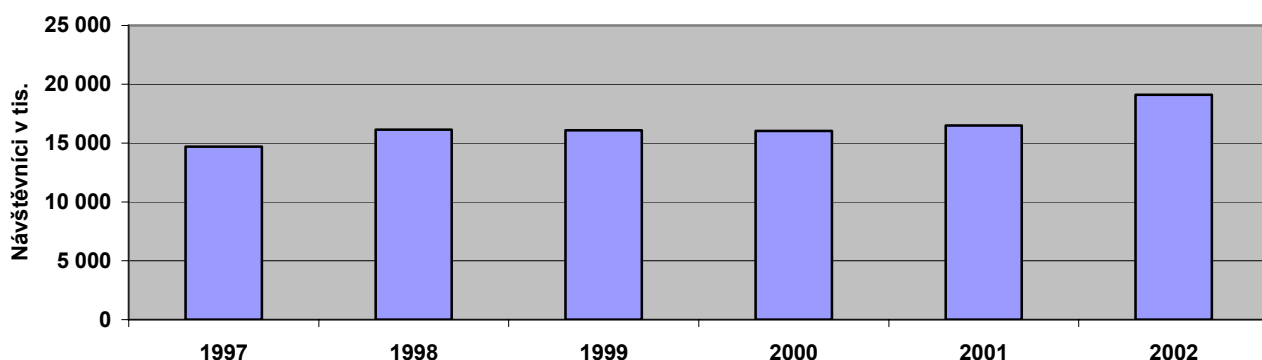
Vývojové trendy vybraných sítí knihoven

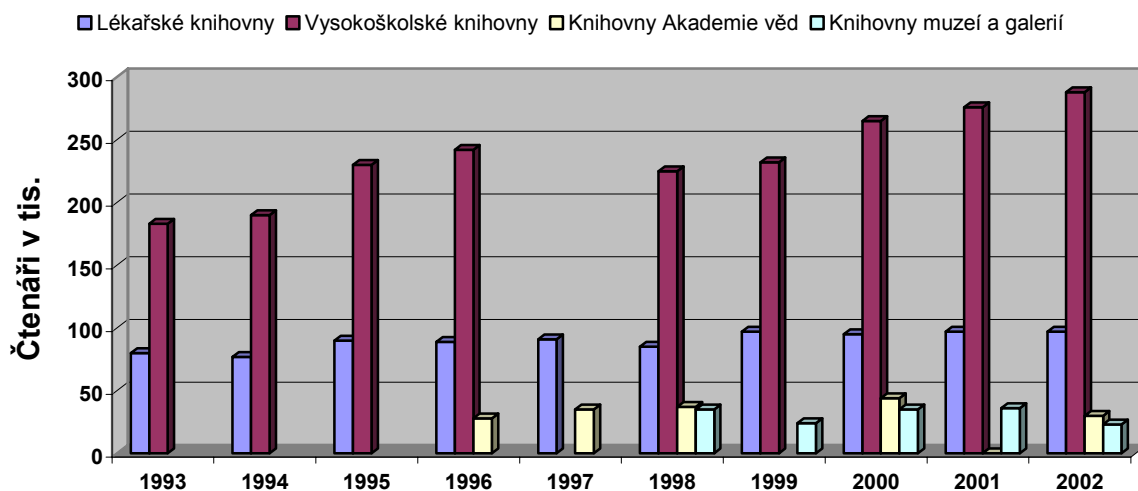
Registrovaní čtenáři - knihovny zřízené samosprávou a MK ČR

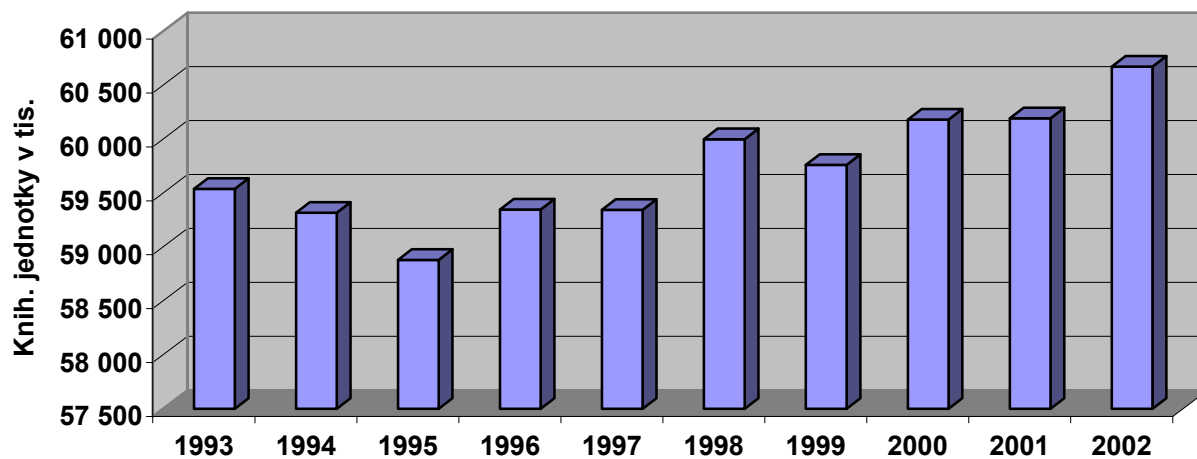
Návštěvníci - knihovny zřízené samosprávou a MK ČR

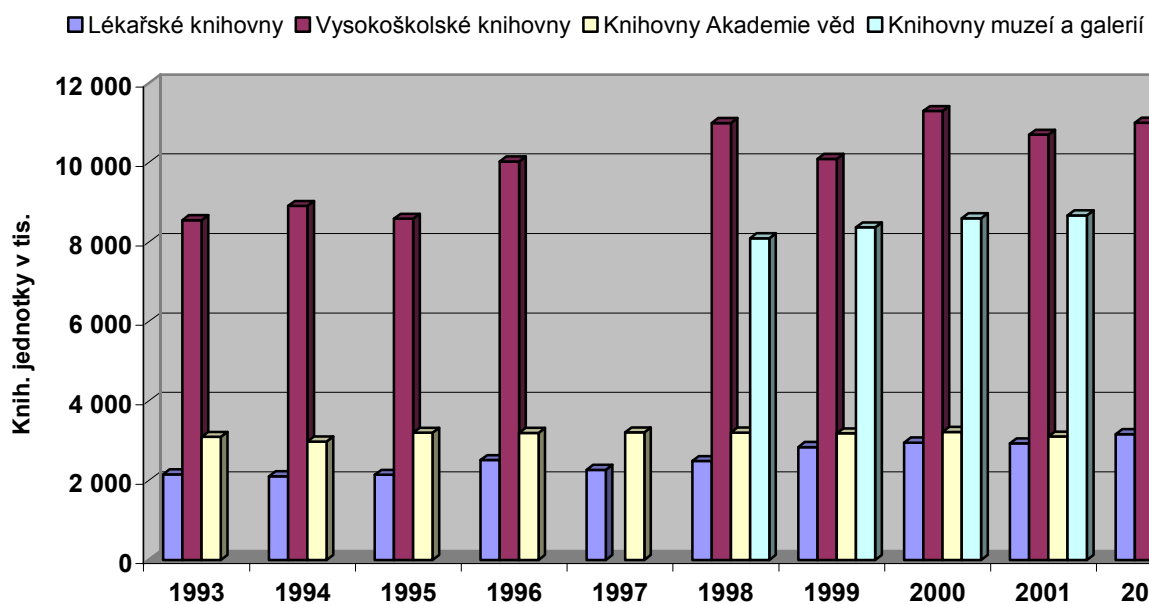
Registrovaní čtenáři - specializované knihovny

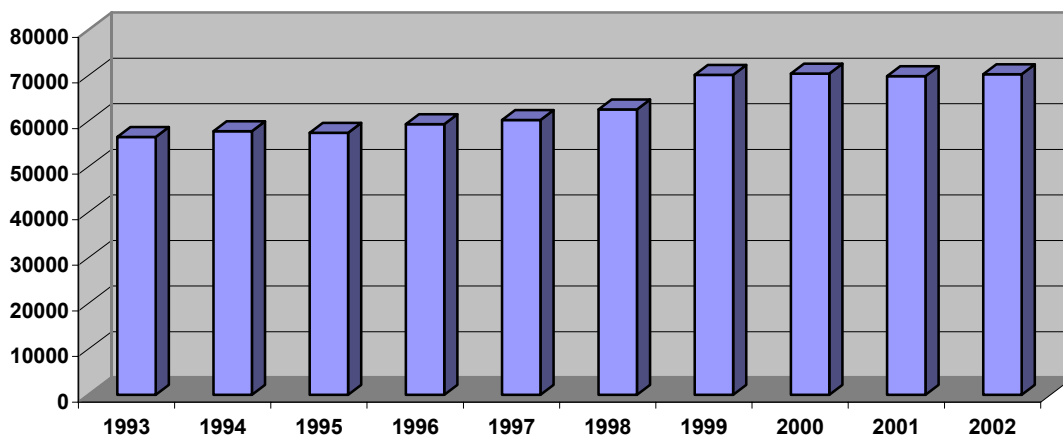
Knihovní fond - knihovny zřizené samosprávou a MK ČR

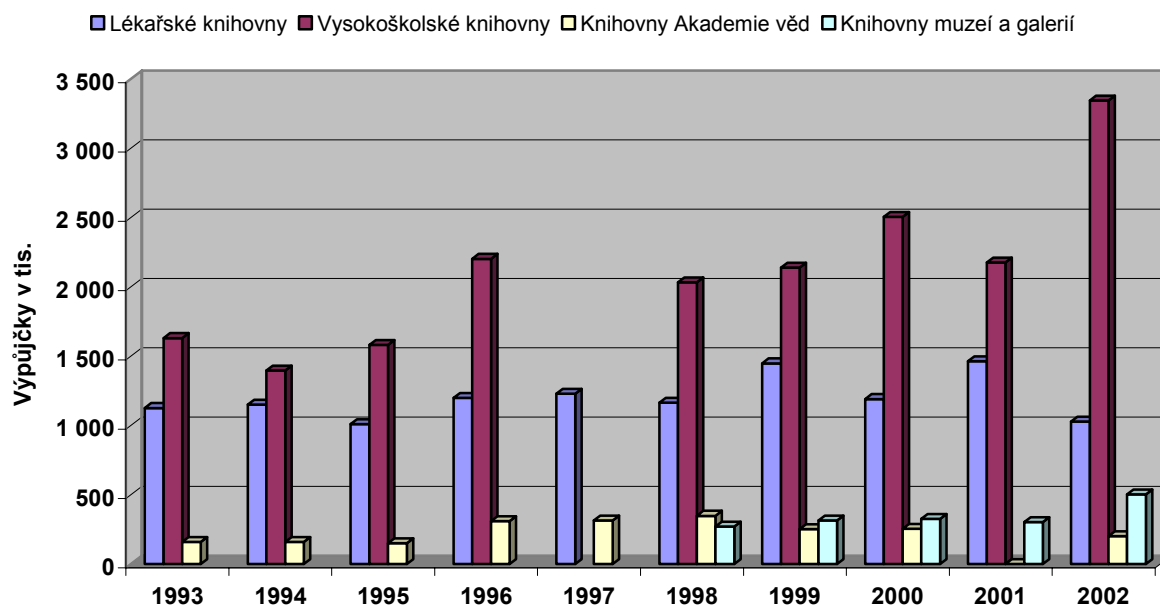
Knihovních fond - specializované knihovny

Výpůjčky - knihovny zřízené samosprávou a MK ČR

Výpůjčky - specializované knihovny

Výdaje veřejných rozpočtů (kap.700, kap.380 a kap.334) vykazované na kulturu – činnost knihovnická (3314 dle vyhlášky č. 323/2002 Sb., o rozpočtové skladbě) v tis. Kč

	územní samospráva		státní rozpočet		celkem	poznámka
	obce a města kap.700	kraje kap.700	OkÚ kap.380	MK ČR kap.334		
2001	1 094 328	129 337	280 977	485 745	1 990 297	
2002	1 125 453	308 093	297 400	291 639	2 022 585	89 152 tis. Kč kráceno v kap. 334, poskytnuto a vykázáno jako výdaj kap.380,
2003	1 484 175	328 475	0	482 649	2 295 299	k internetu připojeno 1.700 knihoven

Veřejné knihovny podle zřizovatelů (počty poskytovatelů veřejných knihovnických a informačních služeb)

	obce a města	kraje	OkÚ	MK ČR	celkem	poznámka
2001	6.054	0	27	10	6.091	z toho 754 knihoven s profesionálními pracovníky
2002	6.020	12	23	2	6.057	z toho 756 knihoven s profesionálními pracovníky
2003	statistické údaje za rok 2003 nejsou zatím k dispozici, knihovny zřizované OkÚ byly vesměs převedeny na obce a města					

ZODPOVĚDNOST NÁRODNÍ KNIHOVNY ČR VŮČI SYSTÉMU KNIHOVEN PODLE KNIHOVNÍHO ZÁKONA

Vojtěch Balík, Národní knihovna ČR

Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon) (dále jen „knihovní zákon“), obsahuje speciální paragraf (§ 9), který se věnuje pouze Národní knihovně a ukládá jí hlavní úkoly.¹ To samo není nic nového, činí tak stejně i předchozí zákon č. 53/1959, o jednotné soustavě knihoven (v § 4, tehdy šlo samozřejmě o Státní knihovnu²), rozdíl je však v tom, že

¹ Knihovní zákon, § 9 Národní knihovna

(1) Národní knihovna je knihovnou s univerzálním knihovním fondem doplněným specializovanými fondy. Národní knihovna trvale uchovává konzervační fond a historický fond.

(2) Národní knihovna je centrem systému knihoven. V systému knihoven vykonává koordinační, odborné, informační, vzdělávací, analytické, výzkumné, standardizační, metodické a poradenské činnosti, v jejichž rámci zejména

- a) formou souborného katalogu zpracovává evidenci knihovních dokumentů v knihovních fondech knihoven na území České republiky, kterou zpřístupňuje knihovnám,
- b) zpracovává národní bibliografii a zabezpečuje koordinaci národního bibliografického systému,
- c) plní funkci národní agentury pro mezinárodní standardní číslování knih a hudebnin,
- d) plní funkci národního centra meziknihovních služeb České republiky,
- e) plní funkci národního centra mezinárodní výměny oficiálních publikací,
- f) zastupuje knihovny systému knihoven při jednání s kolektivními správci autorských práv ve věci úhrady odměn za užití autorských děl.

² Zákon o jednotné soustavě knihoven, § 4 Státní knihovna Československé republiky

1. Ústřední knihovnou jednotné soustavy knihoven je Státní knihovna Československé republiky (dále jen "Státní knihovna"), plní zejména tyto úkoly: a) trvale uchovává domácí literaturu i ostatní bohemika a slovenika, b) bibliograficky zpracovává současnou i minulou literární produkci a koordinuje bibliografickou práci v celostátním měřítku, c) jako ústřední univerzální vědecká knihovna shromažďu-

teprve nový knihovní zákon Národní knihovnu také definuje („Národní knihovna je knihovnou s univerzálním knihovním fondem doplněným specializovanými fondy. Národní knihovna trvale uchovává konzervační fond a historický fond.“). Je to ovšem definice pouze pomocí zařazení do kategorie, tedy určení typu tak, jak typologii knihoven tento zákon stanoví (podle terminologie zákona „druh“). Podle toho spadá do jedné kategorie spolu s Moravskou zemskou knihovnou a krajskými knihovnami (s tím drobným rozdílem, že jedině u Národní knihovny se předpokládají specializované fondy nepochybně, zatímco u MZK a krajských knihoven „případně“).

Cílem knihovního zákona, který si stanovil jako svůj předmět upravit systém knihoven poskytujících veřejné knihovnické a informační služby³, je ovšem stanovit takové podmínky a pravidla, aby byly otevřeny všechny možnosti spolupráce vedoucí ke všeobecné dostupnosti, efektivitě a zároveň úspornosti služeb poskytovaných knihovnami. Knihovní zákon knihovny nezřizuje. Tedy také u Národní knihovny (a stejně tak u krajských knihoven a ostatních dvou přímo vyjmenovaných státních knihoven) setrvává u stejného konceptu legislativního zakotvení její existence, jako tomu bylo v zákoně o jednotné soustavě knihoven: její existence je znovu potvrzena tím, že je zákonem určeno její postavení, uloženy konkrétní úkoly vůči systému knihoven a poukázáno na konkrétního zřizovatele.

Co se týče legislativního zakotvení Národní knihovny, je nutno konstatovat, že zákonnou normou, můžeme-li za takovou považovat císařský dekret, byla zřízena naposledy v roce 1777, kdy byla organizačně vyčleněna z University a zřízena jako samostatná státní organizace⁴; pak už byla její administrativně-právní či organizační forma změněna a knihovna výslovně znovu zřízena jen jednou (v roce 1958 jako Státní knihovna), ale pouze podzákonným aktem – ministerským výnosem⁵. V mezinárodním srovnání

je domácí a nejdůležitější světovou literaturu a zpřístupňuje ji veřejnosti, d) provádí výzkum a vědecky zpracovává teoretické otázky v oboru knihovnictví a poskytuje metodickou pomoc knihovnám jednotné soustavy.

2. Podrobnější úkoly Státní knihovny a její organizaci stanoví statut, který vydá ministr školství a kultury v dohodě s příslušnými úřady a orgány.

³ Knihovní zákon, § 1, odst. (1)

⁴ Veřejná c.k. universitní knihovna vznikla dekretem ze 6.2.1777, o němž se svým návrhem zasadil František Josef hrabě Kinský; byly spojeny tzv. Nová karolinská knihovna s klementinskými jezuitskými a kolejními fondy a jako deponát vloženy tzv. Větší i Menší rodinná knihovna Kinských.

⁵ Výnosem Ministerstva školství a kultury ČSR z 26.6.1958, čj. 01202/58 taj., byly s účinností od 1.11.1958 sloučeny tehdejší Universitní knihovna, Národní knihovna, Státní knihovna společenských věd, Slovanská knihovna, Státní lékařská

tak patří česká Národní knihovna nikoli snad mezi výjimky, ale přece jenom mezi menšinu národních knihoven, jež nemají svůj samostatný zřizovací zákon, resp. zřizovací ustanovení v rámci obecnějšího zákona. V domácím prostředí je to naopak situace běžná: z tzv. národních kulturních institucí pouze Česká filharmonie a Národní galerie byly zřízeny zákonem⁶.

Na rozdíl od předchozího zákona o jednotné soustavě knihoven, který stanovuje Národní (tehdy Státní) knihovně také alespoň dva základní vnitřní knihovnické úkoly (shromažďování a uchovávání bohemik a slovacik, shromažďování a zpřístupňování světové literatury – viz pozn. 2), se současný knihovní zákon, kromě již zmíněné stručné typologické definice, zabývá Národní knihovnou a jejími úkoly výhradně z hlediska vztahu k systému knihoven. To, že je Národní knihovna slovy zákona „centrem systému knihoven“ a má vůči systému řadu úkolů a zodpovědností, opět není nic nového, rozdíl je v podrobnosti výčtu úkolů a v důrazu. Zatímco podle předchozího zákona o jednotné soustavě knihoven, pokud jde o úkoly vůči systému, Národní knihovna v rámci systému pouze „bibliograficky zpracovává současnou i minulou literární produkci a koordinuje bibliografickou práci v celostátním měřítku“ a dále „provádí výzkum a vědecky zpracovává teoretické otázky v oboru knihovnictví a poskytuje metodickou pomoc knihovnám jednotné soustavy“ a vše ostatní je ponecháno statutu (viz pozn. 2), současný knihovní zákon podrobněji rozepisuje, v čem spočívá metodická role Národní knihovny („vykonává koordinační, odborné, informační, vzdělávací, analytické, výzkumné, standardizační, metodické a poradenské činnosti“) a navíc Národní knihovně stanovuje jmenovitě knihovnické koordinační úkoly, resp. zmocnění („formou souborného katalogu zpracovává evidenci knihovnických dokumentů v knihovnických fondech knihoven na území České republiky, kterou zpřístupňuje knihovnám; zpracovává národní bibliografii a zabezpečuje koordinaci národního bibliografického systému; plní funkci národní agentury pro mezinárodní standardní číslování knih a hudebnin; plní funkci národního centra meziknihovnických služeb České republiky; plní funkci národního centra mezinárodní výměny oficiálních publikací; zastupuje knihovny systému knihoven při jednání s kolektivními správci autorských práv ve věci úhrady odměn za užití autorských děl“ – viz pozn. 1). Navíc ke zmocněním Národní knihovny vlastně patří i možnost

knihovna a Akademická knihovna v zájmové seskupení s názvem „Státní knihovna Československé republiky“, která byla zřízena jako samostatná rozpočtová organizace.

⁶ Dekret presidenta republiky č. 129/1945 Sb. a nařízení republiky Československé, o státním orchestru Česká filharmonie; Zákon č. 148/1949 Sb., o Národní galerii v Praze

požadovat od dalších knihoven součinnost, která je jim uložena (zejména při zpracování národní bibliografie a při zpracování souborného katalogu)⁷.

Ať už je to s jejím ústředním postavením formálně jakkoli, od Národní knihovny se všeobecně a tradičně, bez ohledu na to, zda a jak je konkrétní a úplný výčet úkolů v knihovním zákoně, resp. i v dalších zákonech a ve stávajícím statutu, a nakolik jí k tomu dávají kompetence, očekává určitá zodpovědnost vůči ostatním knihovnám; na jedné straně má její teoretická, koncepční, odborná, koordinační a informační práce a její výstupy zohledňovat potřeby všech ostatních knihoven, na druhé straně se považuje za relevantní její stanovisko prakticky ke všem významnějším jevům a vývoji ve světě našeho knihovnictví a informací.

Očekává se to od Národní knihovny právem. Je tomu tak i jinde ve světě, ale u nás o to více, že tradičně, po desítky let, je metodická a koordinační činnost, obecně služba oboru knihovnictví, organizačně začleněna právě do Národní knihovny⁸, zatímco v řadě jiných zemí tyto funkce má zvláštní vyčleněný orgán, samostatná instituce. Tak tradičně u nás už ze samotné podstaty pojmu Národní knihovna plyne pověření poskytovat služby ostatním knihovnám.

Národní knihovna již po řadu desetiletí intenzivně vykonává řadu činností ve prospěch veřejných knihoven: tradičně se zabývá jejich postavením, legislativou a problémy v době transformace, zpracovává koncepční, metodické a normativní podklady pro organizační výstavbu a funkční rozvoj veřejných knihovnických a informačních služeb, poskytuje poradenské, konzultační a expertizní služby knihovnám, zejména veřejným, a informačním pracovištím i jejich zřizovatelům, shromažďuje údaje o veřejných a dalších knihovnách, buduje a spravuje jejich databázi a zajišťuje potřebné výstupy, zpracovává a vyhodnocuje statistická šetření o knihovnách, sleduje otázky knihovnické a další související legislativy, norem a terminologie, poskytuje komplexní informační služby v oboru knihovnictví.

Ukoly a odpovědnost vůči systému nejsou jen zvláštní odpovědností jednoho specializovaného útvaru Národní knihovny, nýbrž všeobecně prostupují veškerou odbornou činností Národní knihovny tak, že každý knihovnický útvar má být odborným a metodickým střediskem ve své odbornosti. Každému knihovnickému útvaru Národní knihovny to výslovně ukládá současný organizační řád („ve své oblasti působí jako odborné, metodické, konzultační a koordinační pracoviště v rámci Národní knihovny i České

⁷ Knihovní zákon, § 11, odst. (2), písm. a); § 13, odst. (2), písm. a)

⁸ V roce 1953 ustaveny metodické útvary zvláště v Universitní a v Národní knihovně, v roce 1957 sjednoceny do Ústředního vědecko-metodického kabinetu knihovnictví.

republiky. K tomu vytváří a zpřístupňuje potřebnou informační základnu. Dává připomínky, podněty, návrhy a doporučení v rámci legislativního a normativního procesu. Spolupracuje s knihovnami, institucemi a odbornými pracovišti v rámci České republiky a v zahraničí a odpovídá za účast Národní knihovny ve společných projektech a za plnění příslušných dohod.“⁹. Od toho se ovšem také odvíjí i nároky na odbornost a úroveň práce zaměstnanců a jejich odpovídající zařazení.

Při Národní knihovně je také zřízeno několik kolektivních orgánů s celostátní působností, které mají statut poradních orgánů ředitele NK pro tvorbu doporučení a metodických pokynů knihovnám. Je to např. Komise pro služby, Rada pro katalogizační politiku se svými specializovanými pracovními skupinami, atd.

Kromě tohoto organizačně institucionálního zajištění činnosti vůči systému knihoven Národní knihovna pravidelně předkládá a v případě přijetí řeší, resp. se zúčastňuje řady projektů, které ve své většině mají kooperativní charakter, nebo je jejich řešení přínosem i pro ostatní knihovny systému. Např. v roce 2004 je mezi 42 hlavními rozvojovými úkoly Národní knihovny 21 domácích a 7 mezinárodních projektů, z nichž téměř všechny mají kooperativní charakter; obecná řešení s ohledem na systém knihoven však sleduje i většina dalších hlavních rozvojových úkolů Národní knihovny, které nevyplývají z projektů.¹⁰

Veškerá projektově rozvojová činnost Národní knihovny je koordinována tak, aby byla v souladu s programovými cíli její strategie, a ty jsou zase součástí celkového směřování rozvoje knihoven, formulovaného dříve v resortním programovém dokumentu Strategie knihoven 1999-2003¹¹, nyní v nedávno schváleném vládním programovém dokumentu Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2004 až 2010¹².

Národní knihovna se buď přímo jako hlavní garant podílí na zajištění, nebo v různé míře přispívá k uskutečnění významné části cílů ve všech pěti programových okruzích uvedené Koncepce rozvoje knihoven. Zejména jsou to tyto konkrétní okruhy a cíle:

A. Formování knihovního systému

4. Dosáhnout maximální kompatibility a unifikace knihovnických činností a systémů v národním a mezinárodním měřítku s cílem

⁹ Národní knihovna ČR : organizační řád. Účinnost od 1.1.2000; ve znění změn a doplňků; viz http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=nkcr_Orgrad.htm

¹⁰ http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=weba_hl_ukoly2004.htm

¹¹ http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=05_St/strategie_99_03.htm

¹² <http://www.mkcr.cz/article.php?id=1033>

zlepšit kvalitu služeb, zvýšit efektivitu činnosti knihoven a odstranit duplicitu činností a tím zvýšit hospodárnost ve využívání veřejných prostředků věnovaných na zajištění činnosti knihoven.

5. Podpořit rozvoj činnosti knihoven metodickou a poradenskou činností.

B. Rovný přístup k veřejným knihovnickým a informačním službám

12. Podporovat a rozšiřovat spolupráci knihoven při vzájemném sdílení informačních zdrojů a služeb s cílem umožnit uživatelům vyhledávání a přístup k maximu publikovaných informací a informačních zdrojů v domácí i mezinárodní informační síti, a to jak v přímém kontaktu s knihovnou, tak prostřednictvím internetu. Podporovat zpřístupnění on-line katalogů knihoven na internetu. Optimalizovat organizaci meziknihovnických služeb.

C. Tvorba a zpracování knihovnických fondů a informačních zdrojů

19. Zajistit kontinuitu v přístupu k elektronickým informačním zdrojům pro výzkum, vývoj i vzdělávání a jejich náležitou aktualizaci. Podporovat vytváření konsorcií při nákupu a zajišťování elektronických informačních zdrojů, spolupracovat s vydavateli a distributory při vyjednávání licencí.

20. Urychlit převod lístkových katalogů knihoven do on-line databází a umožnit tak zpřístupnění fondů knihoven pro vzdálené uživatele prostřednictvím internetu a mnohonásobné využití elektronických záznamů v knihovnách ČR.

21. Budovat elektronické souborné katalogy a informační brány jako základní informační zdroje o dostupnosti dokumentů v knihovnách ČR a nástroje pro sdílenou katalogizaci.

D. Ochrana a zpřístupnění kulturního dědictví

22. Zkvalitnit průběžnou a retrospektivní bibliografickou registraci, trvalé uchování a zpřístupnění dokumentů publikovaných na území České republiky, včetně tzv. šedé literatury a vybraných typů elektronických dokumentů. Podpořit rozvoj nástrojů zajišťujících kvalitní a úplné informace o publikovaných dokumentech na území ČR.

23. Zpracovat koncepci trvalého uchování knihovnických sbírek tradičních a elektronických dokumentů v knihovnách ČR jako důležité složky kulturního dědictví a umožnit jejich využívání současným i budoucím generacím. Vytvořit legislativní, organizační a technické předpoklady pro shromažďování, trvalé uchování a zpřístupnění publikovaných digitálních a digitalizovaných dokumentů jako důležité složky kulturního dědictví.

24. Pokračovat v digitalizaci vybraných částí knihovních fondů jako součásti kulturního dědictví a zpřístupnit je veřejnosti.

26. Rozvinout spolupráci knihoven s muzei, archivy a dalšími typy paměťových institucí při zpracování, ochraně a zpřístupnění kulturního dědictví s důrazem na zavádění nových informačních technologií a kompatibilitu systémů. Připravit nové programy podpory využívání informačních technologií orientované na různé typy paměťových institucí, výsledky prezentovat společně.

E. Rozvoj lidských zdrojů

28. Zajistit odbornou přípravu a celoživotní vzdělávání pracovníků knihoven s důrazem na získávání znalostí a dovedností pro využívání informačních technologií a jazykových znalostí.

Lze tedy shrnout a konstatovat, že knihovní zákon se při stanovení místa a úkolů Národní knihovny stejně jako i jiných knihoven důsledně drží svého předmětu a cíle upravit systém knihoven. Tomu podřizuje obsah i poměrně úsporné formulace úkolů Národní knihovny, které s výjimkou jednoho speciálního pověření pro jednání s kolektivními správci autorských práv nejsou nové. Cílem knihovního zákona není sloužit jako legislativní akt zakládající Národní (či jakoukoli jinou konkrétní) knihovnu a systematicky popisující její práva, povinnosti, funkce, úkoly a vztahy jakožto konkrétní instituce. Ukládá, upravuje či potvrzuje úkoly pouze ve vztahu k systému knihoven. V každém případě plně koresponduje s přijatými představami o postavení, roli a funkcích národních knihoven, jak byly naposledy snad nejsoustavněji formulovány v příslušné směrnicí UNESCO z roku 1997 pro legislativu národních knihoven a jejich služeb.¹³ Výslovné zakotvení úkolů Národní knihovny v zákonné normě dává pevný základ klíčovými bodům jejího statutu, a tím potvrzuje význam působení Národní knihovny a vyjasňuje, resp. posiluje její kompetence.

¹³ Guidelines for Legislation for National Library Services / Prepared by Peter Johan Lor with the assistance of Elizabeth A. S. Sonnekus. – UNESCO, GIP and UNISIST, 1997. Viz http://www.unesco.org/webworld/nominations/guidelines1_h.htm#Five%20clusters%20of

REGIONÁLNÍ FUNKCE KNIHOVEN A KNIHOVNÍ ZÁKON

Jaroslav Vyčichlo, SVK Plzeňského kraje

Stav v okamžiku zavedení RF

Knihovní zákon¹ je koncipován jako zákon o provozování veřejných knihovnických a informačních služeb. Považuji toto vymezení za důležité a zásadní, neboť poprvé v téměř stoleté historii domácího knihovnického zákonodárství vymezuje knihovnické činnosti jako služby, na rozdíl od dosud vždy institucionálního pojetí knihovnictví v předchozích zákonech. Vymezuje je dokonce jako služby veřejně prospěšné a neziskové. V § 4 jsou vyjmenovány v podstatě obecným výčtem.

V § 4 KZ jsou však uvedeny pouze služby pro uživatelskou veřejnost. Okruh takto daných uživatelů je v praxi určen cíleným hlediskem zřizovatele, nebo se vyvine z kontextu funkcí, pro něž byla knihovna zřízena (vysokoškoláci, zdravotnický personál, pedagogové). Jejich služby jsou také širší či užší veřejností využívány. Neznamená to tedy, že např. vysokoškolská knihovna neposkytuje veřejné knihovnické služby, když jejich služeb nejširší obecná veřejnost ve své většině nevyužívá.

Vedle služeb pro uživatelskou veřejnost zmiňuje zákon ještě v § 2 písm. h) a § 11, odst. 3 a 4. tzv. regionální funkce. Nejsou KZ přesně určeny ani obecným výčtem jako služby přímému uživateli, jsou jím však uzákoněny. Přesněji, jsou to ty funkce, které jsou dány Usnesením vlády České republiky ze dne 16. ledna 2002 č. 68 o Programu podpory zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven². Citované usnesení vlády je také hlavním materiálem, který v obecné rovině stanovuje zásadní cíle, způsob a pravidla podpory regionálních funkcí. Stanovuje rovněž standardy výkonu (a tím i druhy) RF, avšak neříká nic o výši dotace na jejich podporu. Ta a další podrobnosti jsou pak určovány modifikací tohoto dokumentu na každý rok MK ČR.

¹ Zákon č. 257/2001 Sb. ze dne 29. června 2001 o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon).

² Příloha k Usnesení vlády ČR ze dne 16. 1. 2002 č. 68. Dostupné např. na: http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_Leg/01_LegPod/ PodporaFinProg.htm.

Nejsem si jist, zda o RF lze hovořit jako o VKIS, když jsou určeny jako služba knihovnou knihovně, přestože jejich konečný dopad má na rozvoj VKIS přímý vliv³.

KZ také v § 15 Podpora knihoven uzákonil ustanovení, podle něhož mohou být provozovateli knihovny z peněžních prostředků státního rozpočtu, státních aktiv nebo Národního fondu poskytnuty podle zvláštního zákona⁴ účelově určené dotace zejména na: a následuje výčet 12 případů, kdy může stát podpořit činnost knihoven. Jedním z nich je písm. i) zajištění výkonu regionálních funkcí. V § 15, odst. 3 je uvedeno, že vláda nařízením stanoví pravidla poskytování dotací podle odstavce 1, zejména za jakých podmínek, v jaké výši a v jakých lhůtách jsou dotace poskytovány⁵. Na toto legislativní ustanovení se lze odvolávat a z něho lze, soudím, odvozovat pravidla pro poskytování podpory výkonu regionálních funkcí po přenesení této povinnosti na kraje.

Poskytovatelem RF jsou výhradně krajské knihovny nebo pověřené knihovny za podmínek daných KZ. Podmínkou je zejména písemná smlouva o přenesení RF. Krajské knihovny rovněž garantují výkon RF v kraji.⁶ Citované usnesení vlády nikterak neomezuje typ knihovny, která může být podporována při výkonu RF, stejně jako nařízení vlády č. 288/2002 Sb. neomezuje podporu knihoven poskytovanou státem ve smyslu § 15 KZ na určitý typ knihovny. Jediným omezením pro využití obou dokumentů k podpoře konkrétní knihovny, které konkludentně plyne ze zákona, je skutečnost, že knihovna musí být evidována v databázi knihoven MK ČR⁷. Pověřenou knihovnou tedy může být vedle základní knihovny i knihovna

³ Snad je možno přímo za VKIS považovat tvorbu a distribuci výměnných souborů literatury, nikoli již ostatní RF (poradenskou a konzultační činnost, tvorbu statistických přehledů, vzdělávací činnost, pomoc při revizi a aktualizaci KF, nákup a zpracování KF, servis AKS)

⁴ Zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla), ve znění pozdějších předpisů.

⁵ Nařízení vlády ze dne 29. května 2002 č. 288/2002 Sb., kterým se stanoví pravidla poskytování dotací na podporu knihoven. Dostupné na: http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_Leg/01_LegPod/NarizVIDot.htm

⁶ (§ 2 písm. h), § 11, odst. 3 a 4 KZ).

⁷ V této souvislosti srovnej s názorem MF ČR na způsob evidence a revize knihovního fondu knihoven, který říká, že evidovaná knihovna se řídí KZ, neevidovaná zákonem č. 563/1991 Sb. o účetnictví. Dostupné na: http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_Leg/01_LegPod/EvidRev.htm.

speciální. Měla by však splňovat odbornou způsobilost, vymezenou Atestem pověřené knihovny⁸.

Regionální funkce knihoven jsou obdobou knihovnických služeb poskytovaných bývalými střediskovými systémy, které se v praxi ukázaly být funkční. Jsou určeny nejmenším knihovnám, které nemají finanční a/nebo odborné zázemí k tomu, aby mohly v plném rozsahu poskytovat veřejné knihovnické a informační služby, ve smyslu § 4 KZ. Regionální funkce jsou určeny především neprofesionálním knihovnám⁹ a předpokládá se, že budou poskytovány zejména knihovnám zřizovaným samosprávou. Nikde to však není takto vymezeno, nemusí to být pravidlem a záleží jen na smluvním vztahu mezi poskytovatelem RF a obsluhovanou knihovnou. Přesto se domnívám, že obsluhovaná knihovna by neměla mít víc pracovníků než jednoho. Jediná podmínka pro poskytování RF daná opět konkludentně KZ je, že příjemce služby (obsluhovaná knihovna) musí být evidována podle KZ v evidenci MK ČR. Obsluhovanou knihovnou proto může být i knihovna speciální.

Stávající stav

Se změnou státoprávního uspořádání se vznikem krajů se předpokládalo, že řada funkcí státu přejde na kraje. Stalo se tak v případě zřizování krajských knihoven ale ne již v případě výkonu RF.

Původní termín financování RF krajem byl stanoven na rozpočtový rok 2003. Zákon o rozpočtovém určení daní však nebyl Parlamentem ČR schválen. Z toho vplynuly ne zcela jasné možnosti financování RF ze samosprávného orgánu, týkající se jak legislativního zajištění, tak a hlavně, potřebného objemu finančních prostředků. To by nebylo na závadu, kdyby se o jejich převedení do pravomoci krajů dlouhodobě neuvažovalo a absence zákona nebyla nesystémová. Pokud zákon nebude schválen ani do konce roku 2004, musely by být v r. 2005 RF financovány ze státního rozpočtu stejně jako v předchozích letech. Pokud však tento zákon oběma komorami Parlamentu ČR projde, bude nutné k dalšímu bezproblémovému výkonu RF vytvořit Koncepti výkonu RF v každém kraji. Takovýto koncepční materiál by měl projít schválením v zastupitelstvu případně v radě kraje, aby se tak

⁸ Atest pověřené knihovny – soubor odborných možností knihovny a schopností jejího personálu. Dostupné na: http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=02_Odb/SemRegFce.htm pod názvem Zlata Houšková, Mgr. L. Zemánková: Parametry pověřené knihovny, získání atestu.

⁹ Neprofesionální knihovnou se rozumí knihovna s provozní dobou kratší než 15 hodin týdně. Přitom půjčovní doba a tedy doba dostupnosti informací v knihovně uložených, se s provozní dobou nemusí krýt, bývá obvykle kratší.

stal závazným. Koncepcí by měla vymezit výkon RF ve smyslu dosavadního státního Programu podpory zajištění výkonu RF knihoven včetně návrhu na zachování výše dosavadní dotace na jejich podporu. Navíc by měla přinést, soudím, dostatečnou volnost, aby umožňovala jako RF chápat také služby, které nejsou stávajícím státním programem přímo definovány. Postup zcela odlišný, nebo případné odbourání dotací by přinesly do činnosti knihoven zřizovaných veřejnou správou při poskytování knihovnických služeb nové diference nebo by prohloubily stávající rozdíly v zajištění VKIS. Je samozřejmě žádoucí, aby výše dotací byla zachována, aby kopírovala případné zvyšování nákladů a také pravidla jejich přidělování byla ve všech krajích co nejshodnější v zájmu zachování úrovně knihoven zřizovaných samosprávou ve státě a v zájmu jejího dalšího vyrovnání. Legislativa v tomto okamžiku však krajům nepředepisuje, aby dosavadní postup i výši dotací převzaly.

Možnosti jak posílit a ustálit výkon RF z legislativního hlediska

Předpokládá se, že jednotný pohled na fungování RF by měl do praxe krajů vnést již v loňském roce zpracovaný a připomínkový Metodický pokyn MK ČR¹⁰, na němž se dále pracuje. Ten v podstatě aplikuje na podmínky krajů původní státní dokumenty Program podpory RF knihoven a Nařízení vlády č. 288/2002 Sb. Je však třeba zdůraznit, že půjde o dokument pouze metodického charakteru a také síly.

Zákon koncipovaný z hlediska knihovnických služeb je zákonem moderním a podle mého názoru také systém knihoven, který kodifikuje, je v souladu s jeho obsahem. A není rozhodující, zda se v tomto systému všechny existující knihovny nalézají nebo ne¹¹, protože knihovny člení

¹⁰ Metodický pokyn Ministerstva kultury k zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven a jejich koordinaci na území České republiky podle § 2 písm. h), § 9 odst. 2 písm. g) a § 11 odst. 3 – 4 zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon). Dostupné na: <http://knihovnam.nkp.cz/docs/VerzeMK3.doc>. Pokyn je určen zřizovatelům a uživatelům knihoven i knihovnické veřejnosti.

¹¹ Zmínka je reakcí na názor vyslovený především asociací vysokoškolských knihoven, muzejními ale i dalšími knihovnami na povinnost evidence v systému knihoven MK ČR. Pokud se vysokoškolské a další odborné knihovny evidovaly jako knihovny specializované, bylo to s vědomím, že nemohou plnit některé funkce zákonem pro tento typ specifikované (konkrétně činnosti dle § 13, odst. 2 písm. a) a písm. c) KZ a že tento typ neodpovídá jejich skutečnému postavení v systému knihoven a vykonávaným činnostem, které však mají pro svůj faktický význam pro vědu, výzkum a vzdělávání.

v podstatě podle druhu a rozsahu poskytovaných služeb, přesně ve smyslu díkce, tj. uzákonění služeb knihoven.

MK ČR a některé knihovnické organizace uvažují o novele knihovního zákona a již byly navrženy některé jeho úpravy. Je možné, že hlavním důvodem k novele bude skutečnost, že se nemusí podařit naplnit ustanovení § 24 odst. 2 KZ, který stanovuje (uvádím zjednodušeně), že knihovny, které nebudou zpřístupňovat veřejné datové sítě do konce roku 2006 budou vyškrtnuty z evidence knihoven. Tím by přestaly existovat jako knihovny ve smyslu KZ. Zdá se, že je vůle tento termín novelou zákona prodloužit. Při té příležitosti jsou navrženy nebo uvažovány ještě další novelizační opatření¹². RF se má dotknout novela ustanovení § 9 Národní knihovna, kde by novým ustanovením v odst. 2, písm. g) byla koordinací výkonu RF pověřena také NK ČR. Nelze však vyloučit, že takové ustanovení bude do jisté míry v kolizi s ustanovením § 11 odst. 3, které říká: „Krajská knihovna plní a koordinuje plnění regionálních funkcí vybraných základních knihoven v kraji. ...“ a je otázkou, zda by navržené opatření nemělo mít pouze metodický charakter a stát mimo zákon.

Pro vzájemnou odbornou pomoc knihoven se vžil název regionální funkce. Není to příliš šťastný název, protože se nejedná o nic jiného než o zvláštní soubor knihovních služeb, tedy služeb předem určených a poskytovaných knihovnou jiné knihovně¹³. Vhodnější termín by proto byl např. termín „regionální služby knihoven“, nebo jen „regionální služby“. Protože jde o služby mezi dvěma knihovnami, bylo by logické chápat tyto služby

¹² Uvažuje se o změnách v typologii systému knihoven ČR; je navrženo ustanovení o ochraně KF jako předmětů s významnou kulturní hodnotou; byl vznesen podnět na novelu § 16, odst. 2, písm. c) Evidence a revize KF s požadavkem upřesnění revize knihovních fondů knihoven, které mají 200 000 – 1 mil. kj. tak, aby bylo možné provádět revizi postupně v daném období 15 roků; je zvažována formulace ustanovení o užívání rodných čísel či jiného jednoznačného a neměnného identifikátoru při evidenci uživatelů knihovnických služeb.

¹³ V jazykovém kontextu českého jazyka lze rozlišit **knihovnickou službu** (tj. službu poskytovanou knihovnou uživateli z řad veřejnosti. *Knihovnický* = *činnost nebo věcný výstup pro veřejnost zprostředkovaný pracovníkem knihovny*, *SSJČ uvádí: Knihovnický – přídavné jméno ke knihovník; bibliotéckářský*) a **knihovní službu** (tj. službu interní, jejímž příjemcem není uživatel z řad veřejnosti ale jiná knihovna. *Knihovní* = *týkající se knihovny, součást knihovny*. *SSJČ: knihovní – týkající se knihovny; knihovenský*). Terminologická databáze knihovnictví v tomto smyslu pojmy knihovní a knihovnický jako samostatné termíny nerozlišuje a jejich užití směšuje. V terminologii, zejména v názvu KZ, je však termín knihovní dostatečně výrazně použit.

jako meziknihovní s úplným označením meziknihovní regionální služby knihoven.

Z již řečeného dále vyplývá, že regionální funkce knihoven (regionální služby) by případně mohly být uvedeny v § 14 KZ a vymezeny tam jako druh meziknihovní služby. V zákoně uvedené meziknihovní služby, mají již dnes poněkud odlišný status, chápaný a zákonem kodifikovaný jako závazný (meziknihovní výpůjční a meziknihovní reprografické služby). Stejně tak by bylo možné kodifikovat druhy a rozsah RF. Vyžadovalo by to ovšem přepracování celého § 14 KZ a novelizaci prováděcí Vyhlášky č. 88/2002 Sb.¹⁴ Dosáhlo by se tak vymezení regionálních funkcí podzákonným opatřením ve smyslu chystaného metodického pokynu jako dalšího druhu meziknihovních služeb, potřebné závaznosti a jednotnosti při provozování v praxi. Zdá se, že tento postup by nebyl opatřením proti duchu regionálních funkcí, z nichž část, tvorba výměnných knihovních fondů, jejich oběh a distribuce (rozsahem pravděpodobně nejrozsáhlejší služba z RF) má charakter klasické meziknihovní výpůjční služby. Nebylo by to ani proti duchu KZ, který některé služby vymezuje podrobněji a právě meziknihovní služby uvedené v § 14 pak prováděcí vyhláškou určuje zcela přesně.

V souvislosti s výkonem RF je třeba ještě zmínit internetizaci knihoven. Z usnesení vlády č. 44 z roku 2004 ke Koncepci Projektu internetizace knihoven vyplývá povinnost MI ČR ve spolupráci s MK ČR připojit všechny knihovny do konce roku 2006 na veřejné datové sítě (v podstatě na internet). Připojené knihovny budou mít po dobu 36 měsíců připojení hrazeno státem. V současnosti je dokončováno připojování 360 knihoven z loňské kapacity a MI připravilo projekt pro letošní rok¹⁵. Ministerstvo pro místní

¹⁴ Vyhláška ministerstva kultury č. 88/2002 Sb. ze dne 21. února 2002 k provedení zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon).

¹⁵ Usnesení vlády České republiky ze dne 14. ledna 2004 č. 44 ke Koncepci Projektu internetizace knihoven. Z obsahu: vláda uložila ministru pro místní rozvoj provést do 29. února 2004 analýzu možností využití strukturálních fondů Evropské unie pro realizaci Projektu internetizace knihoven; ministru informatiky ve spolupráci s ministrem kultury: a) zpracovat a vládě do 30. června 2004 předložit návrh Projektu včetně časového harmonogramu, b) zajistit do roku 2006 v rámci Komunikační infrastruktury informačních systémů veřejné správy připojení všech knihoven k internetu v souladu se zákonem č. 257/2001 Sb., knihovní zákon, c) předložit vládě do 30. června 2007 zprávu o plnění Projektu; ministru informatiky zpracovat a vládě do 30. června 2004 předložit návrh způsobu financování Projektu. Termín byl splněn. Dostupné na: http://racek.vlada.cz:8080/usneseni/usneseni_test.nsf/usneseni/usneseni_test.nsf/BE2C2C7419D18510C1256E230021190D?opendocument.

rozvoj analyzovalo zda a za jakých podmínek knihovny mohou být internetizovány za finančního podílu strukturálních fondů EU. Výsledkem analýzy je zjištění, že nositeli projektu EU mohou být kraje, obce, sdružení obcí a příspěvkové organizace zřizované krajem. Faktická realizace projektu se neobejde za účasti krajských knihoven, které garantují výkon a koordinaci RF v kraji a finančních garancí krajů. V praxi se některým krajským knihovnám podařilo připojit se ke krajskému projektu internetizace veřejné správy, o internetizaci uvažují samy nebo ve spolupráci s krajem¹⁶. Největší překážkou pro realizaci projektu je nutná 30% finanční účast jeho nositele.

V souvislosti s internetizací knihoven se nabízí otázka, zda by knihovny v obcích neměly současně pracovat jako informační centra obcí, tak jak je zná a provozuje samospráva. Vzhledem k tomu, že knihovny běžně pracují s informacemi, tudíž všechny druhy informací o obci a blízkém okolí, včetně tzv. informací turistických a informací místní správy by mohly a měly být součástí běžné činnosti knihoven, součástí jejich VKIS. Mnohde tomu tak skutečně je. Jednodušší situace je v takových případech u knihoven profesionálních, poněkud složitější u neprofesionálních. V obou případech je však nutné uvažovat o rozšíření doby dostupnosti těchto informací, tj. rozšíření půjčovní doby knihoven.

Opatření k výkonu RF prostřednictvím krajů nemusí mít nutně legislativní charakter ze strany státu, nemusí být nutně kodifikován způsob jejich provádění. Opatření nutná k převodu RF pod kraj jsou vyvolány jinými zákony, hlavně očekávaným zákonem o rozpočtovém určení daní. Legislativní forma by však byla z hlediska knihoven jistější.

Seznam zkratk:

KZ – knihovní zákon

MK ČR – Ministerstvo kultury ČR

RF – regionální funkce

VKIS – veřejné knihovnické a informační služby

NK ČR – Národní knihovna ČR

MI – ministerstvo informatiky

EU – Evropská unie

SSJČ – Slovník spisovného jazyka českého

SDRUK – Sdružení knihoven ČR

¹⁶ Podle informací z jednání komise SDRUK pro RF dne 9.6. spolupráce s krajem ve větší či menší míře započala v kraji Plzeňském, Zlínském, Jihomoravském, Olomouckém, a Hradeckém, v kraji Pardubickém, Libereckém a Karlovarském, by nositelem projektu měla být knihovna. Ostatní kraje nepovažovaly danou problematiku za prioritní. Dostupné na: http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=02_Odb/RegFceZap704.htm.

VZTAH VYSOKOŠKOLSKÝCH KNIHOVEN KE KNIHOVNÍMU ZÁKONU A JEJICH ROLE V SYSTÉMU ČESKÝCH KNIHOVEN

Iva Prochásková, Univerzita v Pardubicích

Barbora Ramajzlová, České vysoké učení technické v Praze

Motto:

Se zákony je to podobné jako s párky. Je lepší, když nevidíme, jak se dělají.

(Otto von Bismarck)

Skutečnost, že vysokoškolské knihovny měly s knihovním zákonem „trochu problém“, je odborné knihovnické veřejnosti známa.¹ Zároveň není pochyb o tom, že současné vysokoškolské knihovny, tj. knihovny, které prošly v uplynulých téměř patnácti letech zásadními proměnami a dovršily své „emancipační“ snahy založením Asociace knihoven vysokých škol,² mají v systému českých knihoven své nezastupitelné místo a funkci. Stejně jako některé další typy knihoven, které mají podobný problém se zařazením v současném zákoně.

Tento příspěvek se pokouší shrnout problémy, které systém knihoven (nebo snad knihovní systém?) vzhledem k zákonu má, doložit je konkrétními příklady a naznačit možné cesty řešení.

Evidence vysokoškolských knihoven

Druhy knihoven podle §12 Základní knihovna (Z) a §13 Specializovaná knihovna (S) jsou v knihovním zákoně vymezeny typem fondu a výčtem funkcí. Zamyslíme-li se nad funkčním vymezením specializované knihovny, je patrné, že tvůrci zákona se v tomto případě chtěli vyrovnat s funkcemi, kterými byly obdařeny podle zákona č. 53/1959 Sb. o jednotné soustavě knihoven tzv. ústřední knihovny sítí. Tím ovšem vznikl problém,

¹ PROCHÁSKOVÁ, I.; RAMAJZLOVÁ, B. Knihovní zákon a národní knihovní systém z pohledu vysokoškolské knihovny. In: *Knihovny současnosti 2002: sborník z 10. konference, konané ve dnech 24.-26.září 2002 v Seči u Chrudimi*. Brno : Sdružení knihoven ČR, 2002. s. 123-131. ISBN 80-86249-18-12.

² <http://www.akvs.cz/>

kam s knihovnami, které tyto funkce neplní. A tak pro ně byla velmi nešťastně zřízena podkategorie v knihovnách základních tj. „základní knihovna se specializovaným fondem“. Hierarchii naznačila Důvodová zpráva³ takto:...“*Specializovaná knihovna může být ústřední knihovnou sítě základních knihoven se specializovaným fondem.*“ Obecně se zřejmě předpokládalo, že většina knihoven se specializovaným fondem, ale bez celostátní působnosti, se zaeviduje podle § 12 jako (Z).

Vysokoškolské knihovny nebyly v názorech na to, jak se zaevidovat, jednotné.⁴ Někde převažoval názor, že je třeba respektovat právní rámec, byť nevyhovující, a zaevidovat se jako (Z), přestože objektivně to funkci a postavení vysokoškolské knihovny neodpovídá. Jinde byl pocit, že to je pro vysokoškolskou knihovnu natolik degradující, že je třeba zaevidovat se jako (S) s vědomím toho, že všechny vyjmenované funkce nebudou vykonávány. Panovala také obava, že evidence vysokoškolské knihovny jako (Z) by mohla mít negativní finanční dopady při ucházení se o různé projekty a dotace třeba i z EU. Ministerstvo kultury ČR nijak neovlivňovalo zřizovatele, takže každá vysoká škola mohla pro registraci své knihovny (příp. knihoven) zvolit druh (Z) nebo (S) podle vlastního uvážení. Podle Adresáře knihoven evidovaných Ministerstvem kultury ČR⁵ jedenáct z dvaceti čtyř veřejných vysokých škol zaevidovalo knihovny jako (S) a rovněž jedenáct jako (Z). Dvě vysoké školy své knihovny zatím nezaevidovaly.

Jaké tedy jsou po dvou letech zkušenosti? Vysoká škola, která pro svou knihovnu zvolila (S), zdá se, nijak nepochybila. Definici pro specializovanou knihovnu vysokoškolská knihovna splňuje. A že všechny vyjmenované činnosti nevykonává? Vždyť jednotlivé body jsou uvedeny kouzelným slůvkem „zejména“. Navíc zákon stejně žádné sankce pro neplnění činností podle § 13 nemá. Přihlásila-li vysoká škola svou knihovnu jako (Z), vypadá to také v pořádku, protože činnosti vymezené zákonem splňuje a co dělá nad rámec zákona, je její věc.

V čem je tedy problém? Ze systémového hlediska určitě není správné, je-li se stejnou funkcí evidována knihovna vysoké školy stejně jako malá obecní knihovna. Vadí to např. při vytváření koncepcí krajských systémů poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb (VKIS). Vysokoškolské knihovny předpokládají rovnoprávnou spolupráci s krajskými

³ *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o veřejných knihovnách.* Praha, Úřad vlády 2000. K § 13.

⁴ PROCHÁSKOVÁ, I. Evidence vysokoškolské knihovny podle zákona a její funkce v systému VKIS. In: *Celostátní porada knihoven vysokých škol, 22. 10. – 23. 10. 2002.* [online]. Praha : Asociace knihoven vysokých škol, 2002. Dostupný z: http://knihovny.cvut.cz/cpvs/CPVSK_prezentace/CPVSK_prochazkova.ppt

⁵ <http://www3.mkcr.cz/knihovny/>

knihovny a rozhodně zde není žádný objektivní důvod k tomu, aby byly zařazeny pod jejich metodické vedení jako základní knihovny v kraji. Evidentně jde o problém systémový, přesto je částí odborné knihovnické veřejnosti vnímán pouze jako problém emocionální, který není třeba řešit novelou zákona.

Příklady z aplikace zákona v praxi

Nařízení vlády o oceněních v oblasti kultury⁶ dává šanci ocenit i knihovny. Cena Knihovna roku se uděluje k ohodnocení dlouhodobých zásluh o rozvoj knihovnictví v obcích nebo mimořádného přínosu k rozvoji veřejných knihovnických a informačních služeb. Uděluje se v kategoriích:

- a) základní knihovna⁷
- b) významný počín v oblasti poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb

Zjistěte by se tedy mohla o cenu podle bodu a) ucházet některá z vysokoškolských knihoven evidovaná jako základní. Z hlediska zdravého rozumu je to samozřejmě absurdní, přesto raději ministerstvo ve výzvě k podávání návrhů zveřejněné na svých stránkách⁸ podá upřesňující výklad, aby nedošlo k mýlce!

„...*Uděluje se v kategoriích:*

- a) ***základní knihovna** (§ 3 odst. 1 písm. c) zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb) - je určena především knihovnám v malých obcích, kde působí dobrovolní knihovníci, jako vyjádření veřejného uznání této prospěšné práci; předpokládá se již osvědčená návaznost na úspěšné umístění v soutěži Vesnice roku. "...*

Problém je i při specifikaci knihoven, kterým jsou určeny dotace z programu na podporu regionálních funkcí. V tomto programu, který vyhláší Ministerstvo kultury na poskytnutí dotací pro krajské knihovny a základní knihovny pověřené výkonem regionálních funkcí⁹, se mj. říká:

„Dotace z programu jsou poskytovány zejména na:

- *poradenskou a konzultační činnost pro základní knihovny,*
- *vzdělávání zaměstnanců základních knihoven, pořádání seminářů a porad,*

⁶ 5/2003 Sb. Nařízení vlády ze dne 16. prosince 2002 o oceněních v oblasti kultury, udělovaných Ministerstvem kultury

⁷ § 3 odst. 1 písm. c) zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon).

⁸ <http://www.mkr.cz/article.php?id=966>

⁹ podle § 15 odst. 1 písm. i) zákona č. 257/2001 Sb., evidované podle § 5 tohoto zákona

- tvorbu, distribuci a oběh výměnných fondů pro základní knihovny provozované obcí,
- pomoc při revizi a aktualizaci knihovnických fondů základních knihoven provozovaných obcí,
- podporu při zpracování statistiky o činnosti základních knihoven provozovaných obcí,
- zajištění nákupu, zpracování a distribuce knihovnických fondů, pořízených z prostředků obce, pro základní knihovny provozované obcí,
- servis informačních a komunikačních technologií pro základní knihovny provozované obcí,
- další nezbytné činnosti napomáhající rozvoji knihoven a jejich veřejných knihovnických a informačních služeb.“

To, že na některých místech je použito označení „základní knihovny“ a na jiném „pro základní knihovny provozované obcí“, má pochopitelně svůj význam (a potažmo finanční dopad!) a tvůrce textu si takto pomohl, aby bylo jasné, o jaké knihovny se v tom kterém případě jedná.

Z uvedeného vyplývá, že označení knihoven, která používá knihovní zákon, nejsou šťastná, protože v běžném životě se knihovny – a zvláště je to patrné u knihoven s funkcí (Z) - nazývají jinak (obecní, místní, městská, školní, vysokoškolská atd.), tj. tak, jak je lidé byli zvyklí pojmenovávat. Jedná-li se o případ, kdy je třeba vyhovět zákonu, tak se vypomáhá účelově nějakým doplňkem, opisem.

Pokus o jakousi typologii se objevuje ve výše uvedeném adresáři evidovaných knihoven. Objevuje se zde položka „typ knihovny“, která na přihlášce nebyla. Jak se tedy do databáze dostala? Zpracovatel měl zřejmě při zadávání dat o knihovnách pocit, že jsou-li pod jednou funkcí evidovány tak rozdílné knihovny jako vysokoškolské, obecní, lékařské, školní, galerijní atd., je potřeba doplnit ještě nějaké rozlišení a tak položku přidal. Kriteria pro zařazení knihovny do „typu“ volil různě. Vysokoškolské knihovny evidované s funkcí (S) i (Z) jsou typ „univerzitní“, (zřejmě podle provozovatele). Státní technická knihovna evidovaná s funkcí (S) je typ „vědecká“ (zřejmě podle obsahu fondu). Ovšem Knihovna Akademie věd, evidovaná s funkcí (S), už není typ „vědecká“, (která jiná už by měla být vědecká, ne-li tato?!) ale „ústavní“ stejně jako knihovny dalších různých institucí obsahujících v názvu slovo „ústav“. Tato typologie tedy vnáší do situace další zmatky. Perličkou je evidence Knihovny a tiskárny pro nevidomé K. E. Macana. Přestože v zákoně je výslovně jmenována v § 3, odst.1, písm. a), tedy s knihovnami národními, v evidenci má uvedenu funkci (S) a typ „ostatní“. K typu „ostatní“ je zařazena i specializovaná Knihovna Nejvyššího soudu ČR, zatímco specializovaná Parlamentní knihovna je knihovnou „adminis-

trativního“ typu. Žádný problém není pouze s krajskými knihovnami. Jsou zkrátka krajské funkcí i typem.

Systém knihoven a zákon

Vláda České republiky schválila usnesením č. 679¹⁰ dokument „Konceptce rozvoje knihoven v České republice na léta 2004 až 2010“. Hlavním cílem této Konceptce je ...*“Prostřednictvím knihovního systému¹¹ umožnit občanům rovný přístup k publikovaným dokumentům a dalším informačním zdrojům v jakékoliv formě. Vytvářet informační infrastrukturu pro výchovu a celoživotní vzdělávání, uspokojování kulturních zájmů občanů, výzkumnou a vývojovou činnost a podílet se na ekonomických aktivitách a nezávislém rozhodování jednotlivce.“*

Jedním z dílčích cílů, které mají přispět k dosažení cíle hlavního, je **formování knihovního systému.**

...,A. Formování knihovního systému

1. *Vytvořit strukturovaný a vnitřně integrovaný národní systém knihoven a informačních institucí, který s využitím informačních technologií a nezávisle na resortní, regionální a oborové příslušnosti umožní propojení, kooperaci a včetně zapojení knihoven do mezinárodní spolupráce, zejména v rámci EU.*

Termín: Průběžně

Dopad na státní rozpočet: uveden v tabulce dotačních programů

Spolupráce ostatních ministerstev: Součinnost ministerstev, ústředních orgánů státní správy, Akademie věd ČR a všech knihoven i jejich provozovatelů

Regionální rozměr: Součinnost krajů a obcí

Doporučení: Zahrnout spolupráci knihoven do koncepcí rozvoje oblasti vzdělávání, výzkumu, kultury a podporovat jejich součinnost“...

Ovšem jak budovat systém knihoven podle zákona, který je nejednoznačný?! Záměrem bylo vytvořit zákon, klasifikující knihovny podle jejich funkce. Měl to být zákon o funkcích nikoliv o institucích. Výsledkem je hybrid, který směšuje princip institucionální a funkční, což je pro budování knihovního systému v podstatě nepoužitelné.

Institucionální princip je v zákoně použit v § 3, odst.1, písmeno a) - knihovny zřízené Ministerstvem kultury ČR, písmeno b) - knihovny zřízené příslušným orgánem kraje a písmeno c) - knihovny zřízené obcí. Zde je

¹⁰ Usnesení Vlády České republiky ze dne 7. července 2004 č. 679 o Konceptci rozvoje knihoven v České republice na léta 2004 až 2010.

¹¹ § 3 odst. 1. zákona 257/2001 o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb

ovšem institucionální princip vzápetí částečně popřen v odst. 2, který pro tento typ připouští i nespécifikovaného zřizovatele. Jediné opravdu funkční vymezení má tedy knihovna uvedená pod bodem d) - knihovna specializovaná.

Zdá se, že slovenští knihovníci, se s typologií knihoven vyrovnali nepochybně líp. Ve slovenském zákoně¹² je typologie zpracována jasně a jednoznačně. Je vidět, že vychází z reality, respektuje ji a vymezuje pro ni odpovídající legislativní rámec včetně přesné specifikace základních funkcí. Na druhé straně ponechává zřizovateli (například akademické knihovny) volbu, zda se k plnění dalších funkcí zaváže či nikoliv.

Novela knihovního zákona

V zákoně se rýsují i další problémy, takže se ukazuje, že novela bude nezbytná. Další bod výše uvedené Koncepce s ní již počítá:

...,2. Zlepšit právní zakotvení národního systému knihoven a podpořit jeho integrační, koordinační a kooperační funkce ekonomickými nástroji. Zpracovat novelu knihovního zákona.

Zajistí: Ministerstvo kultury

Termín: 2006

Dopad na státní rozpočet: nepředpokládá se dopad na státní rozpočet“...

Asociace knihoven vysokých škol ČR (dále jen AKVŠ) oficiálně předložila návrh novely (řešící pouze typologii knihoven podle funkcí) na jednání Ústřední knihovnické rady dne 3. června 2004. V zápise je k tomuto bodu uvedeno: „*Dr. Ramajzlová předložila návrh Asociace knihoven vysokých škol nazvaný „Návrh a zdůvodnění novely knihovního zákona“, který se zabývá optimalizací systému knihoven, zvláště pak knihoven speciálních. Návrh vyvolal diskusi o účelnosti stávajícího systému knihoven, která zákon chápe spíše z hlediska funkčního, kdežto předložený návrh, doveden do důsledku, může vést zpět k překonanému systému oborových sítí. Stanovisko členů ÚKR se ve své většině přiklání k názoru, že systém knihoven, jak je knihovním zákonem vymezen, nebrání jakékoli spolupráci. S tímto názorem se neztotožňují zástupci vysokoškolských a ostatních specializovaných knihoven. Diskuse k typologii knihoven bude i nadále probíhat, v čele pracovní skupiny pro tento účel je dr. Ramajzlová, která požádala všechny členy ÚKR o písemné připomínky k předloženému návrhu.“*

¹² Zákon č. 183/2000 Z. z. o knižniciach, o doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 27/1987 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti a o zmene a doplnení zákona č. 68/1997 Z. z. o Matici Slovenskej

Do data odevzdání tohoto příspěvku byla k dispozici pouze jedna připomínka, která návrhu AKVŠ podsouvá, že chce budování rigidního systému oborových sítí. Tuto připomínku odmítáme. Návrh je pouze v intencích Koncepce, která s oborovou kooperací počítá.¹³

Aby se s návrhem mohla seznámit širší knihovnická obec, dovolujeme si jej zde prezentovat. Předkládaný návrh novely navrhuje upravit § 13 tak, aby jeho znění a výčet činností pokrýval všechny specializované knihovny (odstavec 1 a 2 návrhu). Druhá část (odstavec 3 a 4) popisuje specializované knihovny s celostátní působností, jako podmnožinu knihoven specializovaných, které vykonávají některé další činnosti. Přijetí tohoto návrhu umožní přesně definovat jednotlivé druhy knihoven vzhledem k vymezení jejich činností, tj. k jejich funkci a tím vytvoří legislativní rámec pro formování knihovního systému.

§ 13 Specializovaná knihovna

(1) Specializovaná knihovna (vysokoškolská, muzejní, lékařská ... možno libovolně doplnit) je knihovnou se specializovaným knihovním fondem zaměřeným na vědu, výzkum a vzdělávání.

(2) Specializovaná knihovna je součástí systému knihoven vykonávající koordinaci, odborné, informační, vzdělávací, analytické, výzkumné, metodické a poradenské činnosti, v jejichž rámci zejména:

- a) spolupracuje s Národní knihovnou při zpracování souborného katalogu*
- b) zpracovává a zpřístupňuje tematické a oborové informační zdroje*
- c) poskytuje meziknihovní služby v oblasti své specializace*
- d) spolupracuje s knihovnami v oblasti své specializace při zavádění nových technologií v oblasti zajištění veřejných knihovnických a informačních služeb*
- e) podílí se na vzdělávání uživatelů pro práci s elektronickými informačními zdroji a pro využívání moderních informačních technologií.*

(3) Specializovaná knihovna může být zřizována jako knihovna s celostátní působností.

(4) Specializovaná knihovna s celostátní působností trvale uchovává konzervační a historický fond; vykonává činnosti podle předcházejícího odstavce a dále zejména

¹³ viz pozn. 10, bod A. 3. Podporovat oborovou kooperaci v systému knihoven a budovat specializované knihovny jako garanty knihovnických a informačních služeb pro jednotlivé obory.

- a) *spolupracuje s Národní knihovnou při zpracování národní bibliografie*
- b) *plní ve spolupráci s Národní knihovnou funkci centra meziknihovních služeb v oblasti své specializace.*

Tento návrh je postaven tak, aby zásah do stávajícího zákona byl co nejmenší. Návrh ze strany AKVŠ zatím neřeší § 12, kde by v odst. (1) mělo dojít k úpravě, konkrétně k vypuštění formulace „... *se specializovaným knihovním fondem.*“

Pokud bychom chtěli být odvážní a změnit zákon tak, aby byly knihovny skutečně definovány funkčně, mohl by § 3, odst. (1) vypadat přibližně takto:

- a) knihovny s funkcí národní (celostátní)
- b) knihovny s funkcí krajskou
- c) knihovny s funkcí specializovanou
- d) knihovny s funkcí základní

Odst. (2) § 3 by pak bylo možno zrušit. V souladu s tím by pak musely být upraveny §§ 9 – 13, které by závazně definovaly jednotlivé typy funkcí a nikoliv druhy knihoven. K bodu a) § 3 by se přihlásily i další knihovny, např. Národní lékařská knihovna, Státní technická knihovna, ale možná i Centrum informačních a knihovnických služeb VŠE, které tu národní působnost opravdu mají. Pod zbývající písmena by se pak nepochybně bez problémů zařadily všechny ostatní typy knihoven.

Několik vět ke spolupráci

Spolupráce je jistě jednou z důležitých podmínek pro úspěšné budování systému knihoven resp. *formování knihovního systému*. A spolupráce založená na dobré vůli, vzájemném respektu a empatii je nepochybně žádoucí. Takové spolupráci knihovní zákon určitě nebrání. Nicméně ne každý má o spolupráci zájem, někdo ji z nějakých důvodů třeba vysloveně odmítá. A obecně platí, že spolupráci v demokratické společnosti nelze nařizovat a vynucovat.

Na společném díle je však třeba pracovat i v případech, že ochota ke spolupráci chybí. Pak musí přijít ke slovu vymezení právním rámcem, který postavení jednotlivých knihoven v systému, jejich vzájemné vztahy a povinnosti upraví.

Novelizovat zákon z hlediska funkční typologie - ano či ne?

Je obecně známo, že v České republice je přijímána řada zákonů nesrozumitelných, nejednoznačně formulovaných, zbytečně složitých či s jasnými chybami. V praxi pak přinášejí tolik problémů a komplikací, že v podstatě přímo vyzývají k nerespektování. Tomu napomáhá i skutečnost,

že naše právní vědomí je na nízké úrovni, takže nejsme zvyklí zákony ctít. A nejde-li vysloveně o zákon sankční, nijak nás jeho nedodržování netrápí.

Pokud knihovní zákon zůstane takový jaký je, svět se samozřejmě nezboží. Nejde tady o život jako v případech některých jiných nepovedených zákonů. Ale jistě by stálo za to mít zákon, po němž jsme tak dlouho volali, přesný a jednoznačný. Jestliže se nepodaří prosadit jeho novelu, bude se knihovní systém formovat bez opory zákona velmi těžce a vlastně mimo právní rámec. Vysokoškolské knihovny se domnívají, že podaří-li se přijmout novelu s jednoznačným řešením funkční typologie knihoven, budou se (a možná nejen ony) nejen lépe „cítit“, ale především se podaří lépe naplnit základní cíl Koncepce i cíl, který mají knihovníci ve svém etickém kodexu: *Zajišťovat a zpřístupňovat dokumenty a informace ve prospěch vzdělávání, výzkumu a kulturního rozvoje občanů.*

K POSTAVENÍ MUZEJNÍCH KNIHOVEN

*Jarmila Okrouhliková, Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze
Ilja Šedo, Západočeské muzeum v Plzni*

Historie

Knihovny muzeí dnes mezi českými knihovnami nepatří sice mezi knihovny nejvýraznější, ale pro svou specifickou činnost, dlouhou existenci a svým působením v oblasti osvětové, vzdělávací a dokumentační jim mezi nimi patří důležité místo

Většina našich muzeí byla zakládána v 19. století a na počátku století 20. Nejstarší muzeum v Českých zemích bylo muzeum opavské, založené 1814. Roku 1818 bylo založeno Národní muzeum v Praze. V jeho stanovách z roku 1822 se muzeum představuje jako instituce spojující sbírky a knihovnu.

Již na počátku existence Knihovny Národního muzea Kašpar Štemberk a Josef Dobrovský zpracovali instrukci pro muzejní knihovnu. Rozdělují knihovnu na dvě oddělení – oddělení bohemikální literatury a oddělení odborné literatury exaktních věd. Toto dělení je ve většině muzejních knihoven zachováno dodnes

V letech 1860 až 1890 bylo založeno 49 muzeí. Důvodů pro vznik muzeí bylo několik – snaha vyrovnat se ostatním vyspělým zemím, záchrana mizejících památek, podpora místního školství a průmyslu. V těchto letech byla zakládána především muzea regionální a městská. Vzorem pro jejich budování bylo Národní muzeum. Většina zakládaných muzeí zachovala strukturu Národního muzea a to tak, že muzea byla rozdělena na oddělní historická, přírodovědecká a na knihovnu.

Muzejní knihovny měly být přístupny veřejnosti společně s muzejními sbírkami. V zakládacích listinách muzeí byla zdůrazněna jejich funkce osvětová a vzdělávací. Byly to myšlenky Antonína Friče, kustoda přírodovědeckých sbírek NM, který si představoval muzeum jako kulturně vzdělávací a osvětovou instituci. Myšlenka využívání muzea pro vzdělání byla samozřejmá, protože ve městech již existovala řada středních škol – gymnázia, reálky či odborné školy.

Stanovy plzeňského muzea z r. 1890 uvádějí že v knihovně „mají být díla, ježto odpovídají účelům tohoto ústavu obecně daným, zvláště pak díla, z nichž nabýti lze průmyslníku, řemeslníku a dělníku průmyslnému potřebného, obecného a odborného vzdělání, v tomto ohledu zvláště díla, kterými se doplňují sbírky musejní.

Od počátku své existence muzejní knihovny plnily funkci veřejných odborných knihoven. Že byly hojně navštěvovány a využívány, svědčí např. Zprávy kuratoria Uměleckoprůmyslového muzea v Praze za správní rok 1901, kde se o knihovně píše: „Nové prostorné a účelné zařízení místnosti měly za následek neobyčejnou, všechno očekávání převyšující návštěvu čítárny. Počet 9195 čtenářů roku 1901 překvapuje tím více, že knihovna naše není jako v četných jiných městech zároveň školní knihovnou uměleckoprůmyslové školy. Také není v naší knihovně nucené návštěvy nebo návštěv hromadných, tak že cíle používání její vyplývá jediné a pouze ze skutečně pociťované potřeby interesovaných kruhů.“(Zprávy kuratoria za správní rok 1901. 1902, s.7)

Vedle osvětového, vzdělávacího a výchovného poslání muzeí a muzejních knihoven existuje ještě pojetí muzea jako instituce výzkumné a badatelské. Toto pojetí se projevilo zejména v muzeích s pevnější vazbou na Národní muzeum. Koncem 19. století dochází k vyrovnání obou pojetí a nastolení rozumné rovnováhy. K poslání muzeí se vyjádřil i T.G. Masaryk, který za jeden z hlavních úkolů muzea považuje popularizaci a propagaci výsledků vědeckého bádání. Doporučuje spolupracovat s univerzitou a regionálními muzei..Další generace muzeologů rozvíjí tyto myšlenky a jejich propagací přispívá k prohloubení a zdokonalení vzdělávací a výchovné práce muzeí.

Zákon č. 430/1919 Sb., o povinnosti zřizovati a udržovati veřejné obecní knihovny byl na tehdejší poměry nejen u nás, ale i v celé střední Evropě skutečně činem velice pokrokovým. Pochopitelně se však netýkal knihoven muzejních, protože přímými zřizovateli těchto knihoven nebyla obec. Po několika letech působení tohoto zákona se ukazuje potřeba jistých změn. V době okupace, která podlomila život všech institucí včetně kulturních, a tedy i knihoven a muzeí, byla hlavní snaha udržet tyto instituce v chodu a uchránit je před úplným uzavřením. V této době řada knihovníků přemýšlí o budoucí činnosti ve svobodném státě. Formují se tak první reformní návrhy podoby československého knihovnictví. Dr. Jaroslav Drtina přichází s myšlenkou jednotné soustavy knihoven, která by zahrnovala nejen knihovnictví lidové, ale i vědecké. Představuje si budování velkých oblastních studijních knihoven. Z konzervačního oddělení národní a universitní knihovny a z knihovny Národního muzea měla vyrůst knihovna konzervační s úkoly konzervačními a bibliografickými. Tyto myšlenky byly rozpracovány a realizovány v padesátých letech, kdy byl vydán knihovnický zákon č. 59/1957 Sb. V jednotné soustavě knihoven jsou různé typy knihoven rozděleny do tzv. sítí. V tomto zákoně byla tak legalizována zásada, že knihovny muzeí přednostně plní funkci základních knihoven vlastních ústa-

vů., a knihovny ústředně spravovaných muzeí jsou současně i veřejné vědecké knihovny.

Vybudování jednotné knihovnické soustavy a knihovnických sítí s ústředními vědeckými knihovnami vedlo k tomu, že celé fondy některých muzejních knihoven, či jejich části, byly převáděny do nově vznikajících státních vědeckých knihoven. Tak se tomu stalo např. v Plzni nebo v Hradci Králové, kde muzejní knihovny byly ochuzeny o významné složky svých fondů – především o regionální periodika. Ústřední knihovnou sítě muzejních knihoven se stala Knihovna NM

Poválečný rozvoj muzeologie přinesl chápání smyslu a těžiště muzejní práce především ve vědecké výzkumu, který se stal v činnosti muzeí a galerií prioritní záležitostí. Toto bylo zakotveno v zákoně č. 54/1959 Sb. o muzeích a galeriích. Proto i muzejní knihovny se zaměřily především na podporu odborných činností pracovníků muzeí. Byly nuceny rezignovat na funkce vzdělávací a výchovné, které se tak slibně rozvíjely v minulosti.

Rozmanitost problémů, které se vyskytovaly v práci knihovníka při zpracování sbírkového fondu muzejní knihovny si vyžadovala užší vzájemnou spolupráci s možností odborných konzultací. Bylo potřeba najít vhodnou platformu, která by toto vše umožňovala.

První pokus byl učiněn v polovině 50. let, kdy byla založena příčiněním ředitele Knihovny Národního muzea v Praze Dr. Karla Švehly samostatná sekce muzejních knihoven při tehdejší Ústřední knihovnické radě.

Komise muzejních knihoven

Důležitým mezníkem ve snaze muzejních knihovníků řešit specifické problémy muzejních knihoven byl rok 1973, kdy se v Teplickém muzeu sešli zástupci různých muzejních knihoven. Na tomto setkání byly výtýčeny úkoly, které byly pro muzejní a galerijní knihovny aktuální. Potvrdila se naléhavá potřeba vytvoření vhodné základny, která by umožňovala úzkou spolupráci muzejních knihoven. Hlavním úkolem bylo ustavit odbornou komisi pro práci knihoven muzeí a galerií a vypracovat koncepci rozvoje těchto knihoven. O výsledcích a usnesení porady bylo seznámeno ministerstvo kultury, Ústřední rada muzeí a galerií, Ústřední knihovnická rada, Ústřední vědecko-metodický kabinet knihovnictví při Státní knihovně i ředitelé muzeí. Teprve za tři roky se však podařilo najít a stanovit organizační základnu pro spolupráci muzejních knihoven. Stala se jí Oborová komise knihoven muzeí a galerií při Ústředním muzeologickém kabinetu Národního muzea, ustavená podobně jako další odborné oborové muzejní komise. První její porada se konala koncem roku 1976 v Praze a projednávaly se na ní zásady organizace a rozvoje knihoven muzeí a galerií. Předsedou oborové komise se stal Dr. Jaroslav Vrchoťka, ředitel Knihovny Národ-

ního muzea. V tomto roce také byla zahájena tradice pravidelného setkávání muzejních knihovníků z Čech i Moravy. Druhé setkání, nyní již ve formě semináře muzejních knihovníků proběhlo ve Žďáru nad Sázavou. Třetí seminář se konal v roce 1978 v České Skalici a pak se už konaly semináře pravidelně každý rok, vždy v jiném muzeu, až do roku 1990.

Během let 1973 až 1990 vykonala Oborová komise Muzejních a galerijních knihoven spoustu užitečné práce. Pracovní tým komise složený ze zástupců knihoven několika větších muzeí se scházel dvakrát ročně. Řešil nejdůležitější aktuální otázky spojené se specifikou práce muzejních knihoven. Zabýval se metodickou pomocí muzejním a galerijním knihovnám. Vypracoval a vydal Příručku pro knihovny muzeí a galerií (1982) a Adresář knihoven muzeí a galerií (1986). V druhé polovině 80. let se zabýval problematikou kategorizace sbírek. A samozřejmě připravoval program každoročních seminářů.

Rok 1990 přináší v oborové komisi knihovníků řadu změn. Setkání knihovníků se tentokrát koná v Opočně. Dochází k předání funkce předsedy komise – předsedkyni se stává Dr. Helga Turková, nová ředitelka Knihovny NM nastupující po Dr. Jaroslavu Vrchoťkovi, který odchází do důchodu. Na tomto semináři zazněly pod vlivem politických změn ve společnosti radikální názory některých knihovníků, že by se měla existence komise ukončit. Většina přítomných se však postavila za trvání a pokračování činnosti komise. Poukazovala především na odbornou náplň práce komise, na její dobré výsledky činnosti (vydané 2 publikace, uspořádání 15 odborných seminářů) a v neposlední řadě i na možnost pěstování osobních kontaktů a výměny pracovních zkušeností. V následujícím roce 1991 se seminář muzejních knihovníků nekonal. Způsobily to společenské změny, které zasáhly organizační platformu komise – Muzeologický kabinet postupně zanikl a činnost komise ztrácí legislativní zakotvení. V této situaci se nachází šťastné řešení – byla ustavena Oborová komise pracovníků knihoven muzeí a galerií při Knihovně Národního muzea v Praze. 2. června 1992 se sešli v Praze v Národním technickém muzeu na jednodenní schůzce zástupci muzejních knihoven a vyjádřili přání se nadále scházet a podpořili další činnost komise i přípravu dalšího semináře v roce 1993 v Opavě. Následují další roky práce a pravidelných ročních setkání. Program seminářů odráží nové skutečnosti v knihovnictví, především se zabývá zkušenostmi se zaváděním výpočetní knihovny do knihoven a možnostmi muzejních knihoven. Zde je třeba konstatovat, že muzejní knihovny poněkud zaostaly za jinými knihovnami. O příčinách se zmíníme níže. Přesto se muzejní knihovníci na seminářích dovídají o nových trendech v knihovnictví i o aktuálních problémech, i o tom, jak je řeší v jiných knihovnách.

Na počátku 90. let dochází také k obnově řady profesních organizací a k zakládání nových. Svou činnost znovu zahajuje SKIP (Svaz knihovníků a informačních pracovníků), je založeno– Sdružení knihoven (SDRUK) a vzniká Asociace muzeí a galerií České republiky. (AMG ČR) Všechny tyto skutečnosti vytvářejí nové podmínky pro rozvoj jak knihovnické, tak muzejní činnosti. Pro oborovou komisi pracovníků knihoven muzeí a galerií má především význam ustavení AMG ČR a tudíž možnost pokračovat v práci komise na základech oborové profesní organizace. Komise muzejních knihovníků se stává řádnou oborovou komisí Asociace v roce 1997 pod dosti dlouhým názvem Oborová komise pracovníků knihoven muzeí a galerií při Asociaci muzeí a galerií České republiky. Musí se ovšem řídit stanovami Asociace, které ukládají povinnost nové volby předsedy komise každé 3 roky. Proto v roce 2001 dochází ke změně předsedkyně komise, stává se jí Dr. J. Okrouhliková z Knihovny Uměleckoprůmyslového muzea v Praze. Práce komise pokračuje v pravidelném pořádném ročních seminářů. Počet členů komise se rozšířil o zástupce nových krajů republiky s tím, že tito zástupci budou metodickými poradci pro menší muzejní knihovny v daném regionu. Program seminářů se ustálil na zhruba na dvou tématických okruzích – na problematice sbírkových fondů knihoven a jeho zpracování a na problematice nových skutečnosti a aktuálních problémů v knihovnictví. Komise se snaží zapojit muzejní knihovny do větší spolupráce s ostatními knihovnami a do větší účasti v podávání projektů, které by zlepšovaly postavení muzejních knihoven. Jedná se především o zapojení do programů VISK vyhlášených ministerstvem kultury ČR. Také se snažila o to, aby se co největší počet muzejních knihoven zaevidoval na Ministerstvu kultury ČR. Komise se snaží učinit program seminářů co nejzajímavější a proto zve přednášející i z jiných knihoven, kteří se danou tematikou zabývají nejvíce. O semináře je mezi muzejními knihovníky stále větší zájem. V posledních letech počet účastníků převyšuje počet 120, zatím co v začátcích činnosti komise se seminářů účastnilo kolem 50 osob.

V loňském roce došlo k úpravě stanov AMG tak, aby vyhovovaly požadavkům Ministerstva vnitra a českého právního řádu. Při této příležitosti komise zkrátila svůj dlouhý název na *Komisi knihovníků Asociace muzeí a galerií ČR*. Důležité změny stanov se týkají oborových a odborných komisí. Předsedové oborových komisí Asociace dostali právo hlasovat na zasedáních Senátu, a tím i možnost rozhodovat o činnosti Asociace. Podstatná změna, která ovlivní i práci komise, se týká členství ve stávajících oborových a odborných komisích Asociace. Podle nových stanov je nutné, aby členství v komisích bylo pověřením statutárního orgánu řádného člena, jinými slovy členem komise se může stát pouze pracovník muzea, které je členem Asociace a kterého činností v komisi pověří ředitel muzea. Dosa-

vadní praxe, že členem komise byli automaticky všichni pracovníci muzeí a galerií působící v daném oboru byla zrušena. Tímto ustanovením například ztrácí komise zástupce galerijních knihoven, kterým byla pracovnice z knihovny NG, neboť Národní galerie není členem Asociace.

Jak jsme popsali výše, většina fondů muzejních knihoven má dvě části. Dělí se na běžný knižní fond odborné literatury a na sbírkový fond. Sbírkové fondy obsahují rukopisy, prvotisky, staré tisky, regionální tisky a speciální sbírky např. sbírky exlibris, iniciál, knižních vazeb, předloh, pohlednic, plakátů, fotografií, map, drobné grafiky, herbářů atd.

Sbírkové fondy jsou však pouze částí knižních fondů muzejních knihoven. Přibližně stejně velkou část představují fondy tvořené běžnou odbornou literaturou, tak jak ji knihovny shromažďovaly od svého založení. Podle údaje z roku 1985 uvedeném v Adresáři knihoven muzeí a galerií, obsahovaly fondy odborné literatury 4 750 000 svazků. V řadě muzeí vznikaly speciálně zaměřené knihovní fondy, jež představují dnes ojedinělé soubory. Jako příklad lze uvést sbírku balneologické literatury knihovny Karlovarského muzea, sbírku pivovarnické literatury z plzeňského Pivovarského muzea nebo literaturu věnovanou esperantu v Městském muzeu v České Třebové. Z odborného fondu Knihovny Uměleckoprůmyslového musea vyrostla během doby vlastně největší knihovna specializovaná na výtvarné umění v České republice. Fondy muzejních knihoven, jak jsme se již zmínili, byly budovány od poloviny 19. století a svou tehdejší akvizicí pokrývaly celou Evropu. Je zřejmé, že jde o unikátní soubory odborné literatury, která není, až na výjimky, běžně dostupná. Největší soubor této odborné literatury má přirozeně Knihovna Národního muzea – je to více než tři a půl milionu svazků. Muzea získávala i za socialismu zahraniční odbornou literaturu, a to prostřednictvím výměny publikací. Současnou situaci v muzejních knihovnách se snaží zmapovat projekt Komise knihovníků AMG, aby byl veřejnosti k dispozici věrohodný přehled o fondech muzejních knihoven.

Nová legislativa

S vydáním nových zákonů týkajících se oblastí muzejnictví i knihovnictví vzniká nový legislativní rámec pro práci muzejních knihoven. Muzejních knihoven se týkají hlavně dva nové zákony. Je to zákon č. 122/2000 Sb. o sbírkách muzejní povahy a zákon č. 257/2001 Sb. o poskytování knihovnických služeb. Před muzejními knihovnami stojí nyní úkol vypracovat novou koncepci práce muzejních knihoven v návaznosti na ustanovení těchto zákonů i v souvislosti s novým pojetím a rozšiřováním knihovnických služeb a s novými požadavky na získávání informací.

Specifické rysy i povaha knihovnické práce v muzejních knihovnách tkví v různém způsobu zpracování dokumentů, které knihovna shromažďuje

a zpřístupňuje. Správa každé části fondu muzejních knihoven je vlastně řízena jinými zákony a navazujícími normami. Sbírkový fond se dříve řídil Směrnicemi pro správu sbírek v muzeích a galeriích., nyní se na něj vztahuje zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy. Na jeho základě Ministerstvo kultury ČR provádí celostátní evidenci sbírek (CES). Tuto evidenci MK ČR zpřístupňuje na svých webovských stránkách (<http://www.mkcr.cz/ces>) Podrobněji se zabýval systémem CES Ing. Petr Žabička ve svém referátu na 4. semináři „Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě“, který se konal roku 2003 v Praze. Muzejní knihovnik musí o sbírkový fond ve své knihovně pečovat v souladu s tímto zákonem. Povinnost evidovat sbírky, se vztahuje pouze na muzea a galerie. Další instituce, například knihovny, univerzity, archivy aj. tuto povinnost nemají. V celostátní evidenci sbírek se proto neobjeví historické knižní sbírky, které jsou ve správě například Národní knihovny nebo krajských knihoven.

Na odborný fond muzejních knihoven se vztahuje tzv. knihovnický zákon č.257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb, pokud se tyto knihovny zaevidovaly na Ministerstvu kultury ČR. Některé menší muzejní knihovny přihlášly celý svůj knižní fond do celostátní evidence sbírek. Zaevidované muzejní knihovny podle tohoto zákona jsou buď knihovnami základními, základními se specializovaným fondem nebo speciálními knihovnami. V každém případě jsou však knihovnami veřejnými, i když to tak často ještě nebývá vnímáno ani veřejností, ani samotnými zřizovateli těchto knihoven, tedy muzei, ba dokonce ani ostatními knihovnami. Na tomto místě se odvoláváme na příspěvek Dr. Ilji Šedo „Spolupráce mezi knihovnami v koncepcích a v realitě“, předneseném na semináři V Jindřichově Hradci v červnu 2004.

Nový knihovnický zákon hovoří sice v § 3 o systému knihoven, ale tento systém je dosti nevyvážený. V bodech a) až c) jsou knihovny rozděleny vlastně podle zřizovatele, do bodu d) jsou zahrnuty všechny ostatní knihovny nezmiňované v uvedených bodech – což představuje opravdu velké množství knihoven, které se liší nejen různými zřizovateli, ale i svými fondy, službami a uživateli. V budoucí novele tohoto zákona by se mělo pamatovat na stanovení nové typologie knihoven, aby odpovídala více potřebám praxe. Vedle knihoven vysokoškolských a školních, knihoven lékařských, knihoven ústavů Akademie věd ČR, jde také o knihovny muzejní. Jak jsme ukázali výše, mají tyto knihovny určité zvláštnosti.

V úvodu ke strategii knihoven v letech 2003–2005, kterou přijala v roce 1999 Ústřední knihovnická rada, se praví: „Uvedení Knihovního zákona v život, naplnění jeho principů skutečným obsahem kvalitních a pohotových veřejných knihovnických informačních služeb občanům je a bude dlouhodobým procesem, který si vyžádá aktivní úsilí knihoven, jejich zaměstnan-

cům, provozovatelů knihoven i státní správy“⁴. Toto konstatování vychází ze současných podmínek, ve kterých se české knihovny nacházejí. Muzejní knihovny mají oproti jiným knihovnám horší pozici v řadě aspektů. Předně tu působí setrvačností ustanovení starého knihovnického zákon č.53/1959 Sb., který vymezoval muzejním knihovnám v rámci jednotné knihovnické soustavy prioritní působnost jen v rámci muzea, podobně jak to bylo u knihoven výzkumných ústavů či vysokoškolských a školních knihoven. Je potřeba stále vysvětlovat ředitelům muzeí nebo i samotným muzejním knihovníkům smysl nového zákona a nový pohled na informace. Ve většině muzeí se považují za informace pouze takové, které mají přímý vztah ke sbírkovým předmětům. V takových případech je omezování přístupu k informacím někdy pochopitelné – je to v případě ochrany sbírek či autorských práv. Ale rozhodně odborné fondy muzejních knihoven do této kategorie nepatří. Dokonce i sbírkové fondy muzejních knihoven by mohly být více zpřístupňovány a využívány prostřednictvím nových technologií, především digitalizace.

Tak se dostáváme i k dalšímu handicapu muzejních knihoven ve srovnání s ostatními knihovnami – je to poměrně špatná vybavenost technickými prostředky. Promítá se tu nedostatek finančních prostředků, které chybějí ve všech muzeích. A protože zatím vždy má prioritu ochrana sbírek před knihovnou, chybí v muzejních knihovnách prostředky nejen na nákup odborné literatury, ale i na technické vybavení muzejních knihoven – vždyť pouze před několika lety, v roce 1998 byla z muzejních knihoven jen Knihovna UPM připojena k internetu, a to pouze díky grantům Ministerstva kultury ČR a Open Society Fund. A dnes na internetu vystavuje svůj katalog asi jen pět muzejních knihoven.

Pokud je nám známo, v koncepcích rozvoje jednotlivých muzeí není počítáno i s rozvojem muzejní knihovny směrem k veřejnosti, nebo ve smyslu poskytování informačních služeb. Nové rozdělení republiky do krajů, změny zřizovatelů a názvů muzeí poskytlo muzejním knihovnám v předloňském a loňském roce příležitost prosadit zmínku o existenci knihovny v muzeu do zřizovacích listin muzeí, aby se mohly ve smyslu nového knihovnického zákona zaregistrovat na Ministerstvu kultury ČR.

Pohled muzeí na vlastní knihovny ilustruje adresář muzeí a galerií profesní organizace muzejníků - Asociace muzeí a galerií ČR. Na své webovské stránce stručně představuje svá členská muzea. Zmínku o knihovně jsme nenašli u žádného muzea. Jako součást muzea nebyly zmíněny ani větší muzejní knihovny krajských muzeí (Západočeského muzea, Východočeského), ani Památníku písemnictví v Praze, ale dokonce ani Knihovna Národního muzea. Uměleckoprůmyslové museum v Praze adresář AMG

vůbec neuvádí. Jakoby v muzeích knihovny vůbec neexistovaly. Je to smutný posun ve vnímání a oceňování muzejních knihoven oproti 19. století.

Muzejní knihovny se potýkají s řadou dalších problémů. Trpí často nedostatkem místa pro uložení svých sbírkových i odborných fondů, mnohdy bývají uloženy v nevhodných prostorách. Muzejní knihovny bývají také nedostatečně personálně vybaveny. Jeden knihovník má často na starosti 30 tisícový fond včetně sbírkových fondů. Zajišťuje zpracování těchto fondů, ukládání i výpůjčky. Finanční ohodnocení také nebývá dostatečné, muzejní knihovníci často nebývají zařazeni podle tabulek knihovnických prací. Například knihovník, který zpracovává staré tisky, nebývá zařazen do pracovní třídy, do které je zařazen jeho kolega například v krajské knihovně. Dostali by se totiž do kategorie odborných pracovníků, kurátorů, což se mnoha ředitelům muzeí nezdá správné. S těmito skutečnostmi souvisí i malá společenská prestiž muzejní knihovníka.

Závěrem lze konstatovat, že před muzejními knihovníky leží mnoho úkolů. Musejí si pro sebe i své knihovny vydobýt místo na slunci – a tím nemyslíme jen lepší technické a pracovní podmínky. To není cíl muzejních knihoven, to jsou jen prostředky, které by měly pomoci dosáhnout možnosti využívat ohromný informační potenciál, který se v muzejních knihovnách skrývá. Připomínáme jen stručně – jsou to velké sbírky regionální literatury a několikamilionové fondy odborné literatury, mnohdy velice speciální. Věříme, že v jednání s našimi zřizovateli – muzei, nám pomůže nedávno vládou schválená Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2004 – 2010.

Literatura:

Adresář knihoven muzeí a galerií. Praha, Národní muzeum – Ústřední muzeologický kabinet 1986.

Šedo, Ilja: Systémy muzejních digitálních informací na WWW. Rigorózní práce. Praha 2004.

Šedo, Ilja: Spolupráce mezi knihovnami v koncepcích a v realitě. Příspěvek na semináři v Jindřichově Hradci 2004.

Usnesení vlády č. 679 ze 7. července 2004, Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2004 – 2010.

Vrchotka, Jaroslav: Knihovny muzeí a galerií. Oborová komise při Ústředním muzeologickém kabinetu Národního muzea v Praze 1973 – 1990. Strojopis. Nepublikováno.

Vrchotka, Jaroslav a kol.: Příručka pro knihovny muzeí a galerií. Národní muzeum, Ústřední muzeologický kabinet 1982.

Zprávy kuratoria za správní rok 1901. Uměleckoprůmyslové museum v Praze 1902.

ZDRAVOTNICKÉ KNIHOVNY V ČESKÉ REPUBLICE

Helena Bouzková, Národní lékařská knihovna v Praze

Článek charakterizuje stručně organizaci národní sítě veřejných informačních služeb ve zdravotnictví a poskytovaných knihovnicko-informačních služeb.

Der Artikel beschreibt in aller Kürze die Gesundheitswesen, die Organisation des Netzes der medizinischen Bibliotheken und die Arten der Informationsdienste in den medizinischen Bibliotheken in der Tschechischen Republik. Die Bildung der Benutzer und Bibliothekaren und die Zusammenarbeit der medizinischen Bibliotheken ist auch beschrieben.

The national network of medical libraries providing access to information services in the Czech Republic is shortly described. The core of the information services provided by most medical libraries covers circulation, interlibrary loans, document delivery, information retrieval from medical databases and electronic fulltexts and training of end-users and librarians.

České zdravotnictví

Česká Republika patří k menším evropským zemím s populací 10,3 milionu obyvatel a hustotou 131 obyvatel na km².

Zdravotnictví v České republice charakterizujeme údaji o celkových výdajích, které v roce 2001 činily 129 626 mil. Kč, tj. 7,49 % hrubého domácího produktu, dále počtem 26 270 registrovaných zdravotnických zařízení (státní zařízení resortu zdravotnictví a dalších rezortů, zařízení spravována kraji, městy nebo obcemi a privátní zařízení), v nichž v roce 2002 pracovalo 39 784 lékařů, 5 115 farmaceutů, 6 404 jiných odborných pracovníků a 111 654 středních zdravotnických pracovníků.

Výdaje na zdravotní péči jsou hrazeny z veřejných zdrojů, které tvoří státní rozpočet a územní rozpočty a pojistné vybrané zdravotními pojišťovnami a soukromými prostředky jednotlivců.

Sít' veřejných informačních služeb ve zdravotnictví

Odborné zdravotnické informace vznikají v procesu poskytování lékařské péče, vědecké práce a dalšího vzdělávání. Získávání, zpracování, ukládání a zpřístupňování odborných zdravotnických informací v ČR zajišťují zdravotnické knihovny. Rozvoj vlivem informačních technologií v oblasti

knihovnických a informačních systémů usnadňuje rychlý přístup k publikovaným, případně nepublikovaným informacím a umožňuje tak uživatelům získat informace o diagnostice, terapii, nejnovějších léčebných postupech podporujících efektivní klinickou praxi na úrovni aktuálního stavu poznatků lékařské vědy.

Síť zdravotnických knihoven, zajišťujících veřejné informační služby ve zdravotnictví, se ustavila v roce 1994 a transformovala se z bývalého Odvětvového systému vědeckých, technických a ekonomických informací. Knihovny jsou registrovány jako knihovny specializované a základní podle knihovního zákona 257/2001 Sb. o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb. Zákon stanoví typy veřejných knihovnických a informačních služeb, poskytovaných neziskově tak, aby byl zajištěn rovný přístup ke všem informacím ve veřejných knihovnách, stanoví povinnost spolupráce při zajišťování meziknihovnických výpůjčních služeb nedostupných dokumentů a stanoví postup evidence knihoven, správy a ochrany knihovních fondů.

Ve 14 krajích ČR existuje cca 150 typově různých informačních a knihovnických pracovišť v oboru medicíny, která jsou součástí různých typů zdravotnických zařízení, spadajících do gesce Ministerstva zdravotnictví (MZ), Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), Ministerstva pro místní rozvoj a dalších. Národní síť veřejných informačních služeb ve zdravotnictví se formuje na principech: regionálních center, center pro integrované činnosti lékařských fakult a fakultních nemocnic, specializovaných vzdělávacích, výzkumných a léčebně-preventivních pracovišť a jiných ústředních specializovaných pracovišť, s nepominutelnou úlohou Národní lékařské knihovny. Tato pracoviště vytvářejí vyspělejší centra sítě, schopná poskytovat delegované služby dalším, v rámci obdobně definovaných služeb spolupracujícím pracovištím sítě.

Zákonem a návaznými předpisy uznávanou specializovanou knihovnou pro oblast zdravotnictví je Národní lékařská knihovna (NLK). NLK je veřejně přístupnou knihovnou, organizační složkou státu, jejímž zřizovatelem je MZ ČR. Zajišťuje informační podporu rozvoje vědy a vzdělávání v oblasti medicíny a příbuzných oborů, buduje a spravuje státem dotovaný fond domácích a zahraničních informačních zdrojů s povinností národní depozitní funkce. Vykonává koordinační, odborné, informační, vzdělávací, analytické, výzkumné, metodické a poradenské činnosti pro oblast zdravotnických informací. Plní celostátní funkce: vytváří národní registrující lékařskou bibliografii, buduje oborové souborné katalogy, spravuje sbírky Zdravotnického muzea, plní funkci Dokumentačního centra Světové zdravotnické organizace v ČR, vytváří českou verzi amerického tezauru MeSH (Medical Subject Headings) a další.

Knihovnické a informační služby

Druhy knihovnických a informačních služeb jsou odvislé od typu zdravotnického zařízení, ve kterém je knihovna zřízena.

V roce 2003 informační fondy obsahovaly celkem 2 850 tis. knihovních jednotek, s odběrem (předplatným) 3 426 titulů zahraničních periodik a 14 639 českých. Z těchto fondů bylo v roce 2003 poskytnuto 1 090 tis. výpůjček (absenčních i prezenčních) a zpracováno 20 tis. rešeršních požadavků a zhotoveno 3 666 tis. kopií. Výdaje na knihovní a informační fondy činily v roce 2003 celkem 85 mil. Kč. V síti zdravotnických knihoven pracovalo 360 knihovnicko-informačních pracovníků a bylo registrováno 95 tisíc uživatelů.

V posledních deseti letech došlo díky dotacím MZ ČR a MŠMT k výraznému rozvoji informačních a knihovnických služeb v ČR. Výrazně posílena (komunikační a informační technika, informační zdroje, knihovnicko – informační systémy – české i zahraniční) byla regionální střediska a vybrané knihovny přímo řízených zdravotnických organizací včetně Národní lékařské knihovny v Praze.

Hlavními poskytovanými službami pro vědu, výzkum, vzdělávání a zdravotní péči pro odbornou a ostatní veřejnost jsou výpůjční a meziknihovní (mezinárodní) výpůjční služby a rešeršní služby z databází a fulltextů.

Dostupné zdravotnické databáze:

- Bibliographia Medica Českoslova (CD ROM, online NLK),
- Medline - OVID + Silver Platter,
- EMBASE – OVID + Silver Platter,
- Evidence Based Medicine Reviews - OVID
- HealthStar,
- Web of Knowledge,
- OECD Health Data,
- Micromedex,
- CINAHL - OVID,
- Biological Abstracts atd.

a fulltexty:

- EIFL Direct (550 titulů časopisů),
- Science Direct (260 titulů),
- Springer Link (180 titulů),
- ProQuest 5000 (300 titulů),
- Ideal Online Library (83 titulů),
- Wiley Inter Science (51 titulů),
- OVID (15 titulů),
- LWW (50 titulů) a další.

Podle statistických ukazatelů jsou nejvíce využívané informační zdroje Science Direct a ProQuest. Sdílení informačních zdrojů a služeb (např. vytváření konsorcií pro přístup k elektronickým informačním zdrojům) navazuje na zkušenosti z minulých let, a je díky moderním informačním technologiím stále aktuálnější. Částečně je umožněno také díky dodržování standardů (Anglo-americká katalogizační pravidla AACR2, formát UNIMARC, nově zaváděný MARC 21 atd., protokol Z39.50) ve zdravotnických knihovnách.

Národní lékařská knihovna je řešitelem projektu MŠMT 1N04095 „MedGate – informační brána pro výzkum a vývoj v medicíně – nástroj integrace a efektivního využívání informačních zdrojů“, jehož řešení probíhá v letech 2004-2008. Spoluřešiteli je sedm významných institucí: OVI Institut postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví, VLK Institutu klinické a experimentální medicíny, SVLI Ústav hematologie a krevní transfúze, ÚVI 1. Lékařské fakulty Univerzity Karlovy a VFN Praha, ÚVI 2. Lékařské fakulty Univerzity Karlovy a FN Motol, Fakultní nemocnice Hradec Králové a LK Lékařské fakulty Univerzity Karlovy Hradec Králové, IC Lékařské fakulty Univerzity Palackého Olomouc a FN Olomouc.

Vzdělávání

Nové trendy v knihovnické činnosti vyžadují i nové přístupy ke knihovníkům a uživatelům. Kontinuální vzdělávání obou skupin bylo cílem projektu „Nové přístupy ke kontinuálnímu vzdělávání lékařských knihovníků a uživatelů v ČR“ v roce 2001. Cílem bylo prohloubit připravenost k užívání informačních a komunikačních technologií ve zdravotnických knihovnách. V následujících letech pokračovalo a pokračuje vzdělávání tématy, která jsou orientována na odborné zdravotnické informace. Témata jsou odborně zajišťována OVI IPVZ a ve vybraných regionálních centrech.

Spolupráce zdravotnických knihoven

Zdravotnické knihovny v ČR spolupracují vzájemně a podílejí se i na spolupráci s dalšími knihovnami v ČR (Národní knihovna, Státní technická knihovna atd.). V roce 1999 vznikla při NLK Konzultační skupina pro rozvoj regionálních center zdravotnických knihoven REGLEK, která řeší otázky, týkající se činnosti knihoven, rozvoje jejich spolupráce při poskytování služeb uživatelům.

Knihovníci a knihovny jsou členy odborných společností a sdružení (Česká společnost zdravotnické informatiky a vědeckých informací České lékařské společnosti J.E. Purkyně, Sdružení knihoven, Svaz knihovníků a informačních pracovníků, Česká informační společnost a další).

Partnerství s Evropskou asociací pro lékařské informace a knihovnictví (EAHIL – European Association for Health Information and Libraries) od roku 1992 přineslo mezinárodní zkušenosti v oblasti poskytování zdravotnických informací. Zdravotníci knihovníci ČR využívají možností odborných konzultací pro svou práci jednotlivých evropských kolegů. Členství České republiky v Evropské unii předpokládá, že stávající síť informačních zdrojů pro vědu a výzkum v medicíně v ČR bude propojena na evropské obdobné systémy a umožní podporovat a rozšiřovat sdílení informačních zdrojů pro zvýšení kvality poskytované léčebné péče.

Budoucnost

V návaznosti na schválenou „Koncepci rozvoje knihoven v České republice na léta 2004-2010“ na MK ČR byla týmem expertů zpracována, v síti VISZ oponována a schválena na MZ ČR v červenci 2004 „Koncepce rozvoje sítě zdravotnických knihoven na léta 2005-2010“, která určuje hlavní směry rozvoje českých zdravotnických knihoven.

Literatura

1. Lékařské knihovny v České republice. Praha: Ministerstvo zdravotnictví, 1999. 7 s. ISBN 80-85047-12- 8.
2. Národní lékařská knihovna: informační centrum medicíny. Praha: NLK, 2001. 32 s. ISBN 80-238-7621-X.
3. Koncepce rozvoje sítě zdravotnických knihoven na léta 2005-2010.
4. Koncepce rozvoje knihoven v ČR na léta 2004-2010[online]. [Cit. 2004-14-08]. Dostupný z www: <http://www.mkcr.cz/artikle.php?id=1033>
5. Koncepce rozvoje sítě zdravotnických knihoven na léta 2005-2010[online]. [Cit: 2004-12-08]. Dostupný z www: <http://www.mzcr.cz/index.php?kategorie=43>

LEGISLATIVNÍ PROSTŘEDÍ PRO PRÁCI ŠKOLNÍ KNIHOVNY (KNIHOVNICKÉHO A INFORMAČNÍHO CENTRA ŠKOLY)

Jana Nejezchlebová, Moravská zemská knihovna v Brně

Úvod

Informační gramotnost je nezbytný předpoklad pro rozvoj osobnosti 21. století. Výsledky mezinárodního výzkumu funkční gramotnosti dospělých (SIALS) potvrzují značný deficit v této oblasti u naší současné dospělé populace, což je výzva pro celý stávající vzdělávací systém a pochopitelně i pro všechny typy knihoven a jejich činnost. Školní knihovny se musí především zaměřit na zajištění informační gramotnosti žáků a studentů, to znamená vytvářet u nich dovednosti a návyky pracovat s informacemi, podporovat potřebu získávat a vyhledávat informace, ale také je učit informace kriticky hodnotit, zpracovat a využívat ve studiu i při vlastním sebevzdělávání. To vše v návaznosti na výukový program školy a v úzké spolupráci s pedagogickým sborem.

Aby mohla knihovna zmíněné úkoly plnit, či lépe k jejich naplňování podněcovat a vytvářet potřebné podmínky, je třeba mít legislativu, která umožní potřebné materiální a personální zajištění práce školní knihovny ve smyslu rozsahu a kvality činnosti knihovnického a informačního centra školy.

Všechny typy školních knihoven v ČR (stav za rok 1999)

Počet knihoven celkem	Knihovní jednotky celkem	Uživatelé knihoven	Výpůjčky
5 165	15, 695 524	1, 520 172	3, 378 654

I. Legislativa, dokumenty v oblasti vzdělávání

Základem jsou zákony určující a vymezující přístup k informacím v České republice.

1.1 Listina základních práv a svobod¹⁾ v §17 říká:

(1) Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny

(2) Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu... (s.17)

1.2 Práva dítěte legislativně zajišťuje **Úmluva o právech dítěte** ²⁾, která v §17 dává také důraz na přístup dítěte k informacím státu, které jsou smluvní stranou úmluvy uznávají důležitou funkci hromadných sdělovacích prostředků a zabezpečují dítěti přístup k informacím a materiálům z různých národních a mezinárodních zdrojů ... (s.502)

1.3 Zákon č.106/1999 Sb. o svobodném přístupu k informacím ³⁾ znamená usnadnění možnosti získat zveřejněné informace jak v klasické tištěné formě, tak elektronicky. Jak často budou informace žádány v knihovných obcích, nebude záviset pouze na schopnostech marketingu informovat o těchto službách, ale také na připravenosti občanů, jejich potřebách, požadavcích a dovednostech informace vyhledávat a dále s nimi pracovat, využívat je, tedy na informační gramotnosti. To velmi úzce souvisí se způsobem výuky na všech typech škol, na systematické činnosti knihovnických a informačních center škol.

Dokumenty mezinárodní i české určující směr vývoje vzdělávání.

1.4 Memorandum o celoživotním učení ⁴⁾, dokument zpracovaný Evropskou komisí (listopad 2000) zabývající se celoživotním vzděláváním, kontinuální formální i neformální vzděláváním, včetně učení z praxe (informální vzděláváním), tedy učení bez ohledu na životní etapu, místo, čas a formu vzdělávání.

1.5 Koncepce státní informační politiky ve vzdělávání. ⁵⁾ Dokument zpracovaný v březnu 2000 MŠMT ČR byl schválen v dubnu 2000. Koncepce si klade za cíl specifikovat další postup České republiky při zajišťování informační gramotnosti všech občanů tak, aby se mohli stát konkurenceschopnými v nové společnosti 21. století. Koncepce se přednostně věnuje dvěma základním okruhům:

1. Zajištění informační infrastruktury vzdělávání, tj. zpřístupnění informačních a komunikačních technologií všem, kteří procházejí vzdělávací soustavou, ať již na jejím začátku, nebo v průběhu dalšího a celoživotního vzdělávání.

2. Vytvoření rámce, který umožní integrovat ICT do vzdělávacích kurikulů na všech stupních – pro zajištění zvyšování informační gramotnosti, při-

čemž současně tento rámec musí poskytnout prostor pro využití možností ICT pro zkvalitnění vzdělávacího procesu v komplexně pojatém využití ICT pro zvyšování funkční gramotnosti občanů ČR. ...Detailnější informace jsou pak uvedeny v Příloze 5: *Akční plán realizace SIP: SIP ve vzdělávání – Informační gramotnost* konkretizuje opatření na SIP ve vzdělávání k informační gramotnosti včetně potřebného zabezpečení knihoven jako součástí vzdělávacího systému pro informační gramotnost.

1.6 Státní informační a komunikační politika. 6)

Vláda ČR na svém zasedání usnesením č. 265 ze dne 24. března 2004 schválila Státní informační a komunikační politiku.

Jedná se o strategický dokument vlády v oblasti rozvoje informační společnosti do roku 2006, který reflektuje úzkou provázanost informační společnosti a telekomunikací a vytváří tak společný rámec. Hlavním východiskem při tvorbě dokumentu byl Akční plán EU eEurope 2005, který je součástí tzv. Lisabonské strategie v oblasti informační společnosti.

Státní informační a komunikační politika má 4 prioritní oblasti:

1. Dostupné a bezpečné komunikační služby.
2. Informační vzdělanost.
3. Moderní veřejné služby on-line.
4. Dynamické prostředí pro elektronické podnikání.

Pro knihovny, zejména veřejné a školní, je především zajímavá kapitola Informační vzdělanost. Cílem vlády v této oblasti je rozšíření základní počítačové gramotnosti během čtyř let alespoň na polovinu naší populace. Základním nástrojem je nejen program Národní počítačové gramotnosti, ale zejména systematická podpora informační vzdělanosti na všech stupních škol. Prioritou vlády je rozšiřování ICT ve školství, jež je součástí Státní informační politiky ve vzdělávání. Vhodné využívání technologií ve výuce se projeví schopností žáků zvládnout učivo za kratší čas a lepší schopností zpracování informací.

Za základní článek celého systému celoživotního vzdělávání považuje stát školy, které musí poskytovat základy informační gramotnosti všem svým absolventům. Kromě toho chce vláda využít vzdělávací potenciál škol i k šíření informační gramotnosti mezi dospělou částí populace. Knihovny mají zajistit rovný přístup k tradičním i elektronickým informačním zdrojům.

Důležitý je také rozvoj regionálních struktur celoživotního vzdělávání a učení. Získávání nových znalostí a dovedností se stalo nezbytností, která podmiňuje nejen individuální rozvoj a kultivaci osobnosti, ale také rozvoj

ekonomiky a zaměstnanosti. Každý kraj má proto také svou strategii v rozvoji vzdělávání.

Zpracování rámcových vzdělávacích programů ⁷⁾ představuje zásadní změnu v kurikulární politice MŠMT. Programy zajišťují srovnatelnou úroveň získávaného vzdělání a získaných kvalifikací ve vazbě na dosažené stupně vzdělávání. Školám jsou přitom současně poskytnuta jasná pravidla respektující jejich autonomii při tvorbě vlastních školních vzdělávacích programů.

II. Zřizování školních knihoven

Prioritní pro zřizování a činnost knihoven bude školský zákon. Důležité bude, zda se podaří zajistit kvalitní zpracování a přijetí materiálu, který nahradí dlouhá léta již nevyhovující a s přijetím nového zákona neplatnou Instrukci o školních knihovnách z roku 1979.

2.1 Návrh zákona o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) ⁸⁾

se zmiňuje o školních knihovnách pouze rámcově v části věnované školským účelovým zařízením:

Školská účelová zařízení podle účelu, k němuž byla zřízena, napomáhají školám a školským zařízením při jejich činnosti, zajišťují materiálně technické služby, poradenské, informační nebo ekonomicko-administrativní služby, poskytují odborné, studijně pracovní, knihovnické a informační služby pro žáky, studenty, popřípadě zaměstnance, zajišťují praktické vyučování a výchovu mimo vyučování nebo vytvářejí podmínky pro praktické vyučování žáků a jejich zájmovou činnost.

V navrhovaném zákoně jsou nově zahrnuty zásady, na kterých je vzdělávání jako veřejná služba založeno, a obecné cíle vzdělávání, v nichž je důraz kladen zejména na rozvoj tzv. klíčových dovedností osobnosti, výchově k respektování lidských práv, toleranci, svobodě, uvědomění si národní identity i evropské a celosvětové sounáležitosti, rozvíjení znalostí o specifických rysech kultury, historie, jazyka národnostních menšin, porozumění přírodním, společenským a dalším vztahům tak, aby osobnost jedince měla možnost se harmonicky rozvíjet.

2.2 Pro plánování informačních center ve školách, tedy školních knihoven vybavených moderními technickými prostředky, se zcela jinými, rozšířenými funkcemi vydalo UNESCO mezinárodní doporučení pro plánování informačních center škol, ⁹⁾ kde je podrobně rozpracováno, jak mají být tato pracoviště zajištěna materiálně, personálně a jaké mají poskytovat služby.

2.3 Doporučení pro veřejné knihovny vychází a rozpracovává zejména **Manifest UNESCO o veřejných knihovnách 1994.**¹⁰⁾

Jako základní činnosti jsou zde uváděny úkoly knihoven na podporu celoživotního všeobecného vzdělávání, umožňování svobodného přístupu k znamenáným vědomostem a myšlenkám lidstva.

Jedná se o mezinárodní strategický dokument, od jehož zveřejnění se odvíjí úvahy o stavu a vývoji veřejných knihoven ve světě (Sekce veřejných knihoven International Federation of Library Associations and Institutions vydává normy i doporučující materiály pro veřejné knihovny).

Veřejná knihovna je charakterizována jako místní informační středisko, které poskytuje služby všem bez rozdílu, posiluje čtenářství od raného dětství, podporuje všechny stupně školského vzdělávání, spolupracuje se školami a jejich knihovnami

Každá škola by měla mít vlastní knihovnu opírající se o veřejnou knihovnu či jinou organizaci. Ať už bude organizace jakákoli, veřejná knihovna poskytuje pomoc jak jednotlivým učitelům, tak dětem. ... (s. 27)

4.20 Víceúčelová knihovna. Každá škola potřebuje vlastní knihovnu. Praktické zkušenosti nicméně ukazují, že dobré plánování a řízení umožní tuto úlohu plnit i veřejné knihovně umístěné ve stejné budově, aniž by tím byly zasaženy její služby určené širší veřejnosti. Od tohoto spojení nelze očekávat významné finanční úspory, ale prospěch v oblasti služeb (s. 50).

III. Organizace a činnost školní knihovny

Školní knihovny nemají odpovídající dokument, určující jejich začlenění do systému školy, do národního systému knihoven, vymezující jejich organizaci, podmínky, odborné standardy činnosti, ale také materiální, technické a personální zázemí.

Ve své práci vycházejí z knihovního zákona a základních mezinárodních směrnic pro práci školních knihoven.

3.1 Zákon č. 257 Sb. ze dne 29. června 2001 o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon).¹¹⁾

V rámci národního systému, tak jak jej uvádí knihovní zákon jsou školní knihovny součástí skupiny d) specializované knihovny.

Evidence školních knihoven je zatím problematická a přistoupilo na ni jen malé procento škol. Požadavky knihovního zákona řeší zapojením do systému MS, službami pro externí uživatele za vymezených podmínek – prezenční využívání odborných materiálů, absenční půjčování bývalým studentům a pedagogům, za úplaty tisk a kopírování materiálů.

Výhodou evidence stejně jako pro ostatní typy knihoven je nejen možnost využívat MS, „dosáhnout“ na granty MK ČR a další účelově určené dotace ze státního rozpočtu, ale zejména pro školní knihovny velmi důležitá skutečnost (otázka stále se opakujících sporů a nepochopení), že knihovni fond nemusí registrovaná knihovna evidovat podle zákona 563/1991Sb., o účetnictví.

Pro kvalitní práci školních knihoven je nezbytné respektování ustanovení knihovniho zákona a jeho prováděcí vyhlášky č.88 /2002Sb. o MS, evidenci a revizi KF.

3.2 Zcela jednoznačně vymezuje poslání školních knihoven **Manifest UNESCO o školních knihovnách** ¹²⁾ a na něj navazující a rozpracovávající podrobně jeho ustanovení.

3.3 Směrnice IFLA a UNESCO pro školní knihovny ¹³⁾

Připomeneme si stručně úkoly školní knihovny (knihovnického a informačního centra školy), které vycházejí z mezinárodních doporučení a Manifestu UNESCO .

S moderními metodami výuky musí nezbytně souviset i změna v práci školní knihovny, která se transformuje v knihovnické a informační centrum školy s těmito úkoly:

- spojit dílčí knihovny ve škole tak, aby z kvalitního fondu jedné knihovny mohly být poskytovány služby celému společenství školy,
- zajistit maximální přístupnost knihovny,
- hlavní důraz (v souladu se zaměřením a možnostmi školy) klást na prezenční výpůjční služby,
- vytvořit z knihovny místo pro tvořivou aktivní práci žáků i učitelů s informacemi a literaturou v klasické i elektronické formě,
- získat pro práci a záměry knihovny co největší podporu ředitelství a pedagogického sboru , s nímž je třeba spolupracovat v oblasti akvizice a využívání literatury a ostatních dokumentů a tím integrovat knihovnu do celého vyučovacího procesu školy,
- podporovat potřebu a učit jak (!!!) s informacemi pracovat, vést k alternativnímu přístupu ke knize,
- praktickou systematickou činností vytvářet u žáků (i učitelů) dovednosti a návyky
- v práci s informacemi.

3.4 Programové vyhlášení IASL o školských knižnicích. ¹⁴⁾

Programové prohlášení International Association of School Librarianship (Mezinárodní asociace školského knihovnictví) považuje školní

knihovnu za centrum plnění vzdělávacích cílů a úloh školy. Školní knihovna působí jako živý nástroj vyučovacího procesu, je součástí celkového kurikula školy. Její cíle vyjadřují 4 funkce: informační, vzdělávací, kulturní a volnočasová.

IV. Informační gramotnost

Informační výchova zařazená do Přehledu volitelných předmětů v roce 1996 (byl to úspěch i když naplnění v praxi neodpovídalo představám) v současné škole nestačí. Nelze informační výchovu ponechat na bázi dobrovolnosti. Popírá se tím vlastně i její smysl jako metody, způsobu práce se studenty. Informační výchova se má stát nedílnou součástí vzdělávání od základní školy a tedy zapojit všechny žáky (není to nadstandard pouze pro nejvýznamější).

Lze předpokládat, že na základě nového Školského zákona i mezinárodních dokumentů a doporučení vzniknou konkrétní dokumenty závazné pro praxi českých škol.

4.1 Koncepce rozvoje knihoven v České republice 2004 – 2010. ¹⁵⁾

Koncepce podporuje spolupráci knihoven a škol při výuce informační gramotnosti.

Viz bod 14. Vytvořit podmínky pro zajištění informační výchovy uživatelů ke zvýšení jejich funkční gramotnosti a tím i schopnosti efektivně vyhledávat a využívat informační zdroje. Zahrnout informační výchovu (informační gramotnost) do výuky základních a středních škol. Využít knihovny pro školení základní počítačové a informační gramotnosti občanů.

4.2 Deklarace zásad a Akční plán Světového summitu o informační společnosti ¹⁶⁾

10. – 12.12.2003 – zásadní vědecký a technický pokrok, se vzděláním, znalostmi, informacemi a komunikací. Víze informační společnosti, informace ve veřejném vlastnictví, volný přístup k informacím, přístupové body i knihovny.

4.3 Pražská deklarace ¹⁷⁾ Závěrečná zpráva setkání Information Literacy Meeting of Experts, které se konalo pod záštitou UNESCO v Praze ve dnech 20. – 23. září 2003 a věnovalo se otázkám informační gramotnosti, nazvaná Pražská deklarace, formuluje informační gramotnost jako klíčovou podmínku schopnosti každého jedince účastnit se aktivně života v informační společnosti 21. století. Deklarace vyzývá vlády všech zemí, aby se této problematice intenzivně věnovaly. Očekává se, že Deklarace bude oficiálně přijata UNESCO a stane se dokumentem, který bude výchozí pro

přípravu národních programů zvyšování informační gramotnosti. V roce 2005 se bude na toto téma konat mezinárodní konference.

V. Knihovny v moderním světě (mezinárodní dokumenty o knihovnách)

Školní knihovny mohou čerpat inspiraci a argumentačně pro svou práci využívat další mezinárodní dokumenty věnované rozvoji knihovnictví, které zcela samozřejmě zahrnují školní knihovny, jejich práci i kooperaci s ostatními, především veřejnými knihovnami, do poslání a úkolů moderních knihoven, počítají s nimi jako se součástí rozvoje vzdělávacích institucí a podporujících celoživotní vzdělávání občanů.

5.1 Poslání a úkoly knihoven v současné společnosti vstupující do 21. století, do století informací a globalizace plně vyjadřuje Zpráva o Zelené knize o úloze knihoven v moderním světě (Green Paper on the role of libraries in the modern world) výboru Evropského parlamentu pro kulturu, mládež, výchovu a média přijatá Evropským parlamentem 28. října 1998. 18)

K. vzhledem k tomu, že knihovny ve školách a ostatních vzdělávacích institucích poskytují podporu vzdělávání jako stále důležitějšímu prvku uvnitř svých vlastních společenství. Je třeba vzít v úvahu, že školy používají vyučovací metody založené na samostatném vyhledávání poznatků studenty, tyto metody jsou též charakteristické pro stále se rozšiřující oblast vzdělávání dospělých, takže knihovny poskytují také mimořádně důležité podporné služby při celoživotním vzdělávání ... (s. 13–14).

5.2 Kodaňská deklarace (The Copenhagen Declaration).¹⁹⁾

Ve dnech 14. a 15. října 1999 se setkali vedoucí politikové a tvůrci informační politiky z 21. Evropských zemí, aby zhodnotili podstatnou úlohu veřejných knihoven při utváření informační společnosti. Z deklarace, kterou přijali vyplývá, že veřejné knihovny mají strategickou příležitost ovlivnit růst kvality života a demokratických možností občanů informační společnosti tím, že zajišťují svobodný a rovnoprávný přístup k vysoce kvalitním informacím, díky svému rozšíření po celé Evropě poskytují efektivní infrastrukturu pro celoživotní vzdělávání a snadný přístup k obsahu informačních sítí. Podporují také studenty na všech úrovních vzdělávání. Podtržena je mimo jiné také nutnost usilovat o dlouhodobou kooperaci a partnerství s jinými sbírkovými institucemi a o jejich propojení s občanskou výchovou a vzděláváním.

VI. Také pro školní knihovny platí ČSN ²⁰⁾

Současně je třeba, aby se práce knihovníka (učitele pověřeného vedením knihovny) řídila platnými standardy a doporučeními využívanými v knihovnické práci ostatních knihoven (veřejných, vysokoškolských, odborných). Umožní se tak sdílené využívání zdrojů a kooperativní získávání dokumentů a informací, využívání souborných katalogů, meziknihovnických informačních služeb. Studenti tak budou také lépe připraveni na práci v dalších informačních institucích.

A také Statistické výkaznictví činnosti knihoven ²¹⁾

České statistické výkaznictví v knihovnách a informačních institucích vychází z mezinárodní normy knihovnické statistiky (ČSN ISO 2789). Školní knihovny uvádí statistické výsledky své činnosti i podmínky, v nichž pracují ve Výkazu o školní knihovně 1x za 3 roky. Poprvé školní knihovny (ne všechny!) tento výkaz zpracovaly poprvé v roce 1997 za rok 1996, budeme mít možnost začít srovnávat, posuzovat situaci nejen stavu knihovního fondu a činnosti knihoven, ale i jejich personální, technické a materiální záze-
mí.

Závěr

Školní knihovna je součástí školy a jako taková vychází ve své činnosti ze základních dokumentů vztahujících se na vzdělávání a české školství i specificky těch, které jsou zaměřené na konkrétní školu, jejíž je součástí. Platí však pro ni i knihovnické zákony, doporučení, strategie i standardy knihovnických činností, ČSN v oblasti knihovnictví a vědeckých informací. Pokud není školní knihovna (informační centrum školy) evidovaná dle Knihovního zákona, není pro ni tento legislativní dokument závazný, přesto pro rozvoj knihovny i kvalitu její činnosti je důležitá znalost a využívání odborných doporučení a standardů. Nový školský zákon a následná prováděcí nařízení (vyhlášky) jistě zahrnou i samostatné doporučení vztahující se na práci informačních center škol. Velmi důležitá bude aktivita odborníků, Klubu školních knihoven a samotných knihovníků školních knihoven, aby byl přijat dokument, který bude v souladu s Manifestem UNESCO pro školní knihovny i se současnými světovými trendy ve vzdělávání (celoživotní vzdělávání, informační gramotnost).

Literatura

1. Listina základních práv a svobod. In: Sb.zákonů, č.2/1993, částka 1, s. 17-23.
2. Úmluva o právech dítěte. In: Sb.zákonů, č.104/1991, částka 22, s. 502-512.
3. Zákon o svobodném přístupu k informacím ze dne 11.května 1999. In: Sb.zákonů, č.106/1999, částka 39, s. 2578-2582. (Účinnost od 1. ledna 2000).
4. Memorandum o celoživotním učení. /online/ Dostupný z: URL: <http://www.nvf.cz/memorandum/index.htm>

5. Koncepce státní informační politiky ve vzdělávání. /online/ Dostupný z: URL: http://www.msmt.cz/_DOMEK/?CAI=2412
6. Státní informační a komunikační politika. /online/ Dostupný z:URL:<http://www.mcr.cz/scripts/detail.php?id=275>
7. Rámcové programy. /online/ Dostupný z: URL:<http://www.vuppraha.cz/index.php?op=sections>
8. Návrh školského zákona./online/ Dostupný z: URL:http://www.msmt.cz/_DOMEK/Default.asp?ARI=102670
9. Mezinárodní doporučení UNESCO pro plánování informačních center škol. Materiál UNESCO: Guidelines for Planning and Organization of School Library Centres, Paris: UNESCO,1979.
10. Manifest UNESCO o veřejných knihovnách 1994. In:Doporučení pro veřejné knihovny. Praha: Sekce veřejných knihoven IFLA, 1995, s.94-97. /online/ Dostupný z: URL:http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=04_mezinarodni_doporuceni.htm
11. Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon). /online/ Dostupný z: URL: http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_Leg/01_LegPod/01_index.htm
12. Manifest UNESCO a IFLA o školních knihovnách. In: Čtenář, 51, č.9, 1999, s. 261. /online/ Dostupný z: URL: <http://www.unesco.org/webworld/public>
13. Směrnice IFLA a UNESCO pro školní knihovny. Překlad Jan Vrzáček. 1. Vyd. Brno: MZK, 2003. 36 s. ISBN 80-7051-152-4
14. Deklarace o školních knihovnách. Programové vyhlásenie IASL o školských knižniciah. /online/ Dostupný z: URL: <http://www.infolib.sk/index/podstranka.php?id=1>
15. Koncepce rozvoje knihoven pro rok 2005 – 2010. /online/ Dostupný z: URL: http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_deklarace.htm
16. Deklarace zásad a Akční plán Světového summitu o informační společnosti. /online/ Dostupný z: [URL: http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200402006](http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200402006). Angl. verze <http://www.ifla.org/III/wsis2605.html>
17. Dombrovská, Michaela, Landová, Hana: Pražská deklarace a její vliv na činnost školních knihoven. In: Informační gramotnost 2. Brno : MZK, 2004, s. 44 – 51. ISBN 80-7051-155-9
18. Zpráva o Zelené knize o úloze knihoven v moderním světě. In: Knihovny současnosti
- 99: Sborník ze 7. Konference, konané ve dnech 14.-16.září 1999 v Seči u Chrudimi, Brno : SDRUK, 1999, s.11-28.
19. Kodaňská deklarace./online/ Dostupný z:URL:http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=04_mezinarodni_doporuceni.htm
20. Čadilová, Kateřina. Zpráva o stavu české knihovnické normalizace. Seznam platných ČSN z oblasti knihovnictví a informačních věd. In: Čtenář, roč. 50, 1998, č. 4, s. 101 – 104.
21. Úplné znění zákona č.89/1995 Sb., o státní statistické službě. /online/ Dostupný z:URL:http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/O_nas

KNIOVNÍ ZÁKON Z KNIHOVNICKÉHO HLEDISKA

Zdeněk Matušík, Národní knihovna České republiky

Mezi knihovníky se lze někdy setkat s názory, v nichž se postrádá v Knihovním zákoně č. 257/2001 Sb.¹ zakotvení, resp. řešení určitého odborného knihovnického problému, jako např. typologie knihovnických služeb nebo typologie knihoven. Takový úkol si však ani předkladatelé návrhu zákona (Ministerstvo kultury ČR) ani zákonodárce nekladli.

V případě tohoto zákona nebude přehnané tvrzení, že jeho jádro vskutku nespočívá uvnitř oboru, že to tedy není zákon, jenž by stanovoval „vnitřní“ pravidla fungování knihoven, jak si na to asi mnozí z nás za tři desetiletí reálné účinnosti předchozího zákona zvykli. Skutečný účel zákona je snad nejlépe vyjádřit obrazně tak, že stávající knihovní zákon upravuje rozhraní mezi knihovnami poskytujícími služby na základě práva veřejného půjčování a „zbytkem“ společnosti či „zbytkem společenských vztahů“.

V tomto smyslu jde v knihovním zákoně (dále také jako „KZ“) o implementaci (uplatnění) ustanovení § 16 a § 38 odst. 1 autorského zákona, v nichž se v našem právním řádu právo veřejného půjčování zakotvuje. Zakotvení práva veřejného půjčování v autorském zákoně (dále také jako „AZ“) má ovšem některé – v mezinárodním měřítku ojedinělé – rysy, o nichž bude blíže řečeno později. Zde je třeba vidět, že použitý způsob uplatnění tohoto práva vytváří základ pro naplnění příslušných rozpočtových pravidel a tím pro případné udělení podpory v souvislosti s poskytováním veřejných knihovnických a informačních služeb (dále také jako „VKIS“). V dalších ustanoveních zákona se veřejně přístupné knihovny jako sféra společenské činnosti dílčím způsobem vyděluje z působnosti zákona o účetnictví (ve vztahu ke knihovním fondům a jejich revizi) a ozřejmuje se její vztah k dalším zákonům².

Skutečnost, že v KZ není mnoho z toho, co se dotýká „jádra“ knihovnictví jako specificky odborného oboru společenské činnosti, nebo že KZ

¹ Zákon ze dne 29. června 2001 o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb č. 257/2001 Sb. (knihovní zákon).

² Například zákon č. 97/1974 Sb., o archivnictví, ve znění zákona č. 343/1992 Sb., a zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů.

vychází spíše z pojmu „(veřejné) knihovnické a informační služby“ než z pojmu „knihovna“, by za určitých podmínek nemusela vůbec být na závaží³. To jsou vskutku spíš progresivní prvky této zákonné úpravy. Problémem však je, že některé otázky charakteristiky knihoven poskytujících veřejné knihovnické a informační služby a podmínek jejich poskytování, jsou v zákoně řešeny ne zcela šťastným způsobem.

I. Jde především o již úvodem zmíněnou otázku typologie knihoven. Platné znění knihovního zákona č. 257/2001 Sb. bohužel doplácí na nešťastné pojetí původního vládního návrhu⁴, podle něhož byly všechny knihovny poskytující VKIS označeny za veřejné (a v důvodové zprávě výslovně i vysokoškolská knihovna⁵) a celý systém jako systém veřejných knihoven. V pozměněném návrhu a v konečném znění se sice používá pouze výrazu „knihovna“⁶, ale jinak se na výstavbě zákona v uvedeném ohledu nic nezměnilo: v části zákona nadepsané „Druhy knihoven“ (§§ 9-13) se uvádí výčet knihoven v členění, jehož kritéria jsou značně nezřetelná. Jevo- vě v něm má největší váhu postavení zřizovatele ve výstavbě veřejné sprá- vy, ale mezi základními, resp. specializovanými knihovnami, uváděnými v závěru evidentně hierarchického členění, může být i knihovna, jejímž zřizovatelem je ministerstvo. Není tedy divu, že v takovéto neorganické struktuře se lze jen stěží vyznat. Svědčí o tom hlasy mnoha knihovníků.

I když znění zákonů se může a někdy musí odlišovat od terminologie speciální disciplíny, přece jen u pojmů takto rozšířených, dokonce v mezinárodním měřítku, a obecně používaných i v širší oblasti vzdělávání a veřejné správy není vhodné bez podstatného důvodu zavádět převratné změny. Ze struktury systému knihoven by mělo být zřejmé kritérium uspo- řádání. Pokud by jím mělo být samotné právo veřejného půjčování, jak naznačuje zařazení „zbytku knihoven“ do nejnižších článků soustavy, pak

³ K tomu také srov.: S prof. PhDr. Jiřím Cejpkem, CSc. o knihovnickém zákonodárství / rozmloval Miloš Kvapil. - In: Duha : informace o knihách a knihovnách z Moravy. – ISSN 0862-1985. – 17 (2003), č. 2, s. 33-36.

⁴ Viz vládní návrh knihovního zákona s důvodovou zprávou. Sněmovní tisk č. 782/2000. [Elektronický zdroj.] Přístupný z URL:

<<http://www.psp.cz/sqw/text/text.sqw?C=432&T=K1998PSP3T&q=knihovna%ed%20z%e1kon&lem=1&j=1&d1=1&X=t>>-

⁵ Viz tamtéž, výklad ke znění § 4.

⁶ Nicméně, v ustanovení § 2 písm. a) definujícím pojem knihovna zůstalo i v konečném znění podstatně zužující vymezení – knihovnou podle zákona by mělo být zařízení poskytující knihovni a informační služby „způsobem zaručujícím rovný přístup všem *bez rozdílu*“ (zdůraznil autor) – tedy pouze veřejná knihovna. Toto omezení se na jiných místech zákona (§ 4 odst. 6, § 6 odst. 2) již nevyskytuje, ale platné znění zákona tak v sobě obsahuje závažný nesoulad.

z tohoto hlediska je i lhostejná teritoriální působnost. Jestliže kritériem uspořádání je vztah k určitému orgánu státní správy (ministerstvu kultury), pak použité uspořádání má své oprávnění, toto kritérium však pro systém knihoven poskytujících VKIS jako celek ve skutečnosti není tím hlavním. Není vyloučeno, aby tento zákon byl především resortním předpisem, avšak pro obecnou srozumitelnost je třeba alespoň naznačit (použitím obvyklého typologického označení), že i ten „zbytek“ knihoven poskytujících VKIS má svou, na uváděném systému nezávislou, strukturu.

A pokud se má na mysli problematika překonávání přehrad mezi jednotlivými typy knihoven, což je trend progresivní, nicméně ve střední Evropě nijak převratně nový, pak vysokoškolská knihovna, knihovna muzea, vědeckého ústavu apod. zůstává v první řadě knihovnou svého typu, i když někdy na základě dohody ať s veřejnou knihovnou nebo orgánem státní správy či samosprávou vykonává knihovnické a informační služby pro obecnou veřejnost.

Jaké řešení se nabízí? Optimální by bylo jistě vztahy, jak jsou výše nastíněny, v novelizovaném znění zákona přiznat. Těžiště úpravy v tomto zákoně by ovšem zůstalo u otázek v kompetenci ministerstva kultury a úprava dalších problémů než těch, o nichž se hovoří v úvodní části, by se ponechala na jiných normách. Nejznámější otázkou z tohoto hlediska je problém zakotvení vysokoškolských knihoven do vysokoškolského zákona a související úpravy postavení vysokoškolských knihovníků.

II. Další často diskutovanou otázkou ve vztahu ke knihovnímu zákonu je typologie služeb. KZ uvádí výčet veřejných knihovnických a informačních služeb poskytovaných knihovnou v § 4. Nepoužívá sice knihovnické terminologie, ale protože jde o výrazy knihovnické i širší veřejnosti srozumitelné, není obtížné sestavit si jistou „konkordanci“ ke knihovnické typologii.

Ustanovení § 4 odst. 1 písm. a) „zpřístupňování knihovních dokumentů z knihovního fondu knihovny nebo prostřednictvím meziknihovnických služeb z knihovního fondu jiné knihovny“ tak obsahuje několik druhů služeb – půjčovni absentní i prezenční, zpřístupňování obsahu reformátovaných dokumentů na náhradních nosičích, nověji též zpřístupňování elektronických dokumentů jednak off-line, jednak v prostředí interní sítě, jakož i vnitrostátní a mezinárodní meziknihovnické výpůjční a reprografické služby.

Ustanovení písm. c) „zprostředkování informací z vnějších informačních zdrojů, zejména informací ze státní správy a samospráv“ může zahrnovat také budování regionálních nebo místních informačních databází a jejich zpřístupňování, případně budování uživatelských rozhraní na webových stránkách knihovny, souhrnně pak služby s přidanou hodnotou. (Jak vidět,

ekonomické pojmosloví proniká i do „vlastní“ knihovnicko-informační profese.)

Avšak, jak se uvádí již v úplném názvu zákona („o knihovnách a *podmínkách provozování VKIS*“), zákon především stanovuje podmínky, za nichž knihovny jednotlivé okruhy svých služeb poskytují.

V zákonu se uplatňuje trojí hledisko: 1. obligatornost (služby, jež musí každý provozovatel knihovny jejím uživatelům zajistit, resp. další služby); 2. podíl uživatele na úhradě nákladů na zajištění služeb (služby poskytované bezplatně a služby poskytované za poplatek, a to až do výše skutečných nákladů; k tomuto okruhu náleží i zakotvení možnosti vyžadovat úhradu nákladů na vedení evidence uživatelů); 3. rovnost přístupu (povinnost provozovatele knihovny zajistit rovný přístup všem k VKIS a dalším službám poskytovaným knihovnou⁷). To jistě nejsou kritéria vycházející z knihovnického řemesla, jakkoli to poslední, zajištění svobodného a rovného přístupu občanů–uživatelů k informacím a kulturním hodnotám, patří k nejvyšším hodnotám knihovnické profese⁸.

V souvislosti s uvedenými kritérii se používá takové označení jako základní služby, jež ale sebou bezprostředně nese problém kritéria zařazení, či vyloučení té či oné služby kategorie „základní“⁹. Knihovní zákon č. 257/2001 Sb. však, podobně jako zákony v řadě zemí¹⁰, dává přednost výčtu konkrétních služeb, za něž se nesmějí vybírat žádné poplatky. Na rozdíl od našeho však takové zákony často specifikují možnost vybírání poplatků z prodlení.¹¹ U služeb mandatorně bezplatných jde vskutku vesměs o zpřístupnění dokumentů v knihovně a půjčování tištěných materiálů, jen v některých případech i o půjčování dalších forem dokumentů.

V tomto ohledu se náš knihovní zákon jeví jako progresivní, když v ustanovení § 4, odst. 1 písm. d) mezi službami, jež jsou poskytovány obligatorně a bezplatně, uvádí „umožnění přístupu k vnějším informačním zdrojům, ke kterým má knihovna bezplatný přístup, pomocí telekomunikačního zařízení“. K této části návrhu zákona bylo v období jeho přípravy, jak známo, mnoho připomínek. Ustanovení § 24 odst. 2 sice termín naplnění

⁷ Většina služeb, zahrnutých zákonem do služeb „dalších“ (a již neoznačených jako knihovnických a informačních), jsou zcela standardní součástí knihovnických služeb a jejich pojmové vydělování z VKIS vyznívá neorganicky.

⁸ Srovnej Kodex etiky českých knihovníků. Přístupný z URL: <
<http://skip.nkp.cz/CoKodex.htm>>

⁹ Srov. Mezinárodní pracovní porada expertů k problematice knihovnické legislativy v Praze. – In: Národní knihovna : knihovnická revue. - ISSN 1214-0678. – 10 (1999), č. 6, s. 295.

¹⁰ Například v Anglii a Walesu, v Dánsku, Finsku, Švédsku.

¹¹ Všechny zde uvedené.

tohoto požadavku (zejména s ohledem na malé knihovny v místech) oddaluje až do konce roku 2006, ale již nyní se vynořují opakované obavy o možnosti značného okruhu současných místních knihoven mu dostat, jakož i úvahy o souvislostech a důsledcích případného uzavření těchto knihoven.

Tento problém však vyžaduje ještě další pohled, a to ze zorného úhlu kritéria bezplatnosti uvedené služby. Ačkoli je formulace uvedená v zákoně jednoznačná¹², přesto až dosud existuje jen málo veřejných knihoven, jež užívání Internetu nezpoplatňují. Knihovny tak zpravidla, ať samy nebo pod tlakem zřizovatele, řeší dilemata svého rozpočtu. Za této situace se nedávno dokonce objevil úřední výklad, který zpoplatňování uvedené služby opodstatňuje!¹³ Podle něj je bezplatným přístupem k vnějšímu informačnímu zdroji takový přístup, kde knihovna má (v rámci dotací) zajištěno bezplatné připojení do komunikační sítě. Nicméně, „[j]e možné ovšem požadovat přiměřený (tedy neziskový) poplatek za amortizaci počítačové stanice, asistovanou službu knihovníka, apod.“ (!) Obdobně je však možné požadovat (neziskový!!!) poplatek za jiné knihovní zařízení (třeba čtecí přístroj mikrodokumentů, ale nakonec i stůl...), jehož prostřednictvím se zpřístupňují jiné, byť tradiční, na papíře tištěné zdroje (knihy,...).

Nebylo by odpovědné celý problém zlehčovat. Pokud se při souhrnné analýze ukáže, že dotyčné ustanovení zákona výrazně předstihlo současné možnosti, pak je jisté na ministerstvu, aby navrhlo jeho zrušení. Uvedená úřední dezinterpretace zákona je ovšem nepřijatelná.

V této souvislosti se žádá poznamenat další věc, jež však s podmínkami poskytování služeb souvisí. Na rozdíl od takřka všech dalších, každopádně v posledních desetiletích přijímaných knihovních zákonů, Manifestu UNESCO o veřejných knihovnách atp., knihovní zákon č. 257/2001 Sb. nijak nevymezuje poslání ať veřejných či veřejně přístupných knihoven. Jakkoli tyto myšlenky byly v důvodové zprávě k návrhu zákona obsaženy, v textu zákona samotného se neobjevují. Není vyloučeno, že mnohá jednání se zakladateli by se v kritickém momentu mohla převážít na jinou stranu, pokud by bylo možné odkázat se na zákonné vymezení závazku zajistit svobodný a rovný přístup k informacím, znalostem a kulturním hodnotám.

¹² Pokud existuje vnější informační zdroj, za specifický přístup k němuž knihovna neplatí (a to je velmi vysoký počet zdrojů v Internetu, reálně řekněme řádově alespoň desetimiliony), pak je knihovna povinna umožnit k němu přístup pomocí telekomunikačního zařízení – bez ohledu na to, zda za tento technický prostředek knihovna aktuálně platí, nebo ne, resp. z jakých zdrojů.

¹³ Stanovisko Ministerstva kultury ke knihovnám připojeným prostřednictvím KIVS. [Elektronický zdroj.] Přístupný z URL: <http://www.nkp.cz/o_knihovnach/konsorcia/VISK/VISK3.htm> (soubor k uložení).

III. Knihovní zákon věnuje relativně značnou pozornost knihovním fondům, jednak jejich vymezení a jednak jejich správě. Přes připomínky v období přípravy nebyl do obecného vymezení knihovního fondu v § 2 písm. c)¹⁴ zařazen atribut „přístupňovaný“. I když není vyloučeno, že i dnes existují knihovní fondy z různých důvodů nezpřístupňované, zcela nepochybně je mnohem více těch, jež jsou již definitivně, ze své definice, nedoplňovány. Přesto jeden atribut do definice byl, a druhý nebyl zahrnut. Pozadí neúplné definice je možné spatřovat v dalším z nešťastných momentů původního návrhu knihovního zákona, kdy se v důvodové zprávě nejspíš z nepochopení uvádělo, že konzervační fond (tedy fond ze zákona budovaný na základě povinného výtisku) se obvykle uživatelům nepůjčuje¹⁵.

Vymezení především historického fondu je ovšem významným krokem zákona, jenž již za dobu platnosti zákona umožnil knihovnám získat na péči o tuto součást národního kulturního bohatství cenné prostředky. Zkušený knihovník nebude mít potíže převést dosud užívaná označení různých kategorií konzervačních, ale i historických fondů pod tuto kategorii, jak je velmi široce koncipována v zákoně¹⁶.

Také knihovníci musejí přiznat svůj podíl na nepovedeném znění § 16 odst. 2 zákona, v němž se zakotvuje provádění revize v knihovnách s knihovním fondem nepřesahujícím 1 milión jednotek. Provádět revizi miliónu jednotek vždy jen jednou za 15 let, ovšem pak snad v průběhu jediného roku, to by bylo vskutku pozoruhodné. Lapsus vyniká zejména ve srovnání s ustanovením následujícího odstavce o rozdělení revize nejrozsáhlejších fondů na menší celky.

Rovněž relativně podrobně jsou v knihovním zákoně upraveny meziknihovní služby. Pozitivní je, že jsou do služeb knihoven zařazeny jako zcela nedílná součást zpřístupňování dokumentů, stejně jako že je zakotvena povinnost knihoven zapsaných v Evidenci knihoven se na meziknihovních službách podílet. To plně odpovídá jak mezinárodním knihovnickým dokumentům, tak i úpravě obvyklé v knihovním zákonodárství demokratických zemí.

Tím spíš je ale jen těžko pochopitelná legislativní mezera vzniklá vážnými defekty v implementaci evropského práva veřejného půjčování do

¹⁴ Vymezení jako „organizovaný, soustavně doplňovaný, zpracovávaný, ochraňovaný a uchovávaný soubor knihovních dokumentů“.

¹⁵ Viz komentář ke znění návrhu § 2, písm. f). Přístupný jako v pozn. 4.

¹⁶ Ustanovení § 2 písm. e): „knihovní fond sestávající z knihovních dokumentů, které vznikly do roku 1860 nebo mají v daném oboru pro svou jedinečnost historickou hodnotu, popřípadě jiný knihovní fond mající zvláštní historickou a kulturní hodnotu, pokud byl takto vymezen ve statutu knihovny nebo v jiném právním předpisu“.

právního systému České republiky, k němuž došlo přijetím platného znění autorského zákona č. 121/2000 Sb. Důsledné uplatňování práva veřejného půjčování *de lege lata* by podstatně omezilo fungování zejména specializovaných knihoven a vůbec by znemožnilo meziknihovní výpůjční služby¹⁷. Legislativní mezery koneckonců mohou podstatně diskreditovat knihovní zákon.

IV. Závěrem je vhodné podívat se ještě na místo knihovního zákona, případně autorského zákona České republiky v knihovnické legislativě současné Evropy. Označení knihovnická legislativa lze užit v úzkém smyslu, v podstatě jako zákony, jež se přímo týkají knihoven (knihovní zákon, zákon o knihovních službách, zákon o knihovnictví), ale i ve smyslu širším: působení knihoven se totiž specificky dotýkají, a to velmi úzce, i právní normy v oblasti autorského práva (zákony a někdy dost významně také vyhlášky – zejména o odměnách autorům, o kopírování apod.).

¹⁷ . Autorský zákon č. 121/2000 Sb. totiž způsobem ojedinělým v celé Evropě a snad i ve světě podstatně omezuje působnost práva veřejného půjčování. Viz srovnání ustanovení § 16 AZ „Půjčováním originálu nebo rozmnoženiny díla se rozumí zpřístupňování díla zařízením přístupným veřejnosti nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu poskytnutím originálu nebo rozmnoženiny díla k dočasné **osobní** potřebě.“ se zněním čl. 1 odst. 3 Směrnice EU č. 100/1992 „For the purposes of this Directive, 'lending' means making available for use, for a limited period of time and not for direct or indirect economic or commercial advantage, when it is made through establishments which are accessible to the public.“, jež bylo správněji převedeno do autorského zákona Slovenské republiky (§ 5 odst 19): „Vypožičanie originálu diela alebo jeho rozmnoženiny je dočasné prenechanie originálu diela alebo jeho rozmnoženiny prostredníctvom zariadenia prístupného verejnosti uskutočnené bez získania priameho alebo nepriameho majetkového prospechu.“ Podle evropské směrnice rozdíl půjčování oproti pronájmu spočívá v absenci výdělečného účelu činnosti, účel užití se vůbec neupravuje.

Autorský zákon dále neimplementuje ustanovení o tom, že půjčování mezi knihovnami a obdobnými zařízeními, podobně jako prezenční výpůjčka ke studiu nepředstavuje užití. (Viz znění třináctého z úvodních odstavců Směrnice EU č. 100/1992: „Whereas it is desirable, with a view to clarity, to exclude from rental and lending within the meaning of this Directive certain forms of making available, as for instance ... making available for on-the-spot reference use; whereas lending within the meaning of this Directive does not include making available between establishments which are accessible to the public“ – tedy [Rada Evropských společenství] „považuje za žádoucí, v zájmu ujasnění, vyloučit z pronájmu a půjčování ve smyslu této Směrnice některé formy poskytnutí, jako například ... poskytnutí pro nahlédnutí na místě; přičemž půjčování ve smyslu této Směrnice nezahrnuje poskytnutí mezi zařízeními přístupnými veřejnosti“.)

Lze než věřit, že tyto lapy budou co nejdříve v novele autorského zákona odstraněny, jak bylo – alespoň ve vztahu k tomu prvnímú -přislíbeno.

Podávaný přehled si neklade nárok být vyčerpávající, ale uvedme zde, že se mi v Internetu podařilo vyhledat texty knihovních zákonů 15 evropských zemí a 3 další v případech, kdy knihovní zákony vydávají jednotky státní správy na nižších úrovních¹⁸. Z uvedených zákonů bylo během posledních deseti let nově přijato nebo novelizováno 11, resp. jeden.

Jejich podoba – předmět úpravy, struktura, rozsah – je velmi rozmanitá, od necelých dvou stránek (Švédsko) po zákony o knihovních systémech či knihovnictví o rozsahu asi 20 stran (Slovinsko).

Obecně lze uvést, že zákony severovýchodních zemí se soustředí na problematiku veřejných knihoven (ostatní veřejně přístupné knihovny ovšem berou aktivně v úvahu) a mají ve své stručnosti přibližně následující obsah:

- vymezení poslání, úkolů a podmínek činnosti knihoven, vycházejíc ze služby veřejné knihovny v místě (včetně zajištění služeb pro skupiny se speciálními potřebami),
- zakotvení soustavy veřejných knihoven či veřejných knihovních služeb zasazené v celkové síti knihoven,
- zakotvení a zajištění regionálních funkcí středního článku soustavy knihoven,
- stanovují odpovědnost jednotlivých úrovní správy (místní, regionální celostátní) za zřízení, zajištění (zejména finanční) a kontrolu kvalifikovaného provozu veřejných knihoven, resp. knihoven vydržovaných z veřejných prostředků,
- bezplatnost základních služeb (s případnými odchylkami),

¹⁸ Anglie a Walesu (zde a dále rok uvádí dobu přijetí nebo nejnovější identifikované novelizace – 1964), Belgie (o službách čtení pro jazykově francouzskou komunitu – 1978), Dánska (2000), Finska (1998), Chorvatska (2000), Irsko (1947), Norsko (1985), Polsko (2001), Rusko (1994), Švédsko (1996), Slovinsko (2001) Slovensko (2001), Ukrajina (2000) – a samozřejmě Česko (2001); resp. Horní Adíše/Jižního Tyrolska v Itálii (1983), Bádenska-Virtemberska v Německu (1997) a Katalánska ve Španělsku (1993). Další knihovní zákony existují např. v Bělorusku, Maďarsku, Srbsku, jejich texty však nemám k dispozici. Třeba upřesnit, že zákony z Bádenska-Virtemberska a Maďarska mají ve skutečnosti (veřejné) knihovny jen jako součást širšího předmětu zákonné úpravy. Zákony o vysokých školách v řadě zemí SRN zakotvují či jinak upravují také působení univerzitních knihoven. Přehled evropské knihovní legislativy je obsažen v publikaci Rady Evropy: Reform of library legislation in central Europe . recommendations and case studies, 1994-1995. – Strasbourg : Council of Europe, 1996. – 65 s., aktuálnější pak v příspěvku Claudie Lux na konferenci ve Varšavě: Warten oder Handeln? . Möglichkeiten und Grenzen der Bibliothekspolitik [elektronický zdroj] / Claudia Lux. přístupný z URL: <<http://www.goethe.de/ms/war/artikel3.htm>>.

- povinnost kooperace knihoven v národní (někdy mezinárodní) síti.¹⁹

Ve srovnání s tím státy Střední a východní Evropy přijaly obsáhlé zákony v podstatě o knihovních systémech – s výjimkou Česka, jehož pojetí, s některými problémy v něm obsaženými, je nastíněno výše. Tyto zákony o knihovnictví jsou zpravidla velmi podrobné²⁰, obsahují:

- cíle a úkoly knihoven,
- pravidla zřízení, zajištění provozu a likvidace knihovny,
- předmět sběrné činnosti,
- správu knihovních fondů, zvláště fondů představujících kulturní památku,
- systém knihoven (někdy všech, bez ohledu na režim fungování),
- úkoly orgánů státní správy nebo samosprávy na jednotlivých stupních systému veřejných knihoven,
- úkoly odborné knihovnické správy,
- výstavbu knihovní sítě v zemi,
- postavení a úkoly národní knihovny,
- úkoly a podmínky činnosti jednotlivých součástí knihovní sítě/systému (včetně regionálních funkcí u středního článku veřejných knihoven a příslušných řídicích orgánů),
- zajištění bibliografické kontroly (zpravidla mezi úkoly národní knihovny), případně dalších služeb národní knihovnické infrastruktury,
- funkční zařazení a otázky kvalifikace (atestace) knihovníků aj.

Jak je vidět, v řadě prvků se oba přístupy překrývají, rozdíl je především v detailnosti úpravy.

Stojí rovněž za zmínku, že v posledním období se v Německu šíří v odborné veřejnosti volání po alespoň rámcovém spolkovém knihovním zákoně jako pevném a uznávaném základu zajištění informačních a vzdělávacích potřeb občanů v podmínkách silící globální soutěže.²¹

¹⁹ Dánsko, Norsko a Švédsko ukládají zřízení veřejné knihovny obcím jako povinnost. - Zmíněná odchylka se týká již dříve uvedených sankčních poplatků – včetně toho, že např. dánský zákon stanovuje pravidla exekuce dlužných poplatků.

²⁰ Naopak ovšem nedosahují podrobnosti úpravy pravidel výstavby a činnosti poradních orgánů, resp. dotačních pravidel, jak je tomu v zákonech o veřejných knihovnách zemí s angloamerickým zvykovým právem – Anglii a Walesu, Irsku a Spojených státech.

²¹ Viz např.: Bibliothek 2007 : Strategiekonzept / Bertelsmann Stiftung, Bundesvereinigung Deutscher Bibliotheksverbände. – Gütersloh : Bertelsmann Stiftung, 2004, s. 22. „Bibliothek 2007“ je významným projektem německého knihovnictví a uvá-

S činností knihoven těsně souvisí autorské právo. Nové autorské zákony byly v uplynulém desetiletí přijaty a zpravidla též v krátkém odstupu opět novelizovány ve velkém počtu zemí. Zvláště prudký vývoj zaznamenávaly ty části autorského práva, jež souvisejí s rozvojem informačních a komunikačních technologií. Šlo vesměs o implementaci Smluv WIPO (Světové organizace intelektuálního vlastnictví) o autorském právu a Směrnici Rady Evropské unie k této sféře.

Z členité oblasti je případné uvést vývoj v oblasti, jež se stala předmětem pozornosti naší knihovnické obce až s procesem vyjednávání licenční smlouvy s kolektivními správci práv o půjčování zvukových dokumentů. Odvádění poplatků za půjčování autorských děl, příp. předmětů práv příbuzných není dosud obecně rozšířeno, ale s implementací evropského autorského práva se stává soudně vymahatelným.

Alespoň kusé informace se podařilo získat²² pro 12 zemí Evropy (včetně Česka). Nejdéle tento systém dle webové stránky PLR International Network funguje ve Švédsku (od roku 1954), nejnověji bylo odvádění poplatků reálně zavedeno v Belgii, Dánsku, Francii, Slovinsku – a zcela současně, v průběhu letošního roku, na základě novely autorského zákona z roku 2003, se s jeho implementací potýkají kolegové na Slovensku.²³ Způsob vytváření fondů se děje v zásadě dvěma způsoby: buď stát přidělí určitou celkovou sumu, jež se pak poměrně (ale také třeba ve formě sociálních programů) rozděluje, nebo se prostředky do fondu přidělují podle výpůjček, resp. podle počtu čtenářů či rozsahu (nového) knihovního fondu. Fondy se často rozdělují jen registrovaným autorům či držitelům práv z vlastní země.

Pro informaci uvedme, že ze státního rozpočtu se ve Švédsku za vypůjčenou jednotku do fondu odvede 1,12 SEK (přibližně 4 Kč), ve Francii se za registrovaného čtenáře veřejné knihovny odvede 1,5 EUR, za čtenáře knihovny z oblasti vzdělání a vědy 1 EUR (navíc, z ceny knih zakoupených knihovnami prodejci odvedou 6%), litevský stát na odměny za půjčování děl litevských autorů knih ve veřejných knihovnách v roce 2003 vydělil 57 tis. EUR (skoro 2 mln Kč). V některých zemích se odvádění poplatků reali-

děná koncepce strategie rozvoje německého knihovnictví, k jejímuž zpracování poskytl jeden z konkrétních impulsů i výsledek Studie PISA, je výrazem snahy dát mu nový impuls v podmínkách soutěže o místo knihovnictví v rozvíjející se informační společnosti.

²² Viz mj.: <<http://www.plrinternational.com>>.

²³ Autorský zákon SR č. 618/2003 nezakotvuje zákonnou licenci na půjčování autorských děl a předmětů práv souvisejících pro knihovny, ale ukládá kolektivnímu správci práv licenční smlouvu uzavřít. Zákon podrobně upravuje postup pro případ soudního sporu o výši odměn.

zujе přímo na základě autorského zákona, jinde existují samostatné zákony²⁴.

Z velmi obsáhlé problematiky knihovnické legislativy je na závěr možno pro naše podmínky souhrnně formulovat požadavek, aby při nejbližší změně autorského zákona č. 121/2000 Sb. byly v první řadě odstraněny prvky, jež právní základnu činnosti knihoven *de jure* závažně zužují (viz výše), a současně, aby byly zakotveny zákonné licence pro veřejně přístupné knihovny (resp. knihovny působící v oblasti vzdělávání) – jak je tomu v zákonech zejména Spolkové republiky Německo, Irska, Slovenska, ve spojení s královským dekretem i Nizozemska – umožňující naplňovat jejich hlavní poslání: zajistit demokratický přístup k informacím, znalostem a kulturním hodnotám všem občanům v podmínkách rozvíjející se informační společnosti.

Zakotvovat toto poslání knihoven by měl i knihovní zákon České republiky.

²⁴ Dánsko (od 2002), Finsko (od 1963, novela 1994), Francie (2003), Nizozemsko (1995), Norsko (1987-1992), Švédsko (1954), Velká Británie (1979).

VĚKOVÁ, VZDĚLANOSTNÍ A PLATOVÁ ANALÝZA SITUACE V ČESKÝCH KNIHOVNÁCH – 2. ETAPA

Zlata Houšková, Národní knihovna ČR

V průběhu září – listopadu 1999 provedla Národní knihovna ČR ve spolupráci s firmou SOCIOFOND průzkum věkové, vzdělanostní a mzdové situace v knihovnách ČR. Primárně byl průzkum zaměřen na veřejné knihovny v obcích a městech. Jako srovnávací skupina byly využity knihovny specializované, a to ústřední odborné, vysokoškolské, lékařské, knihovny Akademie věd a některé další (knihovny podnikové aj.).

Rozesláno bylo celkem 1100 šestnáctistránkových formalizovaných dotazníků, které vyplňovali vedoucí pracovníci jednotlivých knihoven. Bylo osloveno cca 800 knihoven veřejných a 300 knihoven ostatních sítí. Dotazník vyplnilo a vrátilo celkem 569 knihoven, tj. 51,72% z celkového množství, z toho návratnost dotazníků u veřejných knihoven byla cca 60%, návratnost u ostatních oslovených sítí, které tak tvořily cca 16% z výzkumného souboru, byla cca 30%.

Analyzovány byly tyto oblasti:

- *základní statistické údaje o knihovním fondu, počtu výpůjček, registrovaných čtenářů a počtu ročních návštěv,*
- *počet pracovníků, vývoj zaměstnanecké základny v letech 1990, 1996 a 1998 a jejich strukturální rozložení,*
- *věková a vzdělanostní skladba pracovníků knihoven,*
- *počet a struktura nově přijatých pracovníků v letech 1997 a 1998,*
- *tříleté výhledové potřeby přijetí nových absolventů knihovnických škol,*
- *mzdová diferenciacce a vliv dalšího vzdělávání na zvýšení nadtarifní mzdové složky,*
- *využívání počítačového softwaru v knihovnách a nejčastější zdroje získávání počítačové kvalifikace,*
- *jazyková vybavenost pracovníků knihoven a její hodnocení vedoucími jednotlivých institucí,*
- *formy podpory při rozšiřování kvalifikace v oblasti jazykové výuky a práce s informačními technologiemi,*
- *priority ve vzdělávání pracovníků knihoven v oblasti:*
 - *základních knihovnických činností,*

- *managementu knihoven,*
 - *informačních technologií,*
 - *platové podmínky pracovníků knihoven dle údajů za rok 1998.*
- Financování průzkumu bylo částečně dotováno grantem Ministerstva kultury ČR, část nákladů hradila Národní knihovna ČR.

Cílem průzkumu bylo analyzovat věkovou a kvalifikační strukturu pracovníků v jednotlivých typech knihoven, očekávaný vývoj v přijímání nových pracovníků na odborná knihovnická místa, bilancovat priority dalšího vzdělávání v odborných knihovnických profesích v oblasti základních knihovnických činností, managementu a informačních technologií, zjistit situaci v odměňování knihovníků apod.

Analýza přinesla řadu zajímavých výsledků:

- **o struktuře kvalifikace** – 77% pracovníků knihoven byli středoškoláci především s odborným oborovým vzděláním (46,5%), vysokoškolské vzdělání bylo poněkud častější ve specializovaných knihovnách (21,4% oproti 18,4%); poptávka po vysokoškolácích byla větší ve specializovaných a státních vědeckých knihovnách, veřejné knihovny dávaly přednost středoškolsky vzdělaným zájemcům;
- **o jazykové vybavenosti** - u více než poloviny knihovníků byla uvedena aktivní jazyková znalost světových jazyků (A,F,N,Šp), což veřejné knihovny hodnotily jako nedostačující, specializované knihovny (mírně lepší procento 59% proti 51%) jako dostačující až dobré; nicméně podporu tomuto jazykovému vzdělávání poskytovala pouze malá část knihoven;
- **o počítačové gramotnosti** - dosahování počítačové gramotnosti bylo primárně dílem samostudia; v malých veřejných knihovnách byla tato oblast téměř nedotčena a takto vypadaly zájmové priority vzdělávání v této oblasti:

Dovednosti v práci s PC	Pořadí	
	veřejné knihovny	specializ. knihovny
Automatizovaný knihovnický systém	1	2
Práce s internetem	2	4
Vyhledávací nástroje a informační zdroje na internetu	3	1
Práce systémového knihovníka	4	3

- *v dalších oblastech byl největší zájem o vzdělávání rozložen takto (připomínáme jen prioritované oblasti):*

<i>Odborné knihovnické problematiky</i>	<i>Pořadí</i>	
	<i>veřejné knihovny</i>	<i>specializ. knihovny</i>
<i>Tvorba elektronických bibliogr. a faktograf. databází</i>	1	5
<i>Jmenná katalogizace včetně AACR 2</i>	2	3
<i>Referenční a informační služby</i>	3	4
<i>Věcná katalogizace</i>	4	10
<i>Výchova uživatelů k práci s ICT a internetem</i>	5	2
<i>Výpůjční služby a systémy</i>	6	1
<i>Oblast managementu</i>	<i>Pořadí</i>	
	<i>veřejné knihovny</i>	<i>specializ. knihovny</i>
<i>Kooperace knihoven</i>	1	4
<i>Příprava projektů a programů</i>	2	1
<i>Analýza cílů a procesů v instituci, rozhodování</i>	3	5
<i>Komunikace v organizaci</i>	4	3
<i>Fundraising, ekonomika podniku</i>	8	2

- nejvíce zaměstnanců knihoven bylo zařazeno do platových tříd 6, 7 a 8 – celkem 66,7% z celkového počtu; ve třídě 9 bylo zařazeno 12,8% zaměstnanců, ve třídách 10-12 celkem 6,3% zaměstnanců a v nejnižších platových třídách 1–5 celkem 14,2 % zaměstnanců knihoven; poměrně přesný přehled byl získán o průměrných platech v jednotlivých třídách atp. (Odkazujeme na sborník z Konference Knihovny současnosti 2000, případně na časopis Čtenář. -- Roč. 52, č. 6, 9,10 (2000)).

Výsledků analýzy bylo bohatě využito v další řídicí, analytické i koncepční práci. Stala se například východiskem pro zařazení knihovnické profese v novém katalogu prací (bylo dosaženo rozložení profese od třídy 6 do třídy 14, její výsledky napomohly argumentaci pro využití zvýhodněné platové tabulky atp.). Analýza byla vysoce hodnocena odbornou veřejností s doporučením opakovat ji v pravidelných intervalech.

V letošním roce uplynulo od provedení průzkumu a následné analýzy 5 let. Ministerstvo kultury ČR se proto rozhodlo zadat opětovné provedení průzkumu i rozboru situace ve věkové, vzdělanostní a platové struktuře v českých knihovnách, a to zejména v souvislosti se změnami v katalogu

prací a zavedením nového systému 16 platových tříd. Zpracováním analýzy byla opět pověřena Národní knihovna ČR.

Knihovně bude tedy opět zaslán dotazník týkající se uvedených oblastí (věková struktura, kvalifikace a potřeby dalšího vzdělávání zaměstnanců, současná situace v zařazení zaměstnanců podle nového platového systému, jejich odměňování). Zároveň je připraven identický dotazník, který je možno vyplnit přes webové rozhraní. Knihovny si tedy mohou vybrat, kterou formu vyplnění zvolí.

Stejně jako bylo výsledků předchozího šetření využito mimo jiné pro přípravu katalogu prací, mělo by nových výsledků být využito např. k porovnání a eventuálnímu korigování chybného zařazení pracovníků knihoven, k potenciální změně katalogu prací, k jednání s MPSV o vývoji profese apod. Podklady budou využity i pro další analýzy v personální oblasti, koncepce v oblasti celoživotního vzdělávání, zaměření dotačních programů a jednání s řídicími orgány (Ministerstvo kultury ČR, kraje, obce ad.), s odbornými školami, odborovým svazem pracovníků knihoven a dalšími subjekty.

Vyplnění formuláře nebude sice opět jednoduché, avšak proti roku 1999 ubyla řada otázek, takže celkový rozsah dotazníku se zmenšil o třetinu (z 16 na 11 stran). Jako v předchozích letech je důvěrnost všech uvedených údajů garantována a bez souhlasu knihovny nebudou nikde zveřejněny individuální údaje. Věříme, že vyplnění dotazníku budou i tentokrát věnovat představitelé knihoven co možná největší pozornost a péči. Včasné a přesné odpovědi budou mít totiž opět význam pro řadu dalších připravovaných kroků v personální oblasti, které můžeme společně pozitivně ovlivnit.

Dotazy a konzultace: Zlata Houšková, Národní knihovna ČR, Klementinum 190, 110 00 Praha 1, tel. 221663330, fax 221663175, e-mail: zlata.houskova@nkp.cz

VZDĚLÁVÁNÍ KNIHOVNÍKŮ A JEHO Vliv NA ZVYŠOVÁNÍ ODBORNÉ ÚROVNĚ KNIHOVEN

Alena Součková, Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové

Vzdělávání a učení je nepřetržitý proces. Je potřebný ve všech sférách lidské činnosti. Stálý nárůst poznatků, nové technologie, vědeckotechnický pokrok, informační společnost – to vše se odráží v měnící se roli knihovny a s tím souvisejí i nutné změny rolí knihovníka jako zprostředkovatele, jako nezbytného článku mezi uživatelem a zdrojovým a informačním potenciálem knihoven.

„Veřejná knihovna musí být efektivně organizována a udržovat profesionální úroveň své činnosti. Předpokladem zabezpečení dostatečné úrovně služeb je knihovníkova odborná kvalifikace a jeho další vzdělávání.“

(Manifest IFLA/UNESCO o veřejných knihovnách, 1994)

Otázky získávání kvalifikace a dalšího vzdělávání široce zasahují i do dalších sfér –

např. pracovněprávních vztahů, finančního ohodnocení práce, managementu, řídicí a organizační činnosti, profesního uznání atd. Ale to není obsahem tohoto příspěvku. Vzdělávání knihovníků je jedním ze standardů regionálních funkcí. Jak je realizováno a co můžeme očekávat, se pokusím nastínit v několika bodech:

Lidské zdroje x mediátka

Za vším stojí člověk – právě otázka lidských zdrojů je stále více upřednostňována i před otázkami využívání moderních technologií. Na konferenci Knihovny současnosti, na jejím jubilejním 10. ročníku v roce 2002, zazněly příspěvky z několika francouzských knihoven. Nejčastěji opakovanými termíny byly mediátka a lidské zdroje.

Knihovny jsou obrovským potenciálem informací – pravými studnicemi vědění a poznání. Na jedné straně milióny svazků knih a dalších dokumentů, moderní technika a přístupy k celosvětovým informačním zdrojům, na druhé straně uživatel, který hledá dokument nebo informaci a neví, jak se orientovat. Ani sebedražší a seberychlejší technické prostředky nesplní svou úlohu, pokud nejsou správně využívány a pokud není k dispozici kvalifikovaná obsluha, která vloží pomyslný šém do mozku Golema. Využívání

tradičních i moderních nosičů informací, práce s médii – tím se knihovna – bibliotéka stává mediatékou.

A na druhé straně lidský faktor – lidé hledající dokumenty a informace, kteří přicházejí do knihoven a informačních institucí - a za pultem knihovník nebo informační pracovník, na kterého uživatel spoléhá, že mu pomůže, poradí, vyhoví. Stále více je potřebný individuální přístup k řešení konkrétních informačních požadavků. A zde se právě nejvíce projeví kvalita, odborná zdatnost i lidský přístup knihovníka.

Za povšimnutí stojí, že slovenský zákon o knihovnách z roku 2000 – § 16 Odborný zamestnanec knižnice definuje, kdo môže vykonávať odborné knihovnícke činnosti:

„Odborné činnosti knižnice zabezpečuje odborný zamestnanec knižnice s vysokoškolským vzdelaním alebo stredoškolským vzdelaním, ktorý má osobitnú odbornú spôsobilosť. Osobitná odborná spôsobilosť na účely tohto zákona je súhrn teoretických vedomostí a znalostí všeobecne záväzných právnych predpisov upravujúcich činnosť knižnice.“

Kvalifikační gramotnost zaměstnanců v České republice

V České republice vyhovuje požadavkům zaměstnavatelů na kvalitní a vzdělané pracovníky pouhých 20 % lidí. Velkým problémem Čechů je nízká flexibilita a špatná adaptace na nové tržní podmínky.

U počítačové gramotnosti je to pouhých 12 % obyvatelstva a nejpočetnější skupinu tvoří mladí lidé do 30 let – přitom v zemích EU potřebuje počítač ke své práci 50 % zaměstnanců.

Nastupující generace a stávající pracovníci knihoven

Činnost knihoven jako kulturně-vzdělávacích institucí vyžaduje dostačující personální zajištění. S knihovnickými činnostmi se setkáváme ve všech typech knihoven a podobně tomu je i jinde v Evropě a ve světě. Nové technologie ale předpokládají, že v knihovnách nacházejí uplatnění i další profese – správce sítě, programátor, webmaster a další, kteří zajišťují bezchybný chod a servis výpočetní, sdělovací a informační techniky.

V poslední době stále častěji hledají v knihovnách uplatnění absolventi různých typů škol. Kde se ztrácejí absolventi knihovnických škol? A proč studenti, kteří v knihovnách vykonávají odborné praxe, nehledají v knihovnách trvalé zaměstnání?

Nová, nastupující mladá generace pracovníků knihoven je již vybavena znalostmi nových technologií, jazykovými znalostmi a nechybí jí elán a nadšení – ale do odborných knihovnických činností musí teprve proniknout.

Stávající pracovníci knihoven – převažuje střední generace – zase vytrvalostí, stabilitou a zkušenostmi a praktickými dovednostmi – a to jsou potřebné vlastnosti k vytváření příjemné atmosféry knihoven, zase řeší otázky jak se vyrovnat s využíváním moderních technologií.

A z toho vyplývají dva základní proudy vzdělávání knihovníků:

- a) základy profesního vzdělání, orientace v oboru,
- b) znalosti a praktické dovednosti ve využívání moderních technologií.

Knihovnická a informační pracoviště nejlépe znají, co odborné činnosti představují a jakých znalostí a dovedností je potřeba. Vzdělávání jak v odbornosti, tak i v rozšiřujících vzdělávacích aktivitách je třeba aplikovat a zaměřovat na knihovnické a informační služby a jejich zkvalitňování.

Jednou z možností je základní knihovnický kurz nebo podobné instruktážní školení, kterým by měl projít každý pracovník, který je zaměstnán v knihovně – nejenom ten, kdo vykonává knihovnické činnosti. A na druhé straně každý knihovník musí mít zájem seznamovat se moderními technologiemi a dovést využívat. Bez jednoho ani druhého se neobejdeme – vhodně připravenými školeními se nejenom zvyšuje odborná úroveň knihovny jako celku, ale hledá se i společná řeč a zlepšují pracovní vazby.

Oficiální vzdělávací instituce x doškolování, celoživotní vzdělávání

Odborné knihovnické vzdělávání je v České republice poskytováno v různých stupních: jako střední a vyšší – v Praze a Brně, jako bakalářské – na Slezské univerzitě v Opavě,

jako magisterské – na Univerzitě Karlově v Praze a Masarykově univerzitě v Brně. Knihovnické, informační a příbuzné obory se objevují i v nabídkách soukromých a odborných škol.

Ročně školy opouštějí desítky absolventů a jejich uplatnění je možné i v jiných sférách, než jsou veřejné knihovny.

Naléhavost zavedení celoživotního vzdělávání je mimo jiné formulována v dokumentu

Memorandum o celoživotním učení (pracovní materiál Evropské komise z listopadu 2000):

„Evropa pokročila ke společnosti a ekonomice založené na znalostech. Více než kdykoliv dříve se přístup k aktuálním informacím a znalostem, spolu s motivací a dovednostmi uváženě využívat tyto zdroje ve svůj prospěch i ve prospěch společnosti jako celku, stává klíčem k posílení konkurenceschopnosti Evropy a ke zlepšení zaměstnatelnosti a adaptability pracovních sil.“

Druhým důležitým cílem celoživotního učení je podpora aktivního občanství:

„Dnešní Evropané žijí v komplexním sociálním a politickém světě. Více než kdykoliv předtím chtějí plánovat svůj vlastní život. Očekává se, že budou společnosti aktivně přispívat a že se musí naučit pozitivně žít s kulturní, etnickou a jazykovou rozmanitostí.“

Naléhavost profesního a celoživotního vzdělávání knihovníků v České republice a konkrétní zajištění se rozvinulo koncem 90. let. Výrazným počínem byl vznik krajských vzdělávacích center v krajských knihovnách a vybavení počítačových učeben. Další vzdělávání knihovníků totiž přispívá k jejich výraznějšímu uplatnění v pracovním procesu.

Nabídka vzdělávacích akcí by měla být odrazem aktuálních požadavků a okruh uživatelů co nejširší.

Dovednosti pracovníků knihoven

Od pracovníků knihoven se vyžaduje, aby poskytovali kvalitní služby, aby ovládali příslušné dovednosti a dovedli jednat s lidmi.

Výčet dovedností by byl jistě obsáhlý – uvedu jen ty nejdůležitější:

- znalosti fondů knihovny a způsoby jejich zpřístupňování,
- využívání informačních zdrojů,
- schopnost porozumět potřebám uživatelů,
- znalost informačních a komunikačních technologií,
- schopnost komunikovat s lidmi.

Je třeba si také uvědomit, že další vzdělávání knihovníků se netýká jen velkých knihoven a špičkových pracovišť. Každá knihovna, která poskytuje

veřejnosti knihovnické a informační služby, musí dokázat uspokojit svého uživatele.

Změna zaměření profesního vzdělávání

Ještě na konci 80. let minulého století se předpokládalo, že knihovník je hlavně znalcem literatury. Že má dokonalý přehled o české a světové literatuře a že se orientuje v novinkách a dovede správně doporučit čtenáři tu správnou knihu. Jednotný knižní trh a čtvrtky, kdy se na pultech knihkupectví objevovaly nové tituly, tomu napomáhaly. Nastal však obrovský nárůst a roztržité knižní produkce. Zanikla cenzura a do knihoven se vrátily fondy pečlivě střežené v depozitářích.

Nástup počítačů a využívání nových technologií byl důvodem k získávání potřebných dovedností - nejenom pro urychlení a zefektivnění knihovnických činností, ale i pro maximální využívání vzdálených informačních zdrojů. V průběhu několika let došlo k vybavování knihoven počítači – technika je ve všech knihovnách s profesionálním knihovníkem a asi v 1/3 obecních knihoven. Školení počítačové gramotnosti podle osnov EC-DL pro pracovníky knihoven probíhají již čtvrtým rokem.

Tím však školení knihovníků nekončí. Role knihovníka jako zprostředkovatele fondů a informačních zdrojů uživatelům vyžaduje komunikační dovednosti. Orientace v zahraničních zdrojích se neobejde bez jazykových znalostí. Nezbytností správného chodu knihoven je i orientace v ekonomické, právní a další problematice. A najdou se další náplně vzdělávání. – Vstřebání nových poznatků a dovedností se projeví ve zkvalitňování nabízených služeb.

Další aktivity, které přispívají ke zvýšení vzdělanosti pracovníků knihoven

Knihovníci a další pracovníci knihoven by měli využívat všech možností, jak získávat poznatky a zkušenosti. Jsou to například i aktivity, které umožňují setkávání knihovníků, jejich vzájemnou komunikaci a výměnu zkušeností – uvedu jen pro příklad:

- kontakty – konzultace,
- porady,
- výměnné stáže a praxe v jiných knihovnách.

A od toho jsou zde regionální funkce, krajské a pověřené knihovny – aby umožňovaly další vzdělávání knihovníků a jejich odborný růst.

Úloha regionálních vzdělávacích center

Krajské knihovny mají mimo jiné činnosti garantovat vzdělávání knihovníků.

Vybudováním počítačových učeben a koordinací vzdělávacích aktivit v rámci regionů i státu se nastavil v oblasti vzdělávacích aktivit správný směr, ale je třeba nadále pokračovat.

Okruhy se nabízí celá řada – prioritně je třeba se zaměřit na:

- oblast služeb, včetně znalostí moderních informačních zdrojů,
- služby obyvatelům se specifickými potřebami,
- management, ekonomiku, právní vzdělávání,
- komunikační dovednosti,
- jazykové vzdělávání.

Závěr

Knihovny a informační pracoviště jsou významnými zdroji vědění a poznání. Na rozdíl od škol jsou uživateli lidé všech věkových kategorií a informační požadavky zasahují celé univerzum lidského vědění.

Zvyšování profesionální úrovně pracovníků knihoven se projeví ve zvyšování úrovně poskytovaných služeb a v konečném důsledku ve zvyšování vzdělanostní úrovně obyvatelstva.

Literatura:

Služby veřejných knihoven: směrnice IFLA/UNESCO pro rozvoj. Praha: Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR 2002. 127 s. (Aktuality SKIP, sv. 20).

Průvodce znalostmi a dovednostmi evropských odborných pracovníků v oboru knihovnických a informačních služeb: eurosměrnice KIS. Praha: Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR 1999. 51 s. (Aktuality SKIP, sv. 17).

MĚSTSKÁ KNIHOVNA V PRAZE A JEJÍ SPECIFIKA A POSKYTOVANÉ SLUŽBY V RÁMCI PLNĚNÍ VÝKONU REGIONÁLNÍCH FUNKCÍ

Dagmar Volencová, Městská knihovna v Praze

Kraj Praha, tj. území Hlavního města Prahy, má svá zřetelná specifika (malé území - 496 km², velká koncentrace obyvatel – cca 1 187 000, značný počet institucí, atd., vč. knihoven a informačních institucí). Praha je obcí a vyšším územním samosprávným celkem. Je členěna na 57 městských částí a 112 katastrálních území. Pokud jde o místní veřejné knihovny, tzn. základní knihovny ve smyslu § 3 a § 12 zákona č. 257/2001 Sb. (knihovní zákon), kterých se problematika regionálních knihovnických funkcí v Praze zejména týká, i zde je situace odlišná od ostatních krajů. Veřejné knihovnické a informační služby v tomto kraji poskytuje jednak Městská knihovna v Praze (krajská knihovna) s hustou sítí svých poboček (48) a 37 dalších pražských místních veřejných knihoven (základních), zřizovaných některými městskými částmi. Jedná se o základní knihovny značně rozdílné, co do velikosti knihovního fondu, množství čtenářů, výpůjček i rozsahu služeb, 20 z nich má profesionální pracovníky, 17 dobrovolné (dříve tzv. MLK). Dále poskytují veřejné knihovnické a informační služby v Kraji Praha specializované knihovny ve smyslu § 13 zákona č. 257/2001 Sb.

Kompetenční odlišnosti

Zřizovatelem Městské knihovny v Praze, obecní i krajské knihovny, je Hlavní město Praha, tj. současně Kraj Praha, tím se liší od ostatních krajských knihoven, které jsou zřizovány krajem, ač někde plní i funkci městské knihovny. Také ostatní základní pražské veřejné knihovny jsou knihovnami této obce (jediné obce kraje), respektive jsou zřizovány jejími městskými částmi. To mj. znamená, že všechna smluvní ujednání zajišťující regionální funkce se budou odehrávat v tomto kompetenčním rámci. V Praze můžeme hovořit o přímé vztahu krajské knihovny, tj. té, která regionální funkce vykonává (MKP), k základním knihovnám, které jsou příjemci regionálních služeb (místní veřejné knihovny na území Kraje Praha). Chybí zde mezičlánek, tj. knihovna pověřená výkonem regionálních funkcí (všech nebo pouze

některých) v určitém regionu menším než kraj (jedná se o dnešní městské knihovny, bývalé okresní knihovny), jenž je v ostatních krajích běžný.

Některé činnosti pro místní knihovny na území hl. m. Prahy jsou vykonávány paralelně s činnostmi, které jsou naplňovány vůči naší síti knihoven MKP (např. v oblasti dalšího vzdělávání knihovníků, při pomoci zpracování knihovnických fondů apod.). Pro evidenci činností a služeb poskytovaných jednotlivým základním knihovnám používáme vlastní formulář pracovního výkazu. Pracovní výkazy jsou čtvrtletně (případně měsíčně) sumarizovány referentem pro RF a dále zpracovány pověřeným pracovníkem ekonomického oddělení MKP.

V souladu s „Programem podpory zajištění regionálních funkcí knihoven“, a jeho financováním Ministerstvem kultury ČR, plnila MKP v roce 2003–2004 tyto funkce zaměřené na činnost a služby pro místní veřejné (základní) knihovny:

1. *Poradenská a konzultační činnost, plány, rozbor;*
2. *Statistika knihovnických činností;*
3. *Vzdělávání knihovníků, semináře a porady;*
4. *Tvorba výměnných knihovnických fondů, jejich cirkulace a distribuce;*
5. *Pomoc při revizi a aktualizaci knihovnických fondů;*
6. *Pomoc při zpracování knihovnických fondů pořízených z prostředků obce;*
7. *Projekt přebudování jedné místní veřejné knihovny na moderní knihovnu se standardy služeb na obdobné úrovni jako automatizované pobočky MKP.*

STRUKTURA REGIONÁLNÍCH KNIHOVNICKÝCH SLUŽEB V PRAZE PRO MÍSTNÍ VEŘEJNÉ KNIHOVNY

1. Poradenská a konzultační činnost, plány, rozbor

1.1 Metodická a konzultační činnost

Městská knihovna v Praze poskytuje ostatním pražským veřejným knihovnám (základním knihovnám) na vyžádání metodickou a instrukční pomoc, konzultuje s jejich zřizovateli při řešení jednotlivých problémů (výpůjční řád, poplatky, parametry prostor pro knihovnu, automatizace a modernizace apod.). Odborní pracovníci MKP v rámci metodických návštěv místních knihoven průběžně mapují aktuální potřeb obsluhovaných knihoven. Metodické návštěvy jsou v místních knihovnách uskutečňovány minimálně 1x ročně a podle aktuální potřeby i častěji. Konzultace se týkají nejenom oblasti knihovnictví, ale ve větší míře také oblasti zavádění infor-

mačních a komunikačních technologií (např. pomoc při výběru automatizovaného knihovnického systému).

1.2 Rekonstrukce místních knihoven (základní knihovny)

Věnujeme se rovněž poradenství zaměřenému na rekonstrukce místních knihoven na území hl. m. Prahy, jednak pro ty knihovny, které v dohledné době přestavbu plánují nebo si ji vynutila povodňová situace v srpnu 2002 (záplavami byly poškozeny objekty, v nichž sídlila Husova knihovna v Modřanech a Místní knihovna Zbraslav). V této oblasti kromě verbálních konzultací a účasti na jednáních o rekonstrukci konkrétní knihovny, můžeme nabídnout rovněž vypracování odborných posudků a expertiz k plánovanému projektu.

1.3 Zapojení do knihovnických akcí v ČR

Usilujeme o větší začlenění a aktivní zapojení místních veřejných knihoven (základních knihoven), zvláště profesionalizovaných, do významných a již tradičních celorepublikových knihovnických akcí (např. Týden knihoven, Březen - měsíc Internetu (BMI), Noc s Andersenem (v rámci BMI), akce Klubu dětských knihoven SKIP).

2. Statistika knihovnických služeb

Městská knihovna v Praze zpracovává každoroční statistiku (výkazy KULT V 12 – 01, Roční výkaz o knihovně) místních knihoven (základní knihovny) na území Kraje Praha a jejich krajskou sumarizaci pro Informační a poradenské středisko pro místní kulturu (IPOS). Dále zpracovává analýzu pro Magistrát hl. m. Prahy sloužící k rozdělování účelové magistrátní dotace těmto knihovnám na doplňkový nákup fondu. Statistiku zpracovává oddělení organizace a řízení MKP, které se zabývá sumarizací a analýzou statistických údajů i v rámci MKP a její sítě. MKP se snaží, aby ostatní místní pražské knihovny (základní knihovny) poskytovaly své služby za stejných nebo podobných užitelských podmínek jako v síti MKP. Městská knihovna v Praze shromažďuje, kontroluje a sumarizuje statistická data poskytnutá místními veřejnými knihovnami (základní knihovny) a zároveň jim zajišťuje metodickou pomoc.

3. Vzdělávání knihovníků, semináře, porady

3.1 Vzdělávací centrum MKP

Městská knihovna v Praze získala v r. 2001 grant Ministerstva kultury ČR na zřízení vzdělávacího centra (v rámci programu VISK 2) v knihovně Opatov (pobočka MKP v Praze 11), která byla v roce 2002 po generální rekonstrukci zpřístupněna veřejnosti. Kromě počítačové učebny na Opatově

má MKP od roku 2003 k dispozici další novou učebnu v knihovně Smíchov (Praha 5).

Cílem je dosáhnout takové kvalifikace pražských knihovníků, která umožní i po odborné stránce realizovat služby v knihovnách, které jsou napojeny na Internet, využívají také multimédia a případně mají automatizovaný výpůjční systém či ho hodlají zavést. Vzdělávání knihovníků, semináře, porady organizačně zajišťují pověřeni pracovníci MKP. Vybrané semináře odborně zajišťují rovněž externí spolupracovníci.

3.2 Vzdělávací program MKP (základní oblasti)

3.2.1. Kurzy základní informační gramotnosti (ZIG)

V nabídce školení preferujeme kurzy základní informační gramotnosti (ZIG) obsahující sedm základních témat (*Základy informačních technologií; Práce s počítačem a správa souborů; Textový editor; Tabulkový kalkulátor; Databáze; Grafické možnosti PC, elektronické prezentace; Služby informační sítě*). Vzdělávací aktivity v oblasti informačních a komunikačních technologií jsou plně hrazeny z finančních prostředků poskytnutých z VISK 2. Zvýšený zájem o školení ze strany obsluhovaných knihoven je zejména ve chvíli, kdy je z finančních prostředků na plnění regionálních funkcí pořízen automatizovaný knihovnický systém (Clavius), knihovna je vybavena počítačovou technikou a připojena na Internet.

3.2.2. Kurzy knihovnického minima

Do budoucna plánuje MKP také kurzy knihovnického minima (základní témata: knihovnická legislativa, budování a organizace knihovního fondu, věcný popis, výpůjční služby, ochrana knihovního fondu, informační služby, Internet, evidence, statistika) v rozsahu 20-30 hodin. Knihovnické minimum by svým obsahem bylo určeno zejména tzv. dobrovolným (neprofesionálním) knihovníkům či pracovníkům s odlišnou kvalifikací, stejně jako novým pracovníkům základních veřejných knihoven (v rámci jejich zaškolení), a mělo by pomoci k lepší orientaci v oboru.

3.2.3. Odborné semináře, přednášky

Konkrétní obsahová náplň seminářů a přednášek se odvíjí od aktuálních potřeb jednotlivých knihoven. Obsahově jsou semináře zaměřeny např. na širokou oblast sociální komunikace a komunikačních dovedností (základy efektivní komunikace, komunikace a práce s problémovým klientem-čtenářem, handicapovaným klientem, dětským čtenářem apod.); na oblast literatury (např. současná česká literatura, literatura pro děti, současná světová literatura, literární žánry) a na oblast legislativní.

3.2.4. Exkurze

Městská knihovna v Praze nabízí kurzy a školení pro knihovníky v rámci jejich celoživotního vzdělávání, pořádá odborné semináře na aktuální témata a pořádá odborné exkurze do vybraných veřejných knihoven v České republice (2-3x ročně). Naším cílem je podpořit větší informovanost o stavu současného knihovnictví a informačních služeb v České republice, o přístupech při stavbách či rekonstrukcích veřejných knihoven a o současných trendech českého knihovnictví. Knihovníky místních veřejných knihoven pravidelně seznamujeme nejenom s nově vybudovanými moderními informačními institucemi, ale zároveň jim chceme umožnit návštěvu v knihovnách malých měst či obcí, jež jsou těmto knihovnám nejbližší rozsahem služeb, velikostí knihovního fondu i lokální působností. Domníváme se, že tato forma vzdělávání je přínosná a inspirativní pro knihovny plánující např. rekonstrukci, interiérové změny (nákup nového mobiliáře), zavedení automatizovaného provozu knihovny.

V průběhu let 2003-2004 jsme zorganizovali odborné exkurze do těchto knihoven: Městská knihovna Tábor, Městská knihovna Jindřichův Hradec, Moravská zemská knihovna, Knihovna Jiřího Mahena v Brně, Die Hauptbücherei Am Gürtel ve Vídni (Ústřední knihovna Vídeňských veřejných knihoven), Městská knihovna Jihlava, Městská knihovna Brtnice, Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně, Knihovna Kroměřížska. Kolegům z místních knihoven jsme tak umožnili zhlédnout mimořádně zajímavé veřejné knihovny, jež splňují nároky na knihovnickou, informační a kulturní instituci 21. století.

3.2.5. Exkurze v pobočkách Městské knihovny v Praze

Místní knihovny průběžně seznamujeme rovněž se sítí poboček MKP, zejména s nově rekonstruovanými a zároveň automatizovanými pobočkami. Na exkurze a neformální setkání (2x ročně) v našich pobočkách, chceme kromě knihovníků zvát příležitostně i zástupce jednotlivých městských částí, neboť se domníváme, že návštěva knihovny, jež splňuje standardy veřejné knihovny s automatizovaným provozem, může být přínosná a inspirativní zejména ve chvíli, kdy zřizovatel (ÚMČ/ úřad městské části, MÚ/místní úřad) knihovny plánuje rekonstrukci objektu včetně automatizace výpůjčních agend a zpřístupnění veřejného Internetu.

4. Tvorba výměnných knihovních fondů, jejich cirkulace a distribuce

V pololetí 2003 bylo rozhodnuto, že MKP začne obsluhovaným knihovnám poskytovat výměnné soubory knih - novou službu v rámci plnění regionálních funkcí - a systematicky bude budovat výměnný knihovní fond. Vzhledem k tomu, že se jednalo o zcela novou službu v rámci MKP,

bylo zapotřebí ji zajistit materiálně, personálně i metodicky. K funkčnímu provozu této služby bylo třeba zorientovat se v problematice, vytvořit metodiku výpůjček (vlastní program pro evidenci výpůjček a knihovního fondu), vytvoření výměnného knihovního fondu a navázání potřebné spolupráce s místními knihovnami.

Výměnné soubory knih jsou poskytovány zejména menším místním knihovnám a slouží k obohacení jejich fondu o kvalitní beletrii a naučnou literaturou, zejména encyklopedického charakteru. Jeden výměnný soubor standardně obsahuje 50 (maximálně 60) titulů a knihovnám je zapůjčen na půl roku. Výběr titulů je průběžně konzultován s knihovnicí jednotlivých místních knihoven, neboť oni znají nejlépe požadavky svých čtenářů. Agendě spojené s výměnnými soubory se věnuje odborný pracovník MKP (úvazek 0,5). Výměnný fond je umístěn v automatizované knihovně Bohnice (Praha 8) a kolegové z místních knihoven si mohou osobně přijít vybrat putovní soubor, který jim pak je následně distribuován služebním autem. Knihy pro výměnné soubory jsou pro snadné odlišení od ostatního fondu knihovny označeny oranžovými pásky na hřbetě a knižním lístku. Nová služba je hodnocena velmi kladně a výrazně přispívá k obohacení knihovního fondu základních knihoven.

Odd. akvizice, evidence a technického zpracování již druhým rokem zajišťuje pro všechny obsluhované knihovny předplatné časopisu Čtenář (měsíčník pro knihovny), Přehled kulturních pořadů v Praze a Český dialog/Czech Dialogue (pro deset vybraných knihoven). Domníváme se, že periodika přispívají k lepší informovanosti a orientaci v oblasti veřejného knihovnictví, v kulturní nabídce pražských kulturních a vzdělávacích institucí i ke zdokonalení anglického jazyka. Uvedená periodika jsou plně hrazena z prostředků na regionální funkce, konkrétně na nákup knihovního fondu pro výměnné soubory.

5. Pomoc při revizi a aktualizaci knihovních fondů

Pozornost věnujeme obsahové prověrce knihovního fondu ve vybraných místních knihovnách včetně fyzické revize a aktualizace katalogů (podle aktuální potřeby knihoven). Obsluhované knihovny mají k dispozici metodické pokyny k provádění fyzických revizí knihovního fondu a ke zpracování revizních a odpisových protokolů.

Pro dvě obsluhované knihovny personálně zajišťujeme od roku 2003 ukládání knihovního fondu do automatizovaného knihovního systému Clavius (pořízený z finančních prostředků na plnění RF). Průběžně zabezpečujeme také aktualizaci knihovních katalogů v šesti místních knihovnách, pro které tiskneme a expedujeme katalogizační lístky (jmenné, předmětové).

6. Pomoc při zpracování knihovních fondů pořízených z prostředků obce

6.1 Spolupráce a služby odboru knihovního fondu MKP

Odd. jmenného a věcného zpracování spolu s odd. akvizice, evidence a technického zpracování a úsekem služeb Ústřední knihovny MKP se pravidelně podílelo na zajištění kvalitního zpracování knihovního fondu (katalogizace, metodická činnost, tisk katalogizačních lístků, lektorování). Místním knihovnám pravidelně poskytujeme přehledy aktuální knižní produkce naučné literatury a beletrie včetně anotací a lektorských posudků. Novinky beletrie i naučné literatury jsou zpracovávány měsíčně a v tištěné podobě distribuovány místním knihovnám. Umožňují kolegům lepší orientaci na poměrně málo přehledném knižním trhu.

Pracovníci odd. jmenného a věcného zpracování (OJVZ) zpracovávají podle aktuálních potřeb obsluhovaných knihoven rešerše zaměřené na literární žánry a jednotlivé obory naučné literatury. Součástí rešerše je vždy bibliografický popis a podrobná anotace dokumentu. Poskytované rešerše mohou být zaměřeny např. na dětskou, dobrodružnou, válečnou, historickou, humoristickou literaturu, jejich obsahové zaměření bude vycházet z momentálních potřeb knihoven. Pracovníci OJVZ si pomocí ankety či přímo při návštěvě knihovny zjišťují konkrétní zájem o nabízené služby tohoto oddělení.

Naším cílem je, aby knihovní fond místních knihoven byl kvalitně zpracován, a proto zajišťujeme katalogizaci, výrobu a expedici jmenných a předmětových katalogizačních lístků; tematické seznamy naučné literatury i beletrie (podle žánru, oboru, roku vydání atd.); metodická pomoc při jmenném a věcném zpracování knihovního fondu; rešerše a bibliografie dle požadavků místních knihoven. Každá místní knihovna má zároveň svého patrona z OJVZ MKP, který zajišťuje konkrétní požadavky místní knihovny a poskytuje metodickou pomoc.

6.2 Výběrové bibliografie

Oborní pracovníci specializovaných oddělení Ústřední knihovny Městské knihovny v Praze (ÚK MKP) připravují výběrové bibliografie, jenž by pomohly místním knihovnám zkvalitnit jejich knihovnické a informační služby. Divadelní a filmové oddělení ÚK MKP zpracovalo např. tyto speciální bibliografie: Shakespearovo drama v českých překladech, Čeští divadelní režiséři 20. století, Herecké monografie a jiné knihy o hercích českých i zahraničních (jedná se o tituly ve fondu MKP).

Oddělení pragensií ÚK MKP zpracovalo pro místní knihovny „Bibliografický soupis knih, brožur, statí a článků z fondu Studovny pragensií

Ústřední knihovny MKP⁶⁶ o jejich městské části, což umožní rychlé vyhledání požadované informace o dané lokalitě a může být přínosem nejenom pro obyvatele určité pražské městské části, ale rovněž pro zřizovatele knihovny.

7. Projekt přebudování jedné či více místních veřejných knihoven na moderní veřejnou knihovnu (modernizace obsluhovaných knihoven -automatizace, internetizace)

Dalším výrazným specifíkem je snaha Městské knihovny v Praze (MKP) v rámci plnění regionálních funkcí pomoci místním knihovnám k dosažení obdobných standardů služeb, které poskytují automatizované pobočky MKP. Pro zvyšování kvality knihovnických služeb jednotlivých základních knihoven regionu a zejména jako impuls pro vyrovnávání potřebného standardu jejich agend se ve zvýšené míře MKP podílí na modernizaci a internetizaci obsluhovaných knihoven, kterým z prostředků určených na regionální funkce pořizuje technické vybavení (PC, tiskárna, automatizovaný knihovnický systém Clavius, připojení na Internet). Důležitým předpokladem je, aby se na celém projektu rovněž aktivně podílel zřizovatel knihovny, příslušná městská část, což se daří postupně naplňovat.

Průběžně jsou při metodických návštěvách mapovány technické podmínky v místních knihovnách, neboť nám záleží na tom, aby se co možná nejdříve zlepšila komunikace mezi místními knihovnami a MKP, stejně jako mezi místními knihovnami navzájem. Komunikace je ztížena např. i tím, že ještě poměrně velký počet základních knihoven nemá dosud zavedenu telefonní linku. Prioritou stále zůstává propojení místních knihoven se sítí Internet, dostupnost elektronické komunikace (e-mail) mezi místními knihovnami a MKP, rychlé získávání informací z oblasti knihovnictví.

Pro automatizaci výpůjčních procesů je nezbytné, aby knihovny splňovaly základní technologické předpoklady, proto postupně vybavujeme obsluhované knihovny, přednostně zejména profesionalizované, počítačovými stanicemi, základním softwarem, automatizovaným knihovním systémem Clavius a Internetem. Při modernizaci místní knihovny úzce spolupracujeme se zřizovatelem (městská část), který financuje připojení k síti Internetu (většinou dvě až čtyři veřejné internetové stanice). MKP poskytuje těmto knihovnám základní technický servis a umožňuje vyškolení pracovníků v kurzech základní počítačové gramotnosti. Instalaci počítačových stanic, softwaru, připojení do sítě Internetu a konzultace k této problematice zajišťují odborní pracovníci oddělení automatizace MKP. Veškeré pořízené položky (PC, tiskárna, AKS Clavius) zakoupené z prostředků na zajištění regionálních funkcí podléhající zařazení do majetku podle platných účetních

předpisů jsou právně ošetřeny smlouvou o dlouhodobé zápůjčce a evidovány jako majetek MKP.

Se zajišťováním dopravy v rámci plnění regionálních funkcí nevznikají MKP žádné problémy. Ve většině případů je využívána MHD (metodické návštěvy), v menší míře se používá služební auto (technický servis, distribuce výměnných souborů). MKP má vzhledem k rozsáhlé síti poboček (48) vlastní autopark.

Naším cílem je, aby vybrané knihovny následně sloužily jako určité vzorové pracoviště i pro ostatní pražské místní knihovny, a zejména pro jejich zřizovatele, a byly jim pobídkou a inspirací k zásadním inovacím, zejména při automatizaci výpůjčních procesů a v zpřístupnění Internetu veřejnosti. V dalších letech bude tento projekt předpokládat stejnou či patřičně modifikovanou pomoc MKP dalším místním knihovnám (nejenom profesionalizovaným), což jistě pro ně bude znamenat i získání dalších zdrojů pro tyto cíle (úcelové dotace zřizovatelů, granty, apod.).

Závěr

Regionální knihovnické služby v Praze navazují na poměrně dlouhou tradici, neboť vzájemná spolupráce pražských veřejných knihoven a metodická a odborná pomoc Městské knihovny v Praze ostatním veřejným knihovnám se datuje od konce 60. let, kdy byly ku Praze připojeny další obce se samostatnými veřejnými knihovnami. Městská knihovna v Praze v roce 2002 na tuto tradici navázala a bude i v dalších letech usilovat o prohloubení a zkvalitnění spolupráce se základními knihovnami Kraje Praha.

Můžeme snad říci, že služby poskytované v rámci plnění regionálních funkcí jsou vnímány velmi pozitivně. Věříme, že se spolupráce v průběhu let ještě zkvalitní a rozšíří, a místní knihovny budou ještě aktivněji využívat nabízené služby.

NĚKDE ANO A NĚKDE NE...?

Kateřina Hubertová, Knihovna města Hradce Králové

Na konferenci v Seči jsem už byla. Moc se mi tam líbilo. Měla jsem dobrý pocit, že to byl užitečně strávený čas, bylo to k něčemu... Spousta využitelných informací. Mnohdy stačí poznání, že to co děláte, děláte správně. Jindy rádi napodobíte, co dělají sousedé... Však to znáte. V mém kalendáři bylo datum letošní konference už brzy z jara barevně zapsáno a těšila jsem se... Pak mne ale někdo zaskočil... Prý přednes příspěvek... Můj ředitel, můj pán... Udělám, co mu na očích vidím... S nezlomným přesvědčením, že to přece zvládnou, jsem si zapůjčila sborník z loňské konference... A sebedůvěra byla fuč. Samá učená pojednání o nových přínosech a perspektivách, směřování k vyšším cílům. Samá teorie, praxi abys pohledal. I proto můj příspěvek bude ryze praktický... O tom, jak to děláme u nás...

Knihovna města Hradce Králové (KMHK) je knihovnou pověřenou Studijní a vědeckou knihovnou v Hradci Králové k výkonu regionálních funkcí. Metodické oddělení KMHK zajišťuje regionální funkce 89 neprofesionalizovaným obecním knihovnám a 7 profesionalizovaným knihovnám. Tyto činnosti vykonává KMHK zčásti též prostřednictvím střediskových knihoven. Šest profesionalizovaných knihoven je zároveň knihovnami střediskovými s přenesenou působností některých regionálních funkcí. Střediskový systém na Královéhradecku nebyl nikdy přerušen a tak pokračujeme v dlouho budované, zažité a funkční existenci.

Úroveň knihoven je pochopitelně různá. Tak jako jinde máme knihovny perfektní a máme knihovny průměrné a skomírající. A to přesto, že se snažíme věnovat všem našim knihovnám stejnou pozornost a péči a všechny mají více či méně stejné možnosti. Proč to někde jde někde ne? Výchozí situace stejná, rozdílné výsledky...

Co mají navíc tam, kde to funguje?

První a nezbytnou podmínkou úspěchu je přítomnost jakéhosi místního guru. Člověka osvícence a obrozence, často písmáka historika či kronikáře, zapáleného pro věc, celkem jedno pro jakou... Pokud zároveň nezavrhuje knihovnu... Takového člověka je nutno odchytnout a udělat z něho knihovníka. Aktivní přívrženelec literatury na sebe nabaluje další občany, kteří často do knihovny přijdou za prvotním účelem – na něco se zeptat – a odcházejí s knížkou, zaplatit příspěvek na cokoliv – a odcházejí s knížkou, domluvit brigádu, natírání obecního plotu, výlov rybníka, odchyt bažantů, svoz od-

padků, rekonstrukci čehokoliv a – kupodivu – odcházejí s knížkou... Často takový knihovník slouží jako zpovědní vrba, obecní pamětník (i když na věku nezáleží), mívá smysl pro humor a oplývá přirozenou inteligencí a zdravým selským rozumem.

Knihovník

- musí umět komunikovat a nenechat se odradit;
- musí být vstřícný a nenechat se odradit;
- musí být ochotný pomoci a nenechat se odradit;
- musí být angažovaný, zažraný do své práce a nenechat se odradit;
- musí být energický a nenechat se odradit;
- musí se sebevzdělávat a nenechat se odradit;
- musí knihovnu stále propagovat, zvat i jen tak, na kus řeči a nenechat se odradit.

Dávno jsme pokročili z pozice strážců nahromaděného fondu, přes osvětovou činnost do role všeznalého informačního pracovníka, který co neví, ví kde najde, poradí, pomůže, poslouží... Knihovny jsou služba. Veřejné knihovny existují z potřeby uživatelů. Pokud je uživatelé nebudou potřebovat, můžeme je zrušit.

Pro dobrou práci knihovny je nezbytně nutný pozitivní vztah s obecním úřadem. Ne všude a ne vždy je to samozřejmostí. Obecní úřad by měl využít situaci, kdy se knihovny staly v současnosti nejrozsáhlejší sítí veřejně přístupných institucí. Knihovna by neměla být považována za přítěž pro obec, ale za vhodnou investici. Musí o nás slyšet. Musí pochopit, že nás potřebují... Buďme pro ně partnerem, který má co nabídnout!

Přihlásit se do knihovny je velice jednoduché a bezproblémové. Jen musíme docílit toho, aby se všilo: potřebuji informaci – jdu do knihovny. A na nás je, aby uživatelé cítili, že je pro ně příjemné a užitečné trávit svůj čas v knihovně.

Jak jsem již uvedla, regionální služby poskytujeme 89 neprofesionalizovaným a 7 profesionalizovaným knihovnám. Pouze třetina obecních úřadů přiděluje knihovnám ze svého rozpočtu finance na nákup vlastního knihovního fondu. Ostatní se dostanou ke knižním novinkám, ale nejenom k nim, pouze prostřednictvím výměnných souborů. Budování výměnných fondů je velkou nutností.

K usnadnění práce našich knihovníků a jejich obecních úřadů jsme v loňském roce zpracovali příručku „Vedení obecní knihovny“. Ta obsahuje základní informace o vedení obecní knihovny a informuje o podstatných změnách, ke kterým v oblasti knihovnictví za poslední léta došlo. Knihovníci tak mají k dispozici materiály k organizaci a správě knihovny, k evidenci, úpravě a stavění knihovního fondu i k budování katalogů. Naleznou

zde informace o poskytování služeb čtenářům a k automatizaci knihovních procesů. Příručka obsahuje 32 příloh, např. výtah z knihovního zákona, vzorovou zřizovací listinu, vzorový knihovní řád, ceníky, roční výkaz o knihovně, žádanku MVS a další. Snažili jsme se dostat do ní zkrácenou a stravitelnou formou vše, s čím se knihovník při své práci potká...

Mimo této suché teorie se snažíme trochu zpestřit trudný život knihovníka v našich zeměpisných šířkách... Knihovníci se rádi setkávají. Přibližně čtyřikrát do roka je zveme na nějakou akci. Na tyto akce zveme jak knihovníky, tak jejich obecní úřady. Účast bývá kolem 30 lidí, což považujeme za přiměřené. Ač program je vždy nový a jiný, vždy nás znovu překvapí, co si toho mají mezi sebou říci. „Knihovničeni“ v malé obecní knihovně z nich dělá soudržnou skupinu. Po zkušenostech, že leckdy má lektor, průvodce či přednášející problém dostat se vůbec ke slovu, necháváme knihovníkům více času na „nemoderované spontánní diskuze“. Některé naše akce se pomalu stávají tradicí.

Na jaře jsme uspořádali už 4. ročník Burzy internetových zkušeností. Zajímavý byl tím, že o internetu, věcech a lidech kolem něho jsme si tentokrát povídali bez internetu. Protože jsme účastníkům chtěli ukázat jistou obecní knihovnu s více než stoletou tradicí v jejích čerstvě otevřených nových prostorách, sjeli jsme se v Mateřské školce ve Lhotě pod Libčany, kde obecní knihovna nyní zabírá celé první patro. Obecní úřad zde zbudoval opravdu kulturní prostředí, kam každý rád přijde a pobude. Ostatně pan starosta přijal naši nabídku a sám se aktivně akce zúčastnil. Vyprávěl, jak se sám poprvé potkal s internetem a k čemu mu slouží při starostování a při jeho hlavní profesi ředitele základní školy. Slovo samozřejmě dostali i knihovníci a bylo zřejmé, že si dokáží s virtuálním světem poradit. Netrvalo dlouho a družně si radili, jak vyřešit různé problémy, na které narazili.

Na většinu našich akcí připravujeme pro účastníky tématickou anketu, kterou jim necháme v průběhu či po skončení akce vyplnit. Na základě výsledků těchto anket pak můžeme připravovat akce budoucí. Na tomto místě si neodpustím jednu perličku z ankety: účastnice burzy internetových zkušeností na anketní otázku: Co jste na internetu vyhledávali a nevyhledali? – odpověděla: partnera...

Knihovníci velmi rádi navštěvují sousedské knihovny. Snažíme se pro ně pořádat zájezdy do různých míst. Nemusí to být vždy Národní knihovna či Památník písemnictví v Praze nebo Moravská zemská knihovna v Brně. Leckdy stačí za humna... Jak to dělají jinde... V obci srovnatelná s tou jejich... Už se nám stalo, že po návratu z jedné takové akce rozhořčená knihovnice atakovala obecní úřad a rozhodným vystoupením přesvědčila místní zastupitelstvo o nutnosti vylepšení podmínek místní obecní knihovny, což se jí před tím několik let nedařilo...

Máme knihovnici, starostku obce, která svůj obecní úřad přesunula do knihovny. Při vstupu do knihovny si přečtete: Starosta – Knihovna...

Máme knihovnu, kde vidíte už zdaleka, že je otevřeno, protože to jsou vždy vyvěšeny knihovní vlajky...

Máme obecního knihovníka, který vydává dva časopisy...

Máme v obci se 131 obyvateli funkční internetovou kavárnu, kde se musíte předem zapsat do pořádku...

Máme knihovny při kterých pracují dětské čtenářské, výtvarné či internetové kroužky...

Máme knihovny, které se účastní každé celostátní knihovnické akce a soutěže...

Máme knihovnu s turisticko-kulturním kroužkem...

Máme knihovnu, kde se u internetu s kávou každý měsíc setkávají důchodkyně...

Máme knihovny, kde se konají pravidelné výstav(k)y...

Máme i knihovnu v ilegalitě: V obci s 56 obyvateli starosta knihovnu považuje za naprostou zbytečnost. Místní knihovnice vyčlenila na knihovnu vstupní halu svého domečku, dělá to pro radost, svítí, topí ze svého a půjčuje knížky z výměnných souborů svým známým a sousedům... Navzdory starostovi knihovna stále funguje, v loňském roce měla 20 čtenářů a uskutečnilo se zde 324 výpůjček... Bez prostor, platu knihovníka či registrace na Ministerstvu kultury České republiky...

Máme knihovnu, kde ještě před rokem po návštěvě u starosty vládl hluboký pesimismus a mysleli jsme, že tady knihovna už nikdy... A letos? Přijed'te se podívat.

Máme ale i knihovny, kde za poslední výkřik techniky považují psací stroj...

Máme knihovny, které přes veškerou naši péči a zájem skomírají, v nejlepším případě přežívají...

A jsme zase na začátku... Proč to někde jde a jinde ne? Kde žijí ti místní guru?

OVLIVŇUJÍ REGIONÁLNÍ FUNKCE SLUŽBY KNIHOVEN?

Stanislava Bílková – Jana Nejezchlebová, Moravská zemská knihovna v Brně

Při zajišťování regionálních funkcí musely být v JMK zohledněny tyto skutečnosti: okresy JMK se odlišují rozlohou, demografickými údaji, počtem a velikostí obcí a tedy i knihoven, úrovní jimi poskytovaných knihovnických služeb. Z rozboru stavu knihovnictví v okresech JMK, kde regionální služby nebyly zabezpečovány od poloviny 90. let vyplynulo, že pověřené knihovny je musí nabídnout a zajistit především neprofesionálním knihovnám a profesionálním knihovnám v menších městech. A dále, že regionální služby musí zabezpečovat kvalifikovaní pracovníci, včetně vedoucích pracovníků pověřených knihoven. Stav v doplňování knihoven novou literaturou ukazoval, že bude třeba pro knihovny zajišťovat odborné činnosti spojené s vyššími finančními náklady (např. budování výměnných fondů, jejich distribuce a cirkulace v knihovnách). Vzhledem k tomu, že poskytování regionálních služeb a jejich odběr probíhá na smluvním základě, byly do výkonu regionálních funkcí v jednotlivých okresech zainteresovány obce a města, zřizovatelé knihoven.

Státní dotace přidělená JMK na výkon regionálních funkcí v roce 2002 a 2003 vytvořila pro realizaci všech uvedených skutečností předpoklady.

Cíl regionálních funkcí v roce 2002:

- a) pokračování ve výkonu regionálních služeb při prohloubení kvality jednotlivých odborných činností a zvýšení počtu knihoven, které je budou přijímat (MěK ve Znojmě),
- b) vykonávání odborných činností zařazených do regionálních funkcí v plném rozsahu a obsahu pro co největší počet knihoven v regionu (MěK v Blansku a v Břeclavi),
- c) pokračování ve výkonu regionálních funkcí při zlepšení jejich kvantity a kvality (KJM v Brně).

Cíl regionálních funkcí v roce 2003:

- a) zlepšení kvality poskytovaných regionálních služeb, což mělo ovlivnit i zvýšení počtu knihoven, které je budou přijímat,
- b) nový styl práce s obsluhovanými knihovnami a jejich zřizovateli ze strany pověřených knihoven, které byly do konce r. 2002 centrálními knihovnami okresních knihovnických systémů nebo plnily

- funkci střediskových knihoven (MěK Hodonín, MěK Kuřim, MěK Šlapanice, Knihovna Karla Dvořáčka Vyškov),
- c) zachování stávajícího počtu pověřených knihoven, tomu měly napomoci i připravované standardy regionálních funkcí.

Po třech letech je už asi ta správná chvíle, zastavit se a ohlédnout, jak se představy a předsevzetí odráží v praxi knihoven, co se povedlo a co je třeba změnit nebo doplnit.

I. Klady a zápory regionálních funkcí

V roce 2003 poskytovaly knihovny pověřené regionálními funkcemi regionální služby na smluvním základě pro 677 základních knihoven a poboček. To je pro 90% knihoven a poboček z celkového počtu uváděného v síti knihoven příslušného statistického výkazu.

Poradenská a konzultační činnost

Poradenská a konzultační činnost je jednou z nejvíce frekventovaných regionálních služeb. Byla poskytnuta 94% smluvních knihoven. Samy pověřené knihovny obsloužily uvedenou činností 84,7% obsluhovaných knihoven. Po propočtu, kromě dvou regionů Blansko a Znojmo, bylo každé smluvní knihovně poskytnuto v průběhu roku poradenství a konzultace. Oba jmenované regiony mají velký počet obcí a smluvních knihoven (140, 155) v porovnání s obvody ostatních pověřených knihoven (od 32 do 97 obcí a smluvních knihoven). Na Znojemsku řeší tuto situaci tzv. „informačním servisem pro obce“ – důležité informace a vzorové dokumenty jsou vždy podle aktuální potřeby poskytovány všem obcím a knihovnám v písemné podobě (pošta, e-mail), časté jsou konzultace po telefonu, které se neevidují.

Závěr: zájem o odbornou poradenskou a konzultační činnost ze strany obsluhovaných knihoven je ovlivňován délkou času od rozpadu okresního systému knihovnické práce do realizace programu podpory regionálních služeb veřejným knihovnám. Přejít knihoven pod zřizovatele krátce po roce 1990 přinutil velkou část profesionálních knihoven, aby se po odborné stránce osamostatnily. Po ukončení existence okresních systémů museli knihovníci hledat a najít si vlastní cesty ke zdrojům, z nichž by získali nové znalosti a odbornosti a tak si zachovali kontinuitu na současné trendy knihovnické práce v ČR. Proto je často zájem uvedených knihoven o poradenskou a konzultační činnost poskytovanou pověřenou knihovnou nižší v porovnání se zájmem knihovníků z neprofesionálních knihoven a jejich zřizovatelů. V regionech, kde přestaly existovat okresní systémy knihovnické práce a okresní knihovny v souvislosti se zrušením okresních úřadů, se navazuje na určitou odbornou podřízenost či návaznost na odborné služby

ústřední – pověřené knihovny. Zájem o její odborné poradenství a konzultační činnost prozatím přetrvává u obou druhů knihoven.

Vzdělávání knihovníků, semináře

MZK v Brně byla v této regionální službě prioritní knihovnou. Z celkového počtu 55 aktivit připravila 16, to je 29,1%. Vzdělávací programy této knihovny navštívilo 48,3% účastníků všech vzdělávacích programů připravených v JMK. Vzdělávání knihovníků v rámci daných regionů patřilo rovněž do činnosti sedmi pověřených knihoven. Na 39 vzdělávacích akcích uvedených knihoven přijalo účast 53,3% smluvních knihoven, přednášelo se na nich 164 vyučovacích hodin, na jednu pověřenou knihovnu ze sedmi připadá průměrně 5,6 vzdělávacích akcí. Jeden vzdělávací program realizovaný pověřenou knihovnou trval v průměru 4,2 hodiny.

Závěr: s přihlédnutím k požadavkům kladeným na tuto regionální funkci respektují pověřené knihovny při vzdělávacích akcích potřeby knihoven regionu. Určitým způsobem jsou ovlivňovány organizací a počtem knihoven v síti, věkovým složením knihovníků, nedostatečným personálním obsazením malých profesionálních knihoven a specifickými podmínkami dané oblasti (velikost, osídlení, spádovost do centra, zaměstnanost, dopravní obslužnost). Proto jsou vzdělávací akce a semináře soustředěny také do spádových středisek regionů, jsou pořádány jako jednodenní společně s dalšími aktivitami (např. porady), s preferencí individuálního proškolení v konkrétní knihovně před hromadným seminářem (neprofesionální knihovny).

Pomoc při revizi a aktualizaci knihovního fondu

Revize a aktualizace knihovního fondu v obsluhovaných knihovnách se uskutečňují

a) pod odborným vedením pověřené knihovny (metodika revize, zahájení revize, kontrola postupu revizních prací, závěr revize), b) pověřená knihovna provede revizi sama včetně příslušné administrativy, c) či oběma uvedenými způsoby s přihlédnutím k druhu knihovny, personálnímu obsazení, velikosti knihovního fondu, kvalitě evidence knihovního fondu, doby od uskutečnění posledních revizních prací, k požadavku provozovatele knihovny atd.

V roce 2003 byla pomoc při revizi a aktualizaci KF zabezpečena v 128 knihovnách, to je pro 18,9% smluvních knihoven. Fyzická revize byla zajištěna v 81 knihovnách. Průměrný počet zrevizovaných KJ v jedné knihovně byl 3 823.

Závěr: vzhledem k ustanovení knihovního zákona a tlaku kontrolních orgánů roste počet požadavků provozovatelů knihoven na pomoc při revizi

a aktualizaci knihovního fondu. Oba výše uvedené způsoby pomoci knihovně při revizních pracích mají svá úskalí. Čas na ně vynaložený pověřenou knihovnou může být za daných okolností stejný při shodné odpovědnosti.

Výměnný fond a jeho využívání

V JMK od roku 2003 budují a pracují s výměnným fondem všechny knihovny pověřené výkonem regionálních funkcí (8). Přitom čtyři knihovny si musely v průběhu roku 2003 vytvořit pro tuto regionální službu materiální předpoklady a věnovat čas její propagaci u knihoven i zřizovatelů knihoven (neznámá nebo zapomenutá služba). Pověřené knihovny vynaložily na nákup nových přírůstků do výměnných fondů 30,6% státní dotace určené na výkon regionálních funkcí; do výměnných fondů bylo nově zaevidováno 20 103 knihovních jednotek. V roce 2003 bylo získáno dle statistického výkazu Kult (MK) 12 – 01 do knihovních fondů 580 základních knihoven s neprofesionálním knihovníkem (včetně poboček) 69 497 KJ. Přírůstek do výměnných fondů představoval potom 28,9% přírůstků do knihovních fondů do výše uvedeného počtu knihoven a poboček.

Knihovní jednotky zařazené do výměnného fondu osmi pověřených knihoven využilo 361 knihoven a poboček, to je 53,3% obsluhovaných knihoven. Obsloužené knihovny si zapůjčily celkem 865 souborů; do souborů bylo zařazeno 29 106 knihovních jednotek.

Jedna knihovna si zapůjčila v roce v průměru 2,4 souboru, do jednoho souboru bylo zařazeno v průměru 33,6 KJ. Prostřednictvím výměnných souborů cirkulovalo 49,1% výměnného fondu. Výměnný fond budovaný KJM v Brně po řadu let obsahuje 43,45 % celkového stavu výměnného fondu pověřených knihoven. Výkonové ukazatele počtu knihoven využívajících výměnné fondy a počtu svazků v jednom souboru jsou ovlivněny krátkou dobou budování výměnných fondů u čtyřech pověřených knihoven. Se zvyšující se informovaností o této službě u knihoven i zřizovatelů v příslušných regionech se každoročně zvyšuje počet knihoven využívajících výměnné fondy i průměrný počet svazků v souboru.

Závěr: budování výměnných fondů a jeho cirkulace ve smluvních knihovnách je jednou z velmi časově i finančně náročných regionálních služeb zajišťovanou pověřenými knihovnami. Ze strany smluvních knihoven je vyhledávanou službou vzhledem k výši finančních prostředků vynakládaných samosprávnými orgány na nákup knihovního fondu. V určitých regionech se stává jediným zdrojem doplňování KF především knihoven v malých obcích dle počtu obyvatel. Umožňuje, i když s časovým odstupem, přístup k nové knižní i časopisecké produkci, zastoupení CD ROM ve výměnných fondech umožňuje rozšíření služeb a lepší využívání výpočetní techniky v malých knihovnách. Řeší otázku špatného profilování knihov-

ních fondů malých knihoven, které se při doplňování knihovních fondů často zaměřují jen na starší věkovou skupinu, méně hodnotnou literaturu a namátkový nákup u projíždějících dealerů výprodejových knih (tak ještě rychlejším tempem ztrácejí dětské čtenáře a vyplývají své malé dotace za staré tituly).

Pro knihovny a pobočky, a to zejména v okrajových částech regionů, je důležitý rozvoz výměnných souborů ze strany pověřené knihovny. Zájem o využívání výměnných fondů se projevuje v menší pozornosti knihoven o službu nákup a zpracování knihovních fondů z prostředků obcí.

Nákup a zpracování knihovního fondu z prostředků obcí

Obě regionální aktivity provádí pro smluvní knihovny 5 pověřených knihoven. O nákup knihovního fondu projevilo zájem 23,6% obsluhovaných knihoven (160). Za finanční prostředky poskytnuté obcemi bylo nakoupeno 12 794 KJ, do jedné knihovny v průměru 79,9 KJ. Zájem o odborné zpracování nových přírůstků získaných samotnými knihovnami je větší. Tato odborná práce byla zajišťována pro 189 smluvních knihoven, to je pro 27,9% knihoven. Pověřené knihovny pro ně zpracovaly 15 148 KJ, pro jednu knihovnu, která o tuto službu požádala, to bylo 80,1 KJ.

Závěr: v regiorech, kde do konce roku 2002 působily okresní systémy knihovnické práce, se projevuje v procentu smluvních knihoven odebírajících obě regionální služby určitá kontinuita na stejné činnosti, které pro knihovny zabezpečovaly okresní knihovny (Hodonínsko, Kuřimsko, Šlapanicko, Vyškovsko). Obě služby nejsou poskytovány v regiorech, kde byla dlouhodobě přerušena kontinuita výkonu regionálních funkcí. V regionu Znojensko, kde byl výkon regionálních funkcí kontinuální, avšak v omezeném rozsahu, využívají obě služby jen knihovny z nejbližšího okolí Znojma. Knihovny, při nevelké výši finančních zdrojů na nákup knihovního fondu, u některých při stavu vybavení výpočetní technikou, jsou schopny si zajistit nákup a zpracování knihovního fondu samy. (V roce 2003 vynaložilo 172 základních knihoven s profesionálním pracovníkem působících v obcích a městech s počtem obyvatel od 1 000 do 12 500 na nákup knihovního fondu 5,911.526 Kč; průměrná částka na nákup knihovního fondu byla na 1 knihovnu 34 369 Kč.) Jako významný doplněk vlastní akvizice využívají výměnné fondy pověřených knihoven. Každoroční absence finančních dotací na regionální funkce, rozpočtová provizoria obcí ovlivňují zejména v 1. čtvrtletí plynulé doplňování knihovních fondů smluvních knihoven.

Servis výpočetní techniky

Tato služba se v JMK teprve rozbíhá, zpravidla jen částečný servis IT poskytuje na základě smlouvy 5 pověřených knihoven. Servis IT je zajišťo-

ván různým způsobem: pověřené knihovny s menším obvodem řeší servis IT nákupem služeb pro obsluhované knihovny např. Šlapanice, Znojensko s velkým obvodem a vysokým zastoupením obcí s malým počtem obyvatel zajišťuje servis vlastním správcem počítačové sítě s částečným úvazkem pro region (odstraňování závad hardware a připojení na internet, poradenství a proškolení k hardware) a pracovníkem regionálního oddělení proškoleným u dodavatele knihovnických systémů v regionu (LANius, Clavius) se zaměřením na knihovní systémy, databáze, multimédia, proškolení, poradenství, internetizaci knihoven. S firmou LANius přitom bylo dohodnuto rozdělení kompetencí mezi firmou určeným servisním uzlovým bodem pro knihovny systémy LANius a Clavius pro Znojensko (zajišťuje první instalace těchto systémů, řeší závažné problémy po instalaci) a pověřenou knihovnou (instalace upgrade, odstraňování menších závad, proškolení, poradenství). Pověřená knihovna Blansko poskytuje pomoc knihovnám individuálně, na vyžádání. Knihovna Karla Dvořáčka ve Vyškově tuto službu poskytuje smluvně a hlavní náplní je export a import aktuálních záznamů do počítače při předávání nově zakoupených a zpracovaných knih v knihovnách, které mají stejný SW, dále provádí upgrade a opravy systému. Pro knihovny také zpracovala vzorový projekt VISK3 na připojení k Internetu pevnou linkou. Všechny pověřené knihovny, včetně těch, které servis IT smluvně nezajišťují, však poskytují poradenské a konzultační služby k internetizaci knihoven a ke knihovnickým systémům, včetně proškolení. Tato činnost bývá zpravidla vykazována v poradenské a konzultační činnosti, případně ve vzdělávací činnosti.

Závěr: s postupem internetizace knihoven a mnohdy neuváženým pořízením knihovnického systému do knihoven malých obcí stoupají požadavky obcí na zajišťování servisu IT pověřenou knihovnou. Malé obce často nemají na úhradu paušálního servisu knihovnického systému jeho dodavatelé a odstraňování častých závad systému, zaviněných knihovníkem – knihovnický systém pak bývá dlouhodobě nefunkční. Servisní pracovník firmy sice umí odstranit závady systému, zpravidla však neumí poradit v odborných knihovnických věcech, neprofesionální knihovníci nemají odborné znalosti pro vkládání údajů (katalogizaci) a jejich přebírání a bez odborného proškolení, poradenství a dohledu pořizují nekvalitní či chybné záznamy a často si systém opakovanými chybami při práci se systémem zablokují.

Zajišťování servisu IT pověřenou knihovnou je proto optimálním řešením a pověřené knihovny budou muset reagovat na potřeby knihoven svého obvodu, zejména pověřené knihovny s velkým počtem obsluhovaných knihoven, pro které je nákup servisních služeb u dodavatele knihovnických systémů finančně neúnosný. Problémem je však personální obsazení: získat kvalifikovaného knihovníka s dostatečnou znalostí výpočetní techniky není

v některých regionech jednoduché. Dočasným řešením může být dělení kompetencí.

II. Služby veřejných knihoven

V této kapitole jsme se zaměřily na služby, které poskytují veřejné knihovny uživatelům a občanům. U každého typu vybrané služby uvádíme stručnou charakteristiku v rámci kraje a statistické tabulky výsledků knihoven regionu Břeclav. Jedná se o region v němž byly regionální služby nabídnuty po období rozpadu okresního systému (rok 1993) a absence jakékoliv spolupráce mezi knihovnami. Tabulky a podklady zpracovala metodička pověřené knihovny Břeclav Vlasta Růžičková.

1. Výpůjční služby

Klasickou formou služeb uživatelům veřejných knihoven v JMK jsou výpůjční služby absenční i prezenční. V souvislosti s výpůjčními službami a s ohledem na velikost dotace na nákup knihovního fondu ze strany zřizovatelů knihoven se stalo budování výměnných fondů a jejich cirkulace ve smluvních knihovnách významnou podporou výpůjčních služeb. Prostřednictvím výměnných souborů se daří knihovnám zlepšit skladbu vlastních kmenových knihovních fondů a zpřístupnit čtenářům, i když s určitou časovou prodlevou, další vydavatelskou a nakladatelskou produkci nezískanou akvizicí do knihoven včetně periodického tisku. Budování a práci s výměnnými fondy zajišťuje v JMK 8 knihoven pověřených regionálními funkcemi.

Užití této regionální služby se osvědčuje nejen v regionech s velkým počtem knihoven (155) a s obcemi s malým počtem obyvatel (Znojensko), ale i v regionech s přibližně polovičním početním stavem knihoven ve větších a velkých obcích (Břeclavsko). V roce 2003 si v regionu Znojmo půjčovalo soubory z výměnného fondu městské knihovny 47% smluvních knihoven, v regionu Břeclav 75% knihoven. V obvodech ostatních pověřených knihoven byla práce se soubory ve smluvních knihovnách následující: na Blanensku bylo výměnnými soubory obslouženo 29,2% knihoven, na Hodonínsku 61,2%, v regionech Kuřim 65,6%, Šlapanice 62,9% a Vyškov 54,6%.

Podrobněji o akvizici KF a využití výměnných fondů v regionu Břeclav:

kategoriz. knihoven dle počtu obyv. v obci	počet knihoven	dotace na nákup KF od do	přírůstek KF od do	počet odeb. titulů periodik od do	počet ZK požadující výměnné soubory	počet odeb. souborů od do	počet svazků v nich od do
0–500	12	900–18 500	4–387	0–8		1–2	44–164
5001–1000	25	2000–49 290	6–329	0–21	21	1–3	44–150
1001–3000	25	6 393–103 633	26–272	0–36	14	1–3	24–166
3001–5000	5	43 944–108 695	208–781	10–59	4	1–4	6–89
5001–10000	2	101 510–133 969	669–873	8–50	2	2	53–235

V kategorii do 1000 obyvatel je zahrnuta jedna profesionální knihovna, v kategorii od 1001 do 3000 obyvatel je zahrnuto 7 profesionálních knihoven.

Problémem k zamyšlení je profilování výměnného fondu. Tam, kde má knihovna prostředky na nákup literatury, půjčuje si z výměnného fondu pouze beletrii, populárně naučnou literaturu a drahé encyklopedie tak, aby jimi rozšířila nabídku této literatury pro stálé čtenáře. Knihy, které patří k tzv. knihovnímu jádru, si knihovny dokupují do stálého fondu a nemají zájem o to, aby si je půjčovaly z výměnného fondu. Takových knihoven je drtivá většina. Knihy patřící do knihovního jádra pak zůstávají ve výměnném fondu bez výpůjček.

Meziknihovní výpůjční služby

V roce 2003 z celkového počtu 12 120 žádostí o meziknihovní výpůjční službu uspokojily základní knihovny JMK 11 325 požadavků. Základní knihovny s neprofesionálním knihovníkem se podílely na kladně vyřízených uživatelských požadavcích přibližně 31%. Na jednu knihovnu tohoto typu připadá v průměru 6 kladně vyřízených nároků, na jednu základní knihovnu s profesionálním pracovníkem pak asi 43,6 požadavků. Procento kladně vyřízených žádostí ve vztahu k dodaným je u základních knihoven s neprofesionálním pracovníkem 98,8 %, u knihoven s profesionálním pracovníkem 91,2 %.

Meziknihovní výpůjční službu v regionu Břeclav dokládá následující tabulka.

kategorizace knihoven dle počtu obyv. v obci	počet knihoven	počet požadavků na MVS od do	z toho počet kladně vyřízených požadavků od do	počet požadavků vyřízených prostřednictvím originálu od do	počet požadavků vyřízených prostřednictvím kopie od do
0–500	12	0–4	0–4	0–4	0
501–1000	25	0–39	0–28	0–28	0
1001–3000	25	0–112	0–112	0–109	0–3
3001–5000	5	0–36	0–27	0–27	0
5001–1000	2	5–182	4–162	4–162	0

2. Informační služby

Využití Internetu

Grantová politika MK ČR a projekty, které předložily základní knihovny Jihomoravského kraje do konkurzního řízení MK ČR, umožnila získat do základních knihoven (759) 502 počítače určené uživatelům knihoven. Novými uživatelskými počítači jsou vybavovány především základní knihovny s neprofesionálními pracovníky (např. v roce 2003 o další 44 počítačů). Z počtu 502 uživatelských počítačů disponují neprofesionální knihovny 193 počítači, to je 38,4%. K 31. 12. 2003 bylo v JMK 580 neprofesionálních knihoven a poboček, to znamená, že počítač pro uživatele má každá třetí knihovna, 33,3 % uvedených základních knihoven umožňuje uživatelům přístup k počítačům. V jedné základní profesionální knihovně (179) je přibližně 1,7 uživatelského počítače. Na Internet je v základních knihovnách připojeno 367 uživatelských počítačů z 502, to 73,1%. V základních knihovnách s neprofesionálním knihovníkem se nachází 177 počítačů připojených na Internet, to je 48,2%. Základní knihovny s neprofesionálními pracovníky mají 91,7% uživatelských počítačů připojených na Internet. Základní knihovny s profesionálními pracovníky nabízí zájemcům 190 uživatelských počítačů připojených na Internet, to 61,5% z celkového počtu 309 počítačů pro uživatele.

Situaci v regionu Břeclav dokládá následující tabulka.

kategorizace knihoven dle počtu obyv. v obci	počet knihoven	počet počítačů celkem od do	z toho uživatel. počítačů od do	z toho uživatel. počítače připojené na Internet od do	počet půjčov. hodin v týdnu od do	počet hodin zpřístupnění Internetu v týdnu od do	on-line katalog na www počet knihoven
0–500	12	0–2	0–2	0–2	1–3	4	0
501–1000	25	0–5	0–4	0–4	2–10	3–10	0
1001–3000	25	0–3	0–3	0–3	3–12* 13–22+	3–12* 14–22+	0
3001–5000	5	2–5	1–4	1–4	17–24	17–24	3
5001–10000	2	3–5	2–4	2	29	29	1

* knihovny s neprofesionálními pracovníky

+ knihovny s profesionálními pracovníky

V kategorii do 500 obyvatel mají Internet pouze 2 knihovny, další 3 knihovny ho budou mít ještě v roce 2004 díky grantu VISK.

V kategorii od 5001 do 1000 obyvatel nemá Internet 10 knihoven, z nichž však další 4 ho získají rovněž v roce 2004 z projektu VISK.

Počet studijních míst

V roce 2003 byly základní knihovny JMK vybaveny 1285 studijními místy. Přitom základní knihovny s neprofesionálním pracovníkem disponovaly přibližně 36,9% studijních míst. Jedna základní knihovna s profesionálním pracovníkem měla v průměru 4,5 studijního místa, knihovna s neprofesionálním pracovníkem 0,8 výpůjčního místa.

Následující tabulka informuje o vybavení základních knihoven regionu Břeclav studovny, čítárnami a studijními místy.

kategorizace knihoven dle počtu obyvatel v obci	počet knihoven	samostatné studovny a čítárny	čítarenské kouty a studovny	počet studijních míst od do
0–500	12	0	7	0–19
501–1000	25	0	7	0–25
1001–3000	25	0	15	0–27
3001–5000	5	0	3	3–21
5001–10000	2	1	1	3–20

V tabulce jsou uvedeny pouze ty čtenářské kouty a místa, které knihovny uvedly ve statistickém výkazu za rok 2003.

3. Vzdělávací a výchovné akce

Základní knihovny JMK uskutečnily v uplynulém roce celkem 5489 vzdělávacích a výchovných programů. Knihovny s neprofesionálním pracovníkem se podílí na uvedených aktivitách 11,8%. Základní knihovna s profesionálním pracovníkem realizovala pro čtenářskou a další veřejnost v průměru 27 aktivit, knihovna s neprofesionálním pracovníkem v průměru 1,1 akcí.

Vzdělávací a výchovné aktivity základních knihoven regionu Břeclav dokumentuje tabulka.

kategorizace knihoven dle počtu obyvatel v obci	počet knihoven	vzdělávací a výchovné akce od do
0–500	12	0–25*
501–100	25	0–13
1001–3000	25	0–30
3001–5000	5	11–29
5001–10000	2	41–55

* 25 besed má pouze knihovna v Novém Přerově, při které pracuje čtenářský kroužek. Jinak je v této kategorii maximum besed 15.

Závěr: pomoc knihovnám prostřednictvím regionálních funkcí má pozitivní odezvu v jejich další činnosti. Ukazuje se, že snaha umožnit knihovnám zejména v menších obcích a městech získat více času pro uživatele, pokud se ovšem ztotožňuje se snahou knihovníka, má odezvu. Pomáhají výměnné soubory a zpracování knihovnických fondů ve zkvalitnění a rozšíření výpůjčních a informačních služeb, pomoc v oblasti automatizace knihoven včetně získávání grantů je patrná z využívání internetu a také další vzdělávací a kulturní akce knihoven jsou pestřejší a zajímavější. Je možné sledovat nárůst účasti knihoven v malých obcích a městech na celorepublikových akcích jako je Noc s Andersenem, různé formy nonstop čtení, regionálních soutěží, účasti na projektu Kde končí svět. Výrazně se tento trend projevuje v práci s dětmi a mládeží.

III. Dostupnost služeb knihoven

Provozní doba knihovny je základní parametr, který rozhoduje o dostupnosti knihovnických a informačních služeb. Tento parametr byl proto předmětem našeho zájmu (knihovna musí mít především odpovídající „praktickou“ realitou. Zajímaly nás především malé a středně velké knihovny, kde je provozní doba nejproblematictější.

Typizační směrnice z roku 1986 ³⁾ stanoví počet výpůjčních hodin v závislosti na velikosti okruhu působnosti knihovny takto:

Počet výpůjčních hodin

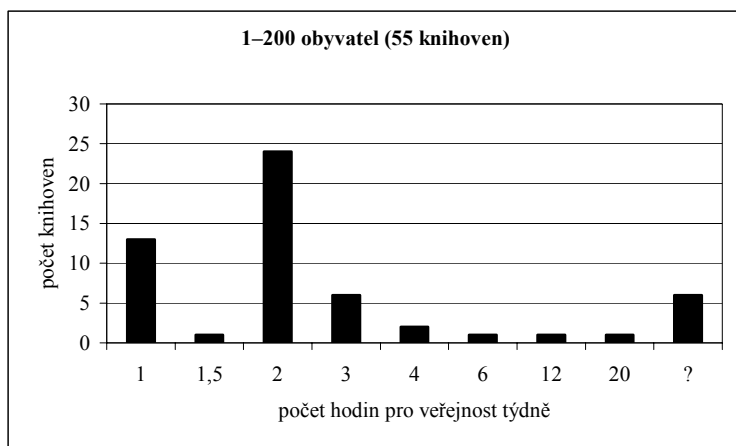
počet obyvatel do 500	hodin týdně 2–4
1 000	5–7
2 000	7–17
5 000	25
10 000	30
20 000	40

Materiál Příprava standardu veřejných knihovnických a informačních služeb pro knihovny zřizované obcí uvádí návrh standardu týdenní provozní doby uvádí 3 skupiny diferenciacie parametrů:

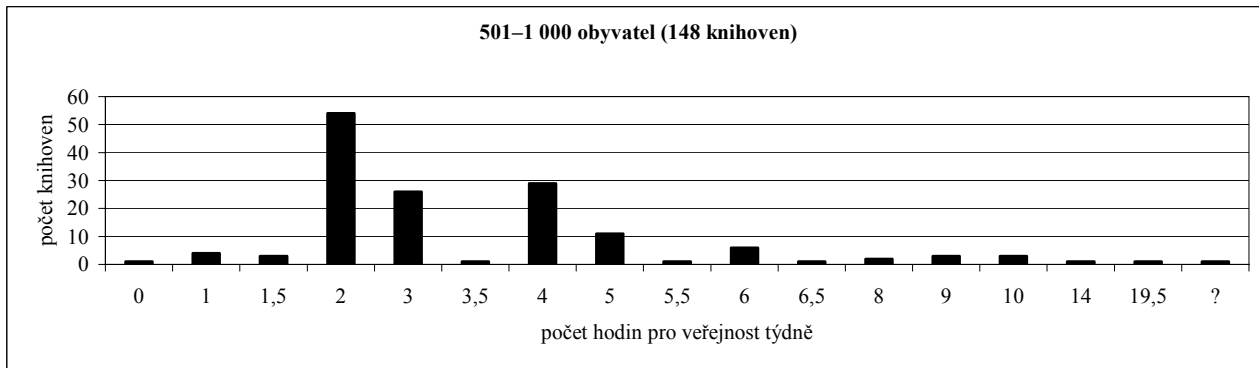
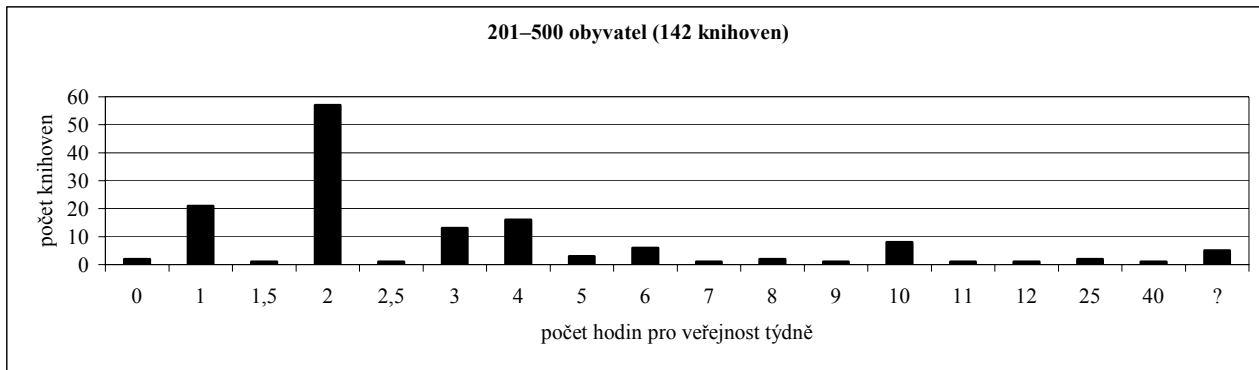
počet obyvatel do 500	dostačující 2	průměrné 5	optimální 10
1 000	5	8	15
3 000	11	15	20
5 000	20	22	25
10 000	22	27	35
20 000	35	40	45

Ukázka situace v JMK vychází z dotazníků zpracovávaných v březnu 2004 pro přípravu internetizace a čerpání z prostředků SF EU. Nejednalo se tedy o systematický cílený průzkum, ale pouze o vzorek 508 knihoven, které do dotazníku vyplnily počet půjčovních hodin. U některých mohlo dojít ke zkreslení součtem půjčovních hodin pro dětské a dospělé čtenáře.

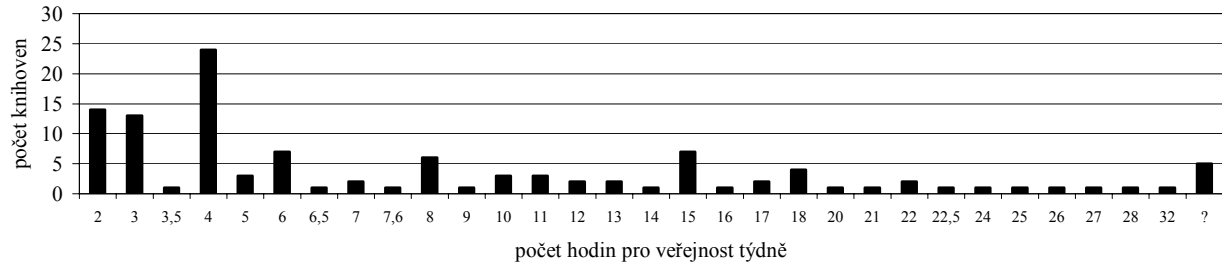
Jednotlivé grafy jsou zpracovány podle počtu obyvatel v obcích a měsítech.

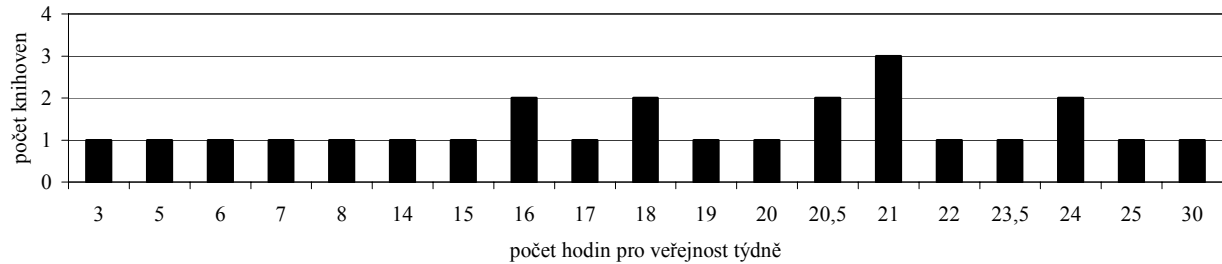
Závěr: jednoznačně lze konstatovat, že s provozní dobou menších knihoven nemůžeme být spokojeni a pravděpodobně nejen v Jihomoravském kraji. ⁴⁾ Přesto, že zavádění internetu (získávání grantové podpory MK ČR VISK ³⁾) pomáhá působit na zřizovatele, není změna příliš výrazná. I z našeho „vzorku“ je patrné, že provozní doba knihoven jedné kategorie

1 001–3 000 obyvatel (114 knihoven)

3 001–5 000 obyvatel (25 knihoven)

je velmi různá, rozdíly jsou mnohdy překvapivé. Stejně významné a opět většinou negativní je i rozložení půjčovní doby v průběhu týdne. Zcela se míjí účinkem, pokud i malá knihovna půjčuje např. 4 hodiny, ale pouze 1 den v týdnu. Provozní doba knihoven by měla být předmětem našeho zájmu a jednání se zřizovateli knihoven.

Shrnutí

Regionální funkce, služby knihovnám se již staly součástí práce značného počtu knihoven, jsou to však knihovny, které mají jeden společný rys – jsou aktivní, knihovníci přístupní změnám ve své práci, ochotní přijímat informace, vzdělávat se. Krajské a pověřené knihovny budou jistě hledat cesty jak přesvědčit alespoň část těch ostatních. Velkým problémem ovlivňujícím negativně plynulý a systematický výkon regionálních funkcí zůstává nedořešené čerpání dotací v I. čtvrtletí kalendářního roku. Z výsledků činnosti knihoven je zřejmé zkvalitnění služeb, zařazení netradičních forem práce se čtenáři i informační služby (stanice veřejného internetu, informační centra některých obcí a měst) pro občany. Technické vybavení knihoven se stále zkvalitňuje. To vše kladně nebo naopak ovlivní základní faktor, který je třeba vyřešit, optimální přístupnost knihoven, tedy délka a rozložení provozní doby veřejných knihoven obcí a městech. Souvisí s tím i místo, které získají knihovny v procesu podpory celoživotního vzdělávání a informační gramotnosti občanů.

Za spolupráci a cenné připomínky děkujeme Mgr. Marii Kratochvilové, ředitelce Městské knihovny ve Znojmě.

Literatura

1. Richter, Vít – Hejhálková, Marta. Příprava standardu veřejných knihovnických a informačních služeb pro knihovny zřizované obcí. Praha : NK ČR, 2002. Pracovní materiál.
2. Služby veřejných knihoven. Směrnice IFLA/UNESCO pro rozvoj. Pro Sekci veřejných knihoven zpracovala pracovní skupina pod vedením Philipa Gilla. Praha : SKIP, 2002, s. 45. ISBN 80-85851-14-8
3. Typizační směrnice stavebního objektu /TSm So/ Veřejné knihovny, č. 2. Praha : MK ČR, 1986, s. 18.
4. Giebisch, Roman. Knihovny olomouckého kraje a standardy veřejných knihovnických a informačních služeb pro knihovny zřizované obcí. *Knihovní obzor*, 2003, roč. 11, č. 1, s. 18–31. ISSN 1210-5791

ZŘIZOVATELÉ KNIHOVEN A REGIONÁLNÍ FUNKCE

Roman Giebisch, Vědecká knihovna v Olomouci

Sdružení knihoven, které pořádá letošní konferenci Knihovny současnosti v Seči, pověřilo vedením sekce na téma Regionální funkce knihoven PhDr. J. Vyčichla a ten následně požádal o přípravu diskusních námětů krajské metodiky. V Olomouckém kraji se pracovníci metodického oddělení Vědecké knihovny v Olomouci rozhodli zpracovat příspěvek, který by mapoval pohled zřizovatelů a provozovatelů profesionálních knihoven na problematiku regionálních funkcí. Přijali jsme za své stanovisko PhDr. J. Vyčichla, že tato problematika není zdaleka vyčerpána a že je stále o čem diskutovat a rozhodli jsme se připravit krátký dotazník se třemi otázkami, které měly „rozčeřit stojaté vody“ knihoven našeho regionu a potažmo jejich zřizovatelů.

V Olomouckém kraji pracuje cca 33 veřejných profesionálních knihoven, pokud přijmeme úzus, že za profesionální knihovnu považujeme knihovnu s provozní dobou delší než 15 hodin v týdnu. Jsou to většinou bývalé střediskové knihovny, které svou střediskovou funkci vůči malým obecním knihovnám vykonávají i dnes po obnovení kooperačního systému knihoven díky finančním prostředkům z Programu regionálních funkcí knihoven. Střediskový systém, který byl dlouhá léta na severní Moravě úspěšně budován, byl také úspěšně likvidován v průběhu 90. let minulého století. Střediskový systém v poněkud změněné formě v současnosti funguje v okresech Olomouc, Šumperk, Jeseník a Přerov. V okrese Prostějov se střediskový systém nepodařilo obnovit. Za profesionální knihovny považujeme i 3 specifické knihovny, které sice s nikým příliš nespolupracují, ale jejich provozní doba je dostačující. Je to Veřejná knihovna Jaromíra Balcárka ve Velké Bystřici, Místní knihovna Troubky nad Bečvou a Městská knihovna Tovačov.

Otázky pro provozovatele a zřizovatele knihoven :

1. Jakým způsobem jsou informováni zřizovatelé obsluhovaných knihoven o Programu regionálních funkcí knihoven ?
2. Zajišťují knihovny v malých obcích dostatečně dostupnost veřejných informačních služeb, nebo je zajištěna i jiným způsobem ?
3. Jaký je pohled zřizovatelů a provozovatelů knihoven na kooperační systém zajištěný v rámci Programu RF knihoven ?

Dotazníkové šetření proběhlo elektronickou formou a to několikrát opakovanou výzvou. Zpět se nám vrátilo pouze 30 % odpovědí od zřizovatelů knihoven a 50 % od provozovatelů. Některé odpovědi zřizovatelů korespondovaly s odpověďmi provozovatelů knihoven, protože na ně náš dotazník „přehráli“. Je zajímavé, že pracovníci odborů kultury mnoha měst a obcí nemají žádný názor na tuto důležitou činnost organizací, které zřizují. Poněkud zarážející je nezájem poloviny profesionálních knihoven našeho regionu o tuto problematiku a neochota odpovědět na 3 krátké dotazy. Nízkou návratnost odpovědí si vysvětlujeme pouze tím, že to „*co dobře funguje tak není třeba řešit*“.

O problému nedostatečné informovanosti zřizovatelů obsluhovaných knihoven jsme začali uvažovat na popud pracovníků Odboru kultury Olomouckého kraje a na poradě ředitelů knihoven pověřených výkonem RF bylo dohodnuto, že zřizovatelé obsluhovaných knihoven budou informováni o Programu RF knihoven prostřednictvím oficiálního dopisu příslušné pověřené knihovny. Knihovna města Olomouce ve svém dopise upozornila na nové knihy ve výměnných souborech, pomoc s revizí knihovnických fondů a zajištění servisu knihovnického programu LANIUS. KMO nabídla také možnost společného nákupu a zpracování KF, metodickou pomoc a školení práce s PC. Paní ředitelka KMO ve svém dopise vyzvala starosty k posouzení činností jejich knihovny a navrhla nové a neotřelé možnosti spolupráce a také další způsoby propojení práce knihovny s dalšími kulturními aktivitami obce.

Městská knihovna Prostějov informovala starosty ve svém regionu o činnostech, které vykonává již druhým rokem díky tomuto programu. Vyjma nákupu a zpracování KF nabízí tato pověřená knihovna všechny činnosti určené daným metodickým materiálem MK ČR. Obdobný dopis byl zaslán všem zřizovatelům knihoven v okrese Jeseník. Knihovna Vincence Priessnitze v Jeseníku tyto RF vykonává teprve druhým rokem a po personálních změnách ve vedení knihovny jsou v Jeseníku vlastně opět na začátku. Naštěstí mají ve vedlejší šumperském regionu cenného rádce a pomocníka v Městské knihovně Šumperk. Úzké kooperační vazby zdejších deseti střediskových knihoven a opravdu vzorová činnost pověřené knihovny je bez diskuse vynikající prací ředitelky MěK Šumperk Mgr. Zdeňky Daňkové. Šumperská knihovna zaslala dopisy s informacemi k RF knihoven s konkrétním určením obsluhované obce. Dopis obsahoval přesné vyúčtování jednotlivých knihovnických činností, přehled periodik a knih nakoupených a zpracovaných z prostředků RF i obecních rozpočtů, krátké hodnocení činnosti obecní knihovny a neprofesionálního pracovníka.

V okrese Přerov zajišťují RF knihoven tři pověřené knihovny. Městská knihovna Hranice zřizovatele svých obsluhovaných knihoven informovala také oficiálním dopisem, kde vypsala činnosti financované díky Programu

RF knihoven a které zajišťují zachování a zvyšování úrovně veřejných knihovnických a informačních služeb ve dvou knihovnických střediscích. Střediska Brodek u Přerova, Hustopeče a Lipník nad Bečvou obsluhuje pověřená knihovna Městská knihovna Lipník nad Bečvou. V dopise starostům obsluhovaných knihoven byla vedle obvyklých informací i nabídka objednávků remitentních časopisů s příloženou fakturou. Za důležité považujeme uvedení webovké adresy k odkazům k RF, které jsou pravidelně aktualizovány MěK Lipník nad Bečvou a dalších odkazů k programům na podporu rozvoje a činností knihoven. Dopis Městské knihovny v Přerově s největším počtem obsluhovaných knihoven přerovského okresu byl velmi podrobný a obsahoval vedle obvyklých informací o zajišťovaných standardech RF i příložený podrobný rozbor činností tohoto knihovnického střediska.

Ale vraťme se k naší krátké anketě. Nedalo nám to a telefonicky jsme obvolali zřizovatele a provozovatele knihoven, kteří nám neposlali své odpovědi. Pokud se nám podařilo v tomto prázdninovém období sehnat kompetentního pracovníka, tak nám zaslání odpovědi přislíbil, ale většinou „skutek utek“. Alespoň jsme si ujasnili, že polovina našich tzv. profesionálních knihoven je profesionální jen podle délky provozní doby a na většině obecních úřadů jsme minimálně oživilo vzpomínku, že v jejich obci existuje i nenápadné místo, které se nazývá knihovna.

Na otázku *jakým způsobem jsou informováni zřizovatelé obsluhovaných knihoven o Programu regionálních funkcí knihoven* nám **zřizovatelé** profesionálních knihoven odpověděli :

- zřizovatelé knihoven jsou informováni osobně vedoucími profesionální knihovny, jsou seznámeni s výhodami regionálních funkcí, finančními toky a personálním zabezpečením
- zřizovatelé jsou také seznámeni s Programem RF prostřednictvím vzájemných dohod o spolupráci, které připravují na obecních a městských úřadech a sledují jejich plnění
- dle potřeby svolávají zřizovatelé PK porady k aktuální problematice a k informování využívají i setkání starostů v rámci mikroregionů
- zřizovatelé pověřených knihoven jsou také přesvědčeni, že informovanost k této problematice je mezi zainteresovanými subjekty průběžná a operativní
- v okresech, které se transformovaly později, jednal se starosty obcí ještě bývalý okresní úřad a velmi pomohl knihovnám s přechodem pod obce a města /např. okres Jeseník/

Na otázku *jakým způsobem jsou informováni zřizovatelé obsluhovaných knihoven o Programu regionálních funkcí knihoven* nám **provozovatelé** profesionálních knihoven odpověděli :

- v okrese Prostějov slouží k aktuálnímu a průběžnému informování starostů interní periodikum - Knihovnické čtení, které má dvě mutace – pro knihovny a druhou řadu pro zřizovatele
- informace jsou také poskytovány písemnou i elektronickou formou – emailem, odkazy na webovských stránkách pověřených knihoven s průběžnou aktualizací, odkazy na stránky krajské knihovny, NK ČR a MK ČR
- knihovny pro zřizovatele zpracovávají roční zprávu o činnosti, kde poskytují i rozbor RF v daném roce, profesionální pracovníci také poskytují informace telefonicky a na vyžádání poskytují veškeré podklady
- zřizovatelé jsou každoročně informováni při podpisech vzájemných dohod a smluv o spolupráci mezi PK a obsluhovanou knihovnou, v průběhu roku dochází k podpisu i pozměňujících dodatků těchto dokumentů
- objevila se i častá kritika starostů ze strany knihovníků, že i přes veškerou snahu o komunikaci starosty problematika knihoven vůbec nezajímá

Na otázku *zda zajišťují knihovny v malých obcích dostatečně dostupnost veřejných informačních služeb, nebo je zajištěna i jiným způsobem* nám **zřizovatelé** profesionálních knihoven odpověděli :

- zřizovatelé mnoha knihoven jsou si vědomi, že obce v jejich regionu nezajišťují dostatečně veřejné informační služby /provozní doba knihoven cca 2 hod/týdně/, ale doufají, že je zajišťují knihovny a informační centra v jejich městě pro celý region
- zřizovatelé vědí, že v knihovnách zavedený Internet je málo dostupný pro krátkou provozní dobu, ale VIS prý zprostředkovávají způsobem v obcích obvyklým a zavedeným - vývěsní tabule, skříňky apod.
- starostové jsou si vědomi vysoké ceny za Internet a tudíž jeho malému využití, ale neuvažují o snížení této mnohde velice vysoké částky /až 80 Kč/hod/
- mnozí starostové nechápou pojem VIS, ale vědí, že v knihovnách není denní tisk, maximálně se tam dostanou nějaké staré časopisy darem od uživatelů a tak je to s těmi informacemi špatné
- v mikroregionu Litovelsko jsou VIS zajištěny informačními kiosky v každé obci na veřejně přístupném místě a to 24 hodin denně, tento fungující informační systém zřizuje město Litovel

Na otázku *zda zajišťují knihovny v malých obcích dostatečně dostupnost veřejných informačních služeb, nebo je zajištěna i jiným způsobem* nám **provozovatelé** profesionálních knihoven odpověděli :

- když není otevřena knihovna pro veřejnost, mohou zájemci po dohodě využívat Internet na obecních úřadech, kde je ovšem také možnost využívání Internetu velmi omezena
- v mnoha obcích je dostupný Internet v místní škole /i pro dospělé uživatele/ po dohodě s vedením školy a často zdarma
- mnoho provozovatelů upozornilo na nízké využívání Internetu a nezájem ze strany uživatelů o prodloužení provozní doby, školáci mají Internet ve škole zdarma a značná část veřejnosti jej i v malých obcích má doma, nízká frekvence uživatelů v knihovnách netlačí zřizovatele k prodloužení provozní doby
- v odpovědích knihovníků se ukazuje dobré využití kooperace knihoven, když sami nejsou schopni uspokojit požadavky uživatelů, obrací se na SK, PK popř. KK /problém s placením MVS/
- podle odpovědi části knihovníků považují starostové Internet v knihovnách za zbytečný a k zajištění informovanosti veřejnosti stačí prý hlášení rozhlasu obecního úřadu

Na otázku *jaký je pohled zřizovatelů knihoven na kooperační systém zajištěný v rámci Programu RF knihoven* nám **zřizovatelé** profesionálních knihoven odpověděli :

- zřizovatelé většinou vítají každou pomoc, která z Programu RF vyplývá a tento systém podporují, mají bohužel pocit, že na práci střediskové pracovnice pro region doplácí z vlastního rozpočtu
- ve většině později transformovaných knihoven byla omezena činnost s přechodem pod města a obce a pokud by nebyly zajištěny finanční prostředky z Programu RF uvažují zřizovatelé i o zrušení knihovny /okres Jeseník/, zřizovatelé PK si myslí, že z Programu RF nemá jejich PK žádné výhody
- starostové obcí mají dobrý přehled o jednotlivých standardech RF a dohlížejí na jejich plnění, jsou spokojeni s nákupem a zpracováním svých kmenových fondů, znají cirkulační soubory a oceňují pomoc při revizích a servisu AKS
- zřizovatelé oceňují zachování kvalitní odborné úrovně knihoven a knihovníků prostřednictvím vzdělávacích akcí, zájem o knihovny vede v mnoha případech i ke zlepšení interiéru knihoven v těch nejmenších obcích
- často je kritizováno zrušení celookresních systémů, zpřetrhání kooperačních vazeb v 90. letech, knihovny prý byly obcím vnuceny za velmi nevýhodných podmínek, starostové kritizují vládu, že nenaplnuje proklamace ke Státní informační politice ČR, na zajištění rovného přístupu všech občanů k informacím nemají obce peníze a nelze přesvědčit zastupitele, aby z „ničeho“ dali peníze na knihovnu, situace na obcích je alarmující a spíše to spíše k redukci výdajů na knihovny

Na otázku *jaký je pohled provozovatelů knihoven na kooperační systém zajištěný v rámci Programu RF knihoven* nám **provozovatelé** profesionálních knihoven odpověděli :

- pohledy knihovníků na kooperaci jsou většinou kladné, ale i s výhradami - není zajištěno plynulé financování a PK musí půl roku financovat RF ze svého rozpočtu, problémy s pracovními smlouvami na dobu určitou nelze podle novely ZP neustále prodlužovat a bude nutné stále zapracovávat nové lidi, což snižuje efektivitu práce a zvyšuje nároky na PK
- kooperační systém prohlubuje, posiluje a zase obnovuje vazby mezi knihovnami právě ve střediskovém systému, knihovny oceňují spolupráci s KK i NK ČR, díky RF jsou do záležitostí knihoven stále více vtahováni zřizovatelé což vede k jejich zvýšenému zájmu o knihovny, které jsou často jediným veřejným zdrojem kultury v malé obci
- bez fungování systému RF by se kooperace ve střediscích rozpadla, malé knihovny, pokud by přežily, tak by tiše živořily a byly by na periferii zájmu zastupitelů obce i veřejnosti
- zřizovatelé knihoven si bohužel myslí, že díky cirkulačním fondům jim odpadla starost o nákup nových knih do kmenových fondů svých knihoven a na nákup knih vůbec nepřispívají v řadě obcí Olomouckého kraje
- kooperace knihoven je hodnocena jako:
 1. vstřícná, bezproblémová a velice dobrá
 2. „v poslední době jsem o tom s nikým nemluvila, ale podle vyprávění si myslím...“
 3. „...ale ve středisku jsme všichni spokojeni a systém nám vyhovuje“
 4. knihovnice v regionu si vzájemně pomáhají, všeobecná spokojenost a jen slova díky
 5. „se systémem všichni souhlasí, zatím se nikdo neozval, že mu to nevyhovuje...“
 6. „...a kdyby mně snad ještě něco zajímavého napadlo, ráda doplním“
 7. systém je plně funkční, je využíváný, za dva roky praxe se nejen vžil, ale přináší i pozitivní výsledky

Naprosto se shodujeme s názorem vedoucího sekce pro RF knihoven SDRUK PhDr. J. Vyčichla, že problematika regionálních funkcí knihoven je tématem, které není ani zdaleka vyčerpáno a je nutno o něm diskutovat s pracovníky všech typů knihoven a především s jejich zřizovateli.

REGIONÁLNÍ FUNKCE NA NOVOJIČÍNSKU

Marie Šedá, Městská knihovna v Novém Jičíně

První veřejná knihovna v Novém Jičíně, o které jsou písemné zmínky, byla založena pod názvem Škodova knihovna v roce 1890. V roce 1919 se stala v rámci uplatňování prvního knihovnického zákona základem veřejné knihovny v Novém Jičíně. Knihovna se během své existence několikrát stěhovala, naposled na Husovu ulici do historických prostor „Czeicznerovy vily“.

V roce 1993 po transformaci centralizovaného systému se z okresní knihovny stalo oddělení Městského kulturního střediska v Novém Jičíně, knihovna ztratila právní subjektivitu a během 90. let nezískávala dostatek finančních prostředků na plnění regionálních funkcí v okrese. Byla jí však zachována středisková funkce pro 18 místních knihoven. Na požádání okresního úřadu zpracovávala okresní statistiku, případně zajišťovala individuální požadavky (např. při poskytnutí finančních prostředků okresního úřadu nakupovala literaturu méně dostupnou pro knihovny okresu a dávala jí k celookresnímu využití).

Městské a místní knihovny v okrese Nový Jičín byly předány městským a obecním úřadům, ve všech případech byly tyto knihovny zřízeny jako organizační složky obcí, případně jako oddělení obecních či městských úřadů, žádná z nich však nezískala právní subjektivitu. Zřizovatelé knihoven, ve kterých byl zachován „střediskový systém“, uzavřely mezi sebou smlouvy o poskytování knihovnických služeb. Knihovny, které se octly mimo „střediskový systém“, zůstaly bez jakéhokoliv metodického a odborného vedení a jejich odborná úroveň se snižovala.

Rok 2002 znamenal pro Městskou knihovnu v Novém Jičíně významný obrat k lepšímu. První změnou bylo stěhování knihovny do nových prostor historického objektu „Czeicznerova vila“. Došlo ke spojení poboček na sídlišti a čtenářského klubu Orion s hlavní půjčovnou města a vznikla pouze jediná centrální knihovna s 80 000 svazky na Husově ulici. Návštěvníci získali přístup k deseti počítačovým stanicím napojeným na internet. V nových prostorách bylo otevřeno oddělení pro dospělé čtenáře, studovna, čítárna a oddělení pro dětské čtenáře. Do budoucna je plánováno vybudování hudebního oddělení. Pro všechny občany města je v přízemí budovy knihovny otevřena čajovna Archa. Pro nevidomé a slabozraké občany je k dispozici počítač s hlasovým výstupem a lupou a samotná knihovna má bezbariérový přístup. V nedávné době byla dokončena renovace zahrady.

Další významnou změnu přineslo zavedení regionálních funkcí, které MěK Nový Jičín začala vykonávat v roce 2002 pro všechny základní knihovny v okrese. Dříve než se mohly samotné RF rozběhnout, bylo nutné provést systematickou přípravu. První fáze spočívala v osobních jednáních ředitele MěstKS a vedoucí městské knihovny se starosty obcí provozujících knihovny v novojičínském okrese. Pracovníci samosprávy i odborní knihovničtí pracovníci byli informováni o záměrech a realizaci RF. Bylo zřízeno regionální pracoviště, pro které byly upraveny prostory v budově na Husově ulici a výkonem RF byli pověřeni dva pracovníci. Vzhledem k velkému počtu obsluhovaných knihoven, náročnosti práce, která postupně vyplynula z osobních návštěv a ze zjištění úpadku úrovně mnohých, hlavně menších knihoven, byl od roku 2004 pracovní úvazek na výkon RF zvýšen na 3,5 pracovníka. Bylo zmapováno cca 80 knihoven okresu, poté došlo k uzavírání smluv mezi MěK Nový Jičín a obcemi a k zakoupení knihovního fondu pro vytvoření prvních cirkulačních souborů pro knihovny. Velké úsilí pracovníci regionálního centra věnovali registraci knihoven na MK ČR a internetizaci obsluhovaných knihoven.

Novojičínská knihovna (stejně jako mnoho dalších knihoven pověřených výkonem RF) poskytuje svým obsluhovaným knihovnám poradenskou a konzultační činnost, pro zaměstnance knihoven pořádá vzdělávací akce, vytváří výměnné soubory, pomáhá při revizích, zpracovává celoroční statistiky knihoven apod. Je třeba ale vyzvednout osobní nasazení a nadšení pracovníků regionálního centra, se kterým přistupovali k individuálním problémům jednotlivých knihoven i nad rámec činností vymezených Programem podpory zajištění regionálních funkcí knihoven.

Je pozoruhodné, že za tak krátkou dobu dokázali tito pracovníci zjistit stav a úroveň knihoven okresu, „rozběhnout“ v plné míře regionální funkce, vytvořit z novojičínské knihovny přirozené centrum, na které se knihovníci i starostové mohou obrátit se svými problémy, což by bez pochopení a zájmu vedení města a hlavně ředitele MěKS Nový Jičín nebylo možné. Po letech, kdy činnost knihovny stagnovala, rozšířila se její činnost opět na celý okres a zvýšila se její prestiž nejen v očích knihovnické veřejnosti.

A na závěr nám nezbyvá než dodat, že úroveň práce knihovníků novojičínské knihovny je vysoká a celému bývalému okresu se tak dostalo přirozeného místa, kam mohou přijít se svými (nejen) knihovnickými problémy.

Vytvoření optimálně fungujícího RKC je záležitost dlouhodobá a nyní bude jen záležet na tom, co nás čeká s připravovanou změnou financování regionálních funkcí knihoven.

Pokud vás zajímají bližší informace o regionálních funkcích v Moravskoslezském kraji a o činnosti novojičínské knihovny, navštivte www stránky: www.svkos.cz a <http://knihovna.novy-jicin.cz/> .

CLAVIUS REKS - REGIONÁLNÍ KNIHOVNÍ SYSTÉM

Jiří Šilha

I. Úvod

Na počátku automatizace českých knihoven v posledním desetiletí minulého století a vlastně i tisíciletí se úsilí všech účastníků tohoto složitého procesu soustředilo převážně na lokální úroveň. Knihovny i dodavatelé automatizovaných systémů řešili lokální automatizaci a v řadě případů zvolené řešení a jeho vlastnosti později omezovali možnosti širší spolupráce.

V době počátků automatizace knihoven rovněž chybělo hlavní a dnes základní nosné medium INTERNET. Respektive nechybělo úplně, ale jeho dostupnost byla značně omezena především na akademickou půdu. Postupem času a s rozvojem komunikační infrastruktury na jedné straně a finanční podporou Ministerstva kultury ČR v oblasti připojování knihoven do sítě na straně druhé se situace v posledních letech výrazně zlepšila.

II. Popis současného stavu

Troufám si tvrdit, že rozvoj automatizace českých knihoven v lokální podobě dosáhl svého cíle nebo chcete-li vrcholu. Je jen velmi málo knihoven, které lze svou velikostí fondu řadit k velkým či středním, jež dosud nemají žádný automatizovaný knihovní systém. Řada těch knihoven, která s automatizací dříve „nespěchala“ dnes konečně rozbíhá automatizované výpůjční procesy a završuje tak proces retro-katalogizace. Úsilí tvůrců automatizovaných knihovních systémů se kromě vylepšování lokálních funkcí soustředilo na komunikaci a propojení jednotlivých systémů. S úspěchem se realizovala řada projektů například Kooperativní tvorba Národních autorit nebo Jednotná informační brána.

III. Impulzy k novému pohledu

Při implementaci našich knihovních systémů v rámci malých veřejných knihoven s fondem kolem 5.000 svazků se častěji setkáváme s určitou částí spektra názorů upozorňujících na složitost a komplikovanost jednotlivých částí knihovních systémů. Častěji se objevují i názory, že řadu funkcí obsažených v částech knihovních systémů pak knihovnice v takto malé knihovně ani nevyužije.

V loňském a letošním roce se v rámci programu „internetizace“ knihoven setkáváme s dostupností pevného připojení do sítě INTERNET v sídlech (městečka a obce) s počtem obyvatel 1000 a méně. Tento trend, který v následujících letech spolu se záměry státní správy souvisejícími se vstupem naší země do Evropské unie bude pravděpodobně pokračovat, nás přiměl k novému pohledu na automatizaci, zejména malých veřejných knihoven.

IV. Co to je regionální knihovní systém?

Představujeme si pod tímto označením automatizovaný knihovní systém, který řeší automatizaci určitého regionu a ne jedné určité knihovny. Pojem region chápeme jako geografické území jehož velikost je značně variabilní, například od oblasti pouze jednoho města až po celý vyšší územně správní celek – kraj. Asi nejvíce uvažovaným regionem se nám jeví oblast v rozsahu jedné regionální pověřené knihovny. Funkčnost tohoto systému je zajišťována v regionálním datovém centru – knihovně, která iniciuje implementaci takového systému a umožňuje tak automatizaci dalších knihoven regionu. Naše dosavadní bohaté zkušenosti jsou v podmínkách, kdy regionem je oblast jednoho města. Kromě knihovny Jiřího Mahena v Brně, která sdílí svůj knihovní systém již ze 6 pobočkami a připojení dalších plánuje na příští rok, se knihovní systém Clavius v o něco menším měřítku prakticky provozuje spolu s městskými pobočkami v další desítku knihoven většinou ve větších městech ČR.

V. Právní zázemí

Fungování modelu regionálního knihovního systému tak, že jeho služby využívá více subjektů najednou s možností přistupování dalších subjektů či odstupování některých stávajících otevírá otázky legislativního charakteru. Podstatnou roli i v těchto otázkách hraje datové centrum, které většinou provozuje vlastní regionální knihovní systém. V případě, že připojované subjekty jsou organizačními složkami provozovatele regionálního knihovního systému, je situace jednoduchá. V opačném případě bude nutné připravit podmínky pro využívání regionálního knihovního systému dalším subjektem. Tyto podmínky ve formě smlouvy nebo stanov musí nový přistupující subjekt jednoznačně akceptovat. S podobnou formou vytvoření takového konsorciálního řešení vztahů máme zkušenosti, neboť Sdružení uživatelů knihovních systémů LANius (dále jen SKAT) je určitým modelem spolupráce subjektů s různými zřizovateli. Součástí legislativního vztahu je i otázka společného finančního krytí provozních nákladů spojených s regionálním knihovním systémem. V případě sdružení SKAT se jedná o roční členský poplatek, který je diferencován podle velikosti knihovny.

VI. Technické zázemí – INTERNET

Je důležité zejména prověřit kapacitu komunikační infrastruktury všech subjektů včetně budoucího datového centra. Připojení do sítě INTERNET, která je komunikačním prostředkem navazované spolupráce musí mít dostatečnou kapacitu (průchodnost, rychlost) a zejména spolehlivost (dostupnost, nezávislost). Datové centrum musí mít odpovídající rezervu v kvalitě připojení pro případ připojení dalších subjektů k regionálnímu knihovnímu systému. Konkrétně lze uvést, že budované pevné okruhy o rychlosti 64 Kb/s v rámci „internetizace“ knihoven dostačují pro provozování regionálního knihovního systému. Ovšem je to opravdu základní či spíše minimální připojení od kterého lze začít kooperaci budovat.

VII. Technické zázemí – HW

Podstatnou záležitostí je server – počítač na kterém je regionální knihovní systém provozován. Nároky na jeho parametry a tím i na jeho cenu musí vycházet z počtu přístupujících subjektů a počtu pracovních stanic v těchto subjektech. Základní parametry, které podstatnou mírou ovlivňují kapacitu a schopnosti serveru jsou zejména kvalita, počet procesorů a operační paměť RAM. Dříve uváděná disková kapacita dnes vzhledem k současným běžným parametrům serverů ztratila na důležitosti. Ovšem požadavky na server pro regionální knihovní systém se příliš neliší od požadavků na server pro lokální knihovní systém a je předpoklad, že v řadě případů bude v knihovnách provozován regionální knihovní systém na současném serveru. Situace na trhu s PC servery je i díky kursu amerického dolaru celkem příznivá pro budoucí zákazníky. Rozhodně můžeme doporučit orientaci na značkové výrobky, které jsou technologicky lépe sladěné a poskytují jistotu, že výrobce či dodavatel bude schopen po dobu záruky dostát svým povinnostem.

VIII. Technické zázemí – SW

Naše dosavadní orientace na platformu firmy Microsoft sice není již úplně stoprocentní, ale v rámci implementace regionálního knihovního systému jednoznačně doporučujeme použití operačního systému Microsoft Windows 2003 Server, který vyniká bezpečností a obsahuje v sobě důležité komponenty pro provoz regionálního knihovního systému. Kromě Internet information serveru (IIS) ve verzi 6.0 obsahuje i Windows Terminal server, který po nákupu balíčku klientských licencí (CAL) dovoluje provozování a obsluhování aplikací na vzdálených počítačích – stanicích. Pro nákup tohoto software knihovny mohou použít nabídku Microsoft SELECT, kterou již několik let zajišťuje Ministerstvo kultury ČR.

Protože se stále setkáváme s případy, kdy knihovna platí za software Microsoft běžné koncové ceny svým dodavatelům techniky, dovolují si upozornit, že i ceny tzv. OEM verzí Microsoft produktů jsou většinou několikanásobně dražší než jejich nákup v rámci programu Microsoft SELECT.

Jeden příklad na závěr: produkt Microsoft Windows 2003 server + 5 licencí CAL na pracovní stanice v rámci LAN + 5 licencí terminálového přístupu (terminal CAL) dohromady včetně DPH lze v rámci MS SELECT získat za necelých 10.000 Kč. Na rozdíl od běžné ceny, která může dosáhnout až kolem 35.000 Kč.

IX. Technické zázemí – odlišný knihovní systém

Zde se zmiňujeme o interakci nasazení regionálního knihovního systému v rámci stávajícího knihovního systému provozovaného lokálně pro potřeby jedné knihovny. Regionální knihovní systém může být podle nás úspěšně provozován i v heterogenním prostředí pokud provozovatel – knihovna akceptuje pouze dvě následující skutečnosti. Z libovolného lokálního systému, který provozuje pro svoji potřebu, zajistí pravidelný export nových titulů dokumentů tak, aby mohli být importovány do regionálního knihovního systému CLAVIUS REKS. Kromě svého lokálního WWW katalogu bude knihovna provozovat druhý WWW katalog regionálního knihovního systému obsahujícího ONLINE informace o existenci a výpůjčenosti exemplářů na všech zúčastněných knihovnách. Oba dva požadavky jsou v dnešní době snadno realizovatelné a nebude problém je splňovat i v budoucnosti.

X. Popis regionálního knihovního systému CLAVIUS REKS

Regionální knihovní systém CLAVIUS REKS je produkt vycházející z knihovního systému CLAVIUS. Obsahuje řadu nových vlastností, ale tou nejpodstatnější je plná podpora práce více knihoven v jedné společné databázi tak, aby byla zachována relativní nezávislost a samostatnost jednotlivých knihoven v rámci systému. Zároveň však vzniká společná báze dokumentů jako základ regionálního souborného katalogu a možnost kooperace při katalogizaci neboť se sdílí bibliografické záznamy v rámci systému kterékoli knihovně.

Pro přístup k datům v regionální databázi jsou připraveny dvě varianty podle nároků a schopností uživatele:

1. Varianta plnohodnotná
uživatel používá vzdáleně plně funkční rozhraní všech dostupných modulů knihovního systému CLAVIUS REKS.
2. Varianta zjednodušená
Uživatel používá vzdáleně jednoduché, základní rozhraní umožňu-

jící mu provádět základní sadu operací prováděnou v malé knihovně.

Obě varianty je možné kombinovat podle potřeby a reagovat tak na nastalé situace. Databáze regionálního knihovního systému CLAVIUS REKS umožňuje dva druhy pohledů na data. Jeden je pohled konkrétní knihovnice zúčastněné knihovny, která většinou potřebuje pracovat pouze se svými svazky, čtenáři, výpůjčkami, atd. a data ostatních knihoven jsou v této situaci víceméně nežádoucí. A druhý pohled globální, který naopak integruje data všech knihoven a zajišťuje přehled v oblasti celého regionu. Zde se jedná kromě již zmíněného souborného katalogu regionu například i o společnou databázi regionálních osobností, dále pak přehledy a statistiky. Rovněž půjčování výměnných souborů z budovaných regionálních fondů tento nový pohled značně zjednoduší. Na úrovni správce regionálního knihovního systému lze velice jemně oba dva principy nastavovat díky propracované hierarchii oprávnění.

XI. Hlavní výhody a nevýhody regionálního knihovního systému

Výhody:

- + jednoduchost pro obsluhu, obsahuje volitelně pouze základní často používané funkce
- + bezpečnost dat - všechna data jsou na centrálním serveru (centrální zálohování dat)
- + možnost jedné průkazky v celém regionu resp. v místní knihovně a v regionální knihovně
- + zápis změn čtenáře na jednom místě a promítnutí na ostatní místa
- + automatický vznik regionálního katalogu všech typů dokumentů (i regionální osobnosti)
- + podstatné ulehčení realizace půjčování výměnných souborů a provádění revizí fondů
- + unifikace katalogizačních záznamů v rámci regionu (záznam vytváří regionální centrum)
- + celkově dlouhodobě nižší náklady na provoz REKS (centrální správa a údržba systému)
- + nižší HW náklady na stanici, v základní variantě stačí v provozu IE 5.5 a vyšší.
- + možnost vzdálené technické a uživatelské pomoci účastnické knihovně

Nevýhody:

- závislost na okolí (dříve pouze dodávka elektřiny a popřípadě servis PC)

nyní kromě původních ještě Internet, služby regionálního datového centra

- data nejsou u nás, ale někde u někoho jiného (filozofický problém myšlení lidí)
- závislost na komunikační infrastruktuře (nejde Internet nejde knihovna!)
- nutnost zabezpečeného provozu aplikace kvůli přenosu osobních dat

XII. Závěr

Chápeme realizaci této myšlenky jako další zásadní krok v automatizaci českých veřejných knihoven. Doufáme, že znamená průlom v automatizaci větších neprofesionálních knihoven a představuje předstupeň k přechodu na regionální systém u malých profesionálních knihoven.

Přípravná fáze pro realizaci řešení začala na sklonku minulého roku a v současnosti se začínají realizovat dva pilotní projekty. Základním cílem je ověřit prvotní řešení v praxi do konce letošního roku. Na tomto základě pak oslovit další potencionální zájemce o provoz regionálního knihovního systému.

Literatura:

- 1) Žabička, Petr – Gec, Tomáš. Jak dál v automatizaci malých knihoven : úvahy o možnostech a mezích rozvoje. -- Knihovny v pavučině spolupráce, Jindřichův Hradec 24.–26. června 2004. -- Dostupný na World Wide Web: <http://skip.nkp.cz/valHro800/prez/Zabicka-Gec.pdf>

OD KURZŮ INTERNETU PO TESTOVÁNÍ ECDL

Jaroslava Zieglerová, Krajská knihovna Karlovy Vary

Vzdělávací centrum Krajské knihovny Karlovy Vary prošlo od roku 2001 velkými změnami. Na počátku bylo již v zmíněném roce jeho vybudování v rámci projektů VISK.

Prvním a zásadním posláním tohoto centra bylo a je školení knihovníků v Karlovarském kraji a to hlavně v oblasti počítačové gramotnosti.

Vzdělávací centrum má strategickou polohu v Karlových Varech, sídlí v městské části Horní Drahovice, je součástí Studijního oddělení a je přímo v pronajatých prostorách budovy Střední pedagogické školy. Nedaleko se nachází První české gymnázium, dále domov mládeže pro studenty všech středních škol v Karlových Varech. Kumulace mladých lidí, studentů a lidí bydlících na okolním sídlišti je obrovská. Všechny tyto faktory byly a jsou velkým plus pro další budoucnost tohoto centra.

Prvními kroky školení veřejnosti byly pořádané akce v rámci BMI – jako práce s Internetem, vyhledávání v on-line katalozích, práce s plnotextovými databázemi. Avšak "kámen úrazu" byl právě v základní počítačové gramotnosti. Netřeba zdůrazňovat, že dnes již neschopnost práce na počítači je v řadě povolání skoro stejná, jako neschopnost číst a psát. To, že existují uživatelé, kteří jsou schopni používat CD mechaniku jen jako stojánek na kafe, není nutné zdůrazňovat. Nedávný průzkum agentury TNS Factum ale ukázal, že situace je ve skutečnosti ještě horší.

Pouze 27% ekonomicky aktivní populace má potřebné znalosti práce na PC (lidé starší 15ti let s vyloučením důchodců, studentů a učňů).

O dost větší překvapení ale je, že tyto znalosti má jen 55% absolventů vysokých škol (označováni jako počítačově nejgramotnější).

Ti, co ukončili vzdělání po střední, nebo základní škole, jsou na tom se znalostmi oproti vysokoškolákům podstatně hůř. Práci s PC z nich ovládá asi třetina. Jisté je, že oproti jiným vyspělým státům jsme v tomto ohledu značně pozadu a máme co dohánět. Není totiž pochyb o tom, že práci s počítačem se už dnes prakticky nelze vyhnout a za pár let už bude počítačová negramotnost velký handicap. V prostředí, kdy na jedné straně roste nezaměstnanost a na straně druhé mají podniky často potíže najít kvalitní zaměstnance, si stále více lidí uvědomuje, že další vzdělávání je jedinou cestou, jak v tržní ekonomice uspět. V cestě k lepšímu uplatnění je první

podmínkou počítačová gramotnost. Tento požadavek se dnes stále více objevuje i u dělnických profesí.

Co je vlastně počítačová gramotnost? Je to nový pojem. Spousta lidí si plete výuku počítačové gramotnosti s výukou programování. Velmi laicky řečeno, jde o schopnost uživatelsky využívat informačních a komunikačních technologií bez toho, že musím vědět a znát, jak to v počítačích a „drátech“ probíhá. Počítačově gramotný člověk je schopen pracovat s nejčastěji využívaným programovým vybavením, je schopen využívat služeb a možností, které mu tyto technologie nabízejí, a ví k čemu a jak je může efektivně využít. Počítačová gramotnost je potom pouze jedním z předpokladů či podmínek dobré informační gramotnosti.

Nejen počítačová gramotnost, ale všechny ostatní dovednosti musí mít určitá kritéria, hranice, pravidla, kdy už člověk může být označen za gramotného a kdy ne. Ve vzdělání jsou to například jednotlivé stupně škol od základní školy po vysokoškolské vzdělání. U jazyků jsou to státní nebo mezinárodní jazykové zkoušky a certifikáty. U počítačové gramotnosti jsou to programy stanovené Státní informační politikou toho daného státu a potom mezinárodní zkoušky. Pokud člověk splní tato odborně stanovená a schválená kritéria, je označen za gramotného v té určité oblasti.

Ze zkušeností, které jsme získávali ze školení knihovníků v rámci VIS-Ku 2, kde koncept výuky byl veden dle sylabu ECDL (European Computer Driving Licence) a kde výuka byla vedena systematicky a do hloubky a z „negramotných“ knihovníků se stávali plnohodnotní uživatelé PC, které nic nezaskočí, jsme začali rozvíjet koncept pro školení veřejnosti právě v duchu ECDL.

Je podstatné a dobré též zmínit Národní program počítačové gramotnosti, který je zaměřen na nejširší vrstvu obyvatelstva. V tomto projektu je koncept výuky veden k tomu, aby se v co „nejkratším“ čase naučilo co nejvíce uchazečů základní práci s PC. Tento koncept není veden tak do „hloubky“ jako koncept ECDL, ale absolventi těchto kurzů jsou schopni základní práce na počítači.

S postupující dobou a hlavně s přicházejícím datem vstupu ČR do Evropské unie jsme chtěli, aby jak veřejnost, tak i knihovníci, kteří absolvují kurzy práce na PC, Internetu v rámci ECDL, tak aby jejich snaha byla také završena platným dokladem – certifikátem, který bude uznáván jak celoevropsky, tak mezinárodně – certifikátem ECDL.

Prvními kroky byla akreditace učebny, softwaru, později akreditace testovacího střediska ECDL. Naši dva pracovníci úspěšně složili náročné zkoušky pro akreditaci testerů ECDL. Tím se karlovarská knihovna stala

jedinou knihovnou v ČR, která je akreditovaným střediskem pro testování ECDL.

Samotné testování a školení veřejnosti dle konceptu ECDL začalo v září 2003. Certifikáty ECDL získalo 27 uchazečů. Raritou zde byl 11ti letý žák základní školy, který byl historicky nejmladším uchazečem o ECDL testování v České republice.

A co je ECDL ?

ECDL (European Computer Driving Licence) je mezinárodně uznávaná, objektivní, standardizovaná metoda pro ověření počítačové gramotnosti.

Projekt ECDL (v mimoevropských zemích označován jako ICDL) vznikl v západní Evropě jako reakce na problémy spojené s prudkým rozvojem informačních technologií. Bylo třeba definovat pojem počítačová gramotnost a stanovit objektivní minimum znalostí, které člověk potřebuje, aby mohl informační technologie, zejména výpočetní techniku a její programové vybavení, efektivně využívat. Úspěšní absolventi ECDL testování získají doklad o dosažení mezinárodně uznávané kvalifikace pro práci s počítačem – ECDL Certifikát, který je v rámci států Evropské unie doporučen a používán jako standard základní počítačové vzdělanosti. Tento certifikát deklaruje, že jeho držitel úspěšně absolvoval mezinárodní testy a aktivně zvládá základní praktické dovednosti pro všestrannou a efektivní práci s počítačem. Je určen pro běžné uživatele, u kterých se nepředpokládá předchozí hlubší vzdělání ani znalosti z oblasti počítačové techniky.

Sylabus ECDL

Úroveň znalostí a dovedností pro práci s počítačem je definována v ECDL Sylabu a je rozvržena do sedmi základních testovacích modulů, z nichž každý lze splnit samostatně. Test z prvního modulu je teoretický, ostatní jsou praktické. Po úspěšném absolvování testů z libovolných 4 modulů může uchazeč získat Osvědčení ECDL Start, ale ECDL Certifikát získává jen ten, kdo úspěšně složí testy ze všech 7 následujících modulů:

Modul 1 – Základy informačních technologií – tento modul zahrnuje pojmy z oblasti výpočetní techniky, základní obsluhu počítače, popis počítače (rozdíl hardware, software), uchovávání dat, paměť. Základy technického vybavení, přínos a význam práce s počítačem, zdraví a bezpečnost, právní problémy související s počítačem (ochrana programů proti zcizení), počítačové viry.

Modul 2 – Používání PC a správa souborů (prostředí WINDOWS) – tento modul obsahuje výuku využití počítače a správu souborů, tvorbu adresářové struktury a její filozofie, kopírování souborů, nastavení uživatelského prostředí na počítači

Modul 3 – Textový editor Word – práce s textem, tj. formátování písma, odstavců a dokumentu, vlastní úprava textu a pravidla související, možnosti tiskových výstupů a vlastní tisk dokumentů.

Modul 4 – Tabulkový kalkulátor Excel – filozofie práce s tabulkovým programem, formátování buňky a tabulky, práce v tabulce – vkládání vzorců a funkcí, tvorba grafů a databází, možnosti tiskových výstupů a vlastní tisk tabulek.

Modul 5 – Databáze (Access) – filozofie práce s databází, vytvoření seznamu, definice číselných a textových polí, výběr položek a jejich zpracování, ukládání dat.

Modul 6 – Grafické možnosti PC a způsoby a možnosti elektronické prezentace (PowerPoint) - grafické možnosti kreslicích programů a jejich použití, vkládání grafických objektů do jiných dokumentů, tvorba elektronické prezentace pomocí počítače, možnosti použití připravených grafických objektů (organizační grafy)

Modul 7 – Služby informační sítě – filozofie práce v síťovém prostředí – klady a zápory, možnosti práce v síti (sdílení informací, bezpečnost), elektronická pošta (způsob využívání), Internet a intranet – filozofie tohoto fenoménu, vyhledávání informací a jejich zpracování

Začátky samotného testování nebyly a nejsou lehké. Testování je náročné nejen pro uchazeče, ale je náročné i po stránce administrativní a organizační. Jsou dána přísná pravidla a procedury, které je nutno bezpodmínečně dodržet pro právoplatnost testování.

A co říci na závěr? V dnešním světě rychlého vývoje informačních a komunikačních technologií je těžké udržet krok. Avšak seznamování se s novými technologiemi a schopnost a chtění s nimi pracovat může přinést velké obohacení jak pro profesní, tak i pro osobní život.

BIBLIOGRAFICKÉ CITACE SNADNO A RYCHLE PROSTŘEDNICTVÍM INTERNETU

Martin Krčál, DiS.

Úvod

Při psaní odborných textů se často setkáváme s problémem, jak správně citovat použitou literaturu. K tomuto účelu slouží normy ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2, které jsou však poměrně složité a jejich výkladů dnes existuje hned několik. Asi nejvíce se s tvorbou bibliografických citací potýkají studenti středních a vysokých škol. Většinou neznají příslušné normy, ale využívají názorných příkladů, které jsou uvedeny na internetu. Bohužel ne vždy je interpretují správně v souladu s normami. Potíže dělá zejména interpunkce a správné řazení dat do záznamu. Tyto operace lze zautomatizovat pomocí počítače. To byl jeden z hlavních důvodů vytvoření internetového projektu Bibliografické citace.

Stručná historie projektu

Základy systému byly položeny na podzim 2003. Tehdy vznikly první dva moduly (Monografie a WWW stránky) jako školní projekt v rámci studia oboru Vědecké informace a knihovnictví na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Na projektu od počátku spolupracuji s kolegyní Blankou Farkašovou z Ústřední knihovny Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, která provedla analýzu norem ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2, rozbor jednotlivých druhů bibliografických citací a připravila náповědu. Mým úkolem bylo aplikaci naprogramovat a vytvořit doprovodné animace. Při tvorbě jsem využil programovací jazyk PHP, databázi MySQL pro ukládání záznamů k pozdějšímu využití a technologii JavaScript pro ověřování platnosti dat zadaných do formuláře. Po kladných ohlasech některých kolegů a přátel jsme se rozhodli ve vývoji pokračovat. V současné době má Generátor již sedm modulů. V první fázi jsme se zaměřili na tištěné dokumenty (výjimku tvoří pouze modul WWW stránky). Do budoucna bychom rádi pokryli také oblast elektronických zdrojů.

Popis projektu

Projekt Bibliografické citace je v době psaní tohoto příspěvku dostupný na internetové adrese <http://www.ceskepatky.info/Citace>. V nejbližších

dnech by měl být přesunut na doménu druhého řádu <http://www.citace.com>. Stěžejní částí je samotná aplikace, která generuje bibliografické citace v souladu s normami ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2. Na vstupní straně naleznete aktuální seznam dostupných modulů. K dnešnímu dni jsou k dispozici následující:

- Monografie - generuje citace monografií (knihy, vícesvazková díla)
- Akademické práce - generuje citace diplomových, bakalářských, dizertačních, rigorózních a dalších akademických prací
- Příspěvky ve sborníku - generuje citace jednotlivých příspěvků ve sborníku
- Novinové články - generuje citace článků v novinách
- Ostatní články - generuje citace všech dalších článků mimo novinových
- Seriály - generuje citace časopisů a novin jako celku
- WWW stránky - generuje citace webových stránek jako celku

Poté, co si vyberete konkrétní modul, objeví se formulář, který obsahuje bílá (nepovinná) a růžová (povinná) pole pro zadání vstupních dat. Pokud některé růžové pole nevyplníte, aplikace zobrazí chybu. Pro případ, že si nevíte s některým polem rady, jsou všechna opatřena nápovědou. Teprve po vyplnění všech povinných údajů systém vygeneruje bibliografickou citaci. Nyní již stačí označit vygenerovaný záznam, uložit ho do schránky (CTRL+C) a vložit do svého dokumentu (CTRL+V). Speciální funkcí Generátoru je ukládání záznamů do databáze. Docílíte toho tak, že před samotným odesláním formuláře zatrhnete poslední pole "Chcete uložit záznam databáze pro pozdější využití?". Záznam se vloží do MySQL databáze a lze jej kdykoliv vyhledat prostřednictvím interního vyhledávače.

Mimoto obsahují stránky projektu teoretickou část, která se zabývá otázkami citování dokumentů. Uživatel se tak dozví, proč se cituje, co je to citační etika, jaké jsou nejčastější chyby v citacích, nalezne zde informace o citačních normách a k dispozici jsou mu i animace, které mají za úkol naučit začátečníky kde hledat data pro citace.

Velmi důležitou částí projektu je Diskuzní fórum sloužící ke sdílení informací o citacích mezi uživateli a samozřejmě ke komunikaci s tvůrci.

Práce s Generátorem

Jako ukázkou práce s Generátorem jsem si vybral knihu *Informace, komunikace a myšlení* od Jiřího Cejčka. Vzhledem k tomu, že jde o monografii, klikneme na ikonu stejnojmenného modulu na vstupní straně projektu. Zobrazí se formulář. Nejprve zvolíme jazyk dokumentu. Kniha je napsána v češtině, proto z rozbalovacího menu vybereme položku český titul. Tato

volba ovlivní některé položky formuláře (např. Druh vydání) a také výslednou citaci. Pokud se rozhodnete v průběhu vyplňování formuláře tuto položku změnit, musíte v prohlížeči stisknout tlačítko Obnovit stránku, čímž ale ztratíte veškerá již vyplněná data! Doporučuji proto zvolit jazyk titulu jako první. Ostatní položky již můžete vyplňovat v libovolném pořadí. Nyní tedy přistupme k autorovi. Z další rozbalovací nabídky vybereme počet autorů. V našem případě je jediný autor, proto zvolíme položku jeden autor. Automaticky se zobrazí pole pro zapsání příjmení a jména. Do příjmení vložíme Cejpek, do jména Jiří. Obě pole jsou povinná. Pokud některé nevyplníte, systém vás po odeslání formuláře na tuto skutečnost upozorní varováním ve formě červeného textu a citaci nevygeneruje. Stejně je to i u všech ostatních povinných polí. Nyní pokračujeme názvem a podnázvem. My vyplníme název Informace, komunikace a myšlení. Do podnázvu uvedeme Úvod do informační vědy. Poté pokračujeme zadáním sekundárních údajů. Tato pole jsou nepovinná a záleží na nás, zda je uvedeme nebo ne. Můžeme tedy vyplnit editora, překladatele, ilustrátora, redaktora atd. Sekundární údaje se uvádějí vždy v takové podobě, v jaké jsou uvedeny v knize. Proto tyto položky nelze dostatečně zautomatizovat. Pokud je tedy v knize uvedeno ilustroval Jan Burian, musíme do pole ilustrátor vložit text ve stejné podobě. V našem příkladu není uvedena žádná sekundárně odpovědná osoba, proto tato pole nevyplníme a přejdeme k údajům o vydání. Vydání je numerické pole, musíme tedy zadat pouze číslo bez tečky. Tu si systém automaticky doplní sám. Z rozbalovacího menu pak lze zvolit o jaký druh vydání jde. Tato nabídka se mění v závislosti na výše vybraném jazyce titulu. Pokud by druh vydání uvedený v knize nekorespondoval s položkami v menu, zvolíme jiné a do pole, které se objeví přepíšeme druh vydání z knihy. V našem ukázkovém příkladu jde o první vydání, do pole vydání proto zapíšeme číslo 1, v druhu vydání necháme přednastavené bez upřesnění. Další skupinou údajů jsou nakladatelské údaje. Zde uvádíme místo a nakladatelství v prvním pádě. Problémy mohou nastat u roku vydání. Ne vždy je totiž uveden. Pak většinou přebíráme rok z copyrightu, data vtištění nebo z jiných zdrojů. V takovém případě se citace doplňuje o speciální znaky jako otazník, hranaté závorky apod. Generátor však vše provede automaticky na základě výběru správného formátu data v rozbalovacím menu. Pak již jen stačí zadat do pole, které se objeví, rok dle instrukcí. Vraťme se opět k našemu ukázkovému příkladu. Kniha vyšla v nakladatelství Karolinum v Praze v roce 1998. Do místa tedy zadáme Praha, do nakladatelství Karolinum, z nabídky rok vybereme položku znáte přesné datum a poté zapíšeme rok 1998. Nyní pokračujeme údaji o fyzickém popisu. Některé knihy mohou být vícesvazkové, což se promítne do struktury bibliografické citace. Musíme proto nejprve vybrat počet svazků a následně zadat

počet stran každého svazku zvlášť. Zapisujeme pouze počet stran bez zkratky s., tu systém automaticky doplňuje. V případě dvojího stránkování oddělujeme jednotlivé údaje od sebe čárkou. Zadat můžeme také přílohy (např. mapa, CD-ROM, aj.). V našem případě jde o jednosvazkové dílo, které má 179 s., proto zvolíme 1 svazek a do počtu stran zapíšeme 179. Pokud je kniha součástí nějaké edice, zapíšeme ji do stejnojmenného pole. Následně se otevře pole subedice a číslo svazku. V našem modelovém příkladu není žádná edice uvedena, proto přejdeme k vyplňování dalších údajů, jimiž jsou poznámky. Sem uvedeme vše, co je důležité pro popis monografie a nelze to uvést v jiné části citace. Zapisujeme bez tečky na konci. Tu si systém automaticky doplní. Ani zde nemáme co doplnit, proto můžeme postoupit k poslednímu poli popisu. Tím je ISBN (International Standard Book Number). Toto pole není v systému povinné z toho důvodu, že ve starších knihách vydaných před rokem 1989 není toto číslo uvedeno. Pokud se v knize ISBN vyskytuje, musí se uvést! Zadáváme pouze číslo a pomlčky bez označení ISBN, které si opět doplní systém sám. My tedy do tohoto pole zapíšeme 80-7184-767-4. Na závěr ještě můžeme určit, zda se má citace uložit do databáze zatrhnutím políčky ANO na otázku Chcete uložit záznam do databáze pro pozdější využití? Poté odešleme údaje ke zpracování kliknutím na tlačítko Generovat. Pokud byly správně vyplněny všechny povinné údaje, objeví se nová stránka s vygenerovanou bibliografickou citací. V opačném případě se u špatně vyplněných nebo prázdných povinných polí objeví červený text s popisem chyby a řešením problému. Pokud si ani nyní nejste jisti, klikněte na ikonu otazníku, která je uvedena u většiny polí a přečtete si zobrazenou nápovědu. Jestliže jste začátečníci a nevíte, co do kterého pole zapsat, doporučujeme při vyplňování používat nápovědu, případně si prohlédnout animace, na nichž je názorně ukázáno, kde hledat údaje pro citace. Vygenerovanou citaci můžete jednoduše označit, uložit do schránky a následně vložit do vlastního dokumentu.

Závěr

Původní myšlenkou projektu bylo vytvoření aplikace, která by automaticky generovala bibliografické citace. Postupně jsme však náš cíl upravili a mimo vlastní Generátor nabízíme svým uživatelům informace o tom, jak citace sami vytvářet, snažíme se vysvětlit základní pojmy, postupy a v neposlední řadě stránky obohacujeme o výukové animace. Doufáme, že jim tím usnadníme nejen tvorbu citací, ale také orientaci v této poměrně složité problematice. Generátor je primárně určen studentům a vědeckým pracovníkům. Své uplatnění však může nalézt také ve studovnách a referenčních odděleních knihoven. Na závěr svého příspěvku bych rád poděkoval PhDr. Bratkové z Ústavu informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty

Univerzity Karlovy v Praze, která nám významně pomáhá při optimalizaci Generátoru pro normy ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2.

The image shows a web-based citation generator interface titled "Generátor citací 1.0". The interface is divided into several sections, each with a title and a set of input fields. The fields are filled with text, and some are highlighted in pink, indicating they are required or have been filled. The sections are:

- Název publikace:** A field containing "Kniha o...".
- Podoblast:** A dropdown menu with "Věda a technika" selected.
- Podtitulek:** A field containing "Kniha o...".
- Podtitulek 2:** A field containing "Kniha o...".
- Podtitulek 3:** A field containing "Kniha o...".
- Podtitulek 4:** A field containing "Kniha o...".
- Podtitulek 5:** A field containing "Kniha o...".
- Podtitulek 6:** A field containing "Kniha o...".
- Podtitulek 7:** A field containing "Kniha o...".
- Podtitulek 8:** A field containing "Kniha o...".
- Podtitulek 9:** A field containing "Kniha o...".
- Podtitulek 10:** A field containing "Kniha o...".
- Podtitulek 11:** A field containing "Kniha o...".
- Podtitulek 12:** A field containing "Kniha o...".
- Podtitulek 13:** A field containing "Kniha o...".
- Podtitulek 14:** A field containing "Kniha o...".
- Podtitulek 15:** A field containing "Kniha o...".
- Podtitulek 16:** A field containing "Kniha o...".
- Podtitulek 17:** A field containing "Kniha o...".
- Podtitulek 18:** A field containing "Kniha o...".
- Podtitulek 19:** A field containing "Kniha o...".
- Podtitulek 20:** A field containing "Kniha o...".

At the bottom of the form, there are two buttons: "Generace" and "Vizualizace".

Obr. 1: Vyplněný formulář modulu Monografie

SDÍLENÁ KATALOGIZACE Z POHLEDU MANAŽERA

Bohdana Stoklasová, Národní knihovna ČR

Ve svém krátkém úvodu k bloku o sdílené katalogizaci se vrátím ke „kořenům“ projektu CASLIN a budu se snažit o bilanci toho, co se nám za uplynulých třináct let povedlo a co nikoli. Má cesta k „pohledu manažera“ zodpovědného za koordinaci knihovnických procesů v Národní knihovně ČR (NK) a několika celonárodních i mezinárodních projektů a komisí vedoucích od pozice řadového pracovníka oddělení souborných katalogů a meziknihovních služeb přes pozici systémového knihovníka a ředitele katalogizace a národní bibliografie mi snad umožní nahlížet problematiku sdílené katalogizace dostatečně plasticky z různých úhlů.

Ředitelé čtyř hlavních českých a slovenských knihoven se v roce 1991 shodli na svém společném záměru

**POLOŽIT PEVNÉ ZÁKLADY CELOSTÁTNÍ KNIHOVNÍ SÍTĚ
POSKYTUJÍCÍ DOMÁCÍM I ZAHRANIČNÍM UŽIVATELŮM
SNADNÝ, RYCHLÝ A BEZBARIÉROVÝ PŘÍSTUP K INFORMACÍM
ULOŽENÝM V KNIHOVNÁCH A INFORMAČNÍCH STŘEDISCÍCH.**

Myslím, že úroveň plnění tohoto obecného cíle dnes, v roce 2004, vysoce překračuje i ta nejmělejší očekávání, která byla v roce 1991 vtělena do této formulace.

Pokusím se vrátit do doby kolem roku 1991 nejprve v rovině technologické. V té době jsem byla na dvou delších studijních pobytech ve Velké Británii a v USA. Dostala jsem zde poprvé svou vlastní e-mailovou adresu, abych mohla snáze komunikovat s kolegy v NK. V té době zde ale nebylo s kým komunikovat a i naše smělé představy o bezbariérovém přístupu k informacím po síti byly podstatně skromnější než dnešní realita. Ve Velké Británii jsem prvně měla možnost vidět v běžném provozu knihoven integrované knihovnické systémy a pochopit sílu propojení jednotlivých modulů a vazby mezi bibliografickými záznamy a záznamy autorit. Dnes je toto vše i u nás běžné, máme zde integrované systémy nové generace nabízející nesrovnatelně více než systémy z roku 1991. Ve Velké Británii jsem prvně viděla v provozu systém TinLib, který mne nadchnul možností snadné navigace. Dnešním uživatelům skýtá i navigace kvalitativně jiné možnosti. Naviguje se na jiných vrstvách, v širším, dokonce heterogenním prostředí.

Na základě jediného přihlášení jsou z jednoho místa a v uživatelsky příjemném a jednotném prostředí navigováni na základě souvislostí nejen k různým úrovním bibliografických záznamů jedné databáze, ale do různých databází, referátových služeb a primárních dokumentů (nejen k plným textům, ale i k obrazu, zvuku atd.) umístěných v nejrůznějších koutech světa.

Pokud se ale podíváme na cíle stanovené v roce 1991 pro sdílenou katalogizaci, nejen, že zde nedošlo k překročení očekávání, ale dokonce nedošlo ani k naplnění očekávání formulovaných již v roce 1991 celkem konkrétně a jasně:

Sdílená katalogizace

Celostátní knihovní síť bude od počátku budována jako integrovaný kooperační systém založený na sdílené katalogizaci a využití centrálně zpracované národní produkce. Síť bude mít dvě národní centra (Národní knihovnu v Praze a Slovenskou Národní knihovnu), což odráží geografickou a administrativní strukturu ČSFR. Každé centrum plní dva hlavní úkoly:

- **zabezpečí bibliografické zpracování své národní produkce**
- **postupně se v něm vytváří souborný katalog všech participujících institucí**

Po rozdělení státu v roce 1993 bylo samozřejmě nereálné vybudovat celostátní knihovní síť a některé vazby se logicky rozvolnily s ohledem na odlišné modely financování a národní priority. V rámci Jednotné informační brány se podařilo realizovat česko-slovenský souborný katalog v rovině virtuální.

V Česku se podařilo velmi dobře naplnit cíl

- **centrum zabezpečí bibliografické zpracování své národní produkce**
- Zpracování běžné národní produkce probíhá na úrovni srovnatelné s vyspělým světem, retrospektivní konverze záznamů české knižní produkce celého 20. století patří k mezinárodně vysoce ceněným projektům a základna pro přebírání záznamů národní produkce je bohatá. Domácí subjekty přebírají tyto záznamy dnes již běžně prostřednictvím Souborného katalogu ČR, Jednotné informační brány nebo přímo z databáze NK, případně z CD-ROM (zejména při retrospektivní konverzi katalogů), zahraniční subjekty prostřednictvím největšího světového souborného katalogu WorldCat (paradoxem je, že záznamy české knižní produkce začaly přebírat zahraniční knihovny dříve než knihovny české).

Se značnými problémy a velkým zpožděním je realizován druhý cíl

- **postupně se v něm vytváří souborný katalog všech participujících institucí.**

Troufám si dokonce vyslovit domněnku, že vzhledem k tomu, že původní idea souborného katalogu předpokládala společnou a primární katalogizaci do centrální báze, tento cíl nebude v plné míře v Česku naplněn nikdy. V poměrně blízké době bude zřejmě naplněn v modifikované podobě.

- **Postupně se v něm vytváří souborný katalog všech participujících institucí s tím, že do centrální báze přispívají online vybrané knihovny schopné splnit přísnější podmínky standardizace. Výsledné záznamy jsou k dispozici ke stažení všem participujícím institucím.**

Naopak slovenská strana aspiruje na online katalogizaci všech participujících institucí do centrální báze, čili na realizaci původně vytčeného cíle v nezměněné podobě. Porovnání výsledků obou cest za několik let bude nepochybně zajímavé.

Termín sdílená katalogizace je chápán a vykládán různě. V širším slova smyslu jde o **jakékoli sdílení práce katalogizátorů**, čili i pouhé přebírání záznamů ať již v online nebo dávkovém režimu, tato varianta má množství podvariant od varianty přebírání z centra přes variantu přímého přebírání z jednotlivých knihoven až po variantu stahování záznamů z pevného nosiče (především CD-ROM s Českou národní bibliografií). V užším slova smyslu jde o **sdílení centrální databáze, jinými slovy o online katalogizaci primárně do centrální báze**. Tato užší varianta má dvě základní podvarianty – u první existují kromě centrální báze ještě lokální báze zúčastněných knihoven, u druhé existuje pouze centrální báze, na které jsou zúčastněné knihovny plně a ve všem závislé. Lokální báze přinášejí výhodu určité autonomie zúčastněných knihoven, při jejich existenci je ale nutné najít mechanismus pro automatickou replikaci změn provedených v centrální bázi doází lokálních. V následujícím textu bude termín sdílená katalogizace používán v užším slova smyslu jako ekvivalent anglického *shared cataloguing*, kde jde skutečně o sdílení společné bibliografické báze a báze autorit, zatímco pro přebírání neboli kopírování záznamů má angličtina výstižný termín *copy cataloguing*. U nás se spíše než kopírování záznamů používá výraz stahování nebo přebírání záznamů.

Pokud jde o **přebírání záznamů z centra**, situace v Česku se v posledních letech výrazně zlepšila. Ke zlepšení nepochybně přispěla (samozřejmě kromě zkvalitnění připojení knihoven k síti) vyšší spolehlivost Souborného katalogu ČR, jeho větší objem i aktuálnost a implementace protokolu Z39.50. Další možnosti pro přebírání záznamů z jiných zdrojů (nejen z domácích, ale i ze zahraničních knihoven, včetně možnosti konverze) nabízí Jednotná informační brána. Rozvíjí se i přímé vzájemné přebírání záznamů mezi jednotlivými knihovnami. Procento originální katalogizace v českých knihovnách je však stále vysoké.

Sdílená katalogizace do celonárodní centrální báze je teprve v počátcích a reálně s ní lze počítat od roku 2005, kdy ji zahájí tři velké české knihovny s právem úplného povinného výtisku: NK, Moravská zemská knihovna a Vědecká knihovna v Olomouci. Zjednodušeně by se mohlo zdát, že tyto tři knihovny čekaly na nástroj pro replikaci změn, kterým je ALEPH Cluster. Tento nástroj je sice nesmírně důležitý, sám o sobě však úspěch sdílené katalogizace nezaručuje. Uvedené knihovny mají za sebou více než rok těsné spolupráce a ladění katalogizační politiky v oblasti bibliografických záznamů a autorit (především jmenných, postupně i věcných). Jednalo se o těžký rok hledání kompromisů na obou stranách. Bez jejich nalezení bychom dnes nebyli připraveni na sdílenou katalogizaci. V oblasti ladění katalogizační politiky jsme společně velmi pokročili. Přesto víme, že nás ještě čeká množství problémů a nelehkých rozhodnutí v rovině organizační. V příštím roce vydají na základě praktických zkušeností NK, MZK a VKOL zprávu o tom, jaké jsou podmínky a předpoklady sdílené katalogizace v rovině technické, bibliograficko-autoritní i organizační. V rovině technické se bude jednat především o specifikaci parametrů nástroje pro replikaci změn, který budou muset vyvinout jak centrum, tak dodavatelé systémů těch knihoven, které se postupně budou chtít do sdílené katalogizace zapojit. Předběžné analýzy naznačují, že tento nástroj by mohl být založen na protokolu OAI-PMH, což značně usnadní jeho implementaci. V rovině bibliografického popisu i práce s autoritami bude stanoveno určité minimum, které budou muset účastníci sdílené katalogizace dodržet. Již dnes je jasné, že laťka bude podstatně výše než minimum stanovené pro současné převážně dávkové přispívání do Souborného katalogu ČR. Důsledné využívání záznamů autorit jakož i primární katalogizace do centrální báze budou samozřejmostí. Již dnes víme, že nejvíce úskalí nás čeká v rovině organizační. Své pozitivní i negativní zkušenosti popíšeme a věříme, že tímto vznikne cenný nástroj, na jehož základě se budou moci ostatní knihovny rozhodnout, pro které z nich bude sdílená katalogizace schůdná a výhodná. Princip výhodnosti při volbě modelu zapojení do souborného katalogu totiž platí univerzálně a mezinárodně. Řada menších knihoven se nepochybně rozhodne, že sdílená katalogizace pro ně není schůdná a výhodná a zůstanou pouze u přebírání záznamů v případné kombinaci s dávkovým přispíváním do Souborného katalogu ČR. Toto je zřejmě realistická prognóza vývoje sdílené katalogizace v Česku. Otevřenou otázkou zůstává počet knihoven, pro které bude sdílená katalogizace do celonárodní centrální báze po zvážení všech pro a proti skutečně schůdná a výhodná a časové parametry jejich připojování. Další otázkou je perspektiva center už existujících vedle centra celonárodního a případný možný vznik dalších center a mechanismus jejich optimální koexistence a spolupráce.

Po přečtení uvedeného textu by se mohlo zdát, že původně stanovený cíl – společná katalogizace do centrální báze - byl stanoven chybně a jeho splnění není reálné. **S odstupem třinácti let je třeba konstatovat, že i když splnění cíle sdílené katalogizace v jeho původní podobě dnes v Česku zřejmě není reálné, nemohl být stanoven z hlediska dlouhodobé perspektivy lépe.** Vidina centrální báze vedla většinu českých knihoven od počátku 90. let k poměrně důslednému respektování standardů. Díky němu probíhají všechny konverze poměrně hladce s maximálním možným využitím nástrojů vytvořených v centru a implementace protokolu Z39.50 i paralelní prohledávání a virtuální propojování zdrojů probíhají u nás (na rozdíl od zahraničí) naprosto hladce. **V roce 1991 tak byly především díky myšlence sdílené katalogizace do centrální databáze položeny skutečně pevné základy celostátní knihovní sítě poskytující domácím i zahraničním uživatelům snadný, rychlý a bezbariérový přístup k informacím uloženým [nejen] v knihovnách a informačních střediscích [kdekoli na světě]. Byly položeny kvalitní základy pro pevné i virtuální modely spolupráce a služeb, které jsme mohli v roce 1991 s těži předvídat.** Na těchto základech se nám dnes v roce 2004 velmi dobře staví a chápeme je jako samozřejmost. Většinou až naše výjezdy do zahraničí nebo zahraniční návštěvy přijíždějící k nám připomenou, že základy položené projektem CASLIN v roce 1991 jsou něčím zcela mimořádným a doma nedoceneným.

MOŽNOSTI STAHOVÁNÍ ZÁZNAMŮ ČESKÝCH KNIHOVEN A PERSPEKTIVY SDÍLENÉ KATALOGIZACE V RÁMCI SOUBORNÉHO KATALOGU ČR A ZKUŠENOSTI SE STAHOVÁNÍM ZÁZNAMŮ V ČESKÝCH KNIHOVNÁCH

Eva Svobodová, Národní knihovna ČR v Praze

Zuzana Hájková, Jihočeská vědecká knihovna v Č. Budějovicích

(Poznámka na úvod : Cílem článku je nejen informovat o současném stavu a nabídce SK ČR v souvislosti se sdílením záznamů , ale i informovat o konkrétních zkušenostech s využíváním SK ČR v jedné ze spolupracujících knihoven – v Jihočeské vědecké knihovně v Českých Budějovicích - v textu jsou informace o zkušenostech z JVK odlišeny kurzívou.)

Vývoj SK ČR

Provoz CASLIN - Souborného katalogu ČR (dále jen SK ČR) byl zahájen v lednu v roce 1996. Na počátku se na jeho budování podílelo 14 knihoven a obsahoval pouze záznamy zahraničních monografií, navíc tehdy byl jen soubornou databází, deduplikační programy se teprve vyvíjely. Počet záznamů v roce 1996 přesahoval jen o málo 40.000 záznamů. Zprovoznění katalogu předcházelo v roce 1995 testování – účastnilo se ho 8 knihoven, počet záznamů byl cca 25.000 a základem báze se stalo přes 8000 bibliografických záznamů materiálů z konferencí, které byly vytvořeny pro potřeby odd. MVS NK ČR v systému ISIS. Pracovníci oddělení při testování zúročili bohaté zkušenosti s budováním lístkového souborného katalogu CEZL.

Záznamy českých monografií začaly do SK ČR přibývat v roce 1997. V provozu již byly externí deduplikační programy, SK ČR byl nejen přístupován (jako v předcházejícím období) ale i budován v systému Aleph 300. Na jeho budování spolupracovalo 19 knihoven a na konci roku dosáhl počet záznamů 103.000.

Důležitým mezníkem pro vývoj SK ČR byl rok 2000. Od roku 2000 byl SK ČR rutinně provozován pod systémem CUBUS. Používané aplikace byly dále zdokonalovány a rozšiřovány. Do SK ČR byly kromě zázna-

mů monografií přijímány i záznamy speciálních druhů dokumentů, uživatelé měli k dispozici anglickou verzi katalogu, možnost objednávání MVS přímo v prostředí SK ČR, přebírání záznamů ve všech podporovaných formátech dat a dodavatelé záznamů měli možnost okamžité kontroly o průběhu importů dat do SK ČR. Počet záznamů vzrostl na 640.000 a počet spolupracujících knihoven na 42.

V roce 2002 se vedení Národní knihovny ČR rozhodlo pro zajištění dalšího rozvoje funkcí SK ČR využít systém ALEPH 500 v kombinaci s již hotovými nástroji systému CUBUS. Do konce roku 2002 byly upraveny programy pro import a vytvořeny podmínky pro realizaci využití předností obou systémů (byly vytvořeny programy pro každodenní přesuny dat z báze v systému CUBUS do báze v systému ALEPH 500 a naopak). V roce 2003 byl SK ČR pro uživatele zpřístupněn pod systémem ALEPH 500, elektronicky do něho přispívalo 61 knihoven a počet záznamů dosáhl téměř 2.000 000. V roce 2003 došlo také ke spojení SK ČR s bází zahraničních periodik (KZP), která obsahovala záznamy zahraničních periodik a do SK ČR přibyly také záznamy českých periodik. Jednalo se o cca 8000 záznamů z fondu Národní knihovny ČR. V elektronické podobě začaly do SK ČR zasílat záznamy periodik i další knihovny (více viz článek Mgr. Dany Vyorákové).

Na počátku května roku 2004 přispívalo do SK ČR 62 knihoven a uživatelé měli v SK ČR k dispozici celkem 2.190.000 záznamů:

- 2.018.000 záznamů českých a zahraničních monografií
- 68.000 záznamů speciálních druhů dokumentů
- 104.000 záznamů českých a zahraničních periodik

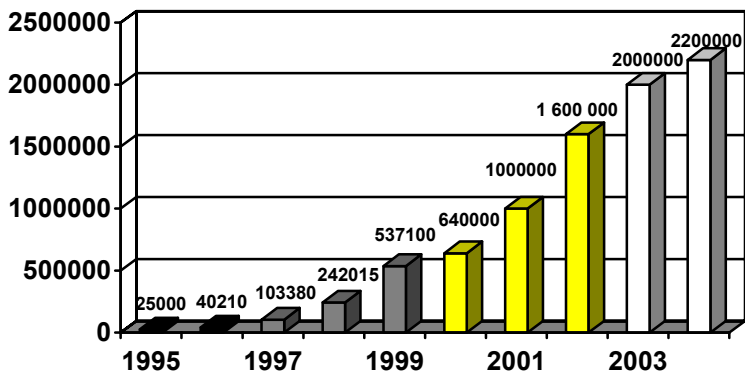
Vývoj spolupráce se SK ČR v Jihočeské vědecké knihovně v podstatě kopíruje vývoj SK ČR jako celku. Spolupráce začala v r. 1995, původně jsme zasílali jen záznamy zahraničních monografií, od r. 1998 pravidelné soubory měsíčních přírůstků z fondu JVK. Následující tabulka ukazuje počet zasláných záznamů do SK ČR.

ROK	POČET ZASLANÝCH ZÁZNAMŮ Z JVK ČB
1996	192
1997	291
1998	7027
1999	9545
2000	9625
2001	10066
2002	14296
2003	16982

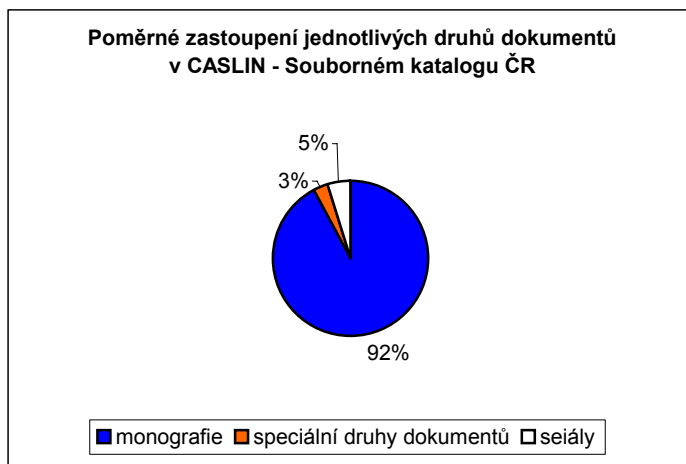
Pro přehlednost uvádíme několik grafů vypovídajících o růstu počtu záznamů v SK ČR.

CASLIN – Souborný katalog ČR

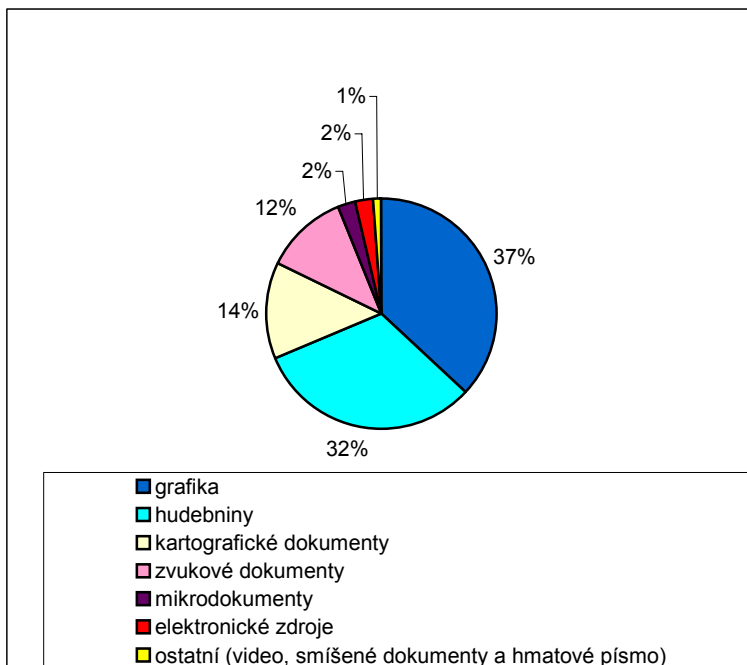
Kvantitativní růst počtu záznamů v letech 1995 – 2004

- příjem pouze zahraničních monografií (neřeší se duplicity)
- příjem zahraničních a českých monografií
- příjem zahraničních a českých monografií a speciálních druhů dokumentů
- příjem zahraničních a českých monografií a periodik a speciálních druhů dokumentů

**Poměrné zastoupení jednotlivých speciálních druhů dokumentů
v CASLIN – Souborném katalogu ČR**

Přehled knihoven spolupracujících na budování báze SK ČR

Národní knihovna ČR a ústřední odborné knihovny	
<u>Národní knihovna ČR, Praha</u>	ABA001
<u>NK ČR - Odbor knihovnictví, Praha</u>	ABA003
<u>NK ČR - Slovanská knihovna, Praha</u>	ABA004
<u>Národní lékařská knihovna, Praha</u>	ABA008
<u>Státní technická knihovna, Praha</u>	ABA013
<u>Ústav zemědělských a potravinářských informací - ÚZLK, Praha</u>	ABA009
<u>Ústav pro informace ve vzdělávání - Státní pedagogická knihovna Komenského, Praha</u>	ABA012
Vědecké knihovny	
<u>Moravská zemská knihovna v Brně - Univerzitní knihovna</u>	BOA001

<u>Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích</u>	CBA001
<u>Studijní a vědecká knihovna, Hradec Králové</u>	HKA001
<u>Středočeská vědecká knihovna, Kladno</u>	KLG001
<u>Krajská vědecká knihovna v Liberci</u>	LIA001
<u>Vědecká knihovna v Olomouci</u>	OLA001
<u>Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě</u>	OSA001
<u>Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje</u>	PNA001
<u>Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem</u>	ULG001
<u>Krajská knihovna, Karlovy Vary</u>	KVG001
Knihovna Akademie věd ČR a ústavy AV ČR	
<u>Knihovna Akademie věd ČR, Praha</u>	ABA007
<u>Knihovna biologických pracoviště AV ČR a Biologické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice</u>	CBB001
<u>Akademie věd ČR - Ústav fyzikální chemie Jaroslava Heyrovského</u>	ABB033
<u>Ústav makromolekulární chemie AV ČR, Praha</u>	ABB040
<u>Ústav informatiky AV ČR, Praha</u>	ABB076
<u>Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha</u>	ABB083
Výzkumné ústavy	
<u>CEFRES - Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách, Praha</u>	ABC163
<u>Český geologický ústav, Praha</u>	ABC023
<u>Státní zdravotní ústav, Praha</u>	ABC004
<u>Výzkumný ústav lesního hospodářství a myslivosti, Praha</u>	ABA601
<u>Výzkumný ústav lesního hospodářství a myslivosti - Výzkumná stanice, Opočno</u>	RKC502
<u>Zemědělský výzkumný ústav Kroměříž, s.r.o.</u>	KMC001
Vysoké školy	
<u>Jihočeská univerzita - Pedagogická fakulta- Ústřední knihovna, České Budějovice</u>	CBD001
<u>Jihočeská univerzita - Teologická fakulta - Knihovna</u>	CBD005
<u>Jihočeská univerzita – Zemědělská fakulta - Fakultní vědecká - Knihovna</u>	CBD002

<u>Slezská univerzita - Filozoficko-přírodovědecká fakulta- Ústřední knihovna, Opava</u>	OPD001
<u>Vysoká škola ekonomická- Centrum informací a knihovnických služeb, Praha</u>	ABA006
<u>Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně - Ústřední knihovna</u>	ZLD002
<u>Univerzita Karlova - Evangelická teologická fakulta</u>	ABD027
<u>Univerzita Karlova - 3.lékařská fakulta</u>	ABD008
<u>Univerzita Karlova -Právnická fakulta - knihovna</u>	ABD003
<u>Univerzita Karlova - Přírodovědecká fakulta - Ústřední knihovna chemických kateder</u>	ABD012
<u>Univerzita Karlova - Přírodovědecká fakulta - Geologická knihovna</u>	ABD013
<u>Univerzita Karlova - Přírodovědecká fakulta - Knihovna katedry botaniky</u>	ABD044
<u>Univerzita Karlova - Přírodovědecká fakulta - Knihovna fyziologie rostlin, půdní biologie, mikrobiologie a genetiky</u>	ABD045
<u>Univerzita Karlova - Přírodovědecká fakulta - Knihovna kateder zoologie</u>	ABD046
<u>Univerzita Karlova - Přírodovědecká fakulta - Geografická knihovna</u>	ABD063
<u>Univerzita Karlova - Přírodovědecká fakulta - Ústav pro životní prostředí</u>	ABD157
<u>Univerzita Pardubice - Univerzitní knihovna</u>	PAD001
<u>Západočeská univerzita - Univerzitní knihovna - Pedagogická knihovna</u>	PND002
<u>Západočeská univerzita - Univerzitní knihovna - Technicko-ekonomická knihovna, pracoviště Cheb</u>	CHD001
<u>Západočeská univerzita - Univerzitní knihovna - Technicko-ekonomická knihovna</u>	PND003
<u>Západočeská univerzita - Univerzitní knihovna - Právnická knihovna</u>	PND007
Kulturní instituce	
<u>Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze</u>	ABE310
<u>Národní galerie v Praze</u>	ABE400
<u>Židovské muzeum - knihovna</u>	ABE323

<u>Moravská galerie v Brně - knihovna</u>	BOE303
Městské knihovny	
<u>Městská knihovna, Ústí nad Orlicí</u>	UOG001
<u>Městská knihovna, Jičín</u>	JCG001
<u>Městská knihovna, Znojmo</u>	ZNG001
<u>Městská knihovna, Prostějov</u>	PVG001
Knihovny institucí a organizací	
<u>Krajská hygienická stanice, Ostrava</u>	OSE203
<u>Fakultní nemocnice s poliklinikou, Ostrava</u>	OSE201
<u>Česká křesťanská akademie-Centrální katolická knihovna Praha</u>	ABE454
<u>Informační centrum o NATO - Praha</u>	ABE179

Formy spolupráce s SK ČR

Spolupracující knihovny dodávají záznamy monografií, speciálních druhů dokumentů a seriálů do SK ČR dávkově v některém z podporovaných formátů a kódování češtiny. Většina knihoven, které dříve spolupracovaly na budování samostatné báze zahraničních periodik (cca 500) nadále spolupracuje tradiční (papírovou) formou - aktualizuje údaje o odběru periodik na zasláném seznamu odebíraných periodik. Od počátku roku 2004 mají knihovny také možnost připojovat údaje o vlastnictví konkrétního dokumentu k záznamům v SK ČR pomocí interaktivního formuláře.

Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích nadále přispívá do SK ČR pouze svými záznamy monografií. Do svého elektronického katalogu ukládáme i záznamy speciálních druhů dokumentů (kartografické materiály, hudebniny, zvukové dokumenty, elektronické zdroje), ale užívaný knihovnický systém T Series nám dosud neumožňuje export záznamů těchto dokumentů do formátu, který SK ČR podporuje (UNIMARC, MARC21). Obdobná situace je i u seriálů. Přestože elektronický katalog JVK obsahuje více než 3000 záznamů seriálů, většinou velmi pečlivě a podrobně zpracovaných, nemáme možnost jej exportovat do SK ČR. Proto jsme velmi přivítali možnost připsání sigly a konkrétních ročníků u těch titulů, které naše knihovna vlastní. Aktualizace údajů je pro nás výhodná i z dalšího důvodu - JVK při povodních v roce 2002 ztratila více než 17000 svazků svázaných periodik - museli jsme tedy zrušit údaje o vlastnictví těchto periodik v SK ČR prostřednictvím interaktivního formuláře. Do konce června 2004 jsme takto aktualizovali 299 záznamů periodik.

Ukázka formuláře sloužícího k připsu lokační značky k již existujícímu záznamu v SK :

Aktualizace záznamu - monografie

Aktualizovat údaje

Vymazat údaje ze záznamu

Sigla:	CBA001
Signatura:	<input type="text" value="C154.998"/>
	<input type="text"/>
Signatura stud.:	<input type="text"/>
	<input type="text"/>
Svazky:	<input type="text"/>
Typ dokumentu:	<input type="text"/>
Poznámka:	<input type="text"/>

Aktualizace záznamu - seriály

Aktualizovat údaje

Vymazat údaje ze záznamu

Sigla:	CBA001
Ident. číslo:	<input type="text"/>
Signatura:	<input type="text" value="ČB3.769"/>
	<input type="text"/>
Signatura stud.:	<input type="text"/>
	<input type="text"/>
Roky:	<input type="text" value="1998-2003"/>
Svazky:	<input type="text"/>

Typ dokumentu:	<input type="text"/>
Doba uchovávání:	<input type="text"/>
Poznámka:	<input type="text"/>

Aby mohly knihovny tuto možnost spolupráce s SK ČR využít, je třeba mít k dispozici:

- připojení k internetu
- internetový prohlížeč příslušné verze – např. pro MS Internet Explorer verze 5.5 nebo 6.0. Nižší verze prohlížeče neumožňuje ve formuláři v případě editace zobrazení již dříve vyplněných údajů (např. roků odběru u seriálů)
- přidělené heslo pro vstup do SK ČR prostřednictvím formuláře. (Heslo přidělí knihovně správce SK ČR po proškolení příslušných pracovníků.)

Nabídka SK ČR

SK ČR je uživatelům přístupný na adresách: <http://skc.nkp.cz> nebo www.caslin.cz.

- na adrese <http://skc.nkp.cz> mají uživatelé možnost pouze vstoupit do SK ČR a využívat nabízené služby.
- na adrese www.caslin.cz mají uživatelé možnost získat podrobnější informace o SK ČR a vstoupit do báze Adresáře knihoven a informačních institucí ČR, která se SK ČR úzce souvisí.

SK ČR nabízí svým uživatelům:

- 1) **Informačně-lokační služby** – z jakéhokoliv místa s přístupem na internet zpřístupňuje informace o lokalizaci dokumentu v knihovnách ČR (z vyhledaných záznamů je možno propojit se do báze Adresáře knihoven a informačních institucí a získat tak podrobnou a vysoce aktuální informaci o vlastníkovvi dokumentu)

Této funkce souborného katalogu využívá JVK stejně jako řada dalších knihoven – pro akvizici, katalogizaci i služby čtenářům. U akvizice je využití minimální – pouze v případě finančně náročného požadavku zjistíme, zda daný dokument již vlastní jiná knihovna. Větší význam přikládáme oblasti služeb čtenářům – především MVS.

- 2) **Vstup do výpůjčních systémů vlastníka dokumentu** (pokud vlastník dodal příslušné údaje – link do báze + signatura nebo identifikační číslo záznamu)

Nabídka přímého vstupu do výpůjčních systémů jednotlivých knihoven urychluje službu MVS – čtenář má možnost se ihned přesvědčit, zda požadovaný dokument není půjčený a je ihned k dispozici.

- 3) **Propojení záznamů seriálů s plnými texty periodik zpřístupněnými na internetu** – toto propojení je umožněno jen z těch záznamů, ve kterých byla dodána společně se záznamem také příslušná URL adresa. Údaj o adrese se uvádí v poli 856 s indikátorem 4. Propojení je možné pouze ze standardního zobrazovacího formátu
- 4) **Možnost propojit se ze záznamu v SK ČR do báze Národních autorit a naopak** – V roce 2003 bylo v souvislosti s přechodem SK ČR pod systém ALEPH 500 a z důvodu zlepšení kvality dat v SK ČR znovu naimportováno do SK ČR cca 3.000.000 záznamů. Všechny záznamy, které měly v polích 600, 601, 606, 607, 700–702, 710–712 (jedná se o pole UNIMARCU) údaje „stažené“ z báze Národních autorit nebo v totožném tvaru, byly propojeny s bázi Národních autorit. Na podzim roku 2003 byla provedena globální oprava záznamů v SK ČR tam, kde údaj v příslušném poli odpovídal dřívější podobě autority, u níž došlo v mezíchase ke změně. Byly zprovozněny mechanismy, které nadále zajišťují průběžnou opravu údajů napojených na bázi autorit v případech, že dojde ke změně autority (např. doplnění data úmrtí autora).

Toto propojení je velmi výhodné pro katalogizaci – u homonymních jmen autorů, nalezených v bázi Národních autorit, je možné se propojit do SK ČR, porovnat jejich díla a jednoznačně je určit.

- 5) **Meziknihovní výpůjční služby** – Řešení problematiky MVS v prostředí SK ČR ovlivnilo rozhodnutí ukončit vývoj vlastního systému pro SK ČR a nadále katalog budovat v systému ALEPH 500. Aplikace vyvinuté pro potřeby MVS v systému CUBUS, které byly již knihovnami využívány, nebylo možno v systému ALEPH využít a bylo třeba je vyvinout znovu. Odesílání objednávek MVS je v systému ALEPH 500 zatím pouze v testovací fázi. Odeslání objednávky MVS je umožněno pouze registrovaným uživatelům (knihovnám) a objednávku ze SK ČR je možno odeslat pouze těm knihovnám, které se předem zavázaly, že jsou ochotny objednávky MVS přes SK ČR přijímat. Vzhledem k tomu, že využít služby MVS je možné přímo ze záznamu v SK ČR, jsou bibliografické údaje o titulu již předem vyplněny:

Objednávka MVS - Souborný katalog ČR

Autor:	<input type="text" value="Sapkow ski Andrzej"/>
Další autor: *	<input type="text"/>
Název:	<input type="text" value="Věž vlaštoky : čtvrtá část ságy o zaklánači"/>
Svazek: *	<input type="text"/>
Vydání:	<input type="text" value="Vyd. 1."/>
Místo vydání:	<input type="text" value="Ostrava"/>
Nakladatel:	<input type="text" value="Leonardo"/>
Rok vydání:	<input type="text" value="1998"/>
ISBN:	<input type="text" value="80-85951-07-X"/>
Signatura:	<input type="text"/>

V druhé části objednávky uživatel zatrhne, má-li zájem o výpůjčku nebo kopii. V případě objednávky kopie vyplňuje údaje o ročníku a roku periodika nebo svazku sborníku a údaje o žádaném článku (autor, název článku, číslo, stránky). Dále vybírá ze seznamu knihovny, které má být objednávka zaslána a uvede, do kdy je pro něho objednávka aktuální, kolik je ochoten za službu zaplatit, jméno uživatele nebo číslo objednávky. Údaj o kontaktní adrese se uvádí pouze v případě, že má být zpráva o objednavce odeslána na další adresu (například adresu konkrétního čtenáře). Objednávka je odesílána e-mailem po vyplnění příslušného formuláře, a to jak na adresu příjemce, tak na adresu odesílatele objednávky (knihovny). Údaje o žadateli i příjemci objednávky se přebírají z příslušných tabulek.

[Další část](#)

Požadavek:	☒ Výpůjčka	☐ Kopie
------------	--	--------------------------------

Autor části: *	<input type="text"/>
Název části: *	<input type="text"/>
Strany: *	<input type="text"/>
Poznámka:	<div style="border: 1px solid gray; height: 60px; width: 100%;"><div style="position: absolute; top: 5px; right: 5px;"><input type="button" value="↑"/> <input type="button" value="↓"/></div><div style="position: absolute; bottom: 5px; left: 5px;"><input type="button" value="←"/> <input type="button" value="→"/></div></div>

Odeslat na adresu knihovny:	<input type="text"/> <input type="button" value="▼"/>
Požadavek platí do:	<input type="text"/>
Maximální částka, kterou je uživatel ochoten zaplatit (v Kč):	<input type="text"/>
Kontaktní adresa (e-mail):	<input type="text"/>
Jméno uživatele :	<input type="text"/>
Číslo objednávky:	<input type="text"/>

© 2002 Ex Libris

JVK patří mezi ty knihovny, které jsou ochotny využívat služeb MVS prostřednictvím SK ČR. Pro správné fungování této služby je však nutné, aby se do ní zapojilo co nejvíce dalších přispívajících knihoven.

6) vyhledávání a stahování záznamů ze SK ČR prostřednictvím protokolu Z 39.50 - Po vyhledání a zobrazení vyhledaného záznamu přes protokol Z39.50 současně dochází k jeho stažení na PC uživatele. Uživatel poté pracuje se záznamem ve vlastním systému podle toho, jaké nástroje mu jeho systém nabízí – může jít o online uložení záznamu s případnou editací před uložením (jako by záznam ve svém systému přímo vytvořil), nebo o import do lokální báze jinými prostředky. Uživatelé, kteří chtějí využívat vyhledávání a stahování záznamů ze SK ČR prostřednictvím protokolu Z 39.50 musí mít k dispozici klienta Z39.50 a zajištěno připojení k serveru Z39.50 Národní knihovny ČR. Zpřístupněním SK ČR přes protokol Z39.50 byl splněn jeden z důležitých požadavků uživatelů SK ČR. Na kolik je či bude tato možnost využívána závisí jen nejednotlivých knihovnách. Samozřejmě jsou knihovny, které ze svého běžného přírůstku najdou ke sdílení v SK ČR třeba jen 30 % titulů. Zda je to málo nebo moc – zda je to dostatečný důvod pro to, aby byly změněny postupy při katalogizaci v dané knihovně a zakoupen a implementován klient Z39.50 – to už musí posoudit a rozhodnout každá knihovna sama. Z čistě matematického hlediska je 30 % – 30 záznamů ze sta, nebo 300 záznamů z tisíce a nebo cca 3000 záznamů, které nemusí katalogizátoři sami zpracovat z běžného ročního přírůstku větší knihovny.

Protokol Z39.50 umožňuje vyhledávat, prohlížet, stahovat záznamy z katalogů jiných knihoven bez ohledu na to, jaký knihovnický systém užívají. Typickým příkladem je konkrétní situace v JVK – užíváme systém T Series, využíváme klienta Z39.50, který vyvinul Rapid Library a nejčastěji stahujeme záznamy z knihoven, které mají systém Aleph. Předpokladem je jednotný formát, což je UNIMARC, popř. MARC21.

(Nyní malé postesknutí, které se netýká SK ČR - přechod některých velkých knihoven z UNIMARCu na MARC21 nám v létě 2004 na několik dní znemožnil stahování záznamů – bylo nutné se správci databázi jednotlivě domluvit nové změny, nové názvy databází apod. Bylo to nutné? Vždyť protokol Z39.50 byl vyvinut pro spolupráci knihoven, vzájemné využívání záznamů – a „pouhá“ změna formátu by tuto základní funkci neměla ovlivnit.)

Využívání protokolu Z39.50 se stalo součástí běžné katalogizační práce v JVK. Prvním krokem každé katalogizátorky před vlastním zpracováním je vyhledat přes protokol Z39.50 v SK ČR (popř. v katalozích několika dalších velkých knihoven), zda daný titul již není zpracován a pak záznam stáhnout do vlastního katalogu. Pracovnice oddělení zpracování fondu již měly zkušenosti s přebíráním cizích záznamů z předchozích let, kdy mohly využít downloadu záznamů ČNB, vystavených na serveru UVK UK. Přesto nová technologie Z39.50 přinesla do linky zpracování řadu technických i organizačních těžkostí a je třeba si přiznat, že jednodušší bylo řešení problémů technických. Domnívám se, že současné technologie přináší řadu nástrojů, které zjednodušují katalogizační práci, odstraňují zbytečné duplicity činností. Po technické stránce jsou knihovny na stahování a sdílení katalogizačních záznamů připraveny – druhou stránkou však je, zda tyto možnosti jsou ochotny využívat a překonávat předsudky vžitě v katalogizační praxi.

Následující tabulka ukazuje využití záznamů z velkých českých knihoven pro katalogizaci nových přírůstků fondu. Stejnou metodu užíváme i pro retrokonverzi fondu, ale zde čísla nejsou průkazně zjistitelná. Vzhledem k tomu, že měsíční přírůstek monografií se v JVK pohybuje okolo tisíce titulů, znamená to, že nejméně třetinu záznamů přejímáme a nemusíme vytvářet sami a provádíme pouze drobné úpravy, především v oblasti věcného popisu. V mnoha případech jsou převzaté záznamy kvalitnější než naše – např. záznamy z NKP mnohdy obsahují ISBN, které v knize původně nebylo uvedeno.

	ABA*	BOA	HKA	KLG	LIA	OLA	OSA	PNA	ULG	Celkem
Rok 2003	3306	800	0	21	26	85	426	5	121	4790
Leden	178	343	2	5	1	12	20	0	69	630
Únor	213	366	4	4	6	38	26	3	125	785
Březen	442	54	1	0	3	4	41	0	5	550
Duben	260	114	1	0	1	3	22	1	2	404
Květen	304	107	1	0	1	7	18	1	21	460
Červen	143	56	0	0	0	4	8	0	23	234
I. pol. 2004	1540	1040	9	9	12	68	138	5	245	3063

*sigly knihoven v pořadí: Praha, Brno, Hradec Králové, Kladno, Liberec, Olomouc, Ostrava, Plzeň, Ústí

Sdílená katalogizace v prostředí SK ČR

SK ČR nabízí svým uživatelům vyhledávání ve více než 2.200.000 záznamech českých i zahraničních monografií, speciálních druhů dokumentů a seriálů. Jedná se o záznamy, které prošly formálně logickými kontrolami, až na výjimky kontrolami na UNIMARC a byly deduplikovány. Každému záznamu byla přidělena váha, vypovídající o jeho kvalitě. Po deduplikaci, zůstává v SK ČR záznam s nejlepší kvalitou. Řada knihoven zaslala do SK ČR nejen záznamy běžného přírůstku, ale také výsledky retrokonverzí svých fondů. Do SK ČR přispívají knihovny celostátního významu (Národní knihovna ČR, Státní technická knihovna, Národní lékařská knihovna atd.), krajské knihovny, knihovny vysokých škol, vědeckých ústavů, Akademie věd ale i městské knihovny a knihovny kulturních institucí jako je Uměleckoprůmyslové muzeum, Židovské muzeum nebo Národní galerie. V SK ČR se zúčastňuje mnohaletá práce související s retrokonverzí unikátního retrospekivního katalogu zahraničních periodik. Každý ze záznamů lze vyhledat a stáhnout prostřednictvím protokolu Z39.50. SK ČR je přístupný i přes Jednotnou informační bránu. SK ČR je tak velmi kvalitním a bohatým zdrojem pro sdílení záznamů a urychlení popř. zkvalitnění katalogizace v knihovnách v ČR.

Jedním z hlavních cílů pro rok 2004 je otestování možnosti on-line sdílené katalogizace v centrální databázi SK ČR. On-line sdílená katalogizace v SK ČR může znamenat výrazné zkvalitnění SK ČR jako zdroje informací, může zrychlit a zkvalitnit katalogizaci v zúčastněných knihovnách, odstranit multiplicitně vykonávané činnosti. Jejím důležitým předpokladem je replikace změn provedených v centrální bázi pomocí příslušného nástroje (např. ALEPH CLUSTER) do lokálníchází účastníků. Co to přesně znamená ?

Zatímco dosud přispívaly knihovny do SK ČR pouze dávkově – záznam byl buď vytvořen nebo po převzetí opracován v bázi konkrétní přispívající knihovny a pak dávkově odeslán do SK ČR, kde byla uložena jeho „kopie“. Mezi záznamem v bázi přispívající knihovny a „tímtéž“ záznamem v SK ČR již neexistovala žádná vazba. Pokud byl záznam v přispívající knihovně, změněn, opraven či doplněn – mohlo se to v SK ČR odrazit pouze v případě, že byl s vyšší vahou (vyšší kvalitou) opět dodán do SK ČR nebo přispívající knihovna požádala správce SK ČR o zohlednění změny (v praxi se týká hlavně periodik). V případě on-line sdílené katalogizace v SK ČR se celý postup výrazně změní. Záznamy budou vznikat přímo v centrální databázi SK ČR. Odtud budou kopírovány do lokálníchází spolupracujících knihoven a vazba mezi nimi zůstane zachována. Pokud pracovník jiné knihovny, než která záznam v centrální databázi původně vytvořila, záznam upraví – například přidá k němu předmětová hesla – budou tato

hesla připojena i k záznamu v lokální bázi knihovny, která záznam vytvořila.

Replikace na jedné straně usnadňuje sdílenou katalogizaci, na druhé straně však představuje určité riziko, neboť záznam nemusí být jen obohacen o další kvalitní údaje (např. o výše zmíněná předmětová hesla) ale může vést i k přenesení nechtěně vytvořených chyb nebo v krajním případě dokonce k přepisu celého záznamu záznamem jiného titulu. On-line sdílená katalogizace bude znamenat zásadní reorganizaci práce na straně spolupracujících institucí. Otestovat, jaké jsou přednosti, ale také předpoklady a negativní rysy on-line sdílené katalogizace, jak velická jsou rizika spojená s replikací, jaké jsou technologické, technické ale především organizační nároky je v roce 2004 cílem tří významných knihoven,

- Národní knihovny ČR v Praze
- Moravské zemské knihovny v Brně
- Vědecké knihovny v Olomouci

Jasně odpovědi na výše nastolené otázky pokládá správce souborného katalogu za základ pro rozhodování o dalším rozvoji sdílené katalogizace v rámci SK ČR. Míra zapojení dalších knihoven souvisí se stanovením koncepce SK ČR v dalších letech.

Všechny tři knihovny, které se zúčastní testování, mají právo povinného výtisku (předpokládá se vysoká pravděpodobnost shodných dokumentů) a vysokou úroveň katalogizace. Mají stejný knihovnický systém – ALEPH 500. V rámci testu bude zpracováván běžný přírůstek českých monografií. Pro potřeby testu bude v rámci SK ČR 2004 vytvořena v systému ALEPH 500 zvláštní (separátní) báze a pro zúčastněné knihovny bude zakoupen ALEPH CLUSTER. Po dobu testu bude báze přístupná ostatním knihovnám ke stahování záznamů, zároveň budou vytvořené záznamy (označené statusem „hotovo“) dávkově kopírovány do báze SKC (: <http://skc.nkp.cz>) pro potřeby běžných uživatelů.

Výsledkem testovacího režimu budou:

- Podrobné zprávy od všech zúčastněných knihoven obsahující zhodnocení testu – statistické údaje, vyhodnocení rizik, analýza problémů technologických i organizačních.
- Vzhledem k tomu, že se předpokládá v budoucích letech v případě kladného výsledku testu zapojení dalších knihoven do on-line sdílení katalogizace v SK ČR bude dalším výstupem testu materiál shrnující požadavky (standardizační i organizační) na nové účast-

- níky, tj. knihovny, které budou mít zájem se k on-line sdílené katalogizaci připojit.
- Získání podkladů (materiálu) pro vytvoření metodiky on-line sdílené katalogizace v SK ČR.
 - Záznamy vytvořené v centrální databázi, které budou k dispozici ke stažení přes protokol Z39.50
 - Otestování ALEPH CLUSTERU jako nástroje pro on-line sdílenou katalogizaci v prostředí SK ČR. Tento naposled jmenovaný výsledek je přínosem pro knihovny pracující v systému ALEPH, u jiných knihovnických systémů je třeba zajištění replikace změn provedených v centrální bázi požadovat na straně dodavatele systému.

Na tomto projektu se JVK nepodílí – pro první fázi testování bude nutné homogenní prostředí, a tak se jej účastní knihovny se stejným knihovnickým systémem, jako užívá SK ČR.

Představili jsme SK ČR a jeho služby. Nyní zaleží na knihovnách samotných – zda budou na jedné straně ochotny do SK ČR přispívat svými záznamy, tak aby se opravdu stal souborným národním katalogem, odrážejícím stav knihovních fondů České republiky. Mezi přispívajícími institucemi např. chybí podstatná část akademických a muzejních knihoven, jejichž fondy jsou velmi specifické a mohly by SK ČR velmi významně obohatit a s nimiž bychom velmi rádi spolupráci navázali. Na druhé straně SK ČR nabízí řadu služeb, kterých knihovny mohou využívat ve většině svých činností – od akvizice, katalogizace po služby čtenářům.

Na závěr bychom chtěli velmi poděkovat všem knihovnám, které s SK ČR již po dlouhá léta spolupracují, ale i těm, které ho využívají, neboť právě ty mu tím dávají smysl.

MOŽNOSTI STAHOVÁNÍ ZÁZNAMŮ Z ČESKÝCH I ZAHRANIČNÍCH KNIHOVEN V RÁMCI JEDNOTNÉ INFORMAČNÍ BRÁNY

Martin Ledínský, Ústav výpočetní techniky Univerzity Karlovy v Praze

Služba přebírání záznamů, která je dostupná prostřednictvím Jednotné informační brány a která je nezávislá na jejím webovém rozhraní, je zdarma k dispozici českým knihovnám již od roku 2002. V březnu 2004 se dočkala výrazné modifikace a to nové funkcionality s možností konverze bibliografických a autoritních záznamů v reálném čase mezi formáty UNIMARC a MARC 21.

Cílem služby přebírání záznamů je zefektivnit práci a šetřit limitované finanční zdroje českých knihoven. V praxi to znamená dát katalogizátorům a akvizitérům při zpracování nového dokumentu možnost využít toho, že stejný záznam již mohl být vytvořen v jiné knihovně, a záznam přebrat do svého katalogu.

Přebírání záznamů může zdarma využívat kterákoli česká knihovna. Potřebuje k tomu jen klienta Z39.50, nejlépe integrovaného přímo do knihovního systému (například do katalogizačního modulu), ale není to podmínkou, klient může být i nezávislý na knihovním systému.

Nabídka zdrojů

Pro přebírání záznamů je možno využít kterýkoli prohledatelný zdroj konfigurovaný v Jednotné informační bráně. Nezbytnou podmínkou nicméně je, aby tento zdroj byl připojen prostřednictvím protokolu Z39.50. Může jít i o licencovaný zdroj, knihovna ovšem k němu musí mít zakoupenou licenci. Z licencovaných zdrojů není možné využívat jen databáze OCLC. Záznamy zdroje by měly být buď ve formátu UNIMARC nebo MARC 21 – mezi těmito formáty jsme schopni zajistit konverzi, pokud ji knihovna požaduje. Pokud záznamy nejsou ani v jednom z těchto formátů, je možné je přebírat jen v původním formátu (např. DANMARC).

Vytvoření profilu

Každé knihovně, která o přebírání záznamů požádá, vytvoříme profil složený ze zdrojů, z nichž bude knihovna přebírat záznamy. V profilu může

být více zdrojů, vyhledávání v nich ale není paralelní, nýbrž sekvenční. To znamená, že dotaz je zadán nejprve prvnímu zdroji v profilu – pokud se na dotaz naleznou záznamy, vyhledávání dále nepokračuje. Pokud se záznamy nenajdou, je dotaz zaslán dalšímu zdroji v seznamu. Z toho plyne, že je třeba na první místo seznamu umístit nejdůležitější zdroj a další zdroje přidávat rovněž podle důležitosti. Jak poznáte, který zdroj je pro vás nejdůležitější? Patrně to bude ten, který se strukturou fondu a kvalitou zpracování nejvíce blíží vaší knihovně a se kterým máte dobré zkušenosti. Důležitou roli také hraje rychlost zpracování nových dokumentů u vámi zvolené knihovny (některý zdroj může být rozsahem fondu vhodný pro retrokonverzi, nemusí být ale nutně vhodný pro přebírání knižních novinek, zpracování nových dokumentů může trvat déle než v menších knihovnách). Doporučujeme vytvořit seznam skládající se nejméně ze čtyř zdrojů. Není problém, pokud některý ze zdrojů má záznamy ve formátu UNIMARC a jiný ve formátu MARC 21. V reálném čase zajistíme požadovanou konverzi – rozhodující je jen to, v jakém formátu chcete záznamy přebírat. Pro výběr zdrojů a určení dalších parametrů nutných pro vytvoření profilu prosím vyplňte a odešlete elektronický formulář na adrese <http://jib-info.cuni.cz/prebirani>. Přebírání záznamů může ve vaší knihovně využívat vícero knihovníků s různými požadavky na zdroje (akvizitér, knihovník provádějící retrokonverzi nebo katalogizátor zahraničních dokumentů atp. budou preferovat rozdílné zdroje). Proto vám rádi vytvoříme profilů více. Příklad – v jednom profilu je seznam nejdůležitějších českých zdrojů, v druhém seznam zahraničních zdrojů.

Konverze mezi formáty UNIMARC a MARC 21

Pro konverzi bibliografických a autoritních záznamů je použit konverzní program MarcMan. Konverzní pravidla byla vyvinuta podle požadavků Národní knihovny ČR. Pravidla jsou i nyní dále upravována podle aktuálních připomínek knihoven.

Konverze je při přebírání záznamů spouštěna v reálném čase na serveru JIB, ve svém Z39.50 klientu uvidíte již zkonvertované záznamy. Pokud katalogizujete ve formátu UNIMARC, bude u českých zdrojů konverze uplatněna u databázi Národní knihovny České republiky, Moravské zemské knihovny v Brně, Vědecké knihovně v Olomouci a Vysoké školy ekonomické v Praze. Tyto knihovny, jejichž databáze jsou prohledatelné v JIB, již přešly na formát MARC 21. Konverze nachází uplatnění i u zahraničních zdrojů, např. Library of Congress, National Library of Canada atp. Knihovny používající MARC 21 využijí opačnou konverzi u zdrojů ve formátu UNIMARC.

Je nutné si uvědomit, že ne všechny bibliografické zdroje nabízejí záznamy stejné kvality. Mnoho záznamů se odchyluje od standardu MARC, což se samozřejmě projeví i při práci konvertoru.

Tipy pro vyhledávání

Jak vyhledávat? Pokud vyhledáváte knižní dokumenty, vyhledávejte zásadně podle ISBN, jestliže jej dokument má. Stejně tak používejte i další standardizované identifikátory (ISSN, ISMN atp.). Vyhledávejte jen podle identifikátoru – dotaz nekombinujte s žádným dalším polem. Jestliže knihu s ISBN vyhledáváte v katalogu Library of Congress nebo Národní knihovny Kanady, zadávejte ISBN bez pomlček (identifikátor ISSN naopak s pomlčkami). Pokud dokument ISBN ani žádný jiný identifikátor nemá (např. v případě retrokonverze), vyhledávejte pomocí kombinace polí autor, název; autor, rok; název, rok. Nezadávejte obecné dotazy (např. Čapek; příroda atp.) – na takovéto dotazy bude vrácena příliš velká množina záznamů. Co z toho plyne? Zpracování dotazu bude příliš dlouhé (již na straně vzdálené databáze) a o to víc v případě, pokud je na pozadí spouštěna konverze. Proto je třeba zadávat přesné dotazy. Odpovědi na dotaz by v nejlepším případě měl být jeden záznam (vyhledávání pomocí ISBN), případně nejlépe do deseti, dvaceti záznamů.

Kdo již službu využívá

Jaké knihovny již přes JIB stahují bibliografické záznamy? Jsou to například: Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích, Knihovna Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Krajská knihovna Františka Bartoše, Krajská vědecká knihovna v Liberci, Masarykova univerzita v Brně, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Městská knihovna v Praze, Moravská zemská knihovna v Brně, Národní knihovna České republiky, Středočeská vědecká knihovna v Kladně, Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, Ústřední knihovna Vysoké školy chemicko-technologické v Praze, Vědecká knihovna v Olomouci.

Využití protokolu Z39.50

Pro přebírání záznamů je využíván protokol Z39.50. Při vyhledávání bude váš Z39.50 klient komunikovat se Z39.50 serverem JIB, jehož adresa je www.jib.cz, číslo portu 9991. Jako databázi Z39.50 serveru zadávejte jméno vašeho profilu pro přebírání záznamů.

Berte prosím v potaz to, že chování zdroje při vyhledávání přes Z39.50 se nemusí stoprocentně shodovat s chováním při vyhledávání v nativním rozhraní zdroje (např. webový OPAC). To je dáno do značné míry tím, že zdroje využívají různé Z39.50 servery od různých producentů. Tyto servery

mají různé možnosti, navíc konkrétní instalace Z39.50 serveru a nastavení pro konkrétní zdroje mohou být odlišné.

Těšíme se na vaši zpětnou vazbu

Budeme vám vděční, pokud nám sdělíte vaše připomínky a případné problémy se službou stahování záznamů. Zpětná vazba je pro nás nesmírně cenná. Pište prosím na adresu jib-support@cuni.cz.

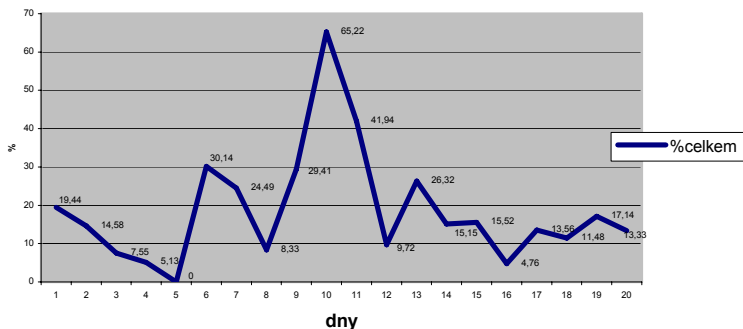
TESTOVÁNÍ SOUBORNÉHO KATALOGU CASLIN PRO ÚČELY SDÍLENÉ KATALOGIZACE V SVK ÚSTÍ NAD LABEM

Darina Svobodová, Severočeská vědecká knihovna Ústí nad Labem

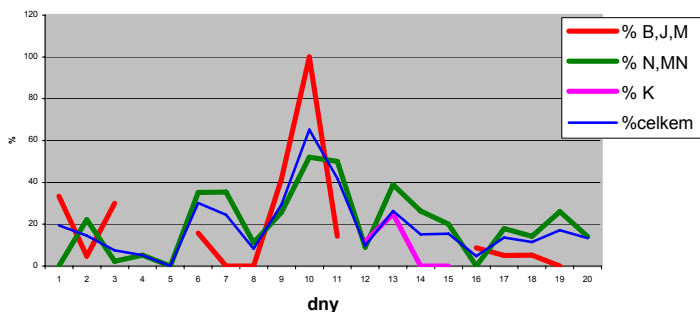
Na základě dohody s pracovníci souborného katalogu CASLIN proběhlo v SVK Ústí nad Labem ve dnech 7.6.-2.7. 2004 (tedy celé čtyři týdny) testování souborného katalogu. Tři pracovníci jmenné katalogizace testovaly přítomnost záznamů nově zpracovávaných publikací v souborném katalogu CASLIN. Z organizačních a dalších důvodů neprobíhalo testování již v oddělení doplňování, což by bylo mnohem více vypovídající, neboť v tomto oddělení se ukládají první informace o knize do databáze. Testovalo se tedy, až když kniha prošla nejen doplňováním, ale i věcnou katalogizací, t.zn. u beletrie a literatury pro mládež zhruba druhý den od uložení údajů, u naučné literatury a kartografických dokumentů průměrně 4-5 dní od uložení prvních údajů. Přes tyto nesrovnalosti se základní filosofií sdílené katalogizace se dospělo k zajímavým závěrům.

V průběhu testování bylo zpracováno celkem 1010 publikací, z toho 224 titulů beletrie (české i jinojazyčné) a literatury pro děti a mládež, 728 naučné literatury a naučné literatury pro mládež a 58 kartografických dokumentů. Z hlediska počtu jde o běžné, za poslední rok mírně nadprůměrné množství zpracovaných dokumentů za měsíc. V souborném katalogu byla nalezena celkem 201 publikace, z toho 43 beletrie, 155 naučné a 3 kartografické dokumenty. Procentuálně vyjádřeno jde u beletrie o 19,2 %, u naučné 21,3 % a u kartografických dokumentů 5,2 %, celkově se podařilo nalézt v souborném katalogu 19,9 % zpracovávaných dokumentů. Pouze jeden den (18.6.) bylo nalezeno 100 % beletrie, což bylo způsobeno tím, že se jednalo o starší české knihy, získané darem. Toto se opakovalo u všech nově získaných knih se starším vročením, které byly zpracovávány společně s novými tituly (33 a 40 %). U nové beletrie se úspěšnost pohybovala mezi 0–16 %. Při vyhledávání záznamů naučné literatury byla situace obdobná, ale přece jen kvůli většímu zpoždění a také více starším knihám byla o něco větší úspěšnost (kolem 25 %). Avšak také zde se objevila třikrát úspěšnost nulová (u beletrie se vyskytla čtyřikrát). 100 % u naučné literatury nenastalo ani jednou. Testování kartografických dokumentů bylo samo o sobě specifické, protože ne všechny knihovny záznamy kartografických dokumentů do souborného katalogu z různých důvodů dodávají. Proto se také malá úspěšnost vyhledávání nemůže hodnotit stejně jako u knih.

Úspěšnost hledání v SK celkem

Úspěšnost vyhledání jednotlivých typů dokumentů v SK

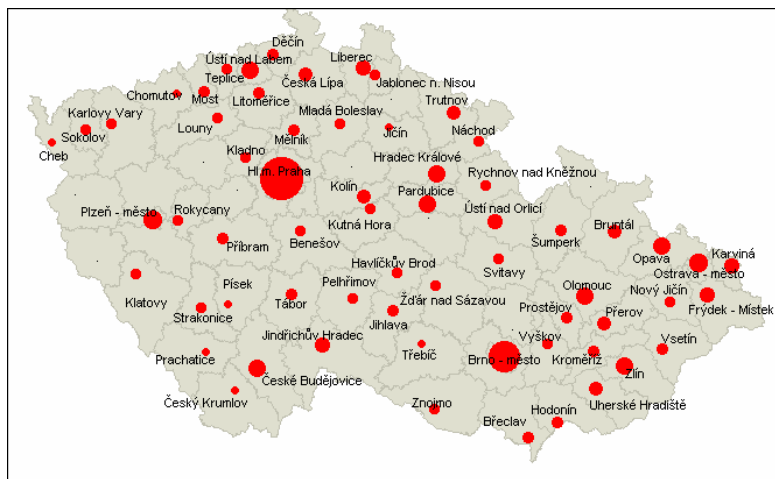
Vzhledem k výsledkům testování se zdá, že sdílená katalogizace by pro nás zatím velký význam neměla. Ve většině případů (více než 80 %) bychom požadovaný záznam nenašli a vytvářeli bychom ho celý tak jako doposud. Navíc zdržení při vyhledávání by vzhledem k úspěšnosti bylo příliš velké. Tento závěr ovšem neznamená, že bychom sdílenou katalogizaci odmítali úplně. Záznamy ze souborného katalogu již delší čas stahujeme pro účely retrokonverze (i když tyto záznamy je nutné hodně upravovat a doplňovat) a pro urychlení práce by nám sdílená katalogizace také pomohla. Bohužel technické podmínky a částečně i lidský faktor nám zatím ve větším zapojení brání. V této souvislosti bych ráda poděkovala svým kolegyním ze jmenné katalogizace, které se obětavě testování zúčastnily a projevily velkou trpělivost při čekání na výsledky každého vyhledávání, neboť zrovna v době testování vrcholily naše problémy s mimořádně pomalým internetem.

ZAHRA NIČNÍ A ČESKÉ SERIÁLY V SOUBORNÉM KATALOGU ČR

Danuše Vyoralková, Národní knihovna ČR

Zahran iční seriály byly zpracovávány v elektronické podobě od roku 1993 do roku 2003 v systému ISIS. Od roku 1995 byla báze KZP – Zahran iční periodika vystavována na internetu pod systémem Aleph 300, do něhož byla data v pravidelných intervalech konvertována. V 2003 se staly seriály dílčí bází Souborného katalogu ČR pod systémem Aleph 500. Kromě zahran ičních seriálů byly do báze Seriály naimportovány záznamy českých periodik. V rámci retrokonverze jsou do báze převáděny údaje z listkového retrospektivního katalogu zahran ičních periodik, zpracována jsou písmena F-Ž.

V oblasti seriálů spolupracuje pravidelně se souborným katalogem cca 500 knihoven. Díky retrokonverzi je však v souborném katalogu z této oblasti větší počet knihoven a institucí z celé republiky, jak znázorňuje následující mapka.

Souborný katalog přijímá od roku 2003 záznamy seriálů v elektronické podobě. Požadavky minimálního záznamu jsou vystaveny na webových stránkách katalogu nebo jsou dostupné v tištěné podobě.

Přijímané záznamy procházejí kontrolou na UNIMARC – chybné záznamy nejsou do báze přijaty. Informace o nepřijatých záznamech a chybách jsou vystaveny ve „statistikách“ na internetu. Ostatní záznamy projdou kontrolou na duplicitu. Vzhledem k nepřesnostem ve zpracování seriálů jsou sporné duplicity rozčleněny do pěti souborů, určených k ručnímu zpracování (ISSN číslo/název části, místo vydání, název korporace a roky odběru). Podceněním ruční kontroly před prvním importem záznamů seriálů z knihoven, které již zaslaly záznamy monografií a speciálních dokumentů, se do báze dostalo velké množství záznamů, které porovnávací program vyhodnotil jako spornou duplicitu. Tyto záznamy nejsou uvedeny ve statistikách jako chybné, ale ani jako přijaté, nejsou ani přístupné pro běžného uživatele na internetu. Záznamy dostanou příznak, který je „zamkné“ a čekají v bázi na ruční zpracování. Protože knihovny tyto záznamy na internetu nenašly a tak je poslaly do souborného katalogu znovu. Tím se do souborů k ručnímu zpracování nahromadilo velké množství záznamů, které postupně zpracováváme.

V současné době dodává záznamy seriálů, kromě Národní knihovny ČR, dalších 7 knihoven (Národní lékařská knihovna - ABA008, Ústav zemědělských a potravinářských informací - ABA009, botanická knihovna přírodovědecké fakulty UK - ABD044, oborová knihovna geografie přírodovědecké fakulty UK - ABD063, knihovna Ústavu pro životní prostředí přírodovědecké fakulty UK - ABD157, Moravská zemská knihovna v Brně - BOA001 a Vědecká knihovna v Olomouci OLA001). Další dvě knihovny sice dodávají záznamy seriálů, ale s návěstím monografie, takže nejsou v dílčí bázi Seriály vyhledatelné, a další knihovny zaslaly vzorek záznamů pro ruční testování (např. Česká křesťanská akademie – Ústřední katolická knihovna - ABE454).

Nejčastější chyby v záznamech

Po importu záznamů seriálů do báze souborného katalogu se projevila chybějící metodika jednotného uplatňování standardů. Knihovny jsou navíc vázané (nebo svázané) s praxí knihovny, a to jak ve zpracování, tak v organizaci práce i používaným softwarem. Určitá vůle ve výkladu pravidel umožňuje knihovnám zavést ve vlastní knihovně nějakou praxi, takže záznamy z jedné knihovny jsou jednotné, jen trochu jinak než záznamy z jiné knihovny. V souborném katalogu je pak třeba hledat cesty, jak tyto záznamy sjednotit. Při řešení je navíc třeba přihlížet k možnosti propojení záznamů souborného katalogu se záznamy v lokálním katalogu.

Při porovnávání duplicitních záznamů jsou využívány všechny dostupné sekundární zdroje nebo konzultace s vlastníkem dokumentu. Po ověření údajů musí správce katalogu rozhodnout, zda jde o záznamy různých titulů

nebo je třeba záznamy sloučit. Při sloučení záznamů se údaje z duplicitního záznamu přenesou do záznamu, který v bázi zůstane, duplicitní záznam je smazán.

Pro ruční porovnávání je vytvořeno několik souborů. V jednom souboru jsou záznamy, které se porovnaly na ISSN. Vzhledem k tomu, že ISSN je definováno jako prostředek jednoznačné identifikace titulů, snažíme se při deduplikaci dodržet základní pravidlo: jeden titul (název časopisu) = jedno ISSN. Je to obtížné vzhledem k praxi vydavatelů při vydávání periodik, ale i knihovníků při jejich zpracování. Do báze přicházejí záznamy se stejným ISSN, ale různými názvy, knihovny nerespektují posloupnost vydávání titulů, vytváří nové záznamy při menších změnách, kdy jde spíše o variantní název nebo naopak při změnách ISSN zachovávají jeden záznam apod.

V dalším souboru jsou záznamy, které se porovnaly na různá místa vydání. Pro ruční kontrolu jsou připraveny i záznamy, kdy knihovny uvádějí různé vydavatele u titulů se stejným názvem. Často jde skutečně o dva různé tituly – porovnávací program zde působí jako pojistka proti sloučení dvou různých titulů. Obdobně je tomu v dalším souboru, kde se porovnaly názvy korporací. Dalším podobným souborem jsou záznamy porovnané na číslo/název části.

V posledním souboru porovnávaných záznamů se kontrolují údaje o odběru. Dosud není spuštěn program, který by umožňoval aktualizovat roky odběru - předpokládá se zaslání pouze vybraných polí (001- identifikační číslo, 200a-název, 910 r- roky odběru a 910x – jednoznačné identifikační číslo), nikoli celého záznamu. Údaje o odběru proto zatím **nelze** tímto způsobem aktualizovat. Nicméně některé knihovny opravené záznamy posílají, ale zařadí je do souboru běžného importu, a tím vytvářejí řadu duplicit navázaných na jeden záznam v bázi a zvyšuje se tak počet záznamu k ručnímu zpracování.

Další chyba se objevuje ve zpracování údajů se týká doby vydávání seriálu. Knihovny v polích, v nichž má být uvedena doba vydávání (kódované pole 100 a pole 210d – roky vydávání) uvádějí roky, od kdy časopis nakupují, dobu po kterou časopis vlastní nebo poslední roky, kdy časopis změnil vydavatele. I způsob zápisu roků odběru není jednotný v závislosti na praxi knihovny, případně na postupný vývoj zápisu v průběhu let. (NKČR - ABA001, ÚZPI - ABA009, VK Olomouc - OLA001).

Několik příkladů chybného zápisu roků vydávání:

1. Nesouhlasí údaje v poli 100 a 210 d, zápis v poli 210 není standardní

FMT	SE
BAS	99
001	000347960
005	20030521

100 |a 20001125d19849999 m y0czey0103 ba
 1010 |a cze
 102 |a CZ
 110 |a aga zy0
 2001 |a Rozmach
210 |a Melč |c MVNF |d -1971-
 304 |a Od r. 1996 podnáz. Zpravodaj Obecního úředu v Melči
 306 |a od roku 1993 nakl.: Melč, Obecní úřad
 326 |a 6x ročně |b 1971-1989
 326 |a Vychází nepravidelně |b 1990-
 6759 |a 05(437.272...)

2. Záznam jednoho roku s odběrem několika předcházejících svazku v poli 910s

LDR -----nas 22 i 450
 FMT SE
 BAS 99
 001 zk781172
 005 20030904
 011 |a 0453-0845
 100 |a 20020906c 9999u u0czey0103 ba
 1010 |a JPN
 102 |a JP
 110 |a auu|||||||
 2001 |a Bulletin of the Faculty of agriculture Kagoshima
 University |h No. 52
 210 |a B. m. |c b. n. |d **2002**
 215 |a ... sv. |c fotogr., tab., gr., fotogr., lit., res. angl.
 675 |a 631 |z cze |9 v
 675 |a 633 |z cze |9 v
 675 |a 636 |z cze |9 v
 71202 |a Fac. of agriculture, Kagoshima university
 71202 |a Kagoshima university
 801 0 |a CZ |b ABA009 |c 20020906 |9 2
 802 |a 34
 909 003623527
 910 |a ABA009 |x zk781172 |s ... **No. 47-52->** |t n
 VLS ABA009

3. Podle údajů v poli 210d časopis vyšel v roce 2002, knihovna ho odebírá od roku 1999:

LDR -----nas 22 i 450
 FMT SE
 BAS 99
 001 zk780102
 005 20030904
 011 |a 1212-4710
 100 |a 20020731c 9999u u0czey0103 ba
 1010 |a CZE
 102 |a CZ

```

110   |a au|||||
2001 |a <<1000=tisic>> řešení |e Čtvrtletník
      |h 2/2002 |i Daně z příjmů,
      účetnictví, DPH, ostatní daně, mzdy a odvody,
      cestovné, auto a
      leasing, zákoník práce, odpisy majetku
210   |a B. m. |c b. n. |d 2002
215   |a ... sv.
      |c 20020731 |9 2
802   |a 34
909   003623421
910   |a ABA009 |x zk780102 |r 1999-2000, 2002-> |t n
VLS   ABA009
VAH   12
CAT   |a zzz |b 50 |c 20040602 |l SKC01 |h 0407
SYS   003623421

```

Zpracování záznamů seriálů rovněž závisí i na způsobu uchovávání. Knihovna pak do souborného katalogu zasílá buď záznamy na jednotlivé svazky (s jedním názvem a jedním ISSN a s označením seriál, ale v každém záznamu uvádí v poli 910 podpole r –roky odběru (viz uk.3). Záznam na jeden svazek s označením monografie je zpracovaný správně, pokud tak ovšem knihovna zasílá pravidelně získávaný titul, vzniká nepřehledné množství stejných záznamů, lišících se jen rokem vydání. Bohužel některé knihovny i u těchto záznamů uvádějí roky odběru jako u periodik. Knihovny argumentují tím, že vázané svazky mají samostatné signatury, takže musí mít samostatný záznam. Do souborného katalogu pak by měla taková knihovna posílat jen záznam na nevázaný titul (záznam seriálu) s uvedenými roky odběru v poli 910. Do budoucna je pak nutné i u těchto záznamů se zabývat propojením do lokálního katalogu

Mezi další, zatím nedořešené problémy patří seriály s různými podřadami, které se mění v průběhu let a nemají vlastní ISSN, záznamy regionálních mutací novin v souborném katalogu a další materiály, jejichž zpracování je složité už v rámci katalogizace.

Aktualizace odběru periodik a nové záznamy

U knihoven, které nezasílají záznamy periodik v elektronické podobě, vkládá údaje o nových titulech do báze správce báze. Většinou se využívá báze ISSN na CD-romu, pokud nelze jinak – zapisují se údaje ručně.

Aktualizace odběru probíhá na základě soupisu, který správce báze posle knihovně. V soupise je uveden (poslední) název titulu, země vydání, ISSN a roky odběru, které jsou v bázi uvedeny nejen z hlášení knihovny, ale i ze zpracované retrokonverze. Protože při zpracování retrokonverze správce neověřuje údaje uvedené v katalogu, mají knihovny možnost touto cestou údaje o skutečném stavu fondu upravit. Pokud knihovna časopis stále odebí-

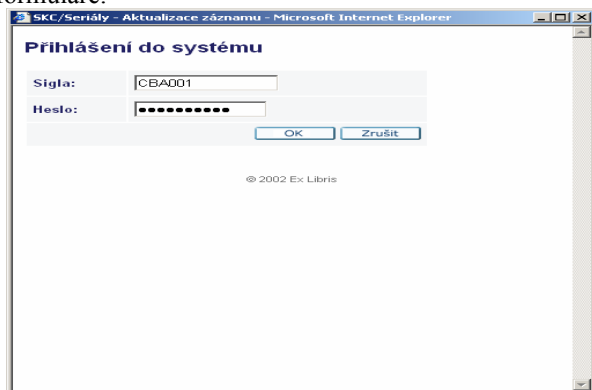
rá (nebo má titul objednan) je součástí i rok, kdy byly údaje naposled aktualizovány. Tituly, jejichž odběr byl v předchozích hlášeních ukončen v novém soupise nejsou uvedeny. K soupisu pouze připojí údaje o nově odebíraných titulech. Knihovna soupis opraví a pošle zpět do oddělení souborných katalogů, kde jsou údaje přeneseny do báze. V průběhu roku mají knihovny možnost hlásit změny týkající se odběru jednotlivých titulů (nový titul, odpisy, ztráty).

Je potěšitelné, že se zvyšuje počet knihoven, které soupisy vracejí, ale i počet knihoven, které si hlídají, zda na ně souborný katalog se soupisem nezapomněl. Některé knihovny zasílají údaje ještě dříve, než jim soupis pošleme. Podle počtu vrácených soupisů i podle rychlosti s jakou jsou zpracovány lze konstatovat, že byla zvolena optimální metoda spolupráce.

Od letošního roku mají knihovny další možnost, jak údaje o odběru aktualizovat. Oddělení automatizace ve spolupráci se souborným katalogem vytvořil formulář a zpracoval program pro online aktualizaci. Do existujících záznamů v bázi lze zapsat údaje o odběru nebo již uvedené roky upravit. Knihovna potřebuje pouze přístup na internet, vhodnou verzi prohlížeče a siglu. Po proškolení příslušného pracovníka správce přidělí heslo a knihovna se může pomocí online formuláře aktivně zapojit do spolupráce se souborným katalogem.

Touto cestou lze upravovat údaje již v bázi uložené, doplnit je o signaturu, signaturu studovny, poznámky, dobu uchovávání, ukončit odběr. Údaje o odběru lze rovněž umazat. Touto cestou lze rovněž doplnit nový odběr u titulu, který knihovna dosud ve svém fondu neměla (nebo nebyl hlášen odběr v souborném katalogu), musí však být záznam na tento titul v bázi. Do báze takto nelze doplnit nový bibliografický záznam.

Po vyhledání požadovaného titulu se knihovna přihlásí pomocí přihlašovacího formuláře.

The image shows a screenshot of a web browser window titled "SKC/Seriály - Aktualizace záznamu - Microsoft Internet Explorer". The main content is a login form titled "Přihlášení do systému". The form has two input fields: "Sigla:" with the value "CBAD01" and "Heslo:" with a masked password of ten dots. Below the fields are two buttons: "OK" and "Zrušit". At the bottom of the page, there is a copyright notice: "© 2002 Ex Libris".

Potom se otevře formulář, v němž knihovna upraví údaje. Sigla knihovny se natáhne z přihlašovacího formuláře, takže se objeví nad rámečkem formuláře pro kontrolu – knihovna ji už znovu nepíše. Na jedno přihlášení může knihovna zpracovat více titulů, které postupně v bázi vyhledá.

Povinně knihovna vyplňuje pouze pole Roky odběru (případně Svazky - odebírané a uchovávané ve fondu). Ostatní údaje jsou nepovinné: signatura, signatura studovny, poznámky. Doba uchovávání dokumentu ve fondu a typ dokumentu (pravé a nepravé periodikum).

SKC/Seriály - Aktualizace záznamu - Microsoft Internet Explorer

Aktualizace záznamu - seriály

Aktualizovat údaje Vymazat údaje ze záznamu

Sigla:	CBA001
Ident. číslo:	<input type="text"/>
Signatura:	<input type="text"/>
Signatura stud.:	<input type="text"/>
Roky:	1997->
Svazky:	<input type="text"/>
Typ dokumentu:	p
Doba uchovávání:	<input type="text"/>
Poznámka:	<input type="text"/>

OK Zrušit

Před uložením údajů na server proběhnou formální kontroly správnosti zanesených údajů – knihovna musí vyplnit roky/svazky odběru, jinak ji program neumožní operaci dokončit.

Ostatní hlášky jsou informativní – upozorní zpracovatele na možnost doplnit další údaje (Není zapsaná signatura, typ dokumentu). Systém kontroluje i zápis roků odběru tak, aby nedocházelo k chybám.

Před dokončením celé operace je uvedena informace o tom, že jde buď o ukončený odběr nebo pokračující odběr (Odběr pokračuje v roce...) a do záznamu se do podpole o připiše aktuální rok aktualizace pomocí dvojčíslí – letos 04).

Aktualizace záznamu - seriály

Aktualizovat údaje Vymazat údaje ze záznamu

Sigla: CBA001

Ident. číslo:

Signatura: B22

Signatura stud.: c 25

Roky: 1976-78,81-82,84-86,89-

Svazky:

Typ dokumentu: p

Doba uchovávání: 15

Poznámka: r. 1976 na mfš, r. 1986 neúpl.

Uložit změny na server?

OK Storno

OK Zrušit

Uložené informace jsou ihned k dispozici v záznamu na internetu.

Do konce srpna letošního roku se do tohoto způsobu zpracování údajů o odběru zapojilo 8 knihoven (Jihočeská vědecká knihovna Č. Budějovice – CBA001, Akademie věd ČR - Společná knihovna biologických pracovišť AV ČR a Biologické fakulty Jihočeské univerzity – CBB001, Umělecko-průmyslové muzeum v Praze, knihovna – ABE310, ČVUT – Kloknerův ústav – vědecká knihovna – ABD101, České dráhy, a.s. – TELEMATIKA, o.z. – Ústřední technická knihovna dopravy – ABA107, Univerzita Karlova – Přírodovědecká fakulta – Knihovna kateder zoologie – ABD046, Národní galerie v Praze – knihovna – ABE400 a ABD016 – ČVUT – Fakulta strojní – ústřední knihovna).

Formulář umožňuje rychleji aktualizovat údaje, doplňovat údaje u titulů, u nichž knihovna zatím není zapsaná, opravovat údaje z retrokonverze,

ale především umožňuje zapojení knihovnám, které nemohou z nejrůznějších důvodů záznamy posílat v elektronické podobě. Tuto formu spolupráce mohou využít i knihovny, které nemají fond zpracován v žádném knihovnickém systému.

Souborný katalog kromě lokační funkce pro služby uživatelům zároveň představuje účinný nástroj ke sjednocování zpracování seriálů, komunikace správce souborného katalogu a knihoven při společném hledání jednotného zpracování seriálů vytváří dobrý základ spolupráce knihoven.

Na závěr bych chtěla poděkovat všem knihovnám, které se souborným katalogem spolupracují. Zejména u periodik jsme si zvykli na dobré kontakty a je potěšitelné, že knihovny mají zájem se zapojit i do nových forem spolupráce se souborným katalogem.

znamená

prostor pro dotazy všeobecného typu přístupný z webových stránek českých knihoven

Jindřiška Pospíšilová, Karolína Košťálová, Národní knihovna ČR

Po dlouhá staletí byly knihovny v představách veřejnosti institucemi, které půjčují literaturu k odpočinku a zábavě. Nejiná představa panuje o pracovnících knihovny, dříve vzdělaných bibliothekářích, nyní spíše starších paních s drdůlkem, šedivým pláštěm a silnými brýlemi. Vždyť knihovník – či spíše v našich poměrech knihovnice – nedělá přece celý den nic jiného než si jen čte. S takto zakořeněnou představou knihovny již dlouhou dobu statečně bojují. Informace o mnohých projektech a aktivitách českého knihovnictví, které je z pohledu odborné veřejnosti staví na světovou úroveň, se velmi často nedostane do podvědomí veřejnosti laické. Není se tedy co divit, že se mnozí ptají, zda knihovny mají své opodstatnění v době internetu a zda je nutné je samotné, jejich fondy a služby dále rozvíjet.

Mezi služby, které dovedou přilákat čtenáře a jež veřejnost umí ocenit, patří služby meziknihovní, zprostředkování přístupu k online databázím a v neposlední řadě i referenční služby.

Co se pod pojmem „referenční služby“ skrývá? Obecně platí, že úkolem referenčních služeb je zprostředkovat požadovanou informaci, ať už přímo, nebo odkazem na způsob, jak ji získat, či na pramen, v němž je obsažena. Z této charakteristiky vyplývají i základní principy služby Ptejte se knihovny.

Jak tedy můžeme službu Ptejte se knihovny charakterizovat?

- ① je to služba českých knihoven určená nejširší veřejnosti
- ① která odpovídá na otázky uživatelů
 - ✓ o knihovně, jejích službách a fondech
 - ✓ ze všech oborů lidského vědění
- ① podle předem stanovených jednotných pravidel

- Ⓢ jednotlivým symbolem této služby je pro uživatele logo v několika barevných a grafických variantách

A jaké jsou naše cíle?

- Ⓢ nabídnout veřejnosti službu, která bude zodpovídat položené dotazy za předem stanovených podmínek
- Ⓢ propagovat knihovny, jejich služby a zdroje
- Ⓢ přispět k pozitivnímu obrazu knihoven jako moderních informačních institucí

Služba Ptejte se knihovny je **koordináčním projektem českých knihoven**, jehož zázemím jsou:

- Ⓢ finanční podpora – MŠMT - LI200001 (Referenční centrum NK ČR – Brána do světa informací)
- Ⓢ koordinátor – NK ČR
- Ⓢ technická podpora - MZK
- Ⓢ ochota spolupracujících knihoven

Principy spolupráce

Knihovna může poskytovat službu Ptejte se knihovny buď jako pasivní nebo jako aktivní člen:

- Ⓢ **„pasivní“ knihovna** pouze zprostředkovává službu umístěním loga na svých domácích stránkách, dotazy jsou však přeměřovány do NK ČR a ta na ně odpovídá
- Ⓢ **„aktivní“ knihovna** má přeměřovány dotazy z loga služby do své schránky a odpovídá na dotazy, které jí byly přímo zaslány nebo předány v rámci spolupráce

Knihovna, která se rozhodne zapojit aktivně do služby Ptejte se knihovny, získá od koordinátora služby přístup do administrace a umístí na své webové stránky vybranou variantu loga služby. Vstupním bodem položení dotazu je logo služby, pod nímž se může skrývat:

- Ⓢ e-mail této knihovny
 - ✓ preferovaný tvar je ptejteseknihovny@domenaknihovny.cz
- Ⓢ obecný webový formulář
 - ✓ uživatel má možnost vybrat si knihovnu, které svůj dotaz zašle
- Ⓢ customizovaný webový formulář
 - ✓ dotaz je přednostně odeslán na adresu knihovny, z jejích stránek byl položen

Jaké jsou povinnosti aktivně zapojené knihovny?

- ① knihovna garantuje zodpovězení dotazu do 48 hodin od jeho obdržení (tzn. od data přijetí na server knihovny), do lhůty 48 hodin se nezapočítávají dny, kdy je knihovna oficiálně uzavřená (např. neděle, státní svátky atd.)
- ① pokud knihovna nemůže dotaz zodpovědět do 48 hodin (např. komplikovaný dotaz, v případě nutné konzultace se specialisty, při časově náročné expedici z depozitářů atd.), je její povinností tazatele o tomto zdržení informovat
- ① dotaz, který knihovna nemůže zodpovědět, předá neprodleně buď
 - ✓ knihovně, jež v rámci „Ptejte se knihovny“ garantuje odpovědi na dotazy z konkrétní oblasti nebo
 - ✓ Národní knihovně ČR

O předání dotazu knihovna informuje uživatele, předáním dotazu jiné knihovně se začíná lhůta 48 hodin „počítat“ znovu.

- ① knihovna má povinnost zodpovídat dotazy týkající se jejího fondu a služeb a daného regionu
- ① knihovna se může stát garantem konkrétního oboru (dle kategorií Konspektu)
- ① knihovna buduje a využívá archiv dotazů zodpovězených v rámci služby

Archiv zodpovězených dotazů

Služba Ptejte se knihovny může být zajímavá pro knihovny a veřejnost nejen svojí standardizovanou podobou, ale i uchováváním zodpovězených dotazů, které mohou být užitečné i pro další tazatele.

The screenshot shows the 'Ptejte se knihovny' website interface. On the left, there is a navigation menu with options like 'Úvod', 'O této službě...', 'Zůstaťné knihovny', 'Formulovat dotaz', 'Archiv', and 'Tematicky - chronologicky'. The main content area displays a search result for 'Fikce o křesťanské literatuře' (Fiction about Christian literature). The search engine used is Google, and the results are from the 'Ptejte se knihovny' database. The search criteria include 'Jazyk, lingvistika a literatura'. The search results show a list of books, including 'Fikce o křesťanské literatuře' by J. K. Rowling, 'Fikce o křesťanské literatuře' by J. K. Rowling, and 'Fikce o křesťanské literatuře' by J. K. Rowling. The search results also include a list of books, including 'Fikce o křesťanské literatuře' by J. K. Rowling, 'Fikce o křesťanské literatuře' by J. K. Rowling, and 'Fikce o křesťanské literatuře' by J. K. Rowling. The search results also include a list of books, including 'Fikce o křesťanské literatuře' by J. K. Rowling, 'Fikce o křesťanské literatuře' by J. K. Rowling, and 'Fikce o křesťanské literatuře' by J. K. Rowling.

Závěr

Jak je možné vyjádřit úspěšnost prvního půlroku (testovací provoz byl zahájen v únoru 2004) fungování služby Ptejte se knihovny? Obecně lze říci, že nás těší ochota knihoven spolupracovat a zapojit se do tohoto projektu jako aktivní člen. Podle zkušeností NK ČR jsou dotazy zasílány téměř výlučně prostřednictvím formuláře. Z reakcí spolupracujících knihoven vyplývá, že zatím není příliš využívána možnost položit dotaz i jiným zapojeným knihovnám prostřednictvím výběru knihovny ve formuláři. Domníváme se, že tento stav by se mohl zlepšit, pokud budou knihovny využívat možnosti customizovaného webového formuláře (tzn. že ve formuláři je jako dotázaná knihovna uvedena přednostně ta, z jejichž stránek si uživatel formulář otevřel).

Pro potřeby správce systému a budoucího rozvoje služby jsou zpracovávány statistiky, a to jednak prostřednictvím služby <http://navrcholu.cz> a dále i pomocí softwarových prostředků využívaného systému.

Použitá literatura:

HEMOLA, Hanuš. Ptejte se své knihovny! *Ikaros* [online]. 2003, č. 01 [cit. 2003-01-01]. Dostupný na WWW:

<<http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200212044>>.

ISSN 1212-5075.

HEMOLA, Hanuš, POSPÍŠILOVÁ, Jindřiška. Ptejte se knihovny - stará služba v novém. *Inforum 2004 : 10. konference o profesionálních informačních zdrojích, Praha, 25.-27.5.2004* [online]. 2004 [cit. 2004-07-27].

Dostupný na WWW:

<http://www.inforum.cz/inforum2004/pdf/Hemola_Hanus.pdf>.

POSPÍŠILOVÁ, Jindřiška. Ptejte se knihovny: příklad možné spolupráce knihoven. *Čtenář*. 2003, roč. 55, č. 7-8, s. 198-200.

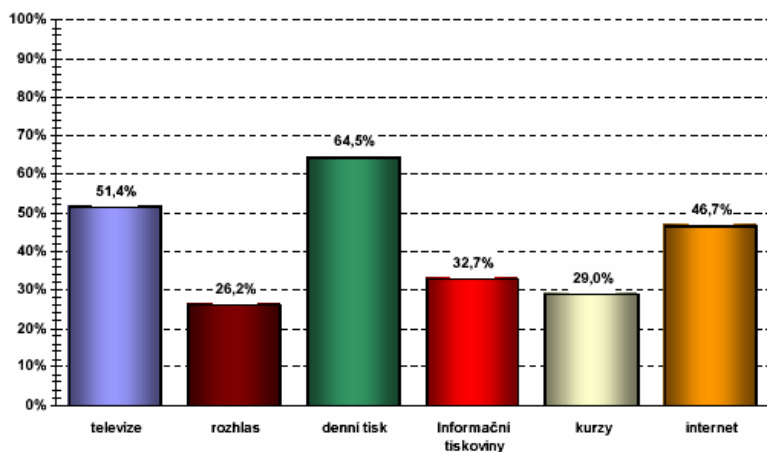
INFOPULT - SLUŽBA PRO ZEMĚDĚLCE A NEJEN PRO NĚ

Martin Mistr, Josef Kořínek, Vlasta Holasová, Ústav zemědělských a potravinářských informací v Praze

1 Úvod

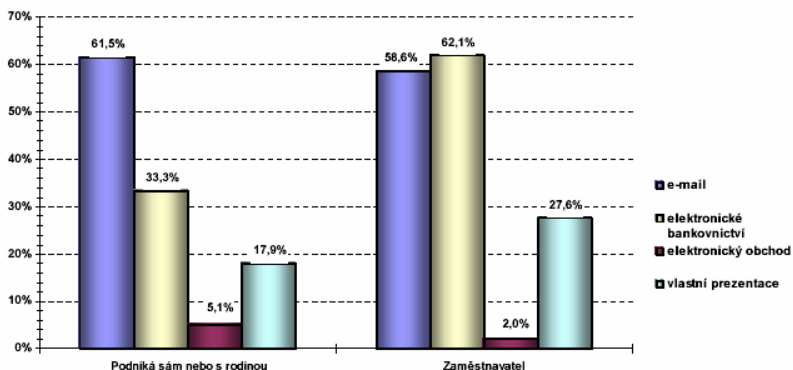
V České republice bylo po roce 2000 registrováno 36 tisíc zemědělských subjektů, které se připravovaly na vstup do Evropské unie. Aby tento proces byl úspěšný, MZe vypracovalo Konceptci zemědělského poradenství, ve které definovalo tři segmenty: státní poradenskou síť, podporu privátních poradců a zajištění informační podpory pro poradce a odbornou veřejnost. Ústav zemědělských a potravinářských informací (ÚZPI) byl pověřen koordinací celé sítě a zajištěním informační podpory. Již v roce 2000 byl proveden průzkum, který ukázal, že pouze 23% podnikatelských subjektů mělo přístup k Internetu, který v převážné míře využívalo pro spojení s bankou. Proto ÚZPI hledal jiný kanál, kterého by mohl využít nejen management podniku ale i techničtí pracovníci. Po důkladné analýze byl vyvinut nový produkt **Infopult**, díky kterému ÚZPI uspokojí přes 3 tisíce tazatelů ročně.

Graf 1: Využívané zdroje informací

ÚZPI opakovaně provádí průzkumy návštěvníků výstav a účastníků vzdělávacích akcí zaměřených na problematiku zdrojů informací, informačních toků a informačních potřeb v našem zemědělství. Z dotázaných více než 70% respondentů bydlí ve venkovském prostoru s nedostatečnou infrastrukturou, pouze polovina uvedla jako zdroj informací Internet, který využívají hlavně pro příjem elektronické pošty a bankovní služby.

Graf 2: Využívání internetu respondenty

Se zvýšenou potřebou přesných a rychlých informací a nárůstem internetových uživatelů se úloha Infopultu zvyšuje. Informace podávané novinami, rozhlasem a televizí jsou omezené na obecný rámec informování. V době zavádění Společné zemědělské politiky a nových pravidel pro zemědělské podnikání, které dopadají na zemědělce i spotřebitele, je důležitost získávání přesné a konkrétní informace značná. Infopult nabízí možnost zadání zcela konkrétní otázky, která bude odpovězena příslušným odborníkem v krátkém čase. Zodpovězené dotazy jsou v databázi, která je přístupná i pro ostatní uživatele Internetu. Tyto odpovědi na dotazy pomáhají i jiným uživatelům, kteří se ostýchají dotaz podat.

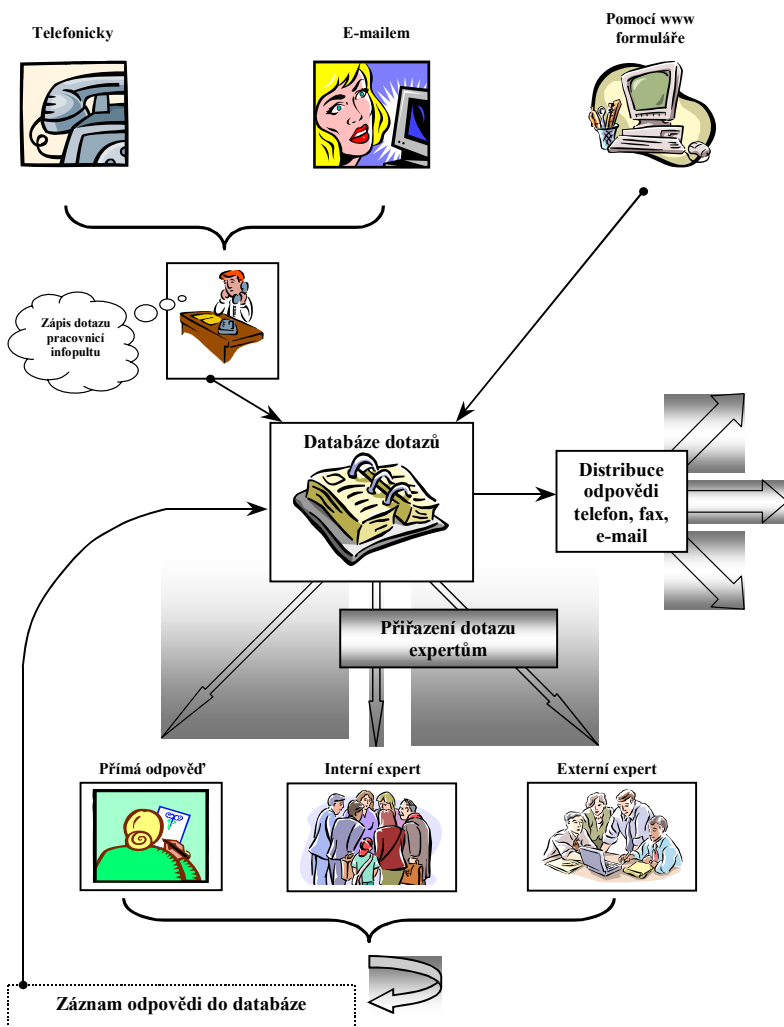
2 Zaměření služby

Infopult je bezplatný informační servis poskytovaný v rámci služeb knihovny ÚZPI. Jedná se o poskytování informací z oblasti zemědělství, potravinářství, výživy, bezpečnosti potravin, ochrany spotřebitele, životního prostředí a lesnictví.

V současné době se do poskytovaného informačního servisu Infopultu promítají dva aspekty služeb:

Podávání znalostních odpovědí - je zásadně věcí odborných pracovníků-poradců, tj. specialistů na příslušnou problematiku v oboru zemědělství

Obr. 3: Postup zadávání a zpracování dotazu

či potravinářství (Při podávání znalostních odpovědi je prvořadá odbornost a rovněž aktuálnost odpovědi.)

Zodpovídání referenčních, bibliografických a jednoduchých faktografických dotazů knihovnicemi se zaměřením na určitou problematiku. Jedná se zásadně o informační službu poskytovanou interními informačními experty.

Poskytované služby tedy v sobě zahrnují jak referenční služby, tak služby poradensko-konzultační.

3 Popis služby

Tazatel (zemědělec, spotřebitel) může své otázky položit telefonicky na číslo 227 010 227, kde operátor dotaz zaznamená a protože služba je umístěna v referenčních službách knihovny ÚZPI, odkaz na literaturu obdrží ihned, nebo je přepojen na odborníka přímo v ÚZPI. Ostatní dotazy jsou podle zaměření přiděleny externím expertům z výzkumných ústavů MZe nebo zemědělských univerzit. Pokud má tazatel přístup k internetu může vyplnit svůj dotaz do formuláře na stránkách informačního systému www.agroporadenstvi.cz nebo www.agro-navigator.cz a odešle přímo do databáze dotazů. Operátor Infopultu dotaz přidělí expertovi, který ho zodpoví v systému Infopult (dotaz je uložen v databázi odpovědí) a podle preferovaného způsobu je odpověď zdarma distribuována automaticky e-mailem či pracovníci referenčních služeb knihovny faxem nebo telefonem. Tazatel většinou dostane odpověď do tří pracovních dnů, pokud je potřeba delší přípravy, je vyrozuměn o dalším postupu.

4 Obory a spolupracující instituce

ÚZPI spolupracuje s výzkumnými ústavami a univerzitami při zajišťování informační podpory. Následující tabulka obsahuje výčet tematických okruhů a spolupracující instituce. Pokud tedy nedokáží tazatele uspokojit pracovníci studijního oddělení ÚZPI, je dotaz zaznamenaný v databázi přeposlán externímu expertovi, který ho v systému Infopult v dohodnutém termínu odpoví.

Tab. 4: Tematické okruhy zodpovídaných dotazů

Obor	Spolupracující instituce
bezpečnost potravin	MZe, Odbor bezpečnosti potravin
ochrana zdraví	Vysoká škola chemicko technologická
rostlinná výroba, ochrana rostlin, lesnictví, vodní hospodářství, částečně životní prostředí (ochrana a zamoření půd s ohledem na rostliny)	Výzkumný ústav rostlinné výroby
nitratová směrnice	Výzkumný ústav rostlinné výroby.
rostlinná výroba, ochrana rostlin, technika, částečně lesnictví	ČZU Praha
rostlinolékařství	Státní veterinární správa
ekologické zemědělství	Pro-Bio Šumperk
zemědělská technika a stavby	Výzkumný ústav zemědělské techniky

ekonomika, zemědělství všeobecně, částečně životní prostředí	MZLU Brno
zemědělská ekonomika a politika	
potravinářství, legislativa, výživa	
potravinářství, potravinářské vědy (analýtika, mikrobiologie), tuky	Výzkumný ústav potravinářský Praha
potravinářství, mlýny, pekárny, cukr, mrazírenství	
potravinářství, výživa, maso, pivo	
živočišná výroba, veterinářství, potravinářství, částečně zemědělská technika a životní prostředí s ohledem na faunu	ČZU Praha
živočišná výroba	
živočišná výroba, veterinářství, potravinářství, částečně životní prostředí (s ohledem na faunu)	
živočišná výroba, ekonomika	MZLU Brno
veterinářství, životní prostředí, částečně lesnictví	
Evropská unie, Strukturální fondy	JU České Budějovice
poradenství	Koordinační centrum poradenství ÚZPI

Záměrně mezi tématy není uvedena právní problematika, s kterou jsou tazatelé odkazováni na komerční služby.

5 Závěr

Trend využívání Internetu se rok od roku zvyšuje, zvláště se vzdělaností v oblasti informačních technologií, ale i klasické knihovní služby budou nadále využívány. Infopult tyto dvě formy slučuje ve velmi operativní informační službu ze které se nevytrácí lidský přístup. Zvláště je služba využívána zemědělci, drobnými pěstiteli a chovateli. Ale příležitost nechat si zodpovědět dotazy o zemědělství, bezpečnosti potravin a zdravé výživě má široká veřejnost.

Infopult je službou knihovny 21. století.

STUDIJNÍ A VĚDECKÁ KNIHOVNA V HRADCI KRÁLOVÉ ZODPOVÍDÁ E-MAILOVÉ DOTAZY

Lenka Málková, Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové

Stejně jako knihovny samotné procházejí informační a referenční služby neustálým vývojem. Jedná se o poměrně širokou škálu činností od zodpovídání referenčních dotazů a ověřování bibliografických údajů přes zjišťování citací pro meziknihovní výpůjčky a dodávání dokumentů až po informační služby, rešerše či informační výchovu.

Dalo by se předpokládat, že moderní technologie vyřeší stále více informačních potřeb uživatelů a dramaticky změní charakter informačních a referenčních služeb. Jak ukazují statistické údaje Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové (dále SVK HK), v posledních letech k poklesu počtu dotazů skutečně dochází.

Rok	1999	2000	2001	2002	2003
Dotazy celkem	6 806	6 051	5 108	4 828	4 579
Vyjádření v %	100 %	89 %	75 %	71 %	67 %

Pozn.: V dotazech jsou zahrnuty ústní dotazy ve studovně, telefonické dotazy a dotazy e-mailové.

Je dobře známo, že služba uživatelům je primárním posláním každé knihovny a knihovnická profese je orientována na služby. Vývoj knihoven je hnán vpřed uživatelskými potřebami, které jsou ovlivněny měnícím se společenským prostředím. V současné době vzkvétá e-learning a sebevzdělávání vůbec. I uživatelé knihoven se snaží sami si pomoci při uspokojování svých informačních potřeb a jen v případě nejvyšší nouze se osobně obracují na knihovníky. Je třeba věnovat zvýšenou pozornost podpoře svépomocných postupů. Přesto zůstává osobní konzultace s knihovníkem významnou částí systému podpory uživatelů.

Uživatelské potřeby se dají zhruba rozdělit do tří úrovní. První úroveň tvoří obecné uživatelské potřeby, které mají téměř všichni uživatelé. K uspokojení těchto potřeb slouží např. uživatelsky přívětivé rozhraní, které umožní snadný přístup ke zdrojům informací. Knihovník zde vykonává důležitou práci při hromadné podpoře uživatelů, i když jakoby za oponou. Druhou úroveň tvoří skupiny uživatelů s podobnými zájmy, potřebami a

dotazy. Pro tyto skupiny jsou připravovány kurzy a školení, jsou pro ně vytvářeny manuály pro samostatnou práci se zdroji informací, patří sem i FAQ a další formy on-line podpory. Vše je připravováno na základě anticipace uživatelských dotazů tak, aby si uživatelé sami dokázali nalézt odpovědi. A konečně třetí úroveň, časově nejnáročnější, zahrnuje individuální, specifické dotazy uživatelů přímo u pultu knihovny, po telefonu nebo e-mailem. Tímto způsobem knihovníci nabízejí osobní pomoc.

Tyto tři úrovně služeb jsou těsně spjaty a vzájemně se ovlivňují. Knihovna by měla být snadno přístupná všem uživatelům a předdefinovaným způsobem řešit mnoho jejich potřeb. Pokud některé potřeby zůstanou neuspokojeny, mohou uživatelé navštívit kurzy, prolistovat FAQ apod. Jestliže ani potom nenajdou odpověď na své dotazy, mají možnost požádat o pomoc knihovníka. Ten zase, pokud se určité dotazy objevují opakovaně, může být přidat do FAQ, věnovat se jim při školení uživatelů či je dokonce promítnout do uživatelsky přívětivějšího rozhraní knihovny.

Tento třístupeňový systém podpory uživatelů nám umožňuje lépe pochopit, proč v posledních letech poklesl počet dotazů směřovaných přímo na knihovníka. Do značné míry je to díky informacím na webu knihovny, dostupnosti nejrůznějších databází, školením, nápovědám, manuálům a dalším svépomocným postupům, které umožňují uživatelům samostatný přístup ke zdrojům a k jejich využívání. Neznamena to však konec referenčních služeb. Naopak, více než kdy dříve je zapotřebí podporovat informační potřeby uživatelů ze zákulisí knihovny, což možná povede k dalšímu poklesu individuálních dotazů položených knihovníkovi. Tento jev však lze chápat pozitivně.

Referenční služby se dají zajišťovat různými způsoby, z nichž každý má své slabé i silné stránky. V úvahu je třeba vzít i odlišnou situaci uživatelů. Někteří nemají přístup k počítači nebo k internetu, a nemohou tedy využít výhod počítačových a webových služeb. A konečně, rozdíly jsou i v osobnosti uživatelů. Zatímco jedni preferují lidský kontakt, jiní upřednostňují komunikaci on-line.

Jak již bylo popsáno výše, digitální referenční služby jsou pouze jednou z metod poskytování referenčních služeb. Jejich počátek spadá do druhé poloviny 80. let, kdy se začaly objevovat především v USA, ale prudký vývoj zaznamenaly zejména v posledních letech. Rozumí se jimi zpravidla referenční služby dodávané elektronickými prostředky buď s použitím asynchronního softwaru (e-mail, webové formuláře), nebo s použitím systémů pracujících v reálném čase. E-mailové a webové referenční služby jsou rutinně poskytovány v mnoha knihovnách i v České republice.

SVK HK umožňuje e-mailový kontakt od roku 1996, kdy byly vytvořeny její www stránky. Seriózně se dá o referenčních službách poskytovaných

e-mailem hovořit až od roku 2001, kdy jsme e-mailové dotazy začali evidovat a statisticky vykazovat.

Webové stránky SVK HK nabízejí několik kontaktních e-mailových adres pro komunikaci uživatelů s knihovnou. Jsou to kontakty na půjčovnu, studovnu, webmastera a na sekretariát ředitelky. Až do května letošního roku fungoval i odkaz s názvem *Návrhy a připomínky*, který byl přejmenován na *Ptejte se knihovny*. Je možno konstatovat, že referenční dotazy přicházejí na všechny uvedené adresy, snad s výjimkou webmastera. Dotazy jsou přeposílány na pracoviště, která mají k problematice nejbližší. Dále se budu věnovat rozboru dotazů, které došly, případně byly přeposlány na oddělení informačních a referenčních služeb (dále IRS). Počty e-mailem zaslaných dotazů na oddělení IRS ukazuje následující tabulka.

Rok	2001	2002	2003	2004 (1.pol.)
Počet dotazů	54	117	60	45

Oddělení archivuje dotazy od roku 2003. Podívejme se tedy na tematiku těchto dotazů.

Z celkového počtu 105 e-mailových dotazů přijatých oddělením IRS v roce 2003 a v 1. pololetí roku 2004 příslušelo 63 svou tematikou skutečně tomuto oddělení. Ve 13 případech se jednalo o dotazy regionální, které se týkaly historie měst a obcí, regionálních osobností, událostí a dokumentů. Dále byly poměrně časté dotazy na vyhledání určité publikace ve fondu knihovny a na doplnění chybějících bibliografických údajů v citaci dokumentu. Literatura byla občas dohledávána i v katalozích jiných knihoven, případně byli tazatelé odkázáni na jiné instituce – muzea, archivy, zahraniční knihovny atd. Často uživatelé požadovali vyhledání literatury na určité téma. Pokud byl výsledkem hledání malý počet záznamů, obdrželi přímo odpověď, ve složitějších případech jim bylo nabídnuto vypracování písemné rešerše. Objevily se i požadavky na zaslání kopií rešerší, na dohledání norem v plnotextové databázi nebo na ověření možnosti přístupu do zahraničních zdrojů na internetu. Několik dotazů bylo faktografických.

Dalších 8 dotazů ze 105 bylo provozního charakteru. Je z nich zřejmé, že uživatelé tápou především v oblasti služeb poskytovaných přes internet. Na webu SVK HK uživatel nalezne přístup do on-line katalogu, konto čtenáře, formulář žádanky MVS, formulář objednávky rešerše a přihlášky na školení uživatelů. Ostatní je zatím nutné vyřizovat e-mailem nebo návštěvou knihovny.

V 17 případech byly dotazy přeposlány do půjčovny, neboť se týkaly prodloužení výpůjčky nebo šlo o objednávky knih ze skladu. Na oddělení periodik bylo přesměrováno také 17 dotazů. Byly to objednávky kopií

článků z časopisů a objednávky časopisů do studovny k prezenčnímu studiu.

Z uvedeného rozboru vyplývá, že naši uživatelé příliš nerozlišují charakter svých dotazů a nezkoumají, na kterou kontaktní e-mailovou adresu je směřovat. Naší zásadou ale je, že dotaz je zodpovězen bez ohledu na to, zda byl zaslán na správnou adresu.

Od května letošního roku je na našich www stránkách odkaz nazvaný *Ptejte se knihovny*, na který v průběhu dvou měsíců došlo 12 dotazů. Po kliknutí na odkaz se zobrazí formulář, který uživatel vyplní a odešle. Pověřený pracovník, na kterého je odkaz nasměrován, dotaz posoudí a buď na něj sám odpoví, nebo jej přepošle na příslušné oddělení. Všechny dotazy i odpovědi jsou archivovány. SVK HK však zatím není zapojena do stejnojmenného projektu Národní knihovny Praha. Jak totiž vyplývá z výše uvedené analýzy témat dotazů, většina z nich se týká přímo provozu, fondu nebo služeb SVK HK, značný je také podíl dotazů regionálních. I na ostatní dotazy je knihovna díky svému kvalifikovanému personálu schopna poskytnout faktografickou či bibliografickou odpověď. Oddělení IRS má v současné době pět vysokoškolsky vzdělaných pracovníků, kteří zodpovídají dotazy uživatelů ve studovně a vypracovávají písemné rešerše na objednávku. Všichni pracovníci IRS rutinně ovládají vyhledávání ve zdrojích, ke kterým má knihovna přístup nebo které sama vytváří. Navíc zajišťují i informační výchovu uživatelů formou exkurzí a školení. Pokud přece jen ve výjimečných případech nejsme schopni kvalifikovaně odpovědět, buď sami kontaktujeme jinou knihovnu, nebo na ni čtenáře odkážeme. Na dotazy odpovídáme obratem, v případě složitých dotazů se s uživatelem domluvíme na termínu nebo navrhneme vypracování písemné rešerše. Schopností zodpovědět téměř jakýkoliv dotaz zvyšujeme prestiž knihovny v očích čtenářů, což je i jedním z našich cílů.

Zodpovídání e-mailových dotazů je pouze jednou z forem řešení informačních požadavků uživatelů. Práce referenčního knihovníka by měla zahrnovat všechny složky výše zmíněného tříúrovňového systému. V SVK HK tomu tak skutečně je. Oddělení IRS se podílí na výběru informačních zdrojů jak klasických, tak elektronických, přispívá k tvorbě uživatelsky přívětivého webového rozhraní, připravuje manuály a pomůcky pro samostudium uživatelů, zajišťuje nácvikové lekce pro práci s databázemi, katalogem knihovny a internetem, vypracovává písemné rešerše a zodpovídá dotazy uživatelů.

Použitá literatura:

HAN, Lifeng - GOULDING, Anne. Information and reference services in the digital library. *Information Services & Use*. 2003, vol. 23, issue 4, p. 251-262.

REFERENČNÍ SLUŽBY ONLINE V KNIHOVNÁCH VUT V BRNĚ SLUŽBA TYPU „PTEJTE SE KNIHOVNY/KNIHOVNÍKA“

Kateřina Ševčíková, Areálová knihovna VUT v Brně

„V boji mezi tebou a digitálním světem se raději přidej
k digitálnímu světu.“
(z Murphyho obecných počítačových zákonů)

Domnívám se, že hovořit zde o tom, co jsou to referenční služby, event. jejich novější forma Ptejte se knihovny, dozajista není zapotřebí. Dnes snad již ani nemůže být knihovna, která by nějakým způsobem tuto službu nevyužívala, ovšemže v dostupné formě a provedení vzhledem k jejím možnostem. Někde stále volí klasická řešení jako jsou telefonická forma odpovědi na dotazy anebo čistě jen osobní kontakt se čtenářem. Jiné knihovny naproti tomu začínají (nebo již hojně využívají) vymoženosti, které jim v tomto ohledu plně poskytuje svět informačních technologií.

Areálová knihovna Purkyňova, se, jako jedna z prvních knihoven VUT, přiklonila k řešení, které jí nabízejí informační technologie, tj. poskytování referenčních a konzultačních služeb online formou prostřednictvím svých webových stránek. Neznamená to, že by se naše knihovna vzdala definitivně „klasických a zavedených forem“, ale pozvolna mají čím dál nižší procentuální zastoupení v celkových statistikách poskytování těchto služeb. Nespornou výhodou je jistě i forma, provedení i softwarové zajištění online služeb tohoto typu.

Produkt UNITED-NUKE

UNITED-NUKE je otevřeným systémem, který těží ze základu publikačního a redakčního systému UNITED PHP-Nuke Czech Edition. Přestože vývoj tohoto produktu začal poměrně nedávno, na podzim 2002, stačil si už najít mnoho nadšených příznivců. Stručně řečeno se jedná o platformu, která umožňuje snadné publikování informací a tvorbu dynamických webů na internetu i intranetu. Správa systému nevyžaduje v podstatě nic víc než práci a údržbu dat ve webovém rozhraní bez nutnosti dalších speciálních

nástrojů. Podle slov hlavního koordinátora a programátora v jedné osobě Jiřího Stavinohy se podařilo vytvořit „ ... *čistě napsaný, bezpečný a rychlý publikační systém, který je kompatibilní s PHP-Nuke.*“ A právě kompatibilita s předchozím systémem dává možnost používat velké množství modulů a bloků pro novější i starší verzi produktu.

Seznam modulů

Produkt má nepřeberné množství nástrojů, funkcí a možností využití. Seznam modulů čítá na 26 položek, které jsou pro koncového uživatele *zcela zdarma!* Placenou částí mohou být např. instalace, nastavení a otestování systému, moduly na míru a úprava systému, vytvoření grafiky, upgrade na vyšší verzi, nastavení, podpora a otestování eShopu anebo technická podpora¹. Prozatím jsou dostupné tyto volně stažitelné moduly:

- ❖ **AvantGo**
 - umožňuje prohlížení článků prostřednictvím PDA
- ❖ **Content**
 - tvorba jednoduchých www stránek nebo prezentací
- ❖ **Download**
 - archiv souborů, které lze stáhnout
- ❖ **Encyklopedia**
 - slovníky nebo jednoduché databáze
- ❖ **eShop**
 - modul pro elektronický obchod a online nakupování
- ❖ **FAQ**
 - archiv nejčastějších otázek a odpovědí
- ❖ **Feedback**
 - jednoduchý formulář pro odeslání připomínek návštěvníků vašeho webu
- ❖ **Flashnews**
 - přehled novinek a aktualit
- ❖ **phpBB forum/Splatt forum**
 - moduly pro výměnu informací mezi návštěvníky webu
- ❖ **Journal**
 - tvorba minideníčků uživatelů
- ❖ **Member_List**
 - seznam uživatelů
- ❖ **News**
 - zobrazuje články

¹ Viz: informace v Ceníku služeb na webu (<http://united-nuke.openland.cz>).

- ❖ **Private_Messages**
 - přeposílání krátkých zpráv
- ❖ **Recomenmend_Us**
 - modul pro doporučování vašeho webu
- ❖ **Reviews**
 - vkládání a zobrazování recenzí
- ❖ **Search**
 - prohledává články dle časového hlediska
- ❖ **Sections**
 - tvorba strukturovaných prezentací
- ❖ **Sidebar**
 - část pro prohlížeče Mozilla, Opera a Konqueror
- ❖ **Statistics**
 - kompletní a komplexní statistiky
- ❖ **Stories_Archive**
 - archiv článků
- ❖ **Submit_News**
 - slouží k vkládání článků návštěvníky
- ❖ **Surveys**
 - monitorování a práce s anketami
- ❖ **Top**
 - přehled nejúspěšnějších článků dle témat
- ❖ **Topics**
 - prohledávání archivu článků dle témat
- ❖ **Web_Links**
 - seznam odkazů (links)
- ❖ **Your_Account**
 - osobní nastavení každého uživatele

Technologie
 Publikacní systém je napsán v jazyce PHP. Jeho testování proběhlo v operačním systému Linux, webovém serveru Apache a na databázi MySQL. S menším omezením je možné UNITED-NUKE používat i v systému Windows a na databázích mSQL, ODBC, Sybase a mnoha dalších². Nicméně, ať už používáme jakýkoli operační systém, je nutné používat webový server Apache. Doporučená konfigurace pro bezchybný provoz je Linux/*BSD – Apache – PHP – MySQL.

I když nebudete využívat přímo podporu tvůrců projektu, je možné spravovat, upgradovat a celkově pracovat s tímto systémem bez větších obtíží a problémů. V případě upgradu verze plně postačí číst pozorně připo-

² Viz: Informace na webu produktu UNITED-NUKE (<http://united-nuke.openland.cz/>).

jený soubor, který podrobně popisuje každý krok. Samotná práce s moduly webového rozhraní systému pak předpokládá minimálně základy HTML.

Splatt fórum jako online služba

Areálová knihovna VUT, Purkyňova 118 využila pro své referenční služby v online formě jeden z modulů publikačního systému. Splatt fórum nám umožňuje vytvářet nepřehledné (a téměř i nevyčerpatelné, pomíneme-li kapacitu serveru atd.) množství kategorií pro dotazy uživatelů. Na našem webu je tato služba přístupná v menu pod tlačítkem „Ptejte se knihovny“. Jednoduchým kliknutím se otevře předem nachystaný seznam kategorií a čtenář si z něj vybere podle problematiky svého dotazu (viz: zvýrazněná místa na obrázku 1a a 1b).

Areálová knihovna VUT v Brně
Purkyňova 118

16. Července 2004

Index

- Aktuality
- Úvod
- Knihovna
- Průběhy a dokumenty
- Služby
- Knihovní fond
- Knihovní katalog
- Knihovnické odborné
- Informační zdroje
- Praktická informace
- FAQ
- Ptejte se knihovny**

Zpravostranná Novell

Oznamujeme všem uživatelům, že v knihovně je opět možné se připojit na **Novell** K připojení je nutné znát následující:

1. USER
2. CONTEXT
3. SERVER
4. VÁL LOGÍN + PASSWORD

Podobně naznačte tyto informace, hledáte je na webových stránkách anebo se otepte vašich fakultních správci! Obrazový návod přiložen! Hledáte více? Klik! 63 výsledků návod přiložen! K tomuto:

Autentizace knihovny - Pondělí, 21.06. 2004 @ 09:35:52 CEST (25 denů!)
(Zobrazit celý článek | Hodnotit: 0)

Prázdinný provoz

Provoz Areálové knihovny Purkyňova 118 v červnu až září 2004:

ZAVŘENO:	19.7. - 30.8. 2004
OHEZENÝ PROVOZ:	28.6. - 16.7. 2004 23.8. - 24.9. 2004

V době omezeného provozu bude knihovna otevřena:

pondělí - úterek:	9:00 až 15:00 hod.
středa:	9:00 až 14:00 hod.

ZAMĚŘENÍ: AREÁLOVÉ KNIHOVNY VÁŠ KVALIFIKOVANÝ PRÁCEVNÍK!

Autentizace knihovny - Úterý, 08.06. 2004 @ 09:03:32 CEST (30 denů!)
(Zobrazit celý článek | Hodnotit: 0)

Kontakt

Areálová knihovna
VUT v Brně
Purkyňova 404/118
612 00 Brno
tel.: 541 149 461

obr. 1a – služba v Indexu webu knihovny

Areálová knihovna VUT v Brně
Purkyňova 118

16. Července 2004

Vítejte ve fóru na serveru Areálová knihovna Purkyňova 118

Zde si můžete vyměňovat nápady a myšlenky, nebo se můžete pokusit pomoci ostatním.

Nebojte se diskutovat!

Statistika | Registrace | Přihlášení | Vyhledání

Vyhledávání ve fóru

...Naposledy jste navštívili fórum 16.07. 2004 v 11:02
...poslední příspěvek jste odeslali 16.07. 2004 v 10:38
Momentálně je ve fóru 18 aktivních diskuzí a 40 příspěvků

Fórum	Diskuzi	Příspěvků	Poslední příspěvek	Moderátor
Dotazy na AKRU				
Dotazy na AKRU	2	4	31.07. 2004 v 09:20 Odešle seřevnova	speci seřevnova konverze
Dotazy na AKRU	9	11	11.07. 2004 v 08:54 Odešle seřevnova	speci seřevnova seřevnova seřevnova seřevnova seřevnova

Kontakt

Areálová knihovna
VUT v Brně
Purkyňova 404/118
612 00 Brno

obr. 1b – seznam kategorií služby po otevření

Prozatím je v seznamu šest základních kategorií, z čehož jsou čtyři kategorie veřejné a čtenáři zadávají své dotazy anonymně. Poslední dvě části jsou neveřejné a pouze po zadání správného vstupního hesla (to znají jen zaměstnanci Areálové knihovny) se dají číst zprávy uvnitř anebo na ně reagovat.

Dotazy na AKPU					
Ptejte se admina knihovny: Pokud si s nečím nevíte rady (CO SE TÝKÁ POČÍTAČŮ) anebo máte návrhy, co by šlo vylepšit, zde máte prostor.	2	4	31.03.2004 v 09:20 Od: sevckova	gedik sevckova kovarova	
Ptejte se knihovníka: Online rady, napověda a pomoc při vyhledávání, konzultace prostřednictvím fóra a další pomoc pro "neknihovny" tak, aby se jim knihovnická práce a terminologie stala přitelem.	3	11	11.05.2004 v 08:54 Od: sevckova	gedik sevckova vondrova kucarova lilev kaneek kovarova	
Testovací fórum: Pokusné fórum pro zaměstnance AKPU. POZOR: toto fórum je uzamčeno!	9	21	16.07.2004 v 10:38 Od: sevckova	sevckova gedik lilev kaneek kucarova sigmundova vondrova kovarova	
Webové stránky AK: Prostor pro náměty a postřehy uživatelů, co by bylo ještě dobré přidat na stránky Areálové knihovny.	1	2	12.05.2004 v 15:08 Od: sevckova	gedik sevckova kovarova	
Diskuzní fórum AK: Uzavřené diskuzní fórum zaměstnanců Areálové knihovny Purkyňova. Pracovní náměty a nápady, stejně jako prosby, prosím, pište sem ... POZOR: toto fórum je uzamčeno!	1	2	02.06.2004 v 16:04 Od: sevckova	gedik lilev kaneek kucarova sigmundova vondrova kovarova	
sqid a danaguardian Zde můžete anonymně nahlásit stránky, které zablokoval proxy server.	0	0	Fórum je prázdň!	gedik	

obr. 1c – seznam jednotlivých fór

Základní kategorie podrobněji:

1. **Ptejte se admina knihovny:**
 - ✓ veřejná sekce, která slouží k zadávání dotazů pro administrátora Areálové knihovny VUT
 - ✓ obsahem se dotazy dotýkají výpočetní techniky v knihovně, tj. čtenáři mají nějaké problémy v počítačové studovně, při práci se skenerem aj.
2. **Ptejte se knihovníka:**
 - ✓ tato sekce shromažďuje dotazy na knihovníky a je opět zcela veřejná
 - ✓ obsahem dotazy pokrývají problematiku, kdy si např. uživatelé nevědí rady při vyhledávání v katalogu, mají problém se svými výpůjčkami, potřebují zjistit otevírací dobu knihovny atd.
3. **Webové stránky AK:**
 - ✓ dotazy pro správce a tvůrce webových stránek knihovny

- ✓ obsahově sem patří vše, co pomůže vylepšit, zkvalitnit a upravit obsah, provedení nebo design stránek AK
- 4. **Squid a Dansguardian:**
 - ✓ sekce, kde administrátor knihovny dává prostor uživatelům k tomu, aby mohli nahlásit stránky zablokované proxy serverem
- 5. **Testovací fórum:**
 - ✓ první uzamčená a neveřejná část, která slouží pro online výuku a cvičení zaměstnanců knihovny
- 6. **Diskuzní fórum AK:**
 - ✓ uvnitř této sekce zaměstnanci knihovny mohou probírat jakékoli pracovní náměty a nápady
 - ✓ jako v předešlém případě i tady se jedná o neveřejnou část chráněnou vstupním heslem

Výhody Splatt fóra

Jakmile se čtenář rozhodne pro některou kategorii v závislosti na obsahu svého dotazu, stačí jen jednoduchým pohybem myši a přednastavených tlačítek vložit nový dotaz. Odpověď si mohou přečíst kdykoli během dne z kteréhokoli počítače s připojením k Internetu. Splatt fórum totiž neomezuje přístup na IP adresy nebo nutnou identifikaci jako je tomu např. při vstupu do OPAC katalogu knihovny. Nespornou výhodou tohoto systému je i fakt, že své dotazy odesílají jako *anonymní uživatelé*. Možnost anonymního zadávání dotazů odbourává ostych nebo případné obavy uživatelů (anonymita obecně dodává v tomto případě hlavně studentům lepší pocit) a v důsledku toho využívají tuto službu mnohem frekventovaněji než kdyby se měli osobně zeptat na problémy s výpůjčkou nebo případnými pokutami. Představa osobního, identifikovaného kontaktu je obecně chápána dost problematicky a sporně. Hodně z nás má ve svém povědomí zakotveno, že když knihovník ví, jak vypadáte a jak se jmenujete, tak se naprosto jistě nevyhnete problémům. A právě tyto zkušenosti z provozu dovedly nakonec naši knihovnu k rozhodnutí, že dáme čtenářům volnost v tom smyslu, že se nikterak nemusí identifikovat, a přesto se mohou ptát na vše, co je zajímavé. Je udivující, kolik z nich při takovémto postupu uvede např. svůj školní e-mail, kam obvykle chtějí přeposlat odpověď nebo přímo připojí k dotazu svůj podpis.

	Diskuze	Reakce	Odesílatel	Zobrazení	Datum
	kontrola prodloužení	1	Anonymní	38	11.05. 2004 v 08:54 Od: sevcikova
	Prodloužení skript	1	Anonymní	59	24.03. 2004 v 16:12 Od: sevcikova
	Normální otevírací doba	1	Anonymní	83	06.01. 2004 v 20:48 Od: sevcikova
	Vyhledávání	1	Anonymní	90	04.11. 2003 v 15:31 Od: sevcikova
	Přihlášení do DPAC katalogu	2	Anonymní	72	03.11. 2003 v 09:54 Od: Anonymní

obr. 1d – detail sekce „Ptejte se knihovníka“

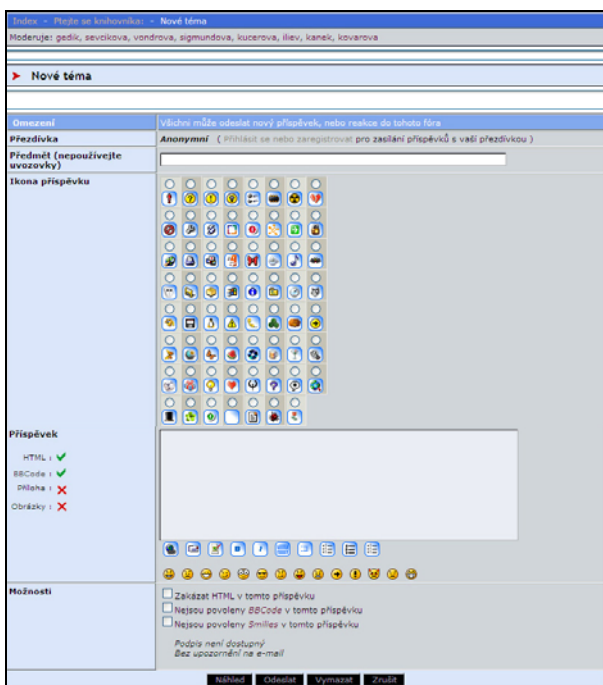
V detailu obrázku 1d je struktura Splatt fóra. Položky jsou vysvětlené zleva doprava:

1. první sloupec označuje pouze přidání prvku skupiny, tj. jakési pořadí příspěvku
2. druhý sloupec umožňuje připojit ikonu, která někdy napomůže charakterizaci nebo důležitosti dotazu
3. třetí sloupec označuje název diskuze, tj. přímo název příspěvku
4. čtvrtý sloupec signalizuje počet reakcí na příspěvek, tj. jestli na něj bylo již reagováno
5. pátý sloupec ukazuje odesílatele dotazu
6. šestý sloupec ukazuje počet zobrazení daného příspěvku, tj. kolikrát byl někým otevřen
7. poslední sloupec doplňuje celkový přehled tím, že jasně vidíme kdo, kdy a v kolik hodin příspěvek odeslal nebo na něj reagoval

Naproti tomu zaměstnanci knihovny odpovídají na dotazy jako *identifikovaní uživatelé* fóra, tj. čtenář přesně ví, kdo zodpovídá za reakci na jeho dotaz. Ke každému příspěvku se navíc připojuje podpis zaměstnance. Těmito dvěma kroky je zajištěno pro historii dotazů, že bude možné dohledat v případě problémů (stížnost na postup u vedoucí knihovny) původce takové reakce.

Nový dotaz, editace dotazu

Vyplnění, odeslání a práce s novým příspěvkem v mnohém připomíná práci s novou zprávou poštovního klienta. Také tady se uvede *předmět zprávy*, *text*, připojí se *podpis* (pouze u odpovědi na dotazy čtenářů) a pro zpestření můžeme připojit i *obrazovou ikonu* charakterizující obsah příspěvku. Také lze využít *HTML tagy* (tučné písmo, vložení linku nebo e-mailové adresy) a *BBCode* (obdobu HTML tagů uvnitř Splatt fóra).

obr. 1e – detail formuláře nového dotazu

Editace každého dotazu se odehrává prostřednictvím webového administrativního rozhraní. Všichni zaměstnanci Areálové knihovny VUT mají od hlavního správce webových stránek povolenou manipulaci se Splatt fórem, tj. mohou mazat, vkládat, odpovídat a upravovat příspěvky a tím vlastně reagovat na dotazy čtenářů a návštěvníků stránek. Každá z šesti sekcí fóra má svého „hlavního moderátora nebo moderátory“, kteří ji mají na starosti. Kromě sekce Squid a Dansguardian, kde je hlavním moderátorem pouze administrátor knihovny, se na všech ostatních podílí skoro všichni zaměstnanci knihovny. Jediným limitem je tu úroveň znalostí dané problematiky.

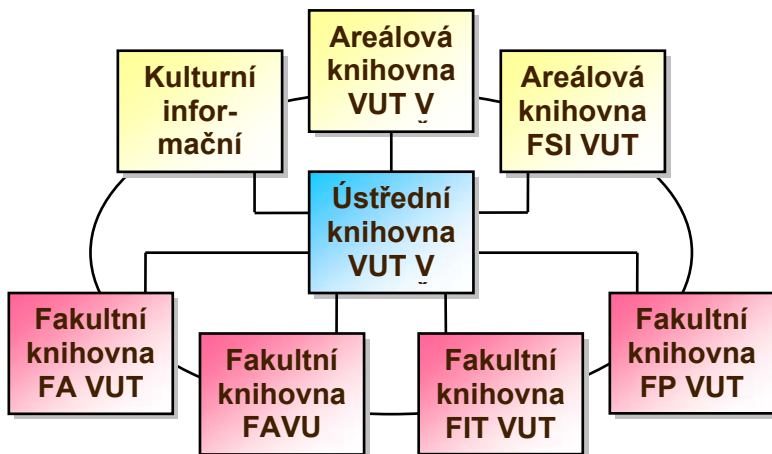
Příklady:

1. dotaz se týká výpůjčního protokolu – např. student chce znát maximální počet možných limitů pro prodloužení vypůjčených skript – na tento dotaz bude pravděpodobně odpovídat nejvhodněji člověk, který ve výpůjčním protokolu pracuje

- na druhou stranu na dotaz ohledně nastavení a vybavení pracovních stanic v počítačové studovně knihovny bude dozajista nevhodnější odpověď přímo od administrátora a nikoli od někoho z knihovníků (aniž bychom tím chtěli znevažovat znalosti některého z nich)

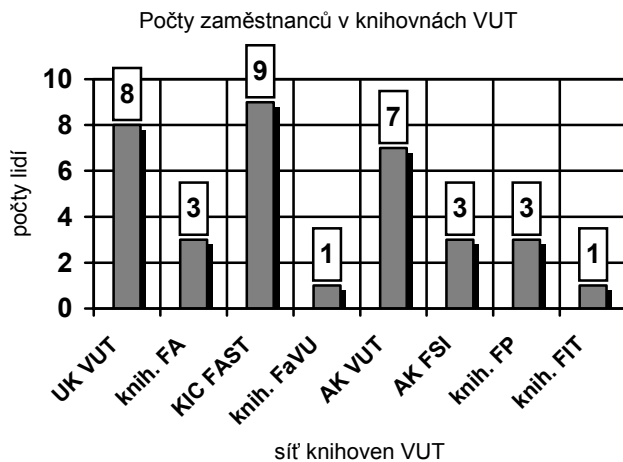
Situace na VUT

Úroveň a formu poskytování referenční služeb v síti knihoven VUT nejlépe objasní následující schémata, tabulky a grafy³. Data vychází ze statistického průzkumu, který byl proveden formou dotazníku ve všech knihovnách VUT. Sledovali jsme formu, druh a obsah referenčních služeb, dále frekvenci a četnost, kontaktní osoby této služby v knihovnách a zastoupení dotazující se uživatelské obce.

obr. 1f – síť knihoven VUT

³ V tabulkách a grafech nejsou zahrnuta a zpracována data z fakultní knihovny FIT, kromě počtu zaměstnanců. Data z této knihovny nebyla bohužel doručena včas pro zpracování a jejich následné zaznamenání do tabulek a grafů.

	Poskytuje knihovna ref. služby?	Forma: osobní kontakt	Forma: e-mail	Forma: telefonicky	Forma: online formulář
ÚK VUT	ANO	ANO	ANO	ANO	NE
AK VUT	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
AK FSI	ANO	ANO	ANO	ANO	NE
KIC FAST	ANO	ANO	ANO	ANO	NE
FK FP	ANO	ANO	ANO	ANO	NE
FK FaVU	ANO	ANO	ANO	ANO	NE
FK FA	ANO	ANO	ANO	ANO	NE
* FK FIT	-	-	-	-	-

tab. 1 – forma referenčních služeb v knihovnách VUT

	UK VUT	AK VUT	KIC FAST	AK FSI	FK FP	FK FaVU	FK FA	* FK FIT
O knihovně	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	-
O knihov. fondu	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	-
O katalogu	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	-
O elektor. infmač- nichzdro- jích	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	-
Novinky v knihovně	NE	ANO	ANO	ANO	NE	NE	ANO	-
Informace všedního dne	NE	ANO	NE	ANO	NE	ANO	ANO	-
Informace k rešeršní činnosti	ANO	ANO	ANO	ANO	NE	ANO	ANO	-

tab. 2 – nejčastější obsah dotazů

	UK VUT	AK VUT	KIC FAST	AK FSI	FK FP	FK FaVU	FK FA	* FK FIT
Denně	10	5-10	10-20	-	3	5	50	-
Týdně	-	-	-	5	15	-	-	-
Měsíčně	-	-	-	-	330	25	-	-
Ročně	-	-	-	-	3300	-	-	-

tab. 3 – frekvence a počet dotazů

	UK VUT	AK VUT	KIC FAST	AK FSI	FK FP	FK FaVU	FK FA	* FK FIT
Studenti VUT	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	-
Zaměst- nanci VUT	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	-	-	-
Externisté na VUT	ANO	ANO	-	-	ANO	-	-	-
Veřejnost	-	ANO	-	-	ANO	-	-	-

tab. 4 – typy nejčastějších uživatelů

Shrnutí

Forma referenčních služeb, kterou zvolila Areálová knihovna VUT, je možná poněkud netradiční, ale podle prvních předběžných výsledků se osvědčila. Nejedná se přímo o spoluúčast v projektu „Ptejte se knihovny“.⁴ Takováto forma poskytování služeb je čtenářům bližší hned z několika důvodů:

1. forma a provedení služby je našim čtenářům poměrně známá (viz: nejruznější chatovací stránky jako např. xChat.cz, dále výukové prostředí předmětu Počítačová gramotnost I.+ II. pro studenty knihovnictví na FF MU, prostředí projektu Moodle a spousta dalších)⁵
2. čtenář se nemusí obávat položit téměř jakýkoli dotaz týkající se knihovny a jejích služeb formou nepřímé komunikace prostřednictvím počítače s připojením k internetu
3. anonymnost prostředí této služby – tazatel není identifikován, ale reagující knihovník ano
4. otevřenost uživatelům – nejsme limitováni otvírací dobou knihovny a jejích studoven
5. komplexnost modulu Splatt – máme možnost vložení e-mailové adresy, linku, obrázku a práce s formátovaným textem

Hlavní management knihoven VUT v budoucnosti uvažuje o využití tohoto systému poskytování informací např. v rámci celouniverzitního knihovního systému Aleph500, dále pak v portálu knihoven, což je součást

⁴ Podrobnější informace o projektu získáte na stránkách <http://www.ptejteseknihovny.cz>.

⁵ Ukázky stránek klientů, kde se používá produkt UNITED-NUKE na webu (<http://united-nuke.openland.cz>).

univerzitního informačního portálu, ale i jako zabudovanou součást webových prezentací všech knihoven VUT. Pokud se knihovny VUT přímo nestanou součástí již zmíněného projektu „www.pjtejteseknihovny.cz“, mohla by takováto forma zprostředkovávání referenčních služeb online formou přinést všem zúčastněným stranám oboustrannou spokojenost, zkvalitnění a výrazné zrychlení poskytování knihovních specializovaných služeb.

VYUŽÍVÁNÍ A NOVÉ SLUŽBY PORTÁLU STM

Lucie Hejná, Dana Smetanová, Státní technická knihovna v Praze

Portál STM vznikl jako součást projektu „Informační zdroje pro STM a nástroje pro jejich zpřístupňování“, který v rámci programu LI řešila Státní technická knihovna v období 2001–2003. Portál byl veřejnosti zpřístupněn v září 2003, tím však jeho vývoj neskončil.

Cíl projektu

Cílem projektu bylo usnadnit odborné i uživatelské veřejnosti orientaci v informačních zdrojích (především elektronických) z oblasti přírodních věd, techniky a lékařství dostupných v českých knihovnách a institucích, a kvalitních oborových zdrojích volně dostupných na internetu, a zpřístupnit je z jednoho místa – portálu.

Úkoly projektu řešené v období 2001–2003

- **Sběr dat o licencovaných EIZ a jejich oborové třídění**

Údaje o zakoupených zdrojích a licencích byly shromážděny na základě dotazníkové akce, při které byli osloveni všichni úspěšní řešitelé projektů LI a dále instituce, které vyvíjí odbornou činnost v oblasti STM.

Licence jsou tematicky členěny do 24 předmětových kategorií Konspektu na nejvyšší úrovni. K věcné klasifikaci jednotlivých informačních zdrojů, pro něž je třídění na nejvyšší úrovni Konspektu příliš obecné, byla použita vybraná hesla PSH (Polytematický strukturovaný heslář). Zdroje z oblasti zdravotnictví jsou navíc podrobněji tříděny pomocí hesel MeSH.

- **Vytvoření databáze informačních zdrojů a licencí zakoupených v programu LI a dalších oborových elektronických zdrojů**

Získaná data byla zpracována do tzv. terciární databáze (nazvané **Katalog STM**).

Výsledná terciární databáze zahrnovala

- ✓ informační zdroje v tištěné i elektronické formě zakoupené z finančních prostředků programu LI bez ohledu na jejich oborové zaměření
- ✓ elektronické zdroje z oblasti STM dostupné v knihovnách a na informačních pracovištích institucí v ČR

- ✓ časopisy v souborném katalogu VPK dostupné prostřednictvím služby dodávání dokumentů

Plnotextové databáze byly zpracovány až na úroveň jednotlivých časopisů, které jsou v nich obsaženy.

Katalog STM obsahuje dvě základní báze dat, a to databázi licencí a databázi zdrojů, které jsou na základě těchto licencí zpřístupněny.

Databáze licencí obsahuje údaje o uzavřených licencích a licenčních podmínkách. V databázi zdrojů byly jednotlivé informační zdroje popsány formou jednoduchého záznamu, jehož struktura vychází z doporučení Dublin Core. Prvky využitě k popisu zdrojů jsou: název, autor/poskytovatel, ISSN/ISBN, typ, nosič, PSH, URL.

Údaje v databázích jsou vzájemně propojeny přes číslo licence. Jedné licenci odpovídá jeden nebo více záznamů v databázi zdrojů.

Vyhledávání informací je umožněno buď podle citace a typu zdroje nebo podle licence.

K vyhledávání zdrojů byly vytvořeny dva formuláře, které nabízí jednoduché vyhledávání v předem definovaných polích (název, ISSN/ISBN, vydavatel, věcné třídění, typ, nosič)

nebo pokročilé vyhledávání k přesnějšímu zadání dotazu s využitím logických operátorů a nastavení limitů pro typ zdroje a nosič.

Informace o licenci lze vyhledávat prostřednictvím formuláře „Vyhledávání licencí“, který

umožňuje vyhledat údaje o licenci v předdefinovaných polích: označení projektu, nositel, řešitel, název licence, poskytovatel/vydavatel, věcný profil, typ zdroje, nosič.

- **Propojení Katalogu STM se službami VPK**

Součástí dat v Katalogu STM jsou záznamy časopisů ze souborného katalogu VPK (SK VPK). Nosič těchto časopisů je v Katalogu STM označen jako služba dodávání dokumentů. URL těchto záznamů směřuje přímo do SK VPK, kde si registrovaný uživatel může objednat požadovaný dokument. Propojení titulu vyhledaného v Katalogu STM do databáze VPK je realizováno pomocí Open URL.

- **Návrh metodiky vyhodnocení využívání elektronických informačních zdrojů**

V rámci sběru dat o EIZ se uskutečnil průzkum o možnostech statistického sledování využívání těchto zdrojů. Údaje o sledovaných statistických veličinách dodané řešiteli projektů LI, byly porovnány se směnicí ICOLC (International Coalition of Library Consortia), která byla v době provádění průzkumu jediným doporučujícím materiálem, který definoval minimální požadavky na dodávání uživatelských statistik elektronických informačních zdrojů.

Výsledky průzkumu jsou uvedeny ve zprávě „Analýza dostupných statistik informačních zdrojů v rámci programu LI - Informační zdroje pro výzkum a vývoj, jejich vyhodnocení dle parametrů ICOLC.“ http://www.stk.cz/li01018/StatLI_1.doc .

V lednu 2003 byla vydána první verze mezinárodně uznávaného standardu Code of Practice, která specifikuje požadavky na statistiky dodávané vydavateli/poskytovateli: vymezuje a definuje položky ke sledování (měření), výstupní formáty, frekvenci a metody dodávání / zpřístupnění, zásady zpracování dat .

Plný text dokumentu Code of Practice je dostupný z <http://www.projectCounter.org> .

Statistická data dle tohoto standardu již dodávají někteří významní vydavatelé / poskytovatelé plnotextových databází (např. Elsevier Science Direct, Blackwell Publishing, ...)

- **Aktivní vyhledávání a výběr oborových elektronických zdrojů volně dostupných na internetu, stanovení politiky výběru a ohodnocení internetových zdrojů**

Předpokladem pro výběr relevantních a kvalitních zdrojů bylo stanovení politiky výběru zdrojů na základě jednotných pravidel - kritérií výběru a ohodnocení internetových zdrojů. Uplatňování těchto pravidel garantuje i do budoucna srovnatelnou kvalitu vybraných zdrojů, a to i v případě, že zdroje jsou vybírány různými pracovníky týmu v různém časovém období (aktualizace portálu, zařazování nových zdrojů).

Politika výběru zdrojů pro Portál STM je podrobně popsána ve zprávě „Sběr elektronických informačních zdrojů a portálů SBIG pro Portál STM z oblasti technických a přírodních věd“ <http://www.stk.cz/li01018/SberE-IZ.doc> .

- **Databáze volně dostupných zdrojů**

Oborové zdroje volně dostupné na internetu vybrané na základě stanovených kritérií byly zpracovány do databáze volně dostupných zdrojů.

Při tvorbě záznamů v databázi byla uplatňována stejná pravidla jako u zdrojů licencovaných. Zdroje jsou oborově tříděny dle vybraných hesel PSH. Záznamy navíc obsahují slovní charakteristiku zdroje. Databáze je tvořena jednoduchými záznamy, jejichž struktura vychází, podobně jako u zdrojů licencovaných, z metadatového formátu Dublin Core.

Prvky využití k popisu volně dostupných zdrojů jsou: název, autor/poskytovatel, ISSN/ISBN, typ, předmět, URL, popis a jazyk.

Vybrané zdroje jsou na Portálu STM zařazeny dle geografického původu buď do sekce „České zdroje – Volné zdroje“, anebo do sekce „Volně dostupné zahraniční zdroje – Přírodní vědy, Technika, Lékařství“.

V příslušné sekci jsou zdroje řazeny abecedně nebo oborově, v rámci příslušného oboru jsou dále tříděny dle typu.

▪ **Spolupráce s JIB**

Katalog STM byl zapojen do systému Jednotné informační brány:

1. prostřednictvím služby SFX jako SFX cíl
2. jako odkazový zdroj systému MetaLib

Nové služby a další vývoj

Jak už bylo uvedeno výše, Portál STM mapuje české a zahraniční informační zdroje, placené i vybrané volně dostupné na internetu, a zpřístupňuje je z jednoho místa. Z Portálu STM se uživatelé mohou dostat jak do databáze licencovaných zdrojů – Katalog STM, tak do databází volně dostupných oborových online zdrojů – Výzkumné ústavy, Volné zdroje, E-časopisy, Volně dostupné zahraniční zdroje z oblasti přírodních věd, techniky a medicíny.

Až doposud si uživatelé mohli prohlížet každou databázi pouze samostatně, podle vybraných hesel PSH nebo abecedního seznamu názvů zdrojů, bez možnosti vyhledávání. Výjimku tvořil Katalog STM, který od počátku nabízel rozšířenou možnost vyhledávání podle více polí.

Proto jsme vytvořili souborné vyhledávání, které umožní uživatelům vyhledávání ve všech těchto databázích najednou.

▪ **Souborné vyhledávání**

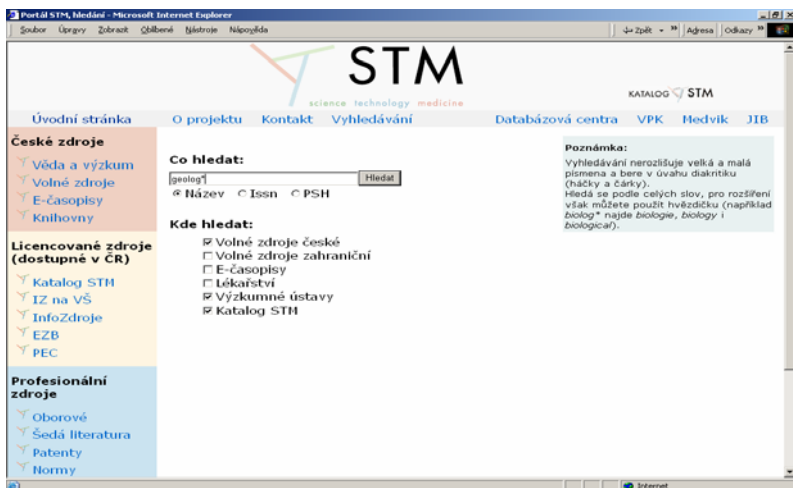
Souborné vyhledávání je nová služba, která umožňuje vyhledávání ve všech výše zmíněných databázích Portálu STM současně. Vyhledávat je možné podle názvu, ISSN a hesel PSH.

Uživatel si může sám zvolit databázi /databáze, které hodlá prohledávat. Primárně jsou přednastaveny k prohledání všechny. (obr. 1)

Obr. 1

Do vyhledávacího pole zadáme slovo z názvu / ISSN, které můžeme rozšířit hvězdičkou a zvolíme si databáze, ve kterých chceme vyhledávat (obr. 2).

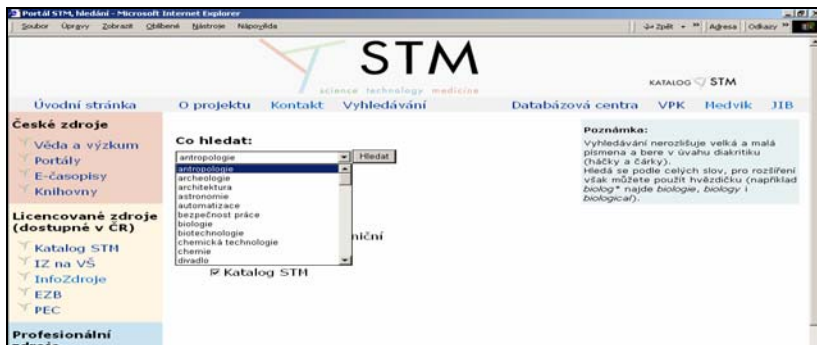

Obr. 2
Výsledky jsou řazeny podle jednotlivých databází, číslo v závorce udává počet nalezených záznamů (obr. 3).

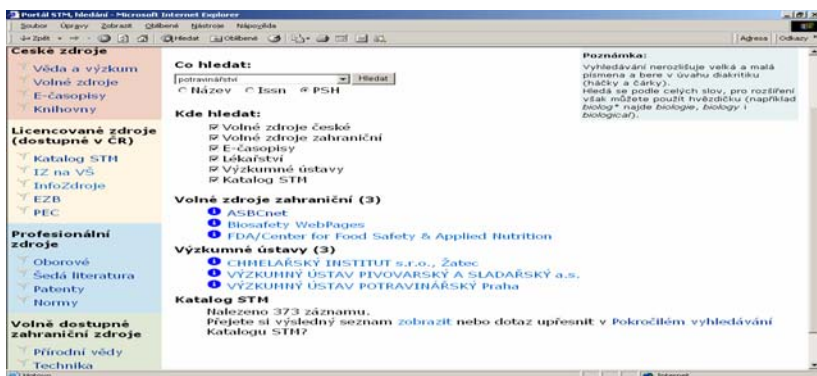
Obr. 3

Při vyhledávání podle PSH se vyhledávací pole změní v číselník, pod rolovací lištou se skrývají všechna vybraná hesla pro Portál STM (obr. 4). Vybraná hesla se kliknutím přenesou do vyhledávacího pole, čímž usnadní uživateli formulaci dotazu s použitím správných hesel. Nemůže tak dojít k nesprávnému zadání nebo zapsání hesla, a tím k neúspěšnému hledání.

Obr. 4

Katalog STM obsahuje téměř 40 000 záznamů, a proto často dostáváme v tomto jednoduchém souborném vyhledávání příliš mnoho výsledků. V tomto případě se vyhledané záznamy nezobrazí, ale uživateli je nabídnuta možnost „upřesnění dotazu“ (obr. 5). Link uživatele navede přímo do vyhledávacího rozhraní Katalogu STM, kde je možné dotaz přesněji formulovat.

Obr. 5

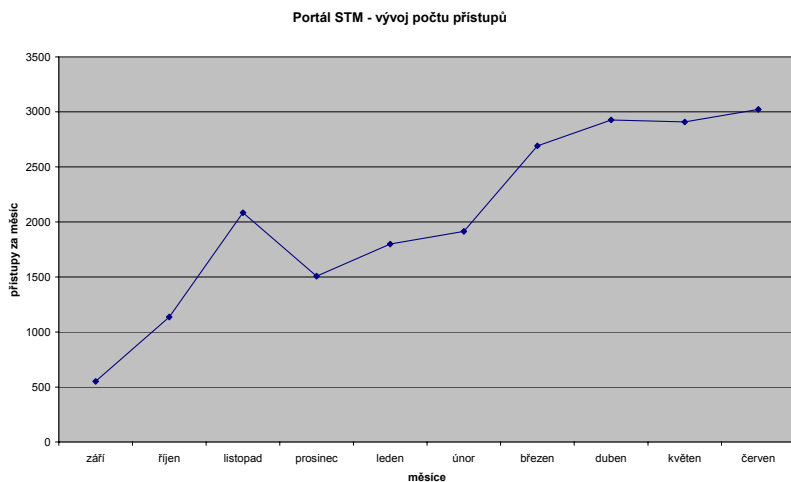
▪ Aktualizace a správa dat na Portálu STM

Nejdílnou součástí budování portálu je pravidelná správa a aktualizace zahrnutých informačních zdrojů. Zvláště v případě volných zdrojů se jedná o časově náročnou, ale nezbytnou činnost. Vlastní funkčnost odkazů je kontrolována pomocí programu XENU Link Sleuth 1.2b jednou za 14 dnů. V prostředí internetu však často dochází nejen ke změnám URL adres, ale i obsahového zaměření www stránek. Program XENU kontroluje pouze

funkčnost URL adres. Kontrola zdrojů po obsahové stránce je prováděna jednou za čtvrt roku pracovníky referenčního střediska STK. Výběr a zařazování nových zdrojů probíhá průběžně.

▪ **Statistické sledování využívání Portálu STM**

Poslední čtvrtletí r. 2003 bylo testovacím obdobím Portálu STM, ve kterém byla prověřována správná funkčnost všech jeho částí a možnosti využití jak pro knihovníky, tak pro širokou veřejnost. Cenným pomocníkem nám v této fázi byly reakce uživatelů, jejich dotazy a připomínky k provozu a využití. Dalším významným nástrojem k získání informací o využívání portálu jsou statistiky přístupů, které sledujeme od počátku jeho zveřejnění. Graf vývoje počtu přístupů k Portálu STM vypadá následovně:

Graf zobrazující počty přístupů na Portál STM v období od září 2003 do června 2004 vykazuje vzrůstající tendenci. Do budoucna bychom rádi získávali podrobnější statistiky, které nám poskytnou údaje o nejnavštěvovanějších stránkách, cestách přístupů apod. Výsledky pak samozřejmě využijeme k dalšímu vylepšování a rozšiřování služeb pro uživatele.

▪ **Školení**

V prvním pololetí r. 2004 jsme pořádali pravidelná školení o Portálu STM a souvisejících službách pro širokou uživatelskou veřejnost. Bezprostřední reakce návštěvníků školení nám poskytly zpětnou vazbu nejen o využitelnosti a využívání portálu, ale také o uživatelských potřebách, a poskytly podněty pro další rozvoj portálu. Školení se ukázala jako velmi

přínosná pro obě strany – pro uživatele i pro nás, tvůrce portálu, a proto v nich budeme od září opět pokračovat.

Závěr

Zavedením služby souborného vyhledávání se stal Portál STM uživatelsky mnohem přívětivější a lépe využitelný. Také další úpravy jsou plánovány s ohledem na potřeby našich uživatelů a měly by vést ke zdokonalování stávajících a zavádění nových služeb.

V současné chvíli připravujeme anglickou verzi Portálu STM.

V další fázi se zaměříme na aktualizaci licencovaných zdrojů v Katalogu STM, která bude uskutečněna hlavně díky spolupráci s úspěšnými řešiteli projektů z programu MŠMT „Informační infrastruktura výzkumu“ (1N).

Do budoucna bychom našim uživatelům rádi nabídli také možnost nastavení vlastního uživatelského profilu na základě bezplatné registrace, které je dnes už u většiny portálů samozřejmostí. Také my bychom rádi vytvořili podobné prostředí pro naše uživatele, kteří by si tak mohli stránky lépe přizpůsobit vlastním potřebám a využívat Portál STM co nejefektivněji.

VYHLEDÁVÁNÍ ADRES ČTENÁŘŮ NAŠÍ KNIHOVNY NA INTERNETU

Ivo Brožek, Pedagogická fakulta UJEP v Ústí nad Labem

Tento příspěvek vychází z praktických zkušeností ústřední knihovny Pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně. Stává se nám, že upomínáme čtenáře, kteří překročili výpůjční lhůtu, nebo kteří skončili studium a vypůjčené knihy nevrátili, a upomínka se nám vrátí zpět s poznámkou, že se na dané adrese nezdržují, nebo že adresa není úplná. (Jindy se nám zpět nevrátí, ale čtenář nereaguje.) Dříve bylo možno se v těchto případech obrátit na ústřední evidenci obyvatelstva a za nevelký správní poplatek získat adresu hledané osoby. Dnes (kdy jde o centrální registr obyvatel – CRO) takto mohou získat adresu jen státní orgány (soudy, policie). Hledali jsme tedy na Internetu. S tím, co jsme našli (a používáme) vás chci v tomto příspěvku seznámit.

Registr adres ministerstva práce a sociálních věcí

Ministerstvo práce a sociálních věcí ve spolupráci s obecními úřady udržuje registr adres UIR-ADR (<http://forms.mpsv.cz/uir/>), který obsahuje adresy všech stavebních objektů, které mají číslo domovní (**Obr. 1**). Adresy neobsahují žádné údaje o osobách ani organizacích. Česká pošta poskytuje pro adresy platná poštovní směrovací čísla. Registr je využíván pro potřeby státní sociální podpory a úřadů práce. Za spolupráce obcí jsou průběžně doplňovány chybějící adresy, zaznamenávány změny názvů, případně označeny zrušené stavební objekty. Používání registru zajišťuje jednotné a správné psaní názvů a umožňuje kontrolu existence adresy, a tak lze zpřesnit a zrychlit doručování zásilek a zajistit další funkce závislé na přesné a platné adrese. Kromě zpřístupnění dat registru na www stránkách MPSV je možno získat zdarma CD-ROM s daty a programy pro prohlížení a periodickou aktualizaci těchto dat.

Registr byl vybudován v letech 1997-1999 za spolupráce obecních úřadů, Ministerstva pro místní rozvoj, Ministerstva vnitra, Českého úřadu zeměměřického a katastrálního, Českého statistického úřadu a České pošty s.p. Registr byl původně určen pro potřeby informačních systémů MPSV. Po svém dokončení byl uvolněn i pro ostatní zájemce.

Současná struktura verze 4.2 obsahuje následující celostátní číselníky:
oblastí,
krajů,
okresů,
obvodů ORP,
obvodů POÚ,
obcí,
pražských obvodů,
NUTS4-obvodů,
správních obvodů,
městských částí/městských obvodů,
částí obce,
ulic a veřejných prostranství,
stavebních objektů,
adresních míst,
adresních pošt.

Číselníky oblastí, krajů, okresů, obvodů ORP, obvodů POÚ, obcí, pražských obvodů, NUTS4-obvodů a městských částí/městských obvodů jsou do UIR-ADR přebírány z Českého statistického úřadu, číselník správních obvodů z Magistrátu hl. m. Prahy, číselník částí obce z Ministerstva pro místní rozvoj, číselník adresních pošt z České pošty s.p. a číselníky ulic a veřejných prostranství, stavebních objektů a adresních míst jsou udržovány Ministerstvem práce a sociálních věcí na základě hlášení z obecních úřadů. Souřadnice adresních míst jsou do UIR-ADR poskytovány společností CEDA. Údaje v číselnících respektují verzi 4.1 Standardu ISVS k prostorové identifikaci. (V číselníku stavebních objektů jsou evidovány všechny stavební objekty, které mají číslo popisné nebo evidenční, tj. i ty, kde nikdo trvale nebydlí.)

Na webu MPSV je umístěn pravidelně aktualizovaný registr UIR-ADR (např. 30. 7. 2004 byla přístupná aktualizace dat k 29. 7. 2004).

Pro jednoduché vyhledávání adresy je určena služba *Ověřování adres v registru UIR-ADR*. Její pomocí lze jednoduše a rychle ověřit existenci zadané adresy v registru UIR-ADR, zjistit její správný tvar či získat o této adrese všechny chybějící údaje. **(Obr. 2)**

Jako příklad jsem chtěl ověřit, zda v Ústí nad Labem je v ulici Keplerova dům s orient. číslem 34. **(Obr. 3)** Výsledek: adresa ověřena jako existující, zjištěno, že dům má číslo popisné 713, nachází se v části obce Krásné Březno, dodávací pošta je Ústí nad Labem 7 a PSČ 400 07. **(Obr. 4)**

Ověřování adres v registru UIR-ADR verze dat 422 stav dat k 29.7.2004 Nápověda

Zadejte údaje adresy: **základní** rozšířené kód

Max. počet položek: 100

okres:

obec:

část obce:

ulice:

PSC:

číslo: domovní

číslo: orientační

Výsledek ověření adresy: Počet položek: 1

Pro zobrazení adresy ve tvaru pro poštovní styk klikněte na v záhlaví příslušného řádku.

	část obce	č.dom. ulice	č.or.	PSC	název pošty	obec	okres
1	☐	Krásné Březno	713	Keplerova 34	400 07	Ústí nad Labem 7	Ústí nad Labem

Pomocí odkazu *Prohlížení dat v registru UIR-ADR* lze spustit webový prohlížeč, který umožňuje zevrubné prohlížení všech úrovní registru UIR-ADR a vyhledávání podle nejrůznějších kritérií v rámci jedné úrovně, více než jedné úrovně i v rámci celé ČR. (**Obr. 5, 6**)

Kromě toho lze zdarma získat data UIR-ADR a vést si ve své organizaci vlastní kopii registru. Data registru jsou k dispozici v šesti různých databázových formátech (dBase, FoxPro, Oracle, MS SQL Server, SQL_92, CSV), na severu MPSV jsou vystavovány ke stažení každý týden změnové soubory. Další nabízenou možností je dotazovat se z vlastní aplikace on-line do registru na MPSV. Rovněž je možnost zadávat reklamace na správnost dat.

Registr adres ministerstva vnitra

Tento registr (<http://www.mvcr.cz/adresa/>) vychází z dat centrálního registru obyvatel, není aktualizován tak často (30. 7. 2004 zobrazuje stav k 26. 1. 2004). (**Obr. 7**) Lze v něm vyhledat číslo popisné všech obývaných domů, ulice a obce v České republice (nelze tedy ověřit adresu, kde není nikdo trvale hlášen). Na úvodní stránce jsou uvedeny statistické údaje: V České republice je evidováno 14 krajů, 86 okresů, 227 obcí s rozšířenou působností (včetně Prahy), 6 398 obcí, 11 470 částí obcí, 80 886 ulic a 2 539 953 adres. V České republice je k trvalému pobytu přihlášeno 10 198 154 oby-

vatel, z toho je 4 184 140 mužů nad 15 let, 789 363 chlapců do 15 let, 4 475 760 žen nad 15 let, 748 891 dívek do 15 let. Je možno vyhledávat postupně (vybrat okres, obec, část obce a ulici), nebo hledat podle názvu obce či názvu ulice. Spolehlivost údajů považuji za menší než u předchozího registru (např. Gottwaldova ulice je uvedena v mnoha obcích, ačkoliv již všude byla přejmenována a UIR-ADR neuvádí ani jednu). (**Obr. 8**)

Centrální registr obyvatel

Jak jsem se zmínil, údaje o osobách nejsou dostupné, ale na adrese <http://www.mvcr.cz/statistiky/cro/cro.htm> jsou vystaveny statistiky četnosti mužských a ženských jmen a příjmení. (**Obr. 9**) Jsou zde uvedena příjmení s četností 5 a více (mužská cca 60 000, ženská 60 417) a jména s četností 4 a více (mužská 1764 jmen, celkem se užívá 6432 jmen, ženská 2375 jmen, celkem se užívá 7902 jmen). Pro nás to má význam, když si chceme ověřit, jak mnoho je hledané příjmení časté (tzn. pokud jsme někde na Internetu našli osobu hledaného jména a příjmení, jak velká asi je pravděpodobnost, že je to ten, koho hledáme).

Obchodní rejstřík

Na serveru ministerstva spravedlnosti je zpřístupněn obchodní rejstřík, umožňující vyhledávání podle osob (http://www.justice.cz/cgi-bin/sqw1250.cgi/or/m_hled.sqw). (**Obr. 10**) K vyhledávání lze zadat alespoň příjmení nebo rodné číslo (zejména u častějších příjmení je vhodné znát rodné číslo, nebo alespoň datum narození a z něho odvodit prvních šest číslic rodného čísla). Příjmení a jméno je nutno zadat přesně, tedy včetně velkých

a malých písmen a včetně diakritických znamének. Zde najdeme nejen osoby činné jako společník, jednatel, člen dozorčí rady v podnikatelských organizacích, ale třeba funkcionáře společenství vlastníků bytů, funkcionáře nadací. Dozvíme se jejich adresu bydliště i adresu firmy, ve kterou jsou činní. **(Obr. 11-13)**

verze aplikace 1.44 / 21.5.2003 vyvinul Corpus Solutions s.r.o.

Obchodní rejstřík
Ministerstvo spravedlnosti České republiky

Údaje platné ke dni 29.07.2004

ZADEJTE PODMINKY PRO VÝBĚR OSOBY

Příjmení (nutno zadat přesně): Jméno:

Rodné číslo: / Anagažná:

Způsob hledání: rychlejší pomalejší - viz [návod](#)
 Výpis osob: jen platných platných i neplatných
 Max počet zobrazených položek: 50 200 500

Obec: Subjekt veden u:

[Jak na to ?](#) [E-mail](#) [Podmínky provozu](#) [Rejstříkové soudy](#) [Evidence úpadků](#)

Obchodní rejstřík podle zákona Obchodní rejstřík podle mezinárodních podnikatelských smluv

Registr živnostenského podnikání

Fyzické osoby podnikající na živnostenský list nenajdeme v obchodním rejstříku, nýbrž jsou uvedeny v registru živnostenského podnikání (<http://rzp.mpo.cz/index.htm>), který zveřejňuje ministerstvo průmyslu a obchodu. Firmou je v něm nejen obchodní jméno, ale i jméno a příjmení fyzické osoby, která podniká s živnostenským listem. V kladném případě tak zjistíme adresu místa podnikání dané osoby. **(Obr. 14-15)**

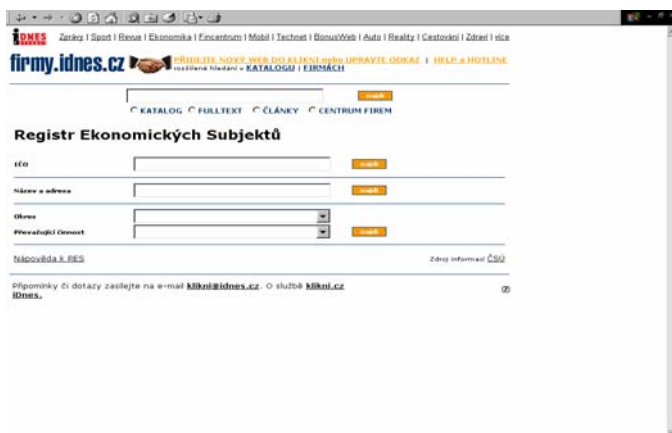
Registr ekonomických subjektů

Tato vyhledávací databáze na portálu idnes (<http://klikni.idnes.cz/res.asp>) **(Obr. 16)** je sestavena z údajů vedených v Registru ekonomických subjektů, zpracovaných Českým statistickým úřadem, který je pravidelně každý měsíc aktualizován. Obsahuje více než 2,5 mil. záznamů o všech subjektech, kterým kdy bylo přiděleno IČO. Vyhledávání je možné podle identifikačního čísla, názvu (jména) nebo adresy. (Zadáním adresy domu tak lze například zjistit, kdo ze sousedů podniká).

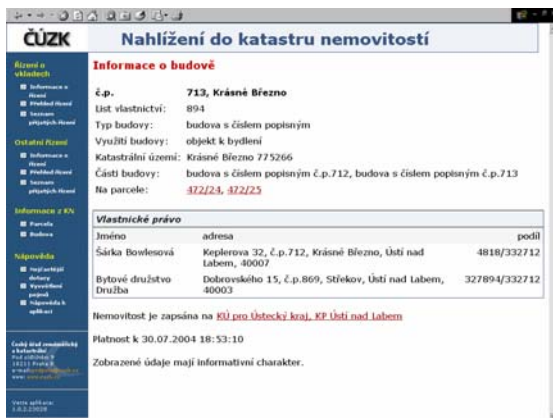

Katastr nemovitostí

Český úřad zeměměřičský a katastrální zpřístupnil na Internetu nahlížení do katastru nemovitostí (<http://nahlizeni.dokn.cuzk.cz/>), (Obr. 17) nelze však v něm vyhledávat podle osob, nýbrž jen podle pozemků a budov. Použijeme vyhledávání podle budov – zadáme obec, část obce, katastrální území, číslo popisné (pokud z adresy známe název ulice a číslo orientační, musíme si příslušné popisné číslo zjistit v registru adres) a zjistíme vlastníka budovy.

(Obr. 18)

Telefonní seznam

Český telecom umožňuje vyhledávat v telefonním seznamu (<http://ctel.iol.cz/index.php>), a to jak osoby, tak firmy. (Obr. 19) Lze např. hledat osobu určitého příjmení v dané obci (stačí zadat část jména – např. *Dubin*, pokud nevíme, zda je tel. stanice na jméno *Dubina* nebo *Dubinová*), nebo lze zadat adresu domu a zjistit všechny telefonní stanice v tomto domě. (Určitou osobu nebo firmu lze vyhledávat maximálně v jednom kraji, ne v celé České republice.)

Internetové vyhledávače

Někdy lze využít internetový vyhledávač, například google (<http://www.google.com/>), a zadat jméno a příjmení hledané osoby. Na Internetu jsou zpřístupňovány např. usnesení obecních zastupitelstev, seznamy pracovníků některých institucí, výsledky sportovních soutěží atd.

Mapy

Pokud chceme jít navštívit čtenáře, který na dopisy neodpovídá, na některém z mapových serverů (např. <http://mapy.seznam.cz/>) lze vyhledat příslušnou část plánu města. (**Obr. 20**)

Konkrétní využití

Pro představu uvedu několik příkladů, jak jsme pomocí uvedených zdrojů adresu zjišťovali:

1. Zaměstnankyně naší školy po rodičovské dovolené skončila pracovní poměr. Upomínka se vrátila zpět, že na uvedené adrese nebydlí. Protože jsme měli její rodné číslo, v obchodním rejstříku jsme zjistili její současné příjmení, adresu bydliště, název a adresu firmy, jejíž je společníkem a jednatelem; v telefonním seznamu pak telefonní číslo do sídla té firmy.
2. Jindy se nám upomínka vrátila zpět, že adresát se odstěhoval bez udání adresy. V telefonním seznamu jsme vyhledali osoby bydlící v témž domě, zatelefonovali jsme jim, zda nevědí, kam se dotyčný odstěhoval nebo kde jsou zaměstnání jeho rodiče.
3. V katastru nemovitostí jsme zjistili jméno a adresu majitele domu, ve kterém hledaný čtenář dříve bydlel, a dotázali jsme se ho, zda neví, kam se jeho nájemník poděl.
4. Ve vyhledávači google jsme zadali jméno a příjmení hledané osoby, našli jsme odkaz na webovou stránku instituce, kde dotyčná osoba vedla nějaký zájmový kroužek. Pak již bylo jednoduché získat na ni kontakt.

Ve všech případech jsme pochopitelně nebyli při vyhledávání adresy na Internetu úspěšní (nebo jsme se jen dozvěděli o té adrese, kterou máme), ale mnohdy nám to pomohlo. Vyzkoušejte si sami!

Poznámka:

Obrázky 1–3, 5–7, 9, 11–14, 17 a 20 nebyly zařazeny do sborníku, byly jen prezentovány při přednášce.

POMŮŽE NÁM INTERNET NAJÍT CESTU DO KNIHOVNY?

Aleš Brožek, Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem

Přednosti webových stránek vystavených na internetu jsou neoddiskutovatelné. Osoba, která má připojení na internet, se k nim dostane 24 hodin denně z kteréhokoliv místa na zeměkouli. Obsah webových stránek knihoven by měl být proto tvořen tak, aby z nich mohl návštěvník získat většinu informací a v knihovně si vyřídit jen to, co nelze provést pomocí stránek.

Pro uživatele internetu je potěšitelné, že počet online služeb nabízených na stránkách knihoven se zvyšuje. Není to jen možnost zjistit, co vše knihovna nabízí a které akce pořádá, ale i zda knihovna požadovaný dokument vlastní a zda není vypůjčen (v případě vypůjčení by měla být možnost rezervování). Návštěvník knihovnických stránek má možnost se předregistrovat, pokud ještě není uživatelem knihovny, aby vystavení legitimace v knihovně proběhlo co nejrychleji. Je-li již registrovaným uživatelem, může si objednat rešerši, doporučit zakoupení publikace do fondu, prodloužit půjčené knihy aj.

Pro rezervované knihy, stejně jako kvůli návštěvě kulturní akce pořádané knihovnou se však čtenář musí do knihovny vypravit. Je proto záležitostí, jak málo informací o cestě do knihovny najde na stránkách našich knihoven ten, kdo dosud v knihovně nebyl a musí ji vyhledat. Z prohlídky webových stránek zahraničních knihoven sice vyplývá, že absence těchto údajů je častá i na stránkách polských, slovenských či bulharských knihoven, to však neznamená, že bychom je měli napodobovat. Naproti tomu na stránkách britských a především amerických knihoven údaje, jak se dostat do knihovny, se málokde postrádá.

Adresa knihovny na českých knihovnických stránkách naštěstí chybí již jen výjimečně. Především ve větších městě však její znalost mnohdy nepomůže, není-li k dispozici popis cesty nebo ještě lépe mapa okolí knihovny. Při vyhodnocování webových stránek veřejných knihoven, které provádím od r. 1998 vždy na konci roku (1), jsem zaznamenal, že sice přibývá počet stránek, na nichž je umístěn popis cesty či mapa, ale tempo růstu je nižší než u vytvářených knihovnických stránek. Na konci roku 2002 mělo své stránky 295 veřejných (obecních, městských a krajských) knihoven v České republice, mapa nebo popis cesty se dala najít pouze na 60 stránkách. O rok později vzrostl počet stránek knihoven o 97 na 392, ale popis cesty do

knihovny nebo mapka přibyl jen na stránkách 17 knihoven. Je sice pravdou, že v poslední době přibývají stránky spíše menších knihoven, které jsou umístěny v obecním úřadě, ale ani jejich webeditoři nemohou předpokládat, že cesta na obecní úřad je každému zcela známa.

Průzkum webových stránek všech typů knihoven v České republice provedený v červenci tohoto roku vedl k nalezení popisů cesty či mapek okolí knihovny na 129 webech, jak dokládají tabulky č. 1 až 4. Zarážející je absence takových informací u některých významných knihoven. V kategorii obecních a městských knihoven chyběl popis cesty nebo mapka např. na stránkách Mostu, Karviné, Opavy, Děčína a Teplic (pokud jmenujeme knihovny pouze ve městech nad 50 tisíc obyvatel), v kategorii krajských knihoven na stránkách kladenské, ostravské a pardubické knihovny. Z univerzitních knihoven si zaslouží pochvalu např. knihovny Českého vysokého učení technického v Praze, Vysokého učení technického a Masarykovy univerzity v Brně, které mají plánek na stránkách všech svých fakultních knihoven, zatímco z 21 knihoven Univerzity Karlovy mělo mapky jen 8 knihoven. Ještě horší situace byla u vysokoškolských knihoven v Českých Budějovicích, Liberci, Olomouci, Opavě a Ústí nad Labem, kde mapky zcela chyběly. Z ústředních a specializovaných knihoven se překvapivě nenacházely mapky např. na stránkách knihovny Ústavu zemědělských a potravinářských informací a Knihovna a tiskárna pro nevidomé K.E.Macana či většiny ústavních knihoven Akademie věd ČR. Čest muzejních knihoven zachraňovaly alespoň třířádkové údaje o dopravním spojení na stránkách knihovny Uměleckoprůmyslového muzea v Praze.

Jen na několika stránkách najdeme popis, jak se do knihovny dostaneme (v tabulkách v rubrice typ informace je užita zkratka PC). Na konci července 2004 pěkný popis nahradili jindřichovradští knihovníci mapkou, takže v současnosti se najde jen na stránkách běchovické, bruntálské, rožnovské knihovny, střediska věd. informací Lékařské fakulty UK v Plzni a střediska vědeckých informací Fyziologického ústavu Akademie věd ČR.

Nejvhodnější je popsat cestu od nějakého velmi známého bodu v městě nebo od vlakového či autobusového nádraží. Nevýhodou popisů je to, že ne každý bude přicházet do knihovny od nádraží. Cesta od známého bodu může být pro mnohého návštěvníka navíc nechtěnou zacházkou. Bruntálští, rožnovští a plzeňští knihovníci proto pro jistotu přidali na své stránky i mapku.

Někdy místo mapky, která navíc v místě s velkou hustotou ulic může působit nepřehledně, stačí umístit na stránky jednoduchý plánek, který situaci v okolí knihovny zjednoduší. V tabulkách je označován zkratkou P a najdeme ho na stránkách sedmi knihoven. Pro většinu knihoven je však snazší naskenovat mapku, než si dát práci s vymýšlením a malováním plán-

ku. Umístění naskenovaného plánu může být v rozporu s autorským zákonem, a proto je výhodnější propojit stránku knihovny s mapkou, kterou poskytují výrobci mapek (např. PJ soft, v tabulkách se užívá zkratka MPJ) zdarma či provozovatelé některých serverů. Britské knihovny s oblibou využívají server www.multimap.com, který navíc poskytuje místní předpověď počasí, americké knihovny server Mapquest (2) nebo maps.msn.com. Pro české knihovníky je výhodnější užít server Seznam (v tabulkách zkratka MS) a Atlas (zkratka MA). V obou případech lze upravit mapku okolí knihovny tak, aby polohu knihovny určovala např. kmitající šipka. Způsob vyznačení knihovny na mapě však může být řešen i jinou barvou šipky či jiným předmětem. Ze šestého sloupečku tabulek se lze dozvědět, že brněnští knihovníci v Knihovně Jiřího Mahena dali přednost červené knize, přerovští červené vlajce, varnsdorfští černé teče, k níž ovšem připojili malou barevnou fotografii objektu.

Na stránkách některých knihoven je umístěna pouze mapka bez vyznačení knihovny. Toto řešení je méně vhodné, protože na rozdíl od originálních map chybí na webu rejstřík ulic a chvíli trvá návštěvníkovi stránek, než v mapce najde název ulice, kde knihovna leží. Originálně tento nedostatek vyřešil hlinský webmaster, když vystavil interaktivní mapu, která ukáže umístění knihovny po vybrání výrazu „knihovna“ ze seznamu objektů.

Kromě plánek a mapek (v tabulkách užita zkratka M) se můžeme na webových stránkách českých knihoven setkat s leteckým snímkem okolí knihovny (v tabulkách zkratka LS), v případě stránek běchovické knihovny a Moravské zemské knihovny s leteckým snímkem ze serveru Atlasu (zkratka LA). U leteckých snímků je bezpodmínečně nutné označit budovu knihovny, jinak se na nich obtížně budeme orientovat. To by měli napravit rakovníčtí knihovníci, kteří jako jediní mají letecký snímek bez vyznačení budovy knihovny.

Z vhodně zvolené mapky se lze dozvědět, kde je poblíž knihovny zastávka tramvaje či autobusu. Pokud to na mapce není, některé knihovny (Fakulta sportu Masarykovy univerzity, fakultní knihovny ČVUT, Národní knihovna aj.) své stránky údajem o dopravním spojení doplňují. VŠE-CIKS a Fyziologický ústav Akademie věd ČR navíc aktivním odkazem na jízdní řády Pražské integrované dopravy. Škoda že tyto jízdní řády nejsou tak interaktivní jako např. řády na stránkách německých knihoven (3), které okamžitě ukáží, v kolik hodin jede nejbližší spoj...

Někteří webeditoři přistupují k poskytování informací o cestě do knihovny velmi vynalézavě. Webeditor z Vědecké knihovny v Olomouci dodal informace, i jak se dostat do Olomouce, a přidal souřadnice GPS. Prostějovský webeditor se zřejmě domnívá, že už stačí uvést souřadnice GPS, a proto nedávno mapku okolí knihovny z webu odstranil. Webeditor z

olomoucké městské knihovny umně skryl mapku pod fotografií knihovny, takže návštěvník stránek této knihovny musí myší nejprve "najat" na fotografii. Výhodou je, že mapka je v tomto případě umístěna hned na hlavní stránce. Sedmý sloupeček tabulek ukazuje, že tomu tak není vždy, že se mapka najde v různých podnabídkách, ke kterým vede někdy kratší, jindy delší cesta. Z toho pohledu je nejsložitější cesta k plánku na stránkách knihovny Vysoké školy báňské – Technické univerzity v Ostravě.

I volba názvu podnabídky je určující pro to, zda se mapka nalezne na stránkách brzy. Vhodným názvem pro podnabídku je „Kde nás najdete“, „Kde jsme“, „Jak nás najdete“ či jednoznačný název „Mapka“. Zkušenější návštěvník stránek řady knihoven brzy zjistí, že pro umístění mapky převažuje název nabídky „Kontakty“.

V budoucnu lze očekávat, že v řadě případů budou popisy cesty a mapy nahrazeny na stránkách „virtuálními“ snímky z okolí knihovny, které umožní najít cestu do knihovny i těm, kteří moc pracovat s mapou nedovedou. Jak takové „virtuální“ snímky vypadají, si lze odzkoušet na serveru Virtual Cities (4). Škoda, že záběry z cesty od Staroměstského náměstí v Praze na Karlův most Městskou knihovnu v Praze míjejí. Pražská knihovna se tak mohla stát průkopníkem této služby u nás...

Poznámky:

- (1) Brožek, A.: Stav domácích webových stránek veřejných knihoven na konci r. 1998. Čtenář, 51, 1999, č. 2, s. 48-51. Obdobné články za další léta vycházejí vždy v únorovém čísle Čtenáře.
- (2) <http://www.mapquest.com/>
- (3) <http://www.stuttgart.de/stadtbuecherei/anlage3.htm>
- (4) <http://www.net-cities.com/cgi-bin/city.cgi>

Tab. 1

Přehled webových stránek obecních a městských knihoven poskytujících informace, jak se k nim dostat

Obec	typ kn.	http://	typ inform.	umístění na stránce	vyznačení knihovny	název podnabídky
Albrechtice	MK	www.obecalbrechtice.cz/index.php?body=knihovna&right=1	M	www.obecalbrechtice.cz/mapa.pdf	knihovna označena číslem	-
Aš	MěK	www.mestoas.cz/vismo/dokumenty2.asp?u=52&id_org=52&id=62196&p1=&p2=&p3=	MS	-	knihovna nevyznačena	-
Běchovice	MK	www.bechovice.org/knihovna/php/knihovna.php	PC, LA	www.bechovice.org/knihovna/mapa.html	červený křížek	Kde je v Běchovicích knihovna?
Benešov	MěK	www.knihovna-benesov.cz/	M	www.knihovna-benesov.cz/images/kde.jpg	budova neoznačena	Adresa a kontakty
Beroun	MěK	www.knihovna.ber.cz/	P, M	www.knihovna.ber.cz/mapky/mapka.jpg	3 mapky, nejlepší rukou malovaná s plošným vyznačením knihovny	Mapa
Bohumín	MěK	www.knih-bohumin.cz/	M	www.knih-bohumin.cz/images/mapa.jpg	červená kružnice	O knihovně/Kde nás najdete
Brno	MěK	www.kjm.cz/	M	www.kjm.cz/ustredni/kde.html	červená kniha	Ústřední knihovna/Kde nás najdete
Brumov-Bylnice	MěK	www.cmail.cz/knihovna.brumov/	M	www.cmail.cz/knihovna.brumov/mapamesta.jpg	knihovna nevyznačena, nutno hledat kult. dům	Kde nás najdete
Bruntál	MěK	www.mekbruntal.cz/	M, PC	www.mekbruntal.cz/mapa.html	modrý nápis i podrobný popis cesty	O nás/Část mapy...
Břeclav	MěK	www.knihovna-bv.cz/	P	www.knihovna-bv.cz/mapa.htm	červená šipka	mapka
Česká Lípa	MěK	www.knihovna-cl.cz/	M	www.knihovna-cl.cz/virtual/1.gif	červená šipka	Virtuální prohlídka
Česká Třebová	MěK	knihovna.ceska-trebova.cz/	M	knihovna.ceska-trebova.cz/images/mapa.gif	červená šipka	Kontakt
Český Dub	MěK	www.knihovna.cdub.cz/	P	www.knihovna.cdub.cz/img/	žlutě vybarvena plocha	O knihovně/Kde nás

				mapa.gif		najdete
Český Krumlov	MěK	www.knih-ck.cz/	M	www.knih-ck.cz/images/mapka.jpg	červený bod, černý text	Kontakt
Český Těšín	MěK	www.knihovna.ctesin.cz/	M	www.knihovna.ctesin.cz/informace/img/mapaTesin_oznacena1.jpg	červené tečky	Informace/Mapa
Dačice	MěK	www.dacice-mesto.cz/knihovna/	MA	-	blikající šipka	Kudy k nám
Dobrá	MK	www.dobra.cz/knihovna/	LS	www.dobra.cz/knihovna/obr/zoom1.jpg	červený kruh, po kliknutí nápis	Kde nás najdete
Frydek-Místek	MěK	www.mkmistek.cz	M	www.mkmistek.cz/mapafm_02.gif	červené šipky a tečky	Mapa
Haviřov	MěK	www.knih-havirov.cz/	M	www.knih-havirov.cz/images/mapy/7.jpg	bez vyznačení	Mapa
Hlinsko	MěK	www.hlinsko.cz/?kod=knihovna	IM	mapa.hlinsko.cz/mapa_c3.htm?objekt=mapa_c3.htm&x=6&y=9	červený bod	Interaktivní mapa
Horazdovice	MěK	www.knihovna.horazdovice.cz/	M	www.knihovna.horazdovice.cz/img/mapad.jpg	červený kmitající útvar na nezvětšené mapě	O knihovně
Hradec Králové	MěK	www.knihovnahk.cz/	M	www.knihovnahk.cz/mapa_okhk.jpg	červený bod na mapě, která se kliknutím zvětší	Kontakty
Cheb	MěK	www.knih-cheb.cz/	M	www.knih-cheb.cz/images/mapka.gif	červeně vybarvená plocha a červený nápis (blikání)	skrytá pod drobným obrázkem buzoly na hlavní stránce
Chomutov	MěK	www.skks.cz/	M	www.skks.cz/img/kontakt/mapa.jpg	červené plošné vyznačení budovy	Kontakt
Chotěboř	MěK	www.chotebor.cz/knihovna/	LS	www.chotebor.cz/knihovna/letfoto.jpg	popis, kde co je	Kde jsme
Jihlava	MěK	www.knihovna-ji.cz	M	www.knihovna-ji.cz/images/mapa.JPG	červená lomená šipka a nevýrazný nápis	Kde nás najdete?
Jílové u Prahy	MěK	jilove.webpark.cz/knihovna.htm	M	jilove.webpark.cz/mapjil.htm	bez vyznačení	Mapy

Jindř. Hradec	MěK	www.knih-jh.cz	M	www.knih-jh.cz/index.php?stranka=mapa	červená šipka	Jak do knihovny/Zobrazit na mapě
Kladno	MěK	www.mkkl.cz/	M	www.mkkl.cz/images/mapa_kokos.jpg	červený bod - na hlavní stránce	-
Kolín	MěK	knihovna.kolin.cz/	M	knihovna.kolin.cz/images/mapa.gif	červená šipka	Kontakty
Kralovice	MěK	www.mestokralovice.cz/knihovna/	M	www.mestokralovice.cz/knihovna/img/mapa.GIF	kresba ruky	Mapa
Kralupy n.Vl.	MěK	www.kralupsko.cz/knihovna/	M	www.kralupsko.cz/knihovna/image/knmapa.gif	červená šipka	Kde nás najdete
Krnov	MěK	www.knihkrnov.cz	M	www.knihkrnov.cz/_images/main/mapa.gif	červená kmitající šipka	Kde nás najdete
Litoměřice	MěK	www.ok-litomerice.cz/	MS	www.ok-litomerice.cz/foto/mapa_cr.gif	červená knížka	Kontakty
Litomyšl	MěK	www.litomysl.cz/knihovna	M	www.litomysl.cz/knihovna/mapa.html	černá šipka a nápis	Najděte si nás na mapě
Mariánské Lázně	MěK	knihovna.marianskelazne.cz	M	knihovna.marianskelazne.cz/mapa.htm	hnědá šipka a hnědý obdélník	Mapa
Mělník	MěK	www.knihovna-me.cz	M	www.knihovna-me.cz/pict/nammiru.jpg	červená šipka	Kde nás najdete
Ml. Boleslav	MěK	www.kmmb.cz	M	www.kmmb.cz/obr/mapa_small.gif	modré vyznačení (nápis)	Kontakt/Mapa MB
Neratovice	MěK	www.neratovice.cz/knihovna/	M	www.neratovice.cz/knihovna/images/mapa.jpg	červená šipka	Kontakty/zde
Nová Včelnice	MěK	knih-nv.webpark.cz/index.htm	M	knih-nv.webpark.cz/planeksmap.jpg	černá šipka a malá fotka objektu	Kde nás najdete?/Plánek města
Olomouc	MěK	www.ok-olomouc.cz/	M	www.ok-olomouc.cz/mapka.gif	budova vyznačena hnědým piktogramem	
Ostrava	MěK	www.kmo.cz	LS	www.kmo.cz/stehovani_mapa.htm	červená šipka	Ústředí KMO/viz mapka

Otrokovice	MěK	knihovna.otrokovice.cz/	M	knihovna.otrokovice.cz/mapa_k.jpg	modrá tečka	Kontakt
Pelhřimov	MěK	www.knih-pe.cz/	LS	www.knih-pe.cz/animace/mapa.gif	barevné pulsující vyobrazení budovy	Kontakty
Písek	MěK	www.knih-pi.cz/	M	www.knih-pi.cz/knihovna.html	červená šipka	Knihovna
Plzeň	MěK	kmp.plzen-city.cz	P	www.kmp.plzen-city.cz/mapa_ustredi.html	červená tečka	Jak nás najdete?
Praha	MěK	www.mlp.cz	M	www.mlp.cz/mapky/m1.jpg	černá šipka s kresbou otevřených knih	O nás/Knihovní síť/(skryto pod jednotlivými adresami)
Přerov	MěK	www.knihovnaprerov.cz	M	www.knihovnaprerov.cz/FO TO/mapa.jpg	červená vlajka	Kontakty
Příbram	MěK	www.kjd.pb.cz	M, LS	www.kjd.pb.cz/knihovna.php	modře konturovaný ovál	Knihovna
Rakovník	MěK	www.knihovna-rakovnik.cz/	LS	-	bez vyznačení	-
Roudnice n. L.	MěK	www.mk-roudnice.cz	M	www.mk-roudnice.cz/images/kontakt/mapa.jpg	modrá šipka	Kontakty/Mapa
Rožnov p.R.	MěK	www.knir.cz/	MA, PC	www.knir.cz/knirasp/default.asp?kam=oknihovne&id=2	modrá kmitající šipka, urbanistický popis okolí	O knihovně/Umístění
Rýmařov	MěK	knihovna-rym.hyperlink.cz/	M	www.rymarov.cz/knihovna/umistenih.htm	červená tečka a kruh	Umístění knihovny
Skuteč	MěK	www.skutec.cz/knihovna/default.html	M	www.skutec.cz/knihovna/lokace.html	červeně vybarvená budova	Jak nás najdete
Strakonice	MěK	www.knih-st.cz/	P	www.knih-st.cz/mapa.html	rozevřená kniha	Knihovna/Kde nás najdete
Šumperk	MěK	www.knihovnaspk.cz/	M	www.knihovnaspk.cz/ostatni/kde.php	červená tečka a nápis	Kde nás najdete
Tábor	MěK	www.vkta.cz/	M	www.vkta.cz/mapa.htm	červeně vybarvená budova a text	Kontakty/Kde nás najdete - mapa
Třebíč	MěK	knihovna.mu-trebic.cz/	M	knihovna.mu-trebic.cz/images/mapa.gif	červené kolečko	Knihovna na mapě

Třeboň	MěK	www.knih-tb.cz/	M	www.knih-tb.cz/ie/images/mapa.gif	hnědá kmitající šipka	Kontakt/Mapka
Třinec	MěK	www.knih-trinec.cz/	M	www.knih-trinec.cz/fotografie/mapa.jpg	žlutá šipka	Obecné informace/Kontakty
Ústí n.O.	MěK	www.knihovna-uo.cz/	MA	www.knihovna-uo.cz/knihovna/kontakt.html	modrá kmitající šipka	Kontakt/Jak se k nám dostanete
Val. Meziříčí	MěK	www.mekvalmez.cz	M	www.mekvalmez.cz/cz/kdejsme_left.html	černá šipka a nápis	Informace o knihovně/Kde nás najdete
Varnsdorf	MěK	www.mkvdf.cz	M	www.mkvdf.cz/img/planek2.jpg	černý bod a fotografie objektu	Úvod/Kontakty
Velešín	MěK	www.velesin.cz/knihovna/index.html	M	www.velesin.cz/knihovna/hl_kde.html	červená šipka	Kde nás najdete
Volary	MěK	web.telecom.cz/knihovna-volary/	M	web.telecom.cz/knihovna-volary/images/img.jpg	bez vyznačení	Kde nás najdete/Mapka Volar
Vratimov	MěK	www.mkmistek.cz/vratimov/index.htm	M	www.mkmistek.cz/vratimov/OBR/mapka.jpg	černá šipka a nápis	Kde nás najdete
Vrbno p. Pradědem	MěK	www.knihovna.vrbno.com	M	vrbo.com/knihovna/kde.htm	zelené kolečko a nápis	Kde nás najdete
Vsetín	MěK	www.mvk.cz/	M	www.mvk.cz/index.php?page=uvod	červený nápis	Seznámení
Vyškov	RK	www.kkdvyskov.cz/	M	www.kkdvyskov.cz/kontakt/kontakt.htm	modře vybarven objekt, červená šipka vyznačující vchod	Kontakt
Zbraslav	MK	www.zbraslav.cz/framer.php?sk=28	M	www.zbraslav.cz/framer.php?sk=28	zelená šipka a čtvereček	-
Znojmo	MěK	www.knihovnazn.cz/	M	www.knihovnazn.cz/images/mapa.jpg	světle modře vybarven objekt, červená šipka a nápis	Kontakty/Mapa

Tab. 2

Přehled webových stránek krajských knihoven poskytujících informace, jak se k nim dostat

Obec	typ	http://	typ informace	umístění na stránce	vyznačení knihovny	název podnabídky
Brno	KK	www.mzk.cz/	MA, LA	www.mzk.cz/knihovne/knihovne.php	červená kmitající šipka	Kde nás najdete/zobrazit letecký snímek, resp. najít na mapě
České Budějovice	KK	www.cbvk.cz/	MS	www.cbvk.cz/pruvodce/	červená šipka a kniha	O knihovně/Průvodce po knihovně
Havlíčkův Brod	KK	www.okhb.cz/	M	www.okhb.cz/images/okhbmapa.gif	červenohnědá šipka	Rady čtenářům
Hradec Králové	KK	www.svkhk.cz/	P	www.svkhk.cz/_img/mapa.gif	plánek s vyznačením budov	Kde nás najdete
Karlovy Vary	KK	www.knihovna.kvary.cz/	M	www.knihovna.kvary.cz/web/knihovna/Oknihovne/mapa.jpg	mapa s kresbami vláček pro orientaci a s vyznačením knihovny drobnou fotkou budovy a parkovišť	O knihovně/Kudy do knihovny
Liberec	KK	www.kvkl.cz/	M	www.kvkl.cz/cz/kontakt.html	modrá mapka s vyznačením budovy, po kliknutí se změní v mapu okolí Liberce	Kontakt
Olomouc	KK	www.vkol.cz	M	www.vkol.cz/image/mapa.gif	černá tečka a čára, navíc textové rady, jak se dostat do Olomouce, odkaz na mapu Olomouce na Seznamu	Průvodce/Jak se dostat do knihovny/Plán centra
Plzeň	KK	www.svkpl.cz/	M	www.svkpl.cz/mapa1.htm	zelený, červená a fialový kruh	O knihovně/Mapka umístění knihovny
Ústí n.L.	KK	www.svkul.cz/	MA, MS	www.svkul.cz/knihovna/budovy/vedecka_cast.html	modrá kmitající šipka	Knihovna/Vědecká část/Umístění objektu na mapách
Zlín	KK	www.kfbz.cz	M	www.kfbz.cz/Kde.htm	červená bublina s nápisem	Informace/mapa

Tab. 3

Přehled webových stránek vysokoškolských knihoven poskytujících informace, jak se k nim dostat

Obec	škola (fakulta)	http://	typ inform.	umístění na stránce	vyznačení knihovny	název podnabídky
Brno	MU-ESF	library.muni.cz/knih_econ.html	M	library.muni.cz/lok_econ.html	červený bod	Výřez plánu města s umístěním knihovny
Brno	MU-FF	library.muni.cz/knih_art.html	M	library.muni.cz/lok_art.html	červený bod	Výřez plánu města s umístěním knihovny
Brno	MU-FI	library.muni.cz/knih_fi.html	M	library.muni.cz/lok_fi.html	červený bod	Výřez plánu města s umístěním knihovny
Brno	MU-LF	library.muni.cz/knih_med.html	M	library.muni.cz/lok_med.html	fialově vybarven objekt	Výřez plánu města s umístěním knihovny
Brno	MU-PedF	library.muni.cz/knih_ped.html	M	library.muni.cz/lok_ped.html	červený bod	Výřez plánu města s umístěním knihovny
Brno	MU-PrF	library.muni.cz/knih_law.html	M	library.muni.cz/lok_law.html	červený bod	Výřez plánu města s umístěním knihovny
Brno	MU-PřF	library.muni.cz/knih_sci.html	M	library.muni.cz/lok_sci.html	červený bod	Výřez plánu města s umístěním knihovny
Brno	MU-FSS	library.muni.cz/knih_soc.html	M	library.muni.cz/lok_soc.html	červený bod	Výřez plánu města s umístěním knihovny
Brno	MU-FSpS	library.muni.cz/knih_sport.html	M	library.muni.cz/lok_fsps.html	žlutá šipka a vyznačení doprav. spojení	Výřez plánu města s umístěním knihovny
Brno	MU-Stř. nevid.	library.muni.cz/knih_nevid.html	M	library.muni.cz/lok_nevid.html	červený bod	Výřez plánu města s umístěním knihovny
Brno	VUT-ÚstK	bear.ro.vutbr.cz/library/	MPJ	bear.ro.vutbr.cz/library/index.asp?item=kni&item2=uk	černý křížek v červeném kruhu	Knihovny VUT v Brně
Brno	VUT-FA	bear.ro.vutbr.cz/library/	MPJ	bear.ro.vutbr.cz/library/index.asp?item=kni&item2=fa	černý křížek v červeném kruhu	Knihovny VUT v Brně/FA
Brno	VUT-FAST	bear.ro.vutbr.cz/library/	MPJ	bear.ro.vutbr.cz/library/index.asp?item=kni&item2=fast	černý křížek v červeném kruhu	Knihovny VUT v Brně/FAST
Brno	VUT-FVU	bear.ro.vutbr.cz/library/	MPJ	bear.ro.vutbr.cz/library/index.asp?item=kni&item2=favu	černý křížek v červeném kruhu	Knihovny VUT v Brně/FaVU

Brno	VUT-FE	bear.ro.vutbr.cz/library/	MPJ	bear.ro.vutbr.cz/library/index.asp?item=kni&item2=fekt	černý křížek v červeném kruhu	Knihovny VUT v Brně/FEKT
Brno	VUT-FIT	bear.ro.vutbr.cz/library/	MPJ	bear.ro.vutbr.cz/library/index.asp?item=kni&item2=fit	černý křížek v červeném kruhu	Knihovny VUT v Brně/FIT
Brno	VUT-FCh	bear.ro.vutbr.cz/library/	MPJ	bear.ro.vutbr.cz/library/index.asp?item=kni&item2=fch	černý křížek v červeném kruhu	Knihovny VUT v Brně/FCH
Brno	VUT-FP	bear.ro.vutbr.cz/library/	MPJ	bear.ro.vutbr.cz/library/index.asp?item=kni&item2=fp	černý křížek v červeném kruhu	Knihovny VUT v Brně/FP
Brno	VUT-FSI	bear.ro.vutbr.cz/library/	MPJ	bear.ro.vutbr.cz/library/index.asp?item=kni&item2=fsi	černý křížek v červeném kruhu	Knihovny VUT v Brně/FSI
Ostrava	VŠB-TU	knihovna.vsb.cz/index.htm	P	www.vsb.cz/cz/vitejte/areal.html	písmenná legenda	Informace o knihovně/další informace/Kontakt/Plánek.
Plzeň	SVI LF UK	www.lfp.cuni.cz/SVI/index.asp	PC, M	www.lfp.cuni.cz/SVI/obr/lmapka.gif	popis cesty s fotkou budovy a vnitřku, červená šipka	Kontakt
Praha	ČVUT - FSv a FA	knihovny.cvut.cz/sluzby/fsv/index.html	M	web.cvut.cz/ctu/campus/dejvice.html	červené a žluté vyznačení budovy, info o dopr. spojení	Mapka
Praha	ČVUT-FS	knihovny.cvut.cz/sluzby/fsv/index.html	M	web.cvut.cz/ctu/campus/novemesto.html	modré vyznačení budovy, info o dopravním spojení	Mapka a spojení
Praha	ČVUT-FEL	knihovny.cvut.cz/sluzby/fel/index.html	M	web.cvut.cz/ctu/campus/dejvice.html	zelené vyznačení budovy, info o dopravním spojení	Mapka
Praha	ČVUT-FJFI	knihovny.cvut.cz/sluzby/fjfi/index.html	M	web.cvut.cz/ctu/campus/josefov.html	fialové vyznačení budovy, info o dopravním spojení	Mapka
Praha	ČVUT-FD	knihovny.cvut.cz/sluzby/fd/index.html	M	web.cvut.cz/ctu/campus/staromesto.html	bílé vyznačení budovy, info o dopravním spojení	Mapka
Praha	ČVUT-MÚVS	knihovny.cvut.cz/sluzby/muvs/index.html	M	web.cvut.cz/ctu/campus/horska.html	zelenočerné vyznačení budovy, info o dopravním spojení	Mapka
Praha	ČVUT-Klokn. ústav	knihovny.cvut.cz/sluzby/ku/index.html	M	web.cvut.cz/ctu/campus/dejvice.html	bílofialové vyznačení budovy, info o	Mapa

					dopravním spojení	
Praha	ČVUT-VIC	knihovny.cvut.cz/sluzby/vic/index.html	M	web.cvut.cz/ctu/campus/dejvice.html	bíločerné vyznačení budovy, info o dopravním spojení	Mapa
Praha	ÚVI 2.LF a FM Motol	www.lf2.cuni.cz/Ustavy/uvi/	M	www.lf2.cuni.cz/Ustavy/uvi/knihovna/spojeni.html	dopr. spojení plus červené šipky	O knihovně/Spojení
Praha	SVI 3.LF	wsvi.lf3.cuni.cz/	-	wsvi.lf3.cuni.cz/adresa.html	pouze dopr. spojení	Informace o SVI/Adresa
Praha	UK PedF	beta.pedf.cuni.cz/index.html	M	beta.pedf.cuni.cz/adresa.html	šedé kruhové pole	Adresa
Praha	UK PĚF	lib.natur.cuni.cz/BIBLIO/KNIHOVNY.HTM	M	lib.natur.cuni.cz/BIBLIO/ALBERTOV.HTM	červená čísla knihoven	Schematická mapa knihoven
Praha	UK ETF	www.etf.cuni.cz/~library/	M	www.etf.cuni.cz/~library/mapa.gif	světlo modře vybarven obrys budovy	mapa
Praha	VŠE-CIKS	ciks.vse.cz/	MS	ciks.vse.cz/kde.asp	dopr. spojení včetně linku na jízdní řády PID	Kde nás najdete/Mapa
Zlín	UTB	www.knihovna.utb.cz/	M	www.utb.cz/czech/rektorat/mapazlin.php	červeně vybarvené objekty a písmenná legenda	O knihovně/Kontakt/Plán rozmístění budov...

Tab. 4

Přehled webových stránek ústředních a specializovaných knihoven poskytujících informace, jak se k nim dostat

Obec	zkratka knihovny	http://	typ inform.	umístění na stránce	vyznačení knihovny	název podnabídky
Praha	NK	www.nkp.cz/	M	www.nkp.cz/images/nkcr_Mapa.jpg	černá šipka, dopravní spojení slovně	O knihovně/mapa
Praha	NLK	www.nlk.cz/nlkcz/	M	www.nlk.cz/nlkcz/uvod.php?id_m=126	modrá šipka, dopr. spojení	O nás/Otevírací doba a dopravní spojení
Praha	NPCK	www.npkk.cz/	M	www.npkk.cz/gifs/mapa.gif	hnědé kolečko a nápis, dopravní spojení slovně	Kde nás najdete
Praha	STK	www.stk.cz/index.html	M	www.stk.cz/mapa_okoli.html	červená šipka a nápis, dopravní spojení slovně	Kontakt/orientační plánek
Praha	Knihovna AV ČR	www.lib.cas.cz/home.htm	M	www.lib.cas.cz/www/cz/images/mapa_knav_2.gif	červená šipka (v angl. verzi šipka žlutá), navíc text o doprav. spojení	Základní informace/Adresa - viz mapa
Praha	ÚOCHB	library.uochb.cas.cz/index.php?mnu=main&akc=main&lng=CS	M	library.uochb.cas.cz/index.php?akc=map&lng=CS&mnu=main	červeně vyznačen objekt	Kde nás najdete
Praha	GLÚ	www.gli.cas.cz/Library/library.htm	M	www.gli.cas.cz/contact/Suchdol1.jpg	červená kružnice i mapka pro dopravní spojení	Contact/Geographic Position
Praha	FGÚ	sun2.biomed.cas.cz/fgu/knihovna/svi_fgu.html	PC	sun2.biomed.cas.cz/fgu/knihovna/svi_rozcestnik.html#adresa	popis a odkaz na web DP	Základní informace/Dopravní spojení
Praha	SOÚ	www.soc.cas.cz/index.php3?disp=soddeleni&lang=&shw=1002	MA	mapy.atlas.cz/aquariusnet/frm_map.asp?ds=Praha&CX=1043265&CY=743010&SC=4800&NAME=Sociologick%FD+%FAstav+AV+%C8R%2C+pracovi%9At%EC+Jilsk%E1&PTR=1017&LAY=SN&ID=38736	bez vyznačení	Mapa
Praha	UPM	www.knihovna.upm.cz/	-	www.knihovna.upm.cz/text.htm	pouze dopravní spojení	-
Praha	Libri Proh.	libpro.cts.cuni.cz/	M	libpro.cts.cuni.cz/sidlo.html	červená tečka a nápis, dopravní spojení slovně	Sídlo

JSOU KNIHOVNY PŘIPRAVENY NA INTERNETOVÉ VYSÍLÁNÍ?

*Gabriela Opletalová, Knihovnické informační centrum Fakulty stavební,
VUT v Brně*

Dalibor Hanžl, OVT Přírodovědecké fakulty MU v Brně

ABSTRAKT:

Rozvíjející se informační technologie spolu s rychlými počítačovými sítěmi vytvářejí nové a efektivnější možnosti přenosu obrazu a zvuku. Multimediální data lze pomocí počítačové sítě živě vysílat, zaznamenávat a kdykoli zpřístupňovat. Ukazuje se, že tato data mohou být cennými informačními zdroji a měla by se stát součástí moderních knihoven. Tento příspěvek si klade za cíl seznámit se základními technickými prostředky pro zpřístupňování on-line přenosů a jejich archivace.

1 Úvod

Je nepochybné, že význam elektronických informačních zdrojů nabývá v České republice stále větší důležitosti. Nejrůznější digitální knihovny, elektronické informační zdroje a v obecnějším měřítku Internet vůbec, se stávají prvořadou informační bránou umožňující přístup k těmto komplexním informačním zdrojům. Vzhledem k dramatickému vývoji informačních technologií lze říci, že knihovna, která nenabízí přístup k Internetu a k některým z elektronických informačních zdrojů, může jen stěží uspokojit nároky svých uživatelů.

V současné době, charakterizované rychlými počítačovými sítěmi, se stále více prosazuje technologie tzv. streamovaného videa a videokonferenčních aplikací. Multimediální data lze pomocí počítačové sítě nejen živě vysílat, ale i zaznamenávat, archivovat a zpřístupňovat. Pro zpracování a archivaci záznamů bez nutnosti on-line produkce se však ukazují efektivnější jiné formáty (např. DivX), ale to je mimo rámec našeho příspěvku.[1] Tento příspěvek si klade za cíl seznámit se základními technickými prostředky pro zpřístupnění on-line přenosů a jejich archivace. Nejprve se obecně seznámíme s myšlenkou on-line přenosu (ve 2. kapitole), dále se budeme věnovat jeho technické stránce (3. kapitola).

2 Obecná charakteristika

V úvodu jsme zmínili ve světě dnes již samozřejmé způsoby uchovávání informací (digitální knihovny a elektronické informační zdroje na Inter-

netu), k nimž v poslední době přibývají i další populární formy přenosu a archivace informací. Je to především živé vysílání po Internetu, které, kromě základní možnosti on-line přenosu, zahrnuje řadu dalších výhod. Zejména je možné záznam umístit na web ke stažení a k okamžitému přehrání v kteroukoli dobu. Díky rychlému přenosu dat lze docílit vynikající kvality záznamu a ten pak efektivně archivovat.

Díky stále rychlejším linkám se v posledních letech stále více využívá také IP telefonie, videokonference a nebo jsou živě vysílány i samostatné přednášky.

Z nedávných akcí zmiňme on-line přenosy z konference INFORUM. Z dalších akcí, pro konkrétnost konaných v Brně, na kterých se podíleli autoři příspěvku, jmenujme např. přenos prezentace elektronických informačních zdrojů, která se uskutečnila v Knihovnickém informačním centru VUT v Brně, nebo přenos vybraných přednášek Spolku přírodovědců na PřF MU atd. Tyto dva příklady nám ukazují dvojí cestu, kterou by knihovny 21. století měly ve vztahu k internetovým přenosům sestrávat. Samozřejmě, funkčnost on-line vysílání není omezena pouze na vzdělávací programy či konference, a může nalézt mnohem širší aplikace, ale tento příspěvek se bude soustředit právě na následující dva aspekty on-line přenosu, a zejména na jejich souvislost s knihovnami.

Prvním z nich je vysílání a zaznamenávání událostí, které přímo souvisejí s knihovnictvím. To jsou především prezentace různých elektronických informačních zdrojů, přednášky významných knihovníků nebo rozhovorů s nimi, semináře, a rovněž on-line přenášení vybraných příspěvků na významných knihovnických konferencích. Není těžké si představit např. přenos z besed s populárními a známými osobnostmi, které některé knihovny pořádají. Navíc všechny záznamy je následovně možné snadno a přitom bezpečně archivovat na odpovídajících digitálních nosičích a taktéž umístit na webu k přehrání. Hrubou neudálostí je zajištění interaktivního přenosu, tj. potenciaální reakce vzdálených posluchačů.

Druhým aspektem je pak linie knihovna = vzdělávací instituce. Ve světle internetových záznamů je tím méně archivace vzdělávacích programů, přednášek a seminářů, konaných jak pro studenty, tak i pro širší veřejnost. Návštěvníci knihovny by si pak půjčovali digitální nosiče s kvalitním záznamem, nebo by záznam mohli shlédnout na některém z knihovnických počítačů, které by k tomu byly určeny. Snadno si lze představit i model virtuální knihovny, kdy si návštěvník záznam prohlíží z tepla svého domova.

Obě cesty jsou přímočaré a poměrně dobře schůdné, neboť většina důležitých knihovnických pracovišť disponuje odpovídající počítačovou technikou a pořízení webové kamery není příliš finančně náročné. Není

třeba volat filmový štáb. Na druhou stranu videokonference, záznamy atd. nemohou nahradit systematické vzdělávací kurzy a programy (zejména v tištěné podobě, učebnice atd.), a ani se o to nepokoušejí.

Samozřejmě, funkčnost on-line vysílání není omezena pouze na vzdělávací programy či konference, a může nalézt mnohem širší aplikace, ale tento příspěvek se v dalším bude soustředit právě na tyto aspekty on-line přenosu, a zejména na jejich souvislost s knihovnami.

Zaměříme-li se na záznam přednášek, prezentací apod., má ve srovnání s klasickým způsobem přenosu obrazu a zvuku on-line přenos jisté přednosti. Nevyžaduje přítomnost vysílacího studia a často nákladné kamerové a zvukové techniky. K jeho provozu postačuje webová kamera, mikrofon a počítač připojený k Internetu s autorizovanou internetovou adresou (eventuálně přímo server). Přenos nevyžaduje tým televizních odborníků, zcela postačuje kvalifikovaný uživatel pc. Navíc, rychlé počítačové sítě umožňují dosáhnout kvality přenášeného obrazu a zvuku, která je srovnatelná, nebo i vyšší, než kvalita běžného zvukového záznamu.

S akcelerujícím nárůstem rychlosti počítačových sítí se stále více prosazuje technologie tzv. streamovaného videa a videokonferenčních aplikací [2],[3]. Jak jsme řekli, multimediální data lze pomocí počítačové sítě nejen živě vysílat, ale i zaznamenávat, archivovat a zpřístupňovat. Jákýkoli videosoubor lze uložit na disk počítače a poté může být zpřístupněn, např. tím, že jej vystavíme na webu. Problémem je, že uživatelé si jej za normálních okolností musí kompletně přetáhnout na disk svého počítače a teprve potom v příslušné aplikaci přehrát, což může být zejména v případech velmi dlouhých záznamů téměř nepoužitelné. Moderní technologie streamovaného videa (dále se držíme anglického termínu spíše než počestělého překladu "proudované" video) však speciální software na vyžádání (Video on Demand) nebo v reálném čase posílá jako plynulý proud dat, který můžeme průběžně sledovat.

Právě technologie streamování multimédií by se mohla v knihovnách prosadit. Zejména proto, že tímto způsobem je ztížena možnost nepřijatelného "stahování" multimediálních souborů a jejich následné šíření, existuje možnost vkládání vodoznaku či copyrightu, možnost omezení přístupu či kvality. Naopak technologie otevírá velké možnosti pro zprostředkování (jak živě, tak ze záznamů) různých přednášek nebo prezentací uspořádaných knihovnami, zpřístupňování multimediálních fondů uživatelům knihovny interně i z pohodlí svého domova.

Na závěr kapitoly si všimněme pojmu videokonference. Videokonference nachází uplatnění v každodenní praxi, kdy ze svého pracovního místa (počítače) můžeme komunikovat se svým partnerem nebo partnery. Dalším

příkladem využití je vědecká přednáška nebo vzdálená konference. K dispozici bývají služby video, zvuk a sdílená plocha.

Podle počtu účastníků konference se dělí na:

- komunikaci dvou účastníků po síti IP,
- komunikaci většího počtu účastníků po síti IP,
- komunikaci většího počtu účastníků po síti IP pomocí multicastu.

O videokonferencích se šířeji zmíníme na konci třetí kapitoly.

Poznamenejme, že mimo rámec tohoto příspěvku budou systémy pro vysoce kvalitní přenos obrazu, které se obvykle používají při propojení dvou míst a při přenosech do velkých přednáškových sálů po rozhraní ATM (pracují s velmi vysokými datovými proudy 20Mb/s).

V následující kapitole se zaměříme na možnosti uchovávání a poskytování multimediálních záznamů v dnešních knihovnách a uvedeme odpovídající základní programové vybavení.

3 Programové vybavení pro streamované video

V současné době existují tři základní systémy, software, pro streamovací servery. Jsou to:

- Microsoft Streaming Media
- Real Media
- QuickTime Broadcaster

Podívejme se na tyto systémy podrobněji.

Microsoft Streaming Media

Firma Microsoft dodává spolu se svými operačními systémy Windows také Microsoft Media Player - software na přehrávání videa ve formátu Microsoft Streaming Media (WSM). Nástroje pro tvorbu materiálu v tomto formátu jsou zdarma k dispozici ke stažení na stránkách Microsoftu [7].

Většině uživatelů by měl k tvorbě stačit Microsoft Media Encoder. K dispozici je již encoder pro WSM verze 9. Vysílací server je k dispozici v operačním systému Windows 2000 Server a Windows 2003 Server. S encoderem je možné pracovat ve dvou režimech, které je možno současně kombinovat: on-line streaming materiálu do sítě a ukládání na disk. Streamování do sítě je možno provádět buď tak, že vysílacím serverem se stane přímo encoder, nebo lze na vysílání použít jiný server, který se připojí na síťové vysílání encoderu obdobně jako běžný klient. Varianta, kdy se vysílacím serverem stane přímo encoder je však velmi málo využitelná, neboť počet souběžně připojených klientů je omezen na čtyři. Nejnovější verze Windows Media Encoderu má na rozdíl od předcházejících verzí i volbu mezi dvěma způsoby navazování spojení mezi encoderem a vysílacím serverem. Můžeme nastavit variantu, kdy navazuje spojení klient, a nebo nava-

zuje spojení server. Druhý případ může činit problémy v případě, že mezi encoderem a serverem je umístěn firewall nebo NAT překlad adres. Při kódování je možno si vybrat z mnoha předpřipravených profilů pro různé poměry datového toku vs. dosažené kvality, stejně tak jako je možno si definovat profily vlastní.

Real Media

Na rozdíl od Microsoft Streaming Media jsou produkty firmy Real Media prakticky všechny dostupné pro většinu běžných operačních systémů. Dříve bylo možné vybírat ze dvou verzí:

- volnou verzi Basic, která byla k dispozici ke stažení na stránkách autorské firmy Real Networks Inc.
- komerční verzi Plus s rozšířením některých funkcí

Dnes je tato technologie nabízena pod označením HELIX [8] a místo verze Basic existuje pouze třicetidenní zkušební doba produktu, po které vyprší dočasný licenční klíč a systém se stane nefunkčním.

Prostředkem pro přehrávání záznamů je buď Helix Player, RealOne nebo starší RealPlayer. Sdružení CESNET zakoupilo pro uživatele plnou komerční verzi programu RealServer pro 100 souběžně sledujících uživatelů. I zde existuje možnost archivace vysílaného datového proudu. K dispozici jsou následující režimy ukládání a práce se streamovacím serverem:

- Přímý přenos bez on-line archivace na serveru - tento režim je běžný pro přímé přenosy, z nichž nepotřebujeme mít dostupné archívy.
- Přímý přenos s on-line archivací na serveru - tento režim je možno použít v případě, že z přenosu potřebujeme mít zachován archív; je zde ale nebezpečí ztráty dat v případě, že dojde k výpadku kódujícího stroje; pro případ výpadku je dobré se pojistit záznamem na videokazetu při snímání kamerou.
- Přímý přenos s lokální archivací u klienta - tento režim je obdobný výše zmíněnému s tím, že archivace probíhá na straně klienta; v případě výpadku není problém se ztrátou dat, ale je zapotřebí obvykle nezanedbatelné místo na pevném disku klienta (je třeba počítat nejméně s 1 GB na hodinu záznamu při použití komprese do pro datové toky 350 kbps a 450 kbps, ale při použití více rychlostí datových toků tato hodnota může významně vzrůst).
- Lokální archivace u klienta - tento režim je vhodný jak pro přepis z videozáznamu např. pro vypálení na CD nebo pro následující použití.

- Dodatečný upload na server - video je možno také dodatečně nahrát na server, pokud existuje lokální záznam u klienta.

Při záznamu lze využít jak přímého ukládání na streamovací server, tak i ukládání na lokální disk - tyto volby lze mít zapnuty obě současně, nebo každou zvlášť. V případě přímého přenosu ve formátu Real Media, při němž vyžadujeme zároveň také archivaci přenášeného materiálu, je požadavek na stabilitu počítače naprosto klíčový, neboť v případě byť i jediného výpadku počítače během archivace ztratíme možnost archivace celého přenosu a přijdeme i o již zaarchivovanou část před výpadkem. Máme-li podezření na nestabilní chování počítače, je vhodné vytvářet na kameře současně také záznam na pásek, z něhož se lze materiál v případě havárie zrekonstruovat.

QuickTime Broadcaster

Technologie QuickTime je charakteristická pro platformu Mac. QuickTime Broadcaster je software – encodér, který pracuje v součinnosti s QuickTime Streaming Serverem (v současné době verze 5) a prohlížečem QuickTime 6 [9]. Protože datový audio-video proud je kódován ve standardu ISO, můžeme jako klienta použít jakýkoli player podporující MPEG-4.

QuickTime Broadcaster také podporuje pokrokovou technologii 3GPP, která je založena na standardu MPEG-4. Je však lépe uzpůsobena pro streamování různých typů médií, jako jsou video, audio, audio + text v jednom souboru do mobilních sítí. S ohledem na možnost propojení a využití v sítích mobilních operátorů (GSM, CDMA2000) je standard 3G progresivní novou technologií budoucnosti.

QuickTime Streaming Server 5 je integrován do operačního systému Mac OS X Server. Kromě jednoduchého ovládání program samozřejmě dává možnost automatického ukládání streamu s následným umístěním dat na streaming server a využitím Video On Demand přístupu.

Všechny technologie se při streamování snaží přizpůsobit síťovým podmínkám tím, že použijí datový tok odpovídající dostupné šířce pásma na síti. V případě jejích změn se technologie umí přizpůsobit směrem dolů (t.j. použijí stream s nižším datovým tokem) i směrem nahoru. Všechny technologie se také snaží omezit vliv jitteru (rozptylu zpoždění dat putujících sítí) na kvalitu vysílání tím, že na klientské straně dochází při přehrávání k bufferování dat (buffer = vyrovnávací paměť).

Videokonferenční systémy

Na závěr tohoto příspěvku se ještě zmíníme o videokonferencích, s nimiž jsme se seznámili ve druhé kapitole. Nejrozšířenější aplikací pro komunikaci dvou i více účastníků po síti IP jsou videokonferenční nástroje

z rodiny Mbone [4],[6]. Pro přenos dat používají běžný Internet a přenosový protokol IP. Jejich výhodou je snadná dostupnost, nízké pořizovací náklady, snadné ovládání. Jako koncová zařízení se používají multimediální počítače s různými operačními systémy.

Pokud komunikuje větší skupina lidí, je výhodné použít prostředky vícesměrového vysílání - multicast. Přenos dat mezi všemi členy skupiny je řešen tak, aby data byla po jedné lince posílána pouze v jedné kopii. K tomu slouží tzv. reflektor nebo zrcadlo (VRVS – Virtual Room Videoconferencing Systém), [5].

Velmi oblíbeným konferenčním produktem v prostředí MS Windows je MS Netmeeting. Nejprve byl volně dostupnou komponentou OS Windows, od verze Windows 2000 se stal integrální součástí tohoto systému. Pracuje i ve verzi Windows XP, ale zde již firma Microsoft upřednostňuje komponentu Windows Messenger.

Mezi hlavní služby, které Netmeeting poskytuje, můžeme zařadit:

- přenos souborů, obrazu i zvuku,
- práce se sdílenou plochou,
- textovou komunikaci (chat).

Velkou předností Netmeetingu je relativně široké spektrum podporovaných grabovacích karet, resp. USB kamer. Vzhledem k předpokládanému využití Netmeetingu jako "komfortního videotelefonu" nejsou na technické parametry kamery kladeny žádné extrémní požadavky [10].

Virtuální mediátéka

V souvislosti s možností uchovávání záznamů ze všech výše popsaných technologií se nyní budeme zabývat otázkou o jaké objemy dat se jedná, co potřebujeme k archivaci i k poskytování a jaké jsou možnosti současných knihoven. Možnosti současných počítačových sítí daly vznik nepsané definici velmi kvalitního (300 kbps) a nízkého (56 kbps) datového toku. V případě živého proudu se spíše používá technologie CBR (automatické nastavení rychlosti datového proudu v závislosti na kapacitě linky). V dalších úvahách budeme předpokládat, že pro archivaci v knihovnách použijeme záznam ve vysoké kvalitě, tj. 300 kbps. Naše praktické zkušenosti ukázaly, že přibližně dvouhodinová přednáška v této kompresi obnáší asi 500 MB dat (konkrétně byl testován formát WSM). S ohledem na kapacity dnešních médií pro ukládání dat je to velmi přijatelná velikost. Např. na dnes již běžný pevný disk o velikosti 120 GB uložíme téměř 500 hodin videozáznamu v této kvalitě. V případě zvukového záznamu je situace ještě výhodnější. Zde kromě tří výše popsaných streamovacích technologií můžeme použít formát mp3. Výhodný je zejména protože i u něj máme možnost zajistit na straně serveru možnost přehrávání streamem. Zde přibližně dvě

minuty zvukového záznamu vyžadují 3 MB dat, tedy na pevný disk o velikosti 120 GB použijeme pro uložení 40000 minut, což odpovídá více než 27 dnům nepřetržitého zvukového záznamu.

4 Závěr

V tomto příspěvku jsme se zabývali relativně novou a pokrokovou možností rozšíření nabídky knihoven, která spočívala ve zprostředkování on-line přenosů a jejich záznamů a v následném zpřístupnění veřejnosti. Po obecných úvahách, věnovaných on-line přenosům a videokonferencím jsme uvedli základní software pro technickou realizaci těchto projektů. Byla zhodnocena jejich pozitiva a přínos pro moderní knihovny 21. století. Autorka příspěvku věří, že snad není daleko doba, kdy naše knihovny budou připraveny pro nástup těchto technologií. A tak se snad již brzo nadějeme, že budou učiněny nejenom pokusy o on-line přenos nečetných vybraných přednášek, ale že třeba již některá z dalších konferencí v Seči u Chrudimi bude odvysílána živě po Internetu.

Reference

- [1] P. Holub. *Distribuované prostředí pro kódování multimédií*. Zpravodaj ÚVT MU. ISSN 1212-0901, 2004, roč. 14, č. 5, str. 6-9.
- [2] P. Holub. *Streamovaná multimédia*. Zpravodaj ÚVT MU. ISSN 1212-0901, 2002, roč. 12, č. 3, str. 7-9.
- [3] P. Holub. *Jak na streamované video*. Zpravodaj ÚVT MU. ISSN 1212-0901, 2002, roč. 12, č. 3, str. 9-13.
- [4] P. Pištěk. *Multicast: skupinové vysílání*. Zpravodaj ÚVT MU. ISSN 1212-0901, 1998, roč. 8, č. 5, str. 13-15.
- [5] E. Hladká, P. Holub. *Zrcadla v počítačové síti*. Zpravodaj ÚVT MU. ISSN 1212-0901, 2002, roč. 12, č. 5, str. 7-10.
- [6] E. Hladká, M. Špaček. *Videokonference na internetu – snadno a levně*. Zpravodaj ÚVT MU. ISSN 1212-0901, 1998, roč. 8, č. 5, str. 15-18.
- [7] *Windows Media 9 Series* [online]. c2004 [cit. 29. 7. 2004]. <<http://www.microsoft.com/windows/windowsmedia/>>
- [8] *Helix™ Community* [online]. c2004 [cit. 29. 7. 2004]. <<http://helixcommunity.org>>
- [9] *QuickTime Streaming Server 5 and Mac OS X Server*. [online]. c2004 [cit. 29. 7. 2004]. <<http://www.apple.com/quicktime/products/qtss/>>
- [10] *Multimediální přenosy* [online]. c2004 [cit. 29. 7. 2004]. <<http://www.cesnet.cz/videokonference>>

VÝSLEDKY RETROKONVERZE KATALOGŮ VĚDECKÉ KNIHOVNY V OLOMOUCI

Libuše Macháčová, Vědecká knihovna v Olomouci

Olomouc je město s významnou historií i současností, které má bohaté kulturní a historické památky a řadí je městem univerzitním. Olomouc je kulturním i vzdělávacím centrem pro Olomoucký kraj.

Ke kulturním a vzdělávacím institucím patří také knihovny. V Olomouci sídlí tři velké knihovny, které se navzájem liší nejen knihovním fondem, ale i použitým automatizovaným knihovním systémem. Největší je fond Vědecké knihovny (VKOL), která na rozdíl od Knihovny Univerzity Palackého (UP) a Knihovny města Olomouce má konzervační povinnost a proto uchovává i starší literaturu. Mnohé starší knihy a časopisy proto už čtenáři najdou pouze ve VKOL, informace o VKOL můžete získat na adrese <http://www.vkol.cz/>.

Vědecká knihovna v Olomouci díky rozsáhlosti svého generálního listkového katalogu patří mezi tři nejdůležitější zdroje bibliografických záznamů v ČR. Bohatý a univerzální fond s právem povinného výtisku od r. 1807 (nejdříve pro území Moravy) představoval velmi dobré předpoklady pro účast v programu národní retrokonverze. Po čtyřletém úsilí byl v roce 2003 úspěšně zakončen projekt retrokonverze katalogů Vědecké knihovny v Olomouci. Jednalo se o projekt Pokračování retrokonverze katalogů Státní vědecké knihovny v Olomouci do elektronické podoby s využitím Internetu (subsystém národního programu retrokonverze) v rámci programu Ministerstva kultury ČR Věda a výzkum.

Na Internetu se podařilo zpřístupnit veškerý fond knihovny, a to buď v databázové podobě nebo v podobě naskenovaných katalogů, které jsou homogenní součástí elektronického katalogu v automatizovaném systému ALEPH (VKOL používá systém ALEPH 500) na adrese <http://kat.vkol.cz>.

Výsledek projektu byl zařazen do Národního informačního systému pro retrokonverzi (NRIS) <http://nris.nkp.cz/>, který poskytuje aktuální informace o stavu retrokonverze.

Hlavními cíli tohoto projektu bylo:

- vytvoření digitalizované podoby generálního listkového katalogu (1801–1959), včetně katalogu starých tisků (1501–1800)

- pokračování retrokonverze místního lístkového katalogu z let 1960–1965

Můžeme konstatovat, že v roce 2004 má VKOL uloženo cca 736 000 bibliografických záznamů v elektronickém katalogu v databázové podobě s širokými možnostmi vyhledávání, které ALEPH umožňuje. Navíc připojením dalších cca 448 000 naskenovaných lístků získali uživatelé přístup k více než 1 milionu záznamů s možností objednávání přes Internet. Tohoto bylo dosaženo nejen díky linkám zpracování současných nových přírůstků, ale i díky několika vlnám retrokonverze, jehož první část probíhala od roku 1994.

Protože záznamy byly pravidelně odesílány do Souborného katalogu, jsou již nyní přístupné ostatním kooperujícím subjektům v rámci národní retrospektivní katalogizace prostřednictvím Souborného katalogu CASLIN, České národní bibliografie a Jednotné informační brány.

Vzhledem k tomu, že VKOL je v současnosti řešitelem několika projektů současně, zkušenosti nabyté v jednom projektu je možné využívat i při realizaci dalších projektů, například při retrokonverzi periodik, bohemik, starých tisků a spolupráci na národním souboru autorit.

Vývoj automatizace a retrokonverze

Pokud chceme charakterizovat vývoj automatizace ve VKOL od počátků do současnosti, byla to cesta přes výzkumné úkoly, počáteční testování, jednotlivé lokální počítače, přechod k práci v lokální síti a k využívání Internetu až ke sdílené katalogizaci. Byla to cesta od automatizace jednotlivých odborných agend až ke zpřístupnění nových technologií uživatelské veřejnosti.

Na této cestě se učili knihovníci i technici si naslouchat, hledali společnou řeč, formulovali dílčí cíle a dosahovali jich. Všichni knihovníci se museli v rámci interních školení naučit s počítačem pracovat a používat jej pro svou práci. Pro pracovníky automatizace to představovalo nejen technickou, ale i metodickou pomoc knihovníkům. Zatímco technickou podporu zabezpečovali technici a inženýři, metodická pomoc je v náplni práce systémového knihovníka. Systémový knihovník řešil od počátku také problémy související se standardizací a spoluprací s ostatními knihovnami.

Počátky automatizace knihovnických procesů spadají do roku 1987. V té době byla knihovna pověřena spoluřešitelstvím státnímu výzkumnému úkolu P 13-334-807 Automatizace knihovnicko-bibliografických procesů v jednotné soustavě knihoven.

Byl implementován databázový systém CDS/ISIS, získaný zdarma od organizace UNESCO, který byl vytvořen speciálně pro knihovnické a bibliografické aplikace. Výhodou systému byla schopnost pracovat s poli pro-

měnné délky (při nadefinování maximální délky jednotlivých polí systém využil jen délky skutečně uložených dat). Systém CDS/ISIS pracoval pod MS-DOS. I když první testování proběhlo na malém vzorku, mělo toto seznamování se s problematikou velký význam pro další vývoj automatizace knihovnických procesů.

V té době byla práce na úseku automatizace přínosem především v teoretické oblasti. Pracovalo se s jednotlivými moduly MAKS (Modulární automatizovaný knihovnický systém). Velký význam mělo definování Výměnného formátu pro bibliografický (dokumentační) a katalogizační záznam. Na jeho základě se potom formulovaly teoretické postupy a podrobné specifikace údajů pro popis jednotlivých druhů dokumentů.

Příl. 1: Ukázka z naskenovaného katalogu GEK z let 1801–1959

	Zvětšit obrázek	Objednat: GEK(1/ 0)
		Zapamatujte si signaturu (údaj na horní části lístku).

V roce 1990 bylo vytvořeno *samostatné oddělení automatizace*. Těžší-
tém práce tohoto nového oddělení, kde pracovali kromě techniků a progra-
mátorů také 2 knihovníci, byla aplikace typového projektu MAKS (Modulární automatizovaný knihovnický systém) v lince doplňování a zpracování fondů. Proč v oddělení automatizace pracovali také knihovníci? Protože bylo třeba udělat kompletní analýzu činností a všech pracovních postupů, které se měly automatizovat. Tito zkušení knihovníci představovali pojítka mezi programátory a techniky a ostatními pracovníky, formulovali problémy a požadavky knihovníků a „přeložili“ je do řeči přístupné technikům.

Katalogizace, čili ukládání záznamů v databázové podobě, bylo zahájeno v experimentálním provozu 1. 7. 1990. Nejdříve probíhala katalogizace výběrově jen u některých knih. Do počítačů byly ukládány záznamy knih české produkce, získávané jako povinný výtisk. O české knihy se jednalo proto, že se zdály na vyzkoušení nových pracovních postupů nejjednodušší. Pracovníci akvizice po zaškolení na práci s počítačem ukládali první část údajů na úrovni prvotní evidence – připravili do pracovního listu v počítači

krátký akcesní záznam se základními údaji. Na ně navazovali v tomto vybraném vzorku přírůstků po zaškolení pracovníci jmenné a věcné katalogizace. Knihovníci v lince zpracování byli tedy první, kteří si museli zvyknout na nové pracovní postupy a vyrovnat se s tím, že cesta kupředu už není psací stroj, ale počítač. Pro každého knihovníka to bylo těžké učení, ale to ještě netušili, že další změny teprve přijdou. Zpracování probíhalo, jak už bylo řečeno, v programu CDS/ISIS.

Rok 1990 tedy můžeme považovat za rok vzniku *elektronického katalogu* VKOL. Ostatní přírůstky se v té době zpracovávaly klasicky, tj. záznamy byly tvořeny na psacím stroji.

Retrospektivní elektronické zpracování fondů bylo ve výroční zprávě za rok 1990 prohlášeno za nesplnitelný úkol. Naštěstí se jen o pár let později díky různým projektům ukázalo, že tento úkol splnitelný je.

Další automatizace však byla limitována nedostatkem techniky. V r. 1991 měla knihovna k dispozici pouze 8 mikropočítačů řady AT a XT. Chyběl počítač, který by mohl plnit funkci centrály lokální sítě. Pracovníci se museli u počítačů střídat. Proto se v té době ještě nepodařilo změnit poměr knih zpracovávaných klasickou cestou ve prospěch automatizovaného zpracování. Přesto se do počítače začaly ukládat nejen české knihy získané povinným výtiskem, ale i nákupy české a slovenské literatury a část zahraniční literatury.

V roce 1992 však i přes tyto technické potíže způsobené nedostatkem počítačů došlo ke kvalitativnímu posunu. Za úspěch lze považovat, že se v automatizované lince zpracování už katalogizovaly různé druhy dokumentů – nejen knihy, ale i hudebniny, disertace, kartografické materiály a i dokumenty bez souborného názvu. Od tohoto roku byl celý zpracovávaný přírůstek v oddělení doplňování fondů opatřován *čárovými kódy*. To bylo také přípravou na vybudování automatizovaného výpůjčního systému.

Z hlediska vývoje automatizace je rok 1993 přelomovým - nejvýznamnější událostí roku se stalo *vybudování lokální počítačové sítě* ve VKOL. Byl zahájen provoz sítě pod operačním systémem Novell Netware verze 3.11. To zásadním způsobem umožnilo další zavádění moderních technologií při práci v knihovně.

Zavedení lokální sítě znamenalo kvalitativní vylepšení ve více oblastech. Síť umožňovala aktualizaci a zálohování dat hromadně z jednoho místa v určenou dobu a také možnost sdílení dat v síti. Tím se staly vazby mezi jednotlivými odděleními a odbornými agendami pružnější. Bylo také možno lépe využívat periferní zařízení.

Jako první byla na síť pochopitelně napojena linka zpracování. Ukládat do počítače se kromě české literatury, která už se v úplnosti ukládala dříve,

začala ukládat také cizojazyčná literatura a *veškerý přírůstek už byl zpracováván automatizovaně*.

Konečně bylo možné ukládaná data a vytvářené databáze také *zpřístupnit veřejnosti*. Pro začátek byl instalován jeden počítač v místnosti čtenářských katalogů.

VKOL pokračovala ve spolupráci s jinými knihovnami a zapojovala se do kooperačních systémů. Tehdy si začali katalogizátoři poprvé uvědomovat, že výsledek jejich práce je vidět na veřejnosti a že nejen knihovníci, ale čtenáři budou jejich práci hodnotit. V lístkovém katalogu jsou záznamy více méně anonymní a po čase už se nedá zjistit, kdo tu kterou knihu katalogizoval. Tady však každý povinně uváděl svou šifru. Katalogizátor srovnával výsledek své práce s jiným katalogizátorem, což napomáhalo v procesu standardizace.

Rok 1994 je v oblasti automatizace a zavádění nových technologií významný hned třikrát:

- připojení knihovny na Internet
- **zahájení projektu retrokonverze katalogu**
- zahájení automatizovaného výpůjčního procesu

V roce 1994 tedy začala probíhat *retrokonverze* podle místního katalogu sestupně od nejnověji nabyté literatury směrem ke starším přírůstkům. Místní katalog byl zvolen právě proto, že je řazen podle signatur a tudíž bylo možné přednostně zpracovávat nejnovější přírůstky. Zpětně byla doplňována i mezera ve zpracování cizojazyčné literatury z doby, kdy se počítačově zpracovávala pouze česká a slovenská literatura.

Retrokonverze katalogu a okódování dokumentů bylo nutné k tomu, aby mohl zdárně začít fungovat automatizovaný výpůjční systém. Realizace projektu retrokonverze se ujalo oddělení automatizace, které koordinovalo práci knihovníků i brigádníků (ty bylo třeba zaškolit).

Realizace projektu v roce 1995–96 retrokonverze úspěšně pokračovala a přibýlo dalších asi 100 000 záznamů. Záznamy revidovali zkušení knihovníci, protože tuto činnost nebylo možné přenechat brigádníkům. Brigádníci podle jasně stanovených pravidel zapisovali záznamy a knihovníci v těchto záznamech opravovali případné chyby. Bohužel se při retrokonverzi nerozepisovala křestní jména 2. a 3. autora (psaly se pouze iniciály), což se o několik let později při práci na souboru autorit ukázalo jako nedostatek. V té době však byla priorita jiná – uložit co nejvíce záznamů.

V roce 1997 byl zahájen projekt RETROKON. Jednalo se o elektronické zpracování české literatury 20. století. Mezi Národní knihovnou, firmou COMDAT a VKOL byla podepsána smlouva na tříleté trvání projektu, kdy se VKOL smluvně zavázala ročně dodávat 10 000 záznamů.

Dále se také pokračovalo v retrokonverzi fondů. Celkově tato báze záznamů zvaná RETR vytvořená v rámci retrokonverze obsahovala 250 000 bibliografických záznamů, což zároveň znamená mnohem větší množství knihovních jednotek.

V roce 1997 se už velmi vážně začalo vedení knihovny a především oddělení automatizace zabývat výběrem nového automatizovaného knihovního systému. Volba tedy padla na systém ALEPH, který je instalován ve velkých knihovnách ČR i SR. V té době existovaly instalace systému ALEPH 300, začínal se však distribuovat ALEPH 500. Jednalo se o perspektivní knihovnický systém postavený nad databází ORACLE a zahrnující tyto technologie komunikace: GUI (grafické uživatelské prostředí), WWW a Z39.50.

Rok 1998–1999 byl věnován nejdříve přípravám a posléze implementaci systému ALEPH a konverzi dat do bibliografického formátu UNIMARC, proto se v retrokonverzi nepokračovalo. Další pokračování retrokonverze přinesl až níže jmenovaný projekt.

Projekt Pokračování retrokonverze katalogů Státní vědecké knihovny v Olomouci do elektronické podoby s využitím Internetu

Naskenování generálního lístkového katalogu a jeho vystavení na Internetu

Projekt Pokračování retrokonverze katalogů Státní vědecké knihovny v Olomouci do elektronické podoby s využitím Internetu byl odstartován v březnu 2000 a skenování bylo dokončeno v roce 2001. Naskenované informace byly vystaveny v roce 2002 na speciálním www serveru. Po vytvoření pomocných bibliografických záznamů a nové bibliografické a administrativní báze v rámci systému ALEPH 500 byl napojen obrazový katalog do výpůjčního systému s využitím existující databáze čtenářů. Tato naskenovaná část generálního katalogu z let 1801–1959 je vystavena na Internetu jako součást elektronického katalogu v samostatné bázi nazvané GEK.

I z naskenovaného katalogu je možné objednávat přes Internet. Každý dokument lze objednat z naskenovaného katalogu pouze jednou a poté bude třeba další objednávky uskutečnit prostřednictvím elektronického katalogu v databázové podobě (všechny objednané dokumenty projdou následně retrospektivní katalogizací).

Naskenovaný katalog je od února 2002 běžně čtenáři využíván k objednávání potřebné literatury.

Během roku 2003 pak byly na Internetu vystaveny tyto další naskenované katalogy:

- Katalog starých tisků (1501–1800)

- Katalog prvotisků (1450–1500)
- Katalog středověkých i novověkých rukopisů
- Katalog programů a výročních zpráv škol do r. 2001
- Katalog periodik do r. 2001

Kromě katalogu starých tisků, jehož vystavení na Internetu bylo plánováno, byly navíc indexovány a vystaveny také všechny ostatní výše jmenované katalogy. Také tyto katalogy jsou homogenní součástí elektronického katalogu. Díky tomu je uživatelům zpřístupněn na Internetu veškerý fond Vědecké knihovny v Olomouci.

Retrospektivní katalogizace místního katalogu

Retrokonverze probíhala podle záznamů z místního listkového katalogu. Pracovníci pracovali on-line v rámci knihovního systému ALEPH 500 a vytvářeli bibliografické záznamy ve formátu UNIMARC alespoň na úrovni minimálního záznamu pro Souborný katalog CASLIN (v červenci 2004 byly záznamy převedeny do bibliografického formátu MARC 21). Vzhledem k dalšímu současně probíhajícímu projektu (soubory autorit) kontrolovali pracovníci autoritní podobu jmen autorů a také díky tomu rostla kvalita práce.

Záznamy byly ihned po katalogizaci přístupné na Internetu v elektronickém katalogu VKOL (<http://kat.vkol.cz>) a každý měsíc byly odesílány do Národní knihovny ČR tak, aby se mohly stát součástí České národní bibliografie.

V rámci linky zpracování byly záznamy podrobovány formálním kontrolám na správnost formátu UNIMARC a obsahové revizi na správnost vytvoření záznamu.

Při retrospektivní katalogizaci byly využívány katalogy jiných knihoven k přebírání záznamů tak, aby nedocházelo ke zbytečné rekatalogizaci a vytváření duplicitních záznamů. Ke stahování záznamů byla využívána také Jednotná informační brána CASLIN (JIB), což přineslo další zkvalitnění práce. JIB umožňuje prohledávání elektronických katalogů ve více knihovnách najednou jediným dotazem.

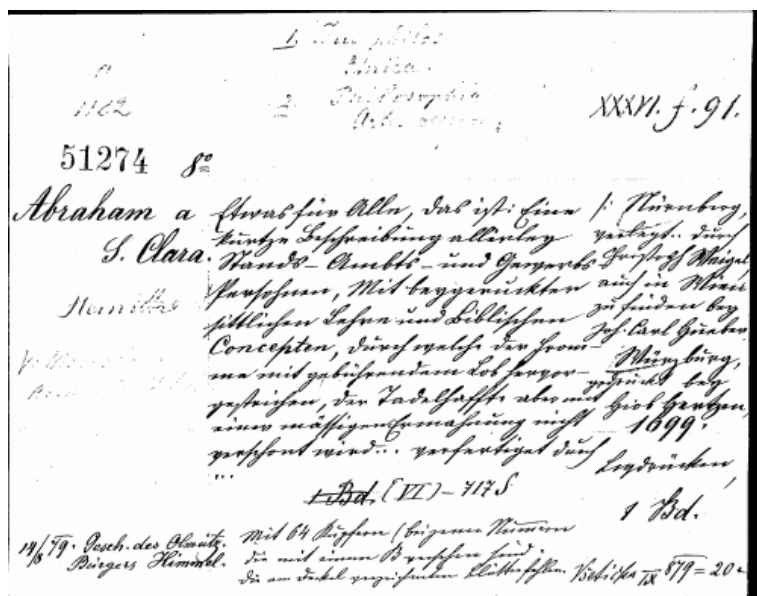
Do konce roku 2003 bylo touto formou vytvořeno celkem asi 130 000 bibliografických záznamů podle místního katalogu z let 1960–1965 (místní katalog za toto období obsahuje i dokumenty s jinými roky vydání). Katalogizátorky se věnovaly i vícesvazkovým monografiím a knihám vydaným ve více vydáních, jejichž rok vydání přesahuje období 1960–1965. V rámci retrokonverze byly také zpracovávány všechny knihovní jednotky, které si čtenáři objednali a na které nebyly ještě vytvořeny záznamy v elektronickém katalogu.

Retrospektivní katalogizace historických fondů

Vědecká knihovna v Olomouci (VKOL) je známá svými bohatými historickými fondy. Nachází se zde asi 70 000 starých tisků, 1 760 prvotisků a 1 451 rukopisů (téměř třetina středověkých), které byly vždy předmětem zájmu odborníků a badatelů.

Snahou pracovníků knihovny je zpřístupnění těchto vzácných fondů. V minulosti, kdy ještě nebylo běžné používání počítačů a už vůbec ne vystavování elektronických katalogů na Internetu, byly vytvářeny klasické soupisy (ty jsou nyní využívány jako zdroj informací pro retrokonverzi). Autorem mnoha soupisů starých tisků ve fondech VKOL je Václav Pumplrla. Nejobsáhlejší je jeho první část Soupisu starých tisků ve fondech Státní vědecké knihovny v Olomouci: Tisky vydané na území Čech a Moravy v letech 1501–1800. Tento soupis má 12 svazků.

Příl. 3: Ukázka z naskenovaného katalogu starých tisků

Významným počinem bylo naskenování a vystavení katalogů historických fondů, které mohou sloužit odborníkům i laické veřejnosti k seznámení s vzácným fondem VKOL. Katalogy historických fondů byly vystaveny na Internetu. Tyto katalogy mají velkou informační i historickou hodno-

tu. Umožni zájemcům nejen vyhledávání záznamů, ale zároveň i objednávání potřebné literatury. Do konce roku 2003 bylo zpracováno v databázové podobě celkem asi 54 750 bibliografických záznamů historických fondů, z toho cca 1 760 prvotisků (v červenci 2004 asi 65 300 záznamů). Jde o velmi náročnou práci, protože záznamy jsou špatně čitelné a navíc je většina z nich psána kurentem.

Signatura	📖 51.274
Exempláře	Všechny jednotky
Autoři	📖 Abraham a Santa Clara, 1644-1709
Název	📖 Etwas für Alle, das ist: Eine kurtze Beschreibung allerley Stand- Ampts- und Gewerbs Persohnen, Mit beygeruckter sittlichen Lehre und Biblischen Concepten, durch welche der Fromme mit gebührendem Lob hervorgestrichen, der Tadelhafte aber mit einer mässigen Ermahnung nicht verschond wird... verfertiget durch...
Místo vyd.	📖 Nürnberg :
Nakladatel	📖 Christoph Weigel,
Rok vydání	📖 1699
Počet kusů	** 1

Příl. 5: tentýž záznam v elektronickém katalogu v databázové podobě – pobrobné zobrazení

Pracovníci tohoto úseku se však dobře zapracovali. Díky jejich úsilí je zpracováno i mnoho konvolutů (v tomto případě pracovali s knihou v ruce), na které v lístkovém katalogu existoval jen stručný odkaz.

Zpracování **starých tisků** ve VKOL probíhá podle lístků generálního katalogu starých tisků. Pro katalogizaci se používal formát UNIMARC (od července 2004 jsou záznamy zkonvertovány do formátu MARC 21) v požadovaném rozsahu popisu starých tisků, s přihlédnutím zvláště k úplnosti názvu a poznámek. V této oblasti jsme spolupracovali s NK Praha a katalogizátoři se řídili metodikou pro zpracování starých tisků podle vydané příručky Jaroslavy Kašparové a Dany Mrákové: Katalogizace starých tisků 1501–1800 v Národní knihovně ČR, ovšem na takové úrovni, jakou dovoluje retrokonverze podle katalogu bez knihy v ruce. V tomto případě

nebylo hlavním úkolem vytvoření dokonalých a úplných záznamů starých tisků, ale vytvoření co největšího počtu záznamů v databázové podobě. Revize záznamů zatím neprobíhala, je však plánována.

Také **prvotisky** jsou zapisovány v elektronické podobě. Jejich zpracováním se zabývá Marie Nádvorníková. Záznamy do systému ALEPH jsou tvořeny nejen podle naskenovaného katalogu prvotisků, ale jako významná pomůcka slouží i příručky:

- Louda, Jiří: Soupis prvotisků Universitní knihovny v Olomouci a její pobočky v Kroměříži. Praha : SPN, 1956. 366 s.
- Schubert, Anton: Die Wiegendrucke der k.k. Studienbibliothek zu Olmütz vor 1501. Olmütz : L. Kullil, 1901. 690 s.
- Hain, Ludovici: Repertorium bibliographicum, in quo libri omnes ab arte typographica inventa usque ad annum 1500. Stuttgart : J.G. Cotta, 1826 1838. 4 sv.

Rukopisy jsou také zpracovávány v databázové podobě, zatím však ne v úplnosti. Lístkový katalog rukopisů nezahrnuje jen středověké rukopisy, ale i novější vzácné rukopisné dokumenty. Zpracováním novodobých rukopisů se zabývá Marie Nádvorníková. Některé rukopisy jsou přívlakem starého tisku.

Jako pomůcka pro zpracování rukopisů slouží nejen naskenovaný katalog rukopisů, ale také soupis středověkých rukopisů ve fondech VKOL, který sepsali Miroslav Boháček, František Čáda.: Beschreibung der mittelalterlichen Handschriften der Wissenschaftlichen Staatsbibliothek von Olmütz a dále Evidenční seznam rukopisů Státní vědecké knihovny v Olomouci ze 16.–20. století, který sepsal v roce 1979 Miroslav Boháček (jedná se o strojopis).

Zpřístupnění katalogů historických fondů je významným přínosem. Dává možnost všem zájemcům vyhledávat v systému ALEPH jak v databázové podobě, tak i v naskenovaných katalogích, které jsou nedílnou součástí systému ALEPH. Spojením obou těchto částí je uživateli v úplnosti předkládán přehled historických fondů ve VKOL.

Katalogy historických fondů najdete na adrese (<http://kat.vkol.cz>), kde si vyberete příslušnou bázi.

Jedná se o tři samostatné katalogy:

- staré tisky (57 537 obrázků)
- prvotisky (2 291 obrázků)
- rukopisy (3 471 obrázků)

Naskenované katalogy přechodně řeší období, kdy ještě není celý historický fond zpracován v databázové podobě. I do budoucna, kdy bude zcela nahrazen úplným elektronickým katalogem, obsahujícím veškerý fond knihovny, však zůstane cenným historickým pramenem.

Resumé

Retrospektivní katalogizace ve VKOL probíhala postupně. První projekt začal v roce 1994 a díky němu se podařilo získat první zkušenosti z oblasti retrokonverze. Proto následující projekt v rámci programu „Věda a výzkum“ MK ČR (Pokračování retrokonverze katalogů Státní vědecké knihovny v Olomouci do elektronické podoby s využitím Internetu) přinesl vyšší kvalitativní i kvantitativní úroveň. Výsledkem jsou informace *o veškerém fondu* Vědecké knihovny v Olomouci – na Internetu x v elektronické podobě.

Díky retrokonverzi podle místního lístkového katalogu a katalogu historických fondů a ukládání záznamů v databázové podobě (a samozřejmě také společně s ukládáním bibliografických záznamů běžného přírůstku) je uloženo cca 736 000 bibliografických záznamů v elektronickém katalogu.

Naskenovaný generální lístkový katalog (cca 448 000 záznamů) byl zpřístupněn veřejnosti a vystaven na Internetu jako homogenní součást elektronického katalogu VKOL. Vystavení obrazového katalogu v homogenním prostředí s využitím pro automatizovaný výpůjční systém je významným přínosem.

INTRANET V JVK ČESKÉ BUDĚJOVICE

Vladimír Pávek, Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích

Úvod

Jihočeská vědecká knihovna (JVK) v Českých Budějovicích provozuje své webové stránky od začátku roku 1996 (tehdy se ještě jednalo o Gopher stránky), kdy došlo k připojení knihovny pevnou linkou 19,2kbit/s k Internetu. Knihovna tak začala využívat možnosti poskytovat, ale i získávat informace pomocí počítačové sítě Internet. Webové stránky se staly nedílnou součástí informačního systému JVK České Budějovice. Prostřednictvím webových stránek se nabízí efektivní, elegantní a pohodlná možnost informování našich čtenářů a obecně nejširší veřejnosti. Ukazuje se, že je to i možný způsob provozu interního informačního systému pro vlastní zaměstnance. Přístup k webovým stránkám má každý zaměstnanec a to nejen na pracovišti v knihovně, ale i v mnoha případech z domova či z libovolných počítačů ve světě. Je možné volit odstupňovaný způsob zabezpečení a přístupu ke stránkám. To je i hlavní důvod, proč jsou vlastní interní webové stránky (Intranet) vhodným nástrojem ke zveřejňování všech podstatných informací týkající se pracovních činností v knihovně.

Struktura Intranetu v JVK

Interní informační systém určený pro zaměstnance JVK v Českých Budějovicích je strukturován do následujících nabídek:

Telefony

Přehledná sestava interních telefonních linek dle budov a pracovišť.

Fotodokumentace

Archiv vlastních digitálních fotografií dle akcí a událostí souvisejících s činností JVK České Budějovice.

Debata

V Debatě mají zaměstnanci prostor k veřejné prezentaci svých odborných, odborových, či jiných názorů, nápadů, informací, námětů týkajících se provozu knihovny a též možnosti odpovědi na dotazy a názory ostatních.

Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích

<p>Menu</p> <ul style="list-style-type: none"> Domovská stránka Aktuality Žádanky Diskusní fóra Ke stažení FAQ Odkazy Registrovat Statistika 	<p>INTRANET - JVK České Budějovice</p> <p>Jihočeská vědecká knihovna vás vítá ve svém intranetovém informačním systému</p>	<p>Hořiny</p> 																																										
<p>Menu - JVK ČB</p> <ul style="list-style-type: none"> Telefony Fotodokumentace Debata Žádanky Kontroly Tinlib MsgServer (SMS) Úbityky-vkládání Úbityky-oprava Organizační řád Pracovní řád Vnitropodnikové směrnice Přikazy ředitelky Zásady FKSP Kolektivní smlouva 	<p>Telefony</p> <p>Od 26.4.2004 je možné volat ZDARMA mezi budovami Lidická a Na Sadech POUZE vytvořením TŘÍ čísle (linky).</p>	<p>Kalendář</p> <p>July 2004</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Ne</th> <th>Po</th> <th>Út</th> <th>St</th> <th>Čt</th> <th>Pá</th> <th>So</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>1</td> <td>2</td> <td>3</td> </tr> <tr> <td>4</td> <td>5</td> <td>6</td> <td>7</td> <td>8</td> <td>9</td> <td>10</td> </tr> <tr> <td>11</td> <td>12</td> <td>13</td> <td>14</td> <td>15</td> <td>16</td> <td>17</td> </tr> <tr> <td>18</td> <td>19</td> <td>20</td> <td>21</td> <td>22</td> <td>23</td> <td>24</td> </tr> <tr> <td>25</td> <td>26</td> <td>27</td> <td>28</td> <td>29</td> <td>30</td> <td>31</td> </tr> </tbody> </table>	Ne	Po	Út	St	Čt	Pá	So					1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
Ne	Po	Út	St	Čt	Pá	So																																						
				1	2	3																																						
4	5	6	7	8	9	10																																						
11	12	13	14	15	16	17																																						
18	19	20	21	22	23	24																																						
25	26	27	28	29	30	31																																						
<p>Připojení uživatelů</p> <p>Teď je připojeno: 0 registrovaných uživatelů a 1 návštěvníků online.</p> <p>Přihlášení</p>	<p>Minulé Žádanky</p> <ul style="list-style-type: none"> 13/07/2004 - Žádanka č.24 - ošetření podlah - vickova 16/06/2004 - Žádanka č.23 - toner - vlasta 07/06/2004 - Žádanka č.22 - instalace regálů - milada 17/05/2004 - Žádanka č.21 - modul UNIMARC pro ZK - pavek 11/05/2004 - Žádanka č.20 - žaluzie - milada 10/05/2004 - Žádanka č.19 - knižní vazba - hajkova 06/05/2004 - Žádanka č.18 - ruční lepenka 1.450 gr2 - vlasta 27/04/2004 - Žádanka č.17 - Switch pro vltu - pavek 27/04/2004 - Žádanka č.16 - Nákup reprograf papíru - milada 26/04/2004 - Žádanka č.15 - externí spolupráce BOZP - milada 13/04/2004 - Žádanka č.14 - revize hromosvodů - milada 07/04/2004 - Žádanka č.13 - Záloha cache pole RA 8000 - pavek 25/03/2004 - Žádanka č.12 - stěhování katalogizace - koldova 22/03/2004 - Žádanka č.10 - údržba zahrady - vickova 22/03/2004 - Žádanka č.11 - vyčištění tapisérií - cempir 15/03/2004 - Žádanka č.9 - Vazba novin - kares 09/03/2004 - Žádanka č.8 - Nákup toneru do tiskárny Minolta - vlasta 03/03/2004 - Žádanka č.7 - okna ve vile - cempir 02/03/2004 - Žádanka č.5 - knižní listky - kares 02/03/2004 - Žádanka č.6 - úklid budov - vickova 	<p>Aktuality</p> <ul style="list-style-type: none"> • Polsko - foto • Příkaz č.3/2004 • Směrnice č.17 • J.Bečvářová • Zápis z porady • Porada ředitelů • Příkaz č.2/2004 																																										
	<p>Připojení uživatelů</p> <p>13042</p>	<p>Powered by</p> 																																										

Tato stránka je též využívána vedoucími pracovníky k interním informacím a pokynům pro zaměstnance. Zaměstnanci mají za povinnost tuto stránku denně sledovat. Zveřejněné informace vedoucích pracovníků jsou závazné pro jejich podřízené pracovníky.

Nedílnou součástí Debaty jsou i Zápisy z porad vedení a příslušné archivy z minulých let.

Žádanky

Žádanky jsou součástí vnitřního kontrolního systému, který na základě Zákona č. 320/2001 Sb. o finanční kontrole ve veřejné správě zavedla ředitelka JVK České Budějovice od 1.1.2004. Cílem je zabezpečení:

- hospodárného, efektivního a účelného nakládání s veřejnými prostředky
- kontroly veřejných výdajů
- oddělení pravomocí a odpovědnosti při přípravě, schvalování, provádění a kontrole operací, zejména ve vztahu k výběrovým řízením, uzavíráním smluv, vzniku závazků, platbám a vymáhání pohledávek

- jasného definování pracovních postupů a náplní činností ve vztahu k hospodaření s veřejnými prostředky
- zabudování kontrolních mechanismů do vnitřních předpisů knihovny s tím, že o všech operacích a kontrolách bude proveden záznam a vedena příslušná dokumentace
- vyhodnocování přijatých opatření

Žádanky umožňují

- **Předběžnou řídicí kontrolu** – kdy *zaměstnanec knihovny* předkládá podnět k projednání požadované operace (např. požadavek na nákup materiálu, zboží, služeb, oprav a údržby majetku, nákup drobného majetku a dlouhodobého majetku, uzavření smlouvy, výběrové řízení, atd.),

Příkazce operací prověří: (§ 15 Vyhlášky MF č. 64/2002 Sb.)

- nezbytnost uskutečnění plánované operace pro plnění stanovených úkolů
- věcnou správnost a úplnost podkladů k připravované operaci
- dodržení kritérií hospodárnosti, efektivnosti a účelnosti
- soulad operace s právními předpisy
- rizika, která se v průběhu uskutečňování operace mohou vyskytnout, a stanoví případná opatření k jejich odstranění nebo zmírnění

Správce rozpočtu prověří: (§ 16 Vyhlášky MF č. 64/2002 Sb.)

- dodržení pravidel zákona č. 250/2000 Sb., zákona č. 320/2001 Sb., popř. jiných souvisejících právních předpisů
- rozsah oprávnění příkazce operace a porovnání jeho podpisu s podpisovým vzorem
- dodržení schváleného, příp. upraveného rozpočtu, jeho rozpisu a závazných ukazatelů
- soulad operace se schválenými programy, projekty nebo jinými rozhodnutími
- finančního dopad operace na zdroje použitelné v příslušném rozpočtovém období

Hlavní účetní prověří: (§ 17 Vyhlášky MF č. 64/2002 Sb.):

- úplnost předaných podkladů a jejich náležitostí dle zákona č. 563/1991 Sb. o účetnictví v platném znění, popř. jiných souvisejících právních předpisů
- kontrola rozsahu oprávnění příkazce operace a správce rozpočtu a porovnání jejich podpisů s podpisovými vzory

- **Průběžnou řídicí kontrolu** – což je kontrola činností v průběhu operace, která zajišťuje úplný a přesný průběh operací v návaznosti na předem dohodnuté podmínky, až do jejich konečného vypořádání a vyúčtování.
- **Následnou řídicí kontrolu**, která zahrnuje kontrolu po ukončení a následném vyúčtování finančních operací. Jedná se o to, zda údaje o hospodaření s veřejnými prostředky uvedené v účetnictví, údaje uvedené ve výkazech o hospodaření a údaje uvedené v evidenci majetku věrně zobrazují zdroje, stav a pohyb veřejných finančních prostředků a zda tyto údaje odpovídají skutečnostem rozhodným pro uskutečnění veřejných výnosů, nákladů (příjmů a výdajů) a nakládání s veřejnými finančními prostředky.

Kontroly Tinlib

Tato stránka je věnována výsledkům velmi obsáhlých kontrolních a statistických programů, které se spouští automatizovaně v nočních hodinách a provádí kontrolu na uživatelské chyby a nekorektnosti v automatizovaném knihovním systému T Series (Tinlib). Výsledky jsou k dispozici každé ráno příslušným pracovníkům na webových stránkách a ti mají za povinnost nalezené chyby opravovat. Kontroly se provádí v těchto oblastech

- integrita výpůjček
- kontroly duplicit
- porovnání aktuální a záložní kopie
- absence, vzestupnost, četnost výskytu
- statistika výpůjček, prodloužení, registrací čtenářů

MsgServer (SMS)

V této nabídce mají pověření zaměstnanci přístup k aplikaci MsgServer, která jim umožňuje odesílat služební SMS (krátké textové zprávy na mobilní telefon) našim čtenářům prostřednictvím vlastní SMS brány (GSM modem). Zprávy SMS jsou využívány převážně pro informování čtenářů o připravených rezervovaných dokumentech k vyzvednutí. Aplikace umožňuje i příjem SMS od našich čtenářů. Plné texty odesílaných SMS jsou uloženy v databázi PostgreSQL, se kterou MsgServer spolupracuje.

Úbytky oprava a vkládání

Tyto specifické stránky umožňují sledovat náhrady dokumentů, o které knihovna přišla během povodní v srpnu 2002.

Příkazy, směrnice, ...

Tyto nabídky zpřístupňují plné texty Organizačního řádu, Pracovního řádu, Vnitropodnikových směrnic, Příkazů ředitelky, Zásady FKSP a Kolektivní smlouvy.

Technická realizace Intranetu

Webové stránky Intranetu JVK České Budějovice jsou realizovány pomocí webového serveru Apache, volně dostupné nadstavby PHP „**WebThings**„ a databáze **MySQL**. To vše běží na unixovém serveru.

WebThings je modulární, velmi snadno přizpůsobitelný redakční systém, který umožňuje odlišit práva zápisu pro jednotlivé kategorie uživatelů a nepřihlášené návštěvníky. Je k dispozici v několika jazykových mutacích na adrese <http://www.phpdbform.com/>

Závěr

Několikaleté zkušenosti z provozování intranetových webových stránek ukazují, že je to způsob velice užitečný zejména v organizacích s větším počtem zaměstnanců, kteří mohou být navíc rozmístěni v různých lokalitách, pracovat v různou pracovní dobu apod. Všichni zaměstnanci mají zajištěný stejný způsob informování a stejný přístup ke zveřejněným informacím. Nelze se vymlouvat např. na to, že to dotyčnému pracovníkovi nikdo neřekl nebo že to nevěděl. Důležité informace se tak velmi rychle dostávají k pracovníkům knihovny a jsou k dispozici minimálně po dobu své platnosti. Pak jsou přesunuty do archivu.

HARMONIZACE VĚCNÉ KATALOGIZACE V ČESKU: SEN ČI REALITA?

Marie Balíková, Národní knihovna ČR v Praze

Na tuto otázku neexistuje v současnosti jednoznačná odpověď: pro některé katalogizátory/indexátory univerzálních bází představuje harmonizace postupů a pravidel používaných při věcné katalogizaci dlouho očekávané přání, pro některé tvrdou realitu, pro všechny v blízké budoucnosti holou nutnost.

Před započítáním procesu intenzivní harmonizace musejí být splněny některé základní předpoklady a zodpovězeny některé otázky:

Kdo jsou potenciální partneři procesu harmonizace věcné katalogizace, jaké jsou základní předpoklady a cíle procesu věcné harmonizace, jaké metody a nástroje harmonizace máme k dispozici, komu výsledek tohoto náročného postupu přinese prospěch.

V tomto příspěvku se zaměříme na věcnou katalogizaci a věcné zpřístupnění tradičních informačních zdrojů v prostředí knihovních katalogů a bibliografických databází.

Partneři procesu harmonizace věcné katalogizace

Partnery procesu harmonizace věcné katalogizace jsou v první fázi především knihovny a informační instituce s **univerzálním fondem**, protože oborově zaměřené knihovny většinou používají specializované řízené slovníky (přeložené či vytvořené pro jejich konkrétní potřeby) a potřebu harmonizovat postupy věcné katalogizace prozatím nepocítují.

Role Národní knihovny ČR

Podle doporučení IFLA Guidelines for the national bibliographic agency and the national bibliography¹ se Národní knihovna řadí k národním katalogizačním agenturám zodpovědným za přípravu úplného autoritativního a v souladu s mezinárodními pravidly utvořeného bibliografického a autoritního záznamu. Národní katalogizační agentury jsou při tvorbě jednotlivých pravidel postaveny před nelehký úkol sjednotit pravidla pro tvorbu bibliografických záznamů využitelných pro různé účely: jsou to záznamy

¹ <http://www.ifla.org/VI/3/icnbs/beam-e.htm>

pro mezinárodní výměnu, pro potřeby kooperativní katalogizace, pro potřeby jednotlivých knihoven, pro online informační systémy a pro potřeby vydavatelské a nakladatelské sféry, z nichž každý vyžaduje tu více tu méně rozdílnou specifikaci datových prvků. Proces tvorby katalogizačních pravidel je kolektivní dílo, Národní knihovna důsledně vychází z mezinárodních pravidel a doporučení a opírá se o kooperaci: katalogizační pravidla jsou zpracovávána a schvalována v pracovních skupinách a předkládána ke schválení Radě pro katalogizační politiku.²

Pokud se týče současných informačních potřeb při zpřístupnění informačních zdrojů, v síťovém prostředí se klade větší důraz na zpřístupnění prostřednictvím **obsahových charakteristik** informačních zdrojů, na **věcné selekční údaje**. V této souvislosti je nutno zmínit užší kooperaci při tvorbě souboru věcných autorit a pravidel pro jejich aplikaci, na které se podílejí Moravská zemská knihovna v Brně a Krajská vědecká knihovna v Olomouci.

Předpoklady harmonizace věcné katalogizace

Cílem efektivní věcné katalogizace je kvalitní zpřístupnění informačních zdrojů, jejich částí a jednotlivých informací v nich obsažených prostřednictvím věcných selekčních údajů. Věcné selekční údaje reprezentují jednotlivé obsahové charakteristiky informačního zdroje, podle nichž může být zdroj vyhledán.

K základním předpokladům harmonizace věcné katalogizace patří:

- standardizace pravidel věcné katalogizace
- standardizace metod věcné katalogizace
- standardizace nástrojů používaných při věcné katalogizaci
- posílení sdílené katalogizace v oblasti věcného zpracování
- stanovení úrovně úplnosti věcných selekčních prvků uváděných v bibliografických záznamech – varianty věcného zpřístupnění

Charakteristika věcné katalogizace, mezinárodní pravidla a doporučení, principy

Věcnou katalogizaci lze charakterizovat jako proces tvorby věcných selekčních údajů a jejich přidělování informačním zdrojům, jejich částem a jednotlivým informacím v nich obsaženým. Při tvorbě a aplikaci věcných selekčních prvků je účelné respektovat základní mezinárodní pravidla a

² http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_clen_sk.htm

doporučení³, jejichž hlavním posláním je zejména posílit kompatibilitu bibliografických i autoritních záznamů na národní i mezinárodní úrovni a rozšířit možnosti sdílené katalogizace.

K nejdůležitějším zásadám v oblasti zpřístupnění informačních zdrojů patří

- **všeobecná dostupnost informací** – z hlediska věcného zpřístupnění je nutno zdůraznit právo uživatele na dostupnost metainformací v mateřském jazyce
- **ohled na uživatele katalogu** – v tomto ohledu se Národní knihovna ocitá ve složitém postavení, protože cílovým uživatelem knihovny je – podle interních materiálů - (blízký) vysokoškolsky graduovaný uživatel s potřebou studia odborné literatury pro rozvoj hlavních univerzitních oborů a s možnostmi i schopnostmi studia na místě (prezenčně) a v hlavních světových jazycích. Zároveň musí Národní knihovna respektovat i potřeby vzdáleného uživatele, který využívá služeb knihovny zprostředkovaně a musí počítat i s uživateli systému národní bibliografie. Při výběru vhodných indexačních termínů do souborů autoritních prvků musejí být zohledněny všechny kategorie uživatelů
- **běžné použití** – normalizovaný slovník používaný při popisu a tvorbě selekčních údajů má odpovídat požadavkům většiny uživatelů; ve slovníku mají být v potřebné míře zastoupeny variantní formy, tj. odkazy, které vytvářejí uživatelům variantní přístup do souboru použitých termínů. Důsledné uvádění odkazů zůstává ještě nesplněným úkolem Národní knihovny
- **prezentace entit při popisu** – entity popisu a formy jejich vyjádření by měly být založeny na způsobu, jakým entity samy sebe identifikují. Je nutné omezit míru formalizace a respektovat formu názvu, formu termínu. V oblasti věcného zpřístupnění informačních zdrojů s tím souvisí zásada o dodržování přirozeného slovosledu u indexačních termínů – ve slovních spojeních tvořených přídavným a podstatným jménem
- **správnost** – popisovaná entita má být popsána správně a přesně. V oblasti věcné katalogizace tato zásada úzce souvisí s volbou věcných selekčních prvků: informačnímu zdroji má být přiřazeno potřebné množství dostatečně specifických indexačních termínů vyjadřujících adekvátním způsobem jeho obsahovou charakteristiku

³ USTANOVENÍ MEZINÁRODNÍCH ZÁSAD KATALOGIZACE. Návrh schválený IFLA Meeting of Experts on an International Cataloguing Code, Frankfurt, Německo, 2003. Národní knihovna. 2003, roč. 14, č. 4, s. 271-273 ISSN 12140678

V následujících příkladech bibliografických záznamů je patrné nesprávné, neadekvátní vystižení obsahu informačních zdrojů: viz příliš obecné termíny; také termín „lékařství“ není použit adekvátním způsobem

STRATIL, Pavel

ABC zdravé výživy : 2.díl. / Pavel Stratil. -- 1. vyd. -- Brno : P.Stratil, 1993. -- s.346-580.

výživa-potraviny-pochutiny-nápoje-potrava-složení-zdraví-strava-vitamíny-látky-minerální-ochranné-škodlivé-vlákniny-nemoci-jídla-recepty-hygiena-receptury-kuchařky-stravování-obiloviny-pokrmý-zdravá výživa-životospráva-zdravá-péče- kuchařské předpisy-lékařství-ovoce-děti-sport

BUDINSKÝ, Václav

10 osvědčených způsobů jak přestat kouřit / Václav Budinský. -- Praha : Public History, 2001. -- 119 s.

kouření-závislosti-prevence-zdraví-nemoci-odvykání-příručky-závislost-metody-škodlivost-motivace-drogy-lékařství-hygiena-toxikomanie-škodlivé-návyky-tabák-účinky-návody-skončení

- **dostatečnost/nezbytnost** – zahrnují se pouze prvky popisu a selekčních údajů, které jsou potřebné k uspokojení požadavků uživatele nebo k jednoznačné identifikaci jednotky. V této souvislosti se často diskutuje o přínosu „věcných“ kódovaných údajů (chronologických a geografických kódů) v bibliografických i autoritních záznamech pro uživatele. Národní knihovna doporučuje jejich používání pouze v úplném záznamu, protože jsou mezinárodně srozumitelné a užitečné pro zkušené rešeršéry
- **významnost** – prvky zápisu mají být bibliograficky významné – věcné selekční prvky mají představovat skutečné přístupové body, které racionálním způsobem zpřístupní obsah informačního zdroje; není vhodné, aby se v selekčním obraze informačního zdroje vyskytovala „vycpávková“ slova, obecné indexační termíny
- **hospodárnost** - pokud vedou k dosažení téhož cíle různé způsoby, přednost má způsob, který nejlépe a komplexně splňuje požadavek na hospodárnost (tj. nejmenší náklady nebo nejjednodušší přístup)
- **standardizace** - popis a tvorba selekčních údajů mají být standardizovány v nejvyšším možném rozsahu a úrovni. Zajišťuje se tak konzistence údajů, která zvyšuje možnost sdílení autoritních a bibliografických záznamů; v oblasti věcného zpřístupnění řízená indexace eliminuje subjektivitu, nahodilost
- **konzistentní reprezentace tématu** – souvisí s katalogizační praxí instituce a rozsahem používané slovní zásoby; informační zdroje

s podobnou tematikou mají být zpřístupněny pomocí shodných indexačních termínů

- **integrace** - popis všech typů dokumentů a standardizovaných forem jmen má pokud možno vycházet se stejných obecných pravidel; v oblasti věcného zpracování však přijetí podrobných obecně platných mezinárodních pravidel je poněkud obtížnější, neboť věcný přístup je vázán na národní jazyky a odráží se v něm národní sociokulturní prostředí

Obecné principy, podle kterých je posuzována vhodnost jednotlivých indexačních a klasifikačních systémů, lze shrnout následovně:

- schopnost vytvářet **hierarchické struktury** umožňující potřebnou míru navigace
- schopnost **sémantické interoperability** umožňující propojení s jinými indexačními a klasifikačními systémy
- **flexibilita při aplikaci** – indexační systémy by měly být schopné respektovat princip prekoordinace a postkoordinace v procesu indexace i zpětného vyhledávání
- schopnost podpořit potřebnou míru **enumerace** a aplikace **fasetového přístupu** při tvorbě a výběru indexačních termínů

Obsahová analýza

Neodmyslitelnou součástí věcné katalogizace je **obsahová analýza informačního zdroje**, která spočívá v

- stanovení jednotlivých obsahových charakteristik
- jejich vyjádření pomocí adekvátních pojmů
- reprezentaci vybraných pojmů prostřednictvím indexačních termínů, tj. lexikálních jednotek používaných selekčních jazyků

Při obsahové analýze vychází indexátor/katalogizátor z textu informačního zdroje a prvotní informace čerpá zejména z

- titulu
- abstraktu, anotace, referátu
- autorských klíčových slov
- obsahu
- úvodních a závěrečných pasáží informačního zdroje
- zvýrazněných úseků textu
- ilustrací, schémat, tabulek, apod.

Základní podmínkou úspěšné harmonizace a standardizace věcného zpřístupnění informačních zdrojů v oblasti obsahové analýzy je ověření těchto prvotních informací v textu celého dokumentu. Obsahová charakteristika vycházející pouze z názvu dokumentu, nešvar, kterého se často dopouštějí věcní katalogizátoři, není dostatečná a může být mnohdy význam-

ným způsobem zavádějící, což dokazují namátkou vybrané tituly z báze NKC: pod titulem „Drahokamy“ je zařazeno 9 po obsahové stránce různorodých dokumentů, podobně je tomu i v případě titulů „Naše cesta“, „Naše doba“, „Naše práce“ apod.

Metody věcné katalogizace

V univerzálních databázích s rozsáhlým bibliografickým aparátem bývá za nejúčinnější považována metoda **řízené indexace**, při níž jsou indexační termíny vybírány z předem definovaného selekčního jazyka. Opak této metody představuje **volná indexace**, která využívá neřízené předmětové termíny, v české odborné literatuře často označované jako volně tvořená klíčová slova; volná indexace nepředstavuje vhodnou a využitelnou metodu při harmonizaci, neboť se výraznou měrou podílí na subjektivitě indexace a následného zpětného vyhledávání informačních zdrojů.

Slovní indexace označuje postup, při kterém se indexační termíny vybírají z textu informačního zdroje, zatímco u **pojmové indexace** se indexační termíny reprezentující obsah informačního zdroje přidělují nezávisle na jejich přítomnosti ve zkoumaném textu.

Další podmínkou úspěšné harmonizace v oblasti věcné katalogizace je upřednostnění metody řízené a pojmové indexace, tedy výběr indexačních termínů z předem definovaného selekčního jazyka.

Nástroje věcné katalogizace

Indexační a klasifikační systémy (věcné selekční jazyky) slouží k indexaci a klasifikaci informačních zdrojů, jejich částí a jednotlivých informací v nich obsažených. Jejich konkrétní aplikací vzniká selekční/indexační obraz informačního zdroje. Zároveň slouží k indexaci uživatele dotazu v procesu vyhledávání informačních zdrojů, poskytují selekční obraz dotazu. Podle typu indexačních termínů (lexikálních jednotek) a podle struktury se vyčleňují různé typy indexačních a klasifikačních nástrojů, z nichž pro naše potřeby uvádíme:

- předmětově orientované indexační systémy - předmětové selekční jazyky na bázi přirozeného jazyka
- klasifikační systémy - systematické selekční jazyky
- integrované pořádací systémy

Předmětově orientované indexační systémy – předmětové selekční jazyky na bázi přirozeného jazyka se větví na

- předmětová hesla, která se dále člení na hesla tradičního typu používající bohatou strukturu – klasické řetězce předmětových hesel, a na předmětová hesla s minimální aplikační syntaxí
- selekční systémy deskriptorového typu – tezaury, hesláře

- jazyk klíčových slov, v Česku nejčastěji volně tvořených klíčových slov

Klasifikační systémy - systematické selekční jazyky

Klasifikační systémy se nejčastěji užívají k fyzickému umístění tištěných dokumentů na regále, např. ve volném výběru, jako selekční věcné prvky v online katalozích; v současné době se využívají stále častěji k organizaci rozsáhlých sbírek informačních zdrojů, tj. ke shlukování, filtraci, navigaci; v současné době se stále více zdůrazňuje i využití klasifikačního systému jako propojovacího jazyka ve vícejazyčných pořádacích systémech (viz soubor věcných autorit).

Integrované systémy⁴

K integrovaným pořádacím systémům používaným v Česku patří schéma předmětové kategorizace pro potřeby Konspektu a soubor věcných autorit.

Schéma předmětové kategorizace pro potřeby Konspektu spočívá v rozčlenění vlastních i registrovaných informačních zdrojů do tematických souborů na základě (minimálně) jedné společné obsahové charakteristiky podle předem stanoveného schématu; společným rysem schémat používaných při předmětové kategorizaci informací je hierarchický princip a postup od obecného k detailnějšímu vymezení tématu.

Toto schéma představuje

- nástroj pro tematický popis fondů/sbírek
- jednotný standard pro popis a zpřístupnění informačních zdrojů na úrovni předmětových kategorií a subkategorií
- mezinárodně používaný selekční jazyk založený původně na klasifikačním systému DDC
- nástroj pro tvorbu předmětově orientovaných metainformačních systémů v mezinárodním prostředí
- nástroj pro konverzi lokálních klasifikačních systémů do systémů univerzálních
- nástroj minimální úrovně katalogizace - fakultativní údaj v minimálním záznamu pro Souborný katalog

a podporuje

- možnost paralelního vyhledávání na úrovni jednotlivých záznamů i na úrovni celých sbírek

⁴ <http://www.ifla.org/IV/ifla68/papers/008-122e.pdf>

- integrovaný přístup k heterogenním informačním zdrojům ve vícejazyčném prostředí

Soubor věcných autorit

Soubor věcných autorit je řízený a měnitelný abecedně uspořádaný soubor věcných selekčních údajů (indexačních termínů, lexikálních jednotek), mezi nimiž je možné definovat základní sémantické vztahy (ekvivalence, hierarchie, asociace); soubor věcných autorit je určen ke zpracování a vyhledávání informačních zdrojů, jejich částí a jednotlivých informací v nich obsažených. Součástí autoritního záznamu je notační znak systematického selekčního jazyka související s autoritním záhlavím⁵, nezbytný poznámkový aparát a anglický ekvivalentní termín. V nejbližší budoucnosti se stane součástí autoritního záznamu i údaj skupiny Konspektu.

Soubor věcných autorit představuje standard pro věcný popis (národní soubor věcných autorit) tvořený v návaznosti na mezinárodní standardy pro věcné pořádkání a vyhledávání informací, aplikovatelný v databázích s rozsáhlým univerzálním fondem.

Soubor věcných autorit se skládá z několika dílčích souborů:

- soubor tematických selekčních prvků - je dominantní; základním prvkem jsou tematické lexikální jednotky, mezi nimiž jsou vyjádřeny základní sémantické vztahy
- soubor formálních selekčních prvků
- soubor geografických selekčních prvků
- soubor chronologických selekčních prvků

Funkce souboru věcných autorit

Soubor věcných autorit slouží jako

- nástroj standardizace a unifikace věcných selekčních údajů na národní úrovni
- nástroj sdílené katalogizace
- nástroj řízené indexace
- nástroj harmonizace věcné katalogizace

⁵ Základní funkcí notačního symbolu v univerzálním systému, kterou můžeme pracovním názvem označit jako fixaci termínu, je určení dominantního oboru, posouzení jeho pozice v univerzu lidského poznání, posouzení jednoznačnosti a systémovosti daného termínu v pojmové struktuře oboru/oborů. Neméně důležitou funkcí je podpora při tvorbě hierarchické struktury univerzálního souboru, podíl na mezinárodní srozumitelnosti selekčního jazyka. Jako referenční jazyk napomáhá při tvorbě vícejazyčného nástroje. V neposlední řadě, především ve fázi vzniku autoritního souboru, slouží jako kontrola kvality přidělovaných údajů.

- nástroj integrace a unifikace věcných selekčních jazyků různých typů
- podpora vzniku vícejazyčného pořádacího systému
- uživatelsky vstřícný rešeršní nástroj pokrývající heterogenní prostředí

Soubor věcných autorit obsahuje:

22 131	tematických termínů
5 902	geografických termínů
1 290	formálních deskriptorů

Uvedené indexační a klasifikační systémy s výjimkou systému/jazyka klíčových slov se používají při řízené a pojmové indexaci a jsou jedním ze základních předpokladů harmonizace věcné katalogizace, tedy standardizace a harmonizace věcných selekčních prvků.

V oblasti aplikace indexačních a klasifikačních systémů v Česku existují podstatné rozdíly. Národní knihovna a knihovny podílející se na tvorbě souboru věcných autorit a používající stejné zásady tvorby a aplikace věcných selekčních prvků v rámci projektu sdílené katalogizace – Moravská zemská knihovna, Krajská vědecká knihovna v Olomouci – používají jazyk předmětových hesel s minimální aplikační syntaxí, tedy indexační systém prekoordinovaného typu.

Důvodem zachování minimální struktury předmětového hesla v uvedených institucích, tj. uvádění doprovodných geografických informací (označení na úrovni státu) a chronologických informací jako součást řetězce předmětového hesla, je rozsáhlost jejich fondu a z ní pramenící rozsáhlost databáze sekundárních informačních zdrojů (bibliografických záznamů) a především snaha o uchování minimální informační hodnoty řetězce předmětového hesla. Respektují se tak mezinárodní standardy a doporučení týkající se věcného zpřístupnění, které se uplatňují i při tvorbě jiných „národních“ pravidel pro věcnou katalogizaci (Španělsko, Portugalsko, Švédsko) a které byly zdůrazněny Podvýborem pro metadata a předmětovou analýzu Americké knihovnické asociace⁶.

Převážná část knihoven v Česku však používá postkoordinované systémy izolovaných lexikálních jednotek, tj. volně tvořená klíčová slova, která se postupně přetvářejí v různorodé deskriptorové systémy respektující po-

⁶ Podle těchto zásad se míra jednoduchosti nebo složitosti bibliografického/metadatového záznamu a obzvláště věcných selekčních prvků řídí možnostmi a potřebami dané instituce. S ohledem na syntax by se mělo podporovat použití (minimálního) předmětového řetězce tm, kde je to možné a nezbytné
<http://www.ala.org/ala/alactscontent/catalogingsection/catcommittees/subjectanalysis/metadataandsubj/subjectdata.htm>

třeby jedné či více institucí; indexační termíny v nich používané se často označují a zapisují jako „výrazy tezauru“.

K harmonizaci pracovních postupů i používaných věcných selekčních prvků můžeme přistoupit i v tomto případě, protože aplikace různých indexačních systémů není překážkou harmonizace a sdílené katalogizace.

Umožní nám to specifická vlastnost indexačních systémů, tzv. konvertibilita, tj. schopnost indexačního systému zpracovat informační výstupy tak, aby byly použitelné jako vstupy v jiném indexačním systému. Reciproční automatizovaná konverze je možná jen mezi systémy stejného typu (postkoordinovaný versus postkoordinovaný, prekoordinovaný versus prekoordinovaný), jinak je možná pouze jednosměrná konverze prekoordinovaný jazyk versus postkoordinovaný. A právě tato druhá možnost bude využita při řešení problému spojeného s harmonizací odlišných indexačních systémů v Česku. Spolupracující knihovny používající systém izolovaných lexikálních jednotek mohou přejímat věcné selekční prvky uvedené ve vstupních pozicích, případně pomocí jednoduchého programového nástroje převodem geografickou informaci zapsanou jako zpřesnění v řetězci předmětového hesla do příslušného pole pro zápis geografického údaje.

Dokumentu

Naše paní profesorka Marie Škaloudová : 29.1.1914-27.1.2002. --

Louny : KDU-ČSL, 2002. -- 8 s. : il., portréty ; 28 cm

je v prekoordinovaném systému přiděleno heslo označující kategorii osob

Předm.-Os. jméno Škaloudová, Marie, 1914-2002

Předm.-Věc. téma učitelé -- Česko – 20. stol.

Při konverzi do postkoordinovaného indexačního systému se všechny údaje konvertují do vstupních pozic, protože tyto systémy nepracují s řetězcem předmětového hesla

Předm.-Os. jméno Škaloudová, Marie, 1914-2002

Předm.-Věc. téma učitelé

Předm.-Geograf. jm. Česko

Předm.-Chronol. ter. 20. stol.

Hloubka indexace – varianty věcného zpřístupnění

Konkrétní varianty věcného zpřístupnění v bibliografických záznamech

V souladu s účelem katalogu či typem bibliografického souboru a v souladu s katalogizační praxí instituce, která může být v jistých situacích limitována nepříznivými faktory (dočasný nedostatek finančních nebo lidských zdrojů) se doporučuje stanovit několik úrovní úplnosti věcného zpřístupnění tradičních informačních zdrojů. Cílem tohoto doporučení je standardizovat věcné selekční prvky ve všech typech záznamů tak, aby se i

případně „nouzové“ záznamy daly využívat v rámci sdílené katalogizace a přebírající instituce mohla navázat na kvalitní věcné selekční údaje a doplnit o selekční prvky nezbytné pro zpřístupnění informačních zdrojů aplikované ve své databázi.

Jednotlivé varianty se liší přítomností či nepřítomností a úplností uváděných věcných selekčních prvků a označují se jako „nulová“ varianta, minimální varianta, střední/základní varianta a úplná varianta

„Nulová“ varianta věcného zpřístupnění

Aplikuje se v subminimálním záznamu.

Záznam o dokumentu obsahuje pouze identifikační údaje, neobsahuje věcné selekční prvky vytvořené katalogizátorem. Minimální věcný přístup je zachován i v tomto případě, protože slova z názvů a podnázvů přinášejí minimální věcnou informaci. Nevýhodou této varianty je, že není ve všech případech zajištěn věcný přístup k informacím v mateřském jazyce (problematika všeobecné dostupnosti informací), dále že věcná informace vyplývající z názvu a podnázvu je mnohdy zavádějící.

Minimální varianta věcného zpřístupnění

Aplikuje se v minimálním záznamu.

Existují dvě varianty:

- dokumentu je podle základní obsahové charakteristiky přidělen Vybraný znak MDT
- dokument je podle obsahu zařazen do hrubších obsahových kategorií, tj. skupin Konspektu vyjadřujících obsah dokumentu a označujících typ dokumentu

V záznamu o dokumentu je možno fakultativně připojit chronologický údaj a neřízený předmětový termín (volně tvořené klíčové slovo).

Schéma přidělených údajů:

skupina Konspektu/skupiny Konspektu

neřízený předmětový termín

chronologický údaj

Počet skupin Konspektu

Skupina Konspektu zařazuje dokument nebo informace v něm obsažené do oboru a do kategorie dokumentů.

Podle katalogizační praxe Národní knihovny mohou být dokumentu připojeny dvě skupiny Konspektu: pro obsahovou i formální charakteristiku dokumentu.

Dokumentu

Praktisches Handbuch für Lehrer in Bürger= und Landschulen / Von Villaume. -- Brünn : gedruckt bei Johann Sylvester Siedler, 1787. -- XXX, [2], 333 s

jsou přiděleny selekční prvky

Skupina Konspektu 37.016 Učební osnovy. Vyučovací předměty. Učebnice

094 Staré tisky

Chronol. termín 1751-1800

Střední/základní varianta věcného zpřístupnění

Aplikuje se v základním záznamu.

V záznamu se podle potřeb přidělují údaje označující kategorii osob, institucí, termín označující všeobecné téma, geografický, chronologický termín, formální deskriptor, neřízený předmětový termín, klasifikační znak MDT, údaj skupiny Konspektu.

Fakultativně je možné přidělit i personální záhlaví, záhlaví obsahující jméno autora a díla, záhlaví pro rodinu/rod, korporativní záhlaví a záhlaví označující akci i záhlaví pro anonymní dílo. Tyto údaje však nejsou povinné.

Schéma přidělených údajů:

kategorie osob
kategorie institucí
termín označující všeobecné téma
označení místa
formální deskriptor
chronologický údaj
neřízený předmětový termín
klasifikační znak MDT
skupina Konspektu

Dokumentu

Ecloga de nuptiis doctissimi viri, M. Adami Cholossij, inclytae Reipublicae Lunensis Notarij: et pudicissimae virginis Annae Rosummaeae, sponsae eius. / Scripta et edita per M. Vincentium Makovvinum, a Makovva. -- Pragae : in officina Georgij Melantrychi, ab Auentino, Anno Domini 1574. -- [8] listů ; 8° (20 cm)

se přidělují selekční prvky

Kategorie osob	měšťané -- Česko
Všeobecné téma	sňatky -- Česko
Všeobecné téma	česká literatura (latinsky)
Všeobecné téma	humanismus (literatura)
Formální deskriptor	příležitostná poezie

Formální deskriptor	epithalamia
Skupina Konspektu	394 Veřejný a společenský život. Každodenní život
Skupina Konspektu	094 Staré tisky
Chronologický termín	1551-1600

Úplná varianta věcného zpřístupnění

Aplikuje se v úplném záznamu.

Dokumentu jsou přidělovány věcné selekční prvky v plném rozsahu včetně kódovaných údajů.

Schéma přidělených údajů:

- kódované údaje
- personální záhlaví
- jméno rodiny/rodu
- autor/titul
- korporativní záhlaví
- záhlaví pro akci
- anonymní dílo
- kategorie osob
- kategorie institucí
- termín označující všeobecné téma
- označení místa
- formální deskriptor
- chronologický údaj
- neřízený předmětový termín
- klasifikační znak MDT
- skupina Konspektu

Dokumentu

Ecloga de nuptiis ... (viz výše)

se přidělují selekční prvky

Personální jméno	Cholossius, Adam, 1544-1591
Personální jméno	Rozumová z Bílejova, Anna, zemř. 1582
Kategorie osob	měšťané -- Česko
Všeobecné téma	sňatky -- Česko
Všeobecné téma	česká literatura (latinsky)
Všeobecné téma	humanismus (literatura)
Formální deskriptor	příležitostná poezie
Formální deskriptor	epithalamia
Skupina Konspektu	394 Veřejný a společenský život. Každodenní život

Skupina Konspektu	094 Staré tisky
Chronologický termín	1551-1600
Geograf. kód	e-xr---
Chronolog. kód	t5u0

Harmonizace v procesu hledání podle obsahových charakteristik informačních zdrojů

V procesu získávání informací o dokumentech všeobecně, tedy i podle jejich obsahových charakteristik, se uplatňují dva základní postupy

- prohlížení - někdy je tento postup označován jako listování, rejstříky
 - vyhledávání – někdy je tento postup označován jako přímé vyhledávání
- Prohlížení** představuje základní způsob pohybu v souboru indexačních termínů jejich listováním. Uživatel po výběru zvoleného rejstříku zapíše do vyhledávacího boxu dotaz - indexační termín, který otevře množinu záznamů dané kategorie, např. personálních jmen, korporativních záhlaví, předmětových termínů (hesel), formálních deskriptorů, geografických termínů, notací MDT, skupin Konspektu v místě, které nejlépe vyhovuje jeho požadavku. Tento způsob získávání informací volí méně zkušení uživatelé, kteří chtějí získat přehled o daném oboru, nejsou seznámeni s terminologií oboru, neznají charakteristická slova nebo fráze důležitá pro cílené vyhledávání.

Vyhledávání

Zkušenější uživatelé volí přímé vyhledávání, postup, jehož cílem je rychlá identifikace relevantních dokumentů nebo informací v informačních zdrojích.

Existují dva způsoby vyhledávání

- základní (jednoduché, rychlé) vyhledávání, při kterém uživatel zapíše jedno nebo několik klíčových slov oddělených mezerami do jednoduchého formuláře (vyhledávacího) boxu. Některé systémy umožňují použít funkci „blížkost slov“.
- pokročilejší, kombinované vyhledávání, kdy po zadání dotazu do složitějšího formuláře za pomoci dotazovacích a selekčních jazyků a podpory logických operátorů získá uživatel soubor relevantních dokumentů.

Rozdíly v jednotlivých katalozích jsou dány především možnostmi používaného knihovního a indexačního systému.

V některých on-line katalozích je méně podporován modul prohlížení přístupových souborů, nabídka se také liší počtem rejstříků, jejichž prohlížení je uživateli umožněno; v modulu přímého vyhledávání se liší v počtu vyhledávacích kritérií, v možnostech využívat logické operátory, pravostranné rozšíření, použití zástupných znaků, vyhledávat podle fráze, pole, hodnocení výsledku apod.

Standardní přístup

Z hlediska věcného zpřístupnění informačních zdrojů v modulu prohlížení je účelné a žádoucí nabídnout uživateli základní rejstřík všech používaných indexačních výrazů, tj. řízených předmětových termínů, předmětových hesel, deskriptorů i soubor neřízených termínů, např. volně tvořených klíčových slov, pokud je instituce používá. Vedle tohoto základního rejstříku je možné uživateli zprostředkovat indexační termíny i podle jednotlivých typů těchto termínů, např. soubor tematických termínů, soubor geografických termínů, soubor formálních deskriptorů; existence jednotlivých rejstříků podle typu indexačních termínů se považuje za nadstandardní.

V modulu přímého vyhledávání je vedle aplikace výše uvedených funkcí základního a pokročilého vyhledávání žádoucí i usnadnění formulace dotazu a jeho dopracování přenesením indexačních termínů z řízeného slovníku do uživatelského dotazu aktivací slovníku.

Závěr

Vrátíme-li se k základním otázkám o předpokladech a cílech harmonizace věcné katalogizace v Česku, je zřejmé, že zcela zásadní podmínkou je **standardizace** postupů, metod a nástrojů používaných při věcné katalogizaci. Jenom za splnění tohoto předpokladu bude možné plně využít výhody sdílené katalogizace a poskytnout uživateli **efektivní jednotný standardizovaný přístup k informačním zdrojům** prostřednictvím jejich obsahové charakteristiky z kteréhokoli vyhledávacího místa.

Bibliografie

PINKAS, Otakar. Zpracování informačních fondů : sešit č. 1. Praha : Vysoká škola ekonomická v Praze ; Nakladatelství Oeconomica, 2002. 206 s.

BUSHING, M., BURNS, D., POWELL, N. Using a Conspectus method : a collection assessment handbook. Lacey : Washington, WLN.

STOKLASOVÁ, Bohdana, BALÍKOVÁ, Marie. National bibliography of a small country in international context. [Referát pro mezinárodní konferenci IFLA'2000, Jeruzalém, srpen2000 [online, cit. 2003-01-31]. – Přístupný z: <<http://www.ifla.org/IV/ifla66/papers/093-123e.htm>

BALÍKOVÁ, Marie. Soubor geografických autorit – standard pro zápis geografických selekčních prvků. Národní knihovna. 2002, roč. 13, č. 4, s. 317-322. ISSN 0862-7487.

BALÍKOVÁ, Marie. Universal Decimal Classification developments in Czechia 2001-2002. Haag : Extensions and Corrections to the UDC, 2002. S. 18-20.

BALÍKOVÁ, Marie. Application of UDC in Czechia. Haag : Extensions and Corrections to the UDC, 2001. S. 12-14.

BALÍKOVÁ, Marie. Problematika věcného pořádku informací a jejich zpřístupnění. Národní knihovna 2001, roč. 12, č. 3, s. 175-186. ISSN 0862-7487.

BALÍKOVÁ, Marie. Aplikace Library of Congress Subject Headings System v Národní knihovně ČR. Národní knihovna 2001, roč. 12, č. 4, s. 303-305. ISSN 0862-7487.

Subject cataloging manual : subject headings / Library of Congress. 4th ed. Washington, D.C. : Library of Congress, 1991.

CHAN, Lois Mai. Library of Congress subject headings : principles and application. Englewood : Libraries Unlimited, 1995.

DRABENSTOTT, Karen Markey, Vizine-Goetz, Diane. Using subject headings for online retrieval : theory, practice, and potential. San Diego : Academic Press, 1994. 365 s.

CHAN, Lois Mai. Alternatives to subject strings in the Library of Congress subject headings systems : with discussion. In Subject subdivision conference (1991: Airlie, Va.) : the future of subdivisions in the Library of Congress subject headings system, s. 46-56.

EL-HOSHY, Lynn M. Introduction to subdivision practice in the Library of Congress subject headings system. In Subject subdivision conference (1991: Airlie, Va.): the future of subdivisions in the Library of Congress subject headings system, s. 117-129.

SPOLEČNÁ ČESKO-SLOVENSKÁ DIGITÁLNÍ PARLAMENTNÍ KNIHOVNA

Petr Houdek, Parlamentní knihovna ČR v Praze

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (<http://www.psp.cz/eknih/>) byla na této konferenci již jednou představena (v roce 1999). Za tu dobu se rozrostla o mnoho nových dokumentů a prošla některými změnami a úpravami. Zopakuji tedy základní fakta a potom se zaměřím na některé aspekty vyhledávání a nakonec zmíním plány do budoucna. Další podrobnější informace o tomto projektu lze nalézt v literatuře, jejíž seznam je umístěn na konci tohoto příspěvku.

Historie projektu

Digitální knihovna je společným projektem českého a slovenského parlamentu, na kterém se podílejí Parlamentní knihovna, odbor informatiky Kanceláře Poslanecké sněmovny a odbor informatiky Kanceláře Senátu za českou stranu a Parlamentní knihovna, parlamentní archiv a odbor informatiky Kanceláře Národní rady Slovenské republiky za slovenskou stranu.

Projekt začal v roce 1996 v Kanceláři Poslanecké sněmovny a jeho hlavním cílem bylo zpřístupnit v digitální plnotextové podobě úplnou kolekci parlamentáří (tj. informačních pramenů pojednávajících o činnosti českých a československých zákonodárných sborů) od roku 1861 do současnosti. První část digitalizovaných materiálů byla vystavena na internet v listopadu 1997 pod názvem "Digitální knihovna Český parlament".

Větší část Digitální knihovny pokrývá období společného státu Čechů a Slováků, proto došlo k jejímu rozšíření o "slovenský rozměr". Po předchozích jednáních byla 3. června 2002 podepsána Dohoda o spolupráci při vytvoření a provozování Společné česko-slovenské digitální parlamentní knihovny. (Slovenská verze digitální knihovny se nachází na internetové adrese – <http://www.nrsr.sk/dk/>.)

Cíle projektu

Hlavním účelem projektu je vytvoření a provozování jednotného informačního systému:

- a) o činnosti zákonodárných orgánů České republiky a Slovenské republiky od jejich vzniku v roce 1993 do budoucna
- b) o činnosti společných zákonodárných orgánů Československé republiky v letech 1918 až 1992 a
- c) o činnosti českých a slovenských poslanců v různých zákonodárných orgánech (Slovenská národní rada, Říšská rada a Sněm království Českého) od roku 1848 do roku 1914.

Dalším důležitým cílem projektu je nejenom zpřístupnění informací o současné a minulé činnosti obou parlamentů nejširší veřejnosti v jejich čisté objektivní podobě, tzn. bez interpretace a filtrace hromadnými sdělovacími prostředky, ale i urychlení přístupu poslanců a senátorů k parlamentárium jako zdroji poučení a inspirace v jejich zákonodárné činnosti a záchrana "zlatého fondu" parlamentních knihoven a archivů pro budoucnost.

Typy dokumentů v digitální knihovně

Digitální knihovna obsahuje dva základní typy dokumentů:

Těsnopisecké zprávy (stenoprotokoly) – doslovný přepis záznamů všech řečí pronesených v parlamentu (kompletně od roku 1908 do současnosti a výběrově některé starší)

Parlamentní tisky – dokumenty, které jsou projednávány na schůzích parlamentu (návrhy zákonů, mezinárodní smlouvy, státní rozpočty, interpelace, zprávy, stanoviska vlády, usnesení výborů, pozměňovací návrhy aj.)

Novější volební období Poslanecké sněmovny jsou navíc doplněna o další dokumenty jako usnesení Poslanecké sněmovny, usnesení jednotlivých výborů, zprávy výborů, pozvánky na schůze atd.

Digitalizované vs. digitální dokumenty

Chci upozornit na jeden fakt vztahující se k dokumentům v digitální knihovně. Jde o rozdíl mezi dokumenty digitalizovanými (z tištěných předloh) a digitálními (vytvářenými v elektronické podobě). Dokumenty nyní produkované skýtají řadu možností pro generování různých hypertextových odkazů a komfortní navigaci. Zatímco do (starších) digitalizovaných dokumentů je možné tyto vazby doplnit pouze ručně (což bude časově náročné).

Parlamentní tisky posledních čtyř volebních období (od roku 1993) jsou provázány s relační databází sněmovních tisků. U každého tisku existuje tzv. historie projednávání sněmovního tisku. Zde je podrobně popsáno (včetně odkazů k příslušným dokumentům), v jaké etapě legislativního procesu se právě návrh zákona nachází k aktuálnímu datu : kdo a kdy návrh zákona předložil, kdy byl projednáván sněmovnou, jaké jsou pozměňovací návrhy, zda byl či nebyl schválen, kdy prošel Senátem, kdy byl podepsán presiden-

tem a premiérem, kdy vstoupil v platnost, pod jakým číslem byl vydán ve Sbírce zákonů.

Těsnopisecké zprávy posledních čtyř volebních období (od roku 1993) jsou provázány s relační databází poslanců, takže je propojeno konkrétní místo v těsnopisecké zprávě s jeho osobní stránkou, a opačně - na stránce každého poslance je odkaz na všechna místa v těsnopiseckých zprávách. Jsou rovněž prolínány obsahy schůzí s těsnopiseckými zprávami. Součástí těsnopiseckých zpráv jsou i odkazy na výsledky hlasování.

Vyhledávání v digitální knihovně

Základním pravidlem pro úspěšné vyhledávání je předem si stanovit, jaký typ dokumentu hledám a z jakého (resp. volebního) časového období pochází.

Vyhledávat je možné v **plných textech** dokumentů nebo **procházením jednotlivých volebních období**, vyhledávání **podle tématu** probíhá prostřednictvím věcných rejstříků.

Součástí digitální knihovny jsou následující rejstříky:

- **časový** – rozděluje těsnopisecké zprávy podle jednotlivých let a potom podle dní
- **jmenný** – všichni poslanci ze jmenných rejstříků od roku 1918 byli převedeni do databáze, která umožňuje zjistit, od kdy do kdy a ve kterých volebních obdobích byla daná osoba poslancem a jaké funkce v zákonodárném sboru zastávala
- **věcný** – rejstříky posledních čtyř volebních období (od roku 1993) jsou hypertextově propojeny s plnými texty dokumentů (starší rejstříky jsou zatím pouze digitální podobou tištěné předlohy a jejich použití proto není tolik uživatelsky přívětivé)

Jako velmi užitečná pomůcka při vyhledávání slouží i vícejazyčný polytematický **tezaurus Eurovoc**. Lze jej použít dvěma způsoby:

- jako nástroj pro **rozšíření dotazu** při vyhledávání v plných textech dokumentů
- pro **tematické vyhledávání** v databázi sněmovních tisků - doposud byly intelektuálně indexovány sněmovní tisky od 2. volebního období Poslanecké sněmovny (tj. od roku 1996) do současnosti

Vyhledávání důvodové zprávy - příklad konkrétního dotazu

Hledání důvodové zprávy je jedním z velmi častých požadavků našich uživatelů. Důvodová zpráva je součástí návrhu zákona (je umístěna za vlastním návrhem). Vysvětluje, proč je zapotřebí předkládaný zákon schválit a co vše bude upravovat. Obsahuje rovněž vysvětlení jednotlivých para-

grafů. Na tomto místě je však důležité podotknout, že důvodová zpráva se vztahuje pouze a jen k původnímu návrhu zákona (tak jak byl předložen Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR). V průběhu projednávání ale může dojít k podstatným změnám v textu zákona (díky tzv. pozměňovacím návrhům). Vysvětlení těchto změn v důvodové zprávě není.

Vyhledání důvodové zprávy k zákonu, který byl schválen a publikován ve Sbírce zákonů je dnes velmi snadné a rychlé, protože tyto informace byly převedeny do databáze (obsahuje údaje od roku 1918). Pouhým zadáním čísla zákona do příslušného formuláře se tak dostaneme k danému sněmovnímu tisku (návrhu zákona). (Číslo sněmovního tisku je odlišné od čísla ve Sbírce zákonů.)

Při hledání důvodové zprávy k návrhům zákonů, které nebyly schváleny (neprošly celým legislativním procesem), je nejhodnější použít věcných rejstříků (či případně vyhledávání v plném textu).

Plány do budoucna

Čeká nás ještě řada úkolů. Především je nutné dokončit digitalizaci chybějících parlamentních dokumentů (tisků z období 1919-2004 a těsnopiseckých zpráv z období 1848-1908).

Dále bychom chtěli do digitální knihovny začlenit dokumenty senátu (materiály z období 1920-1938 jsou již vystaveny). Bude pokračovat indexace tisků pomocí tezauru Eurovoc.

Naším záměrem je rovněž zlepšení uživatelského rozhraní digitální knihovny. Tento krok však souvisí s připravovanou změnou celého webu Poslanecké sněmovny.

Dlouhodobým úkolem zůstává propojení obsahů schůzí s těsnopiseckými zprávami a doplnění hypertextových odkazů do naskenovaných tištěných rejstříků.

Literatura

HAMPLOVÁ, Renáta. Digitální knihovna Český parlament. In PAPÍK, R.; SOUČEK, M.; STÖCKLOVÁ, A. (ed.). *Informační studia a knihovnictví v elektronických textech I*. [CD ROM]. Praha : Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví (ÚISK), 2001.

HAMPLOVÁ, Renáta. Vyhledáváme informace a dokumenty na internetových stránkách Poslanecké sněmovny ČR : digitální knihovna Český parlament. *Čtenář*, 2002, roč. 54, č. 1, s. 9-15.

SOSNA, Karel. Electronic Library "Czech Parliament". In *Knowledge Management und Kommunikationssysteme : Workflow Management, Multimedia, Knowledge-*

Transfer; Proceedings des 6. Internationalen Symposium für Informationswissenschaft (ISI'98) Prag, 3.-7. November 1998. Konstanz : UVK, Universitätsverlag Konstanz, 1998, s. 258-260.

SOSNA, Karel. Elektronická knihovna Český parlament. *Čtenář*, 1999, roč. 51, č. 1, s. 16 - 17.

SOSNA, Karel. Digitální knihovna Český parlament – <http://www.psp.cz/eknih/>. - In *INFOS 2000 : zborník z 30. medzinárodného informatického sympózia, ktoré sa konalo v dňoch 3.-6. apríla 2000 v Starej Lesnej*. Bratislava : Spolek slovenských knihovníkov, 2000, s. 201-204.

SOSNA, Karel. První česko-slovenská digitální knihovna. *Čtenář*, 2003, roč. 55, č. 5, s. 147-148.

SOSNA, Karel. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. In *ISSS 2003 : sborník z 6. mezinárodní konference Internet ve státní správě a samosprávě, 24.-25. březen 2003, Hradec Králové, Česká republika*. Triada, 2003, s. 229-231.

VELIČKOVÁ, Hana. Digitální knihovna Český parlament v roce 2000. *Ikaros* [online]. 2000, roč. 4, č. 10. Dostupný z WWW: <<http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200208216>>.

VRBÍKOVÁ, Hana. Digitalizace parlamentních tisků na konci tisíciletí. *Ikaros* [online]. 1998, č. 10. Dostupný z WWW: <<http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200208035>>.

VRBÍKOVÁ, Hana. Projekt Elektronické knihovny v Českém parlamentu. *Ikaros* [online]. 1998, č. 7. Dostupný z WWW: <<http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200204017>>.

VRBÍKOVÁ, Hana. Digitální knihovna Český parlament. In *Knihovny současnosti '99 : Sborník ze 7. konference, konané ve dnech 14.-16. září 1999 v Seči u Chrudimi*. Brno : Sdružení knihoven ČR, 1999, s. 157-160.

VRBÍKOVÁ, Hana. Jak je využívána Elektronická knihovna Český parlament. *Ikaros* [online]. 1999, č. 5. Dostupný z WWW: <<http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200205068>>.

ELEKTRONICKÁ PEDAGOGICKÁ KNIHOVNA – NOVÁ SLUŽBA NEJEN PRO OBLAST PEDAGOGIKY A ŠKOLSTVÍ

Ludmila Čumplová, ÚIV – NPKK

Národní pedagogická knihovna Komenského (NPKK) je specializovaná knihovna s celorepublikovou působností s gescí výchova, vzdělávání, školství. Plní funkci konzervační a poskytuje veřejné informační služby uživatelům z celé republiky. V rámci své gescce vytváří konzervační fondy učebnic pro základní a střední školy, kmenologické literatury a literatury pro děti a mládež (Sukova studijní knihovna literatury pro mládež). Ve spolupráci s dalšími knihovnami pedagogického zaměření dokumentačně zpracovává naše i zahraniční periodika, a vytváří pedagogickou bibliografickou databázi. Odpovídá za zpracování české článkové produkce z oblasti pedagogiky a školství a dodává záznamy do české národní článkové bibliografie.

NPKK vznikla v roce 1919 jako knihovna pro další vzdělávání učitelů. Do roku 1925 byla součástí Československého pedagogického ústavu J. A. Komenského, po jeho zrušení se stala samostatnou studijní knihovnou řízenou ministerstvem. V roce 1951 byla knihovna přemístěna do Mikulandské ulice na žádost Výzkumného ústavu pedagogického (VÚP), který zde sídlil. Z VÚP bylo do knihovny převedeno bibliografické oddělení i s bibliografickým periodikem Přehled pedagogické literatury vydávaným ve VÚP od roku 1950. Z ústavu byly do knihovny převedeny i další pracovní úseky s knihovnickým charakterem, ze kterých vznikaly speciální referáty knihovny. Byla sem převedena Sukova studijní knihovna literatury pro mládež s 25 000 svazky, z darů souborů učebnic z Ministerstva školství a kultury (MŠK), Ministerstva vnitra a Státního pedagogického nakladatelství vznikl základ konzervačního fondu učebnic a skript. V roce 1954 se NPKK stala na základě organizačního statutu vydaného MŠK Národní vědeckou knihovnou, ústřední knihovnou pro pedagogiku, učebnice a skripta a pro literaturu pro mládež a ústřední knihovnou pro studium života a díla J. A. Komenského.

Fond knihovny obsahuje především knihy a časopisy odborného zaměření, v posledních letech jsou získávána některá periodika na CD-ROM a

multimedia. V rámci knihovního fondu jsou v souladu s gescí knihovny vytvářeny specializované sbírky

- učebnic pro základní a střední školy (od začátku 19.století) a učebních osnov a plánů
- učebních textů pro vysoké školy do roku 1990, později pouze učební texty pro pedagogické fakulty
- pedagogických časopisů od 30. let 19. století do současnosti
- literatury pro děti a mládež od konce 18. století po současnost
- komeniologické literatury

Vytváření vlastních databází je jedním z hlavních výstupů zpracování literatury uvnitř knihovny. **Databáze knižního fondu NPKK** je budována od roku 1992 a obsahuje záznamy knih od roku 1975 do současnosti. Koncem roku 2001 se začal ukládat do této databáze i historický fond - nejstarší knihy získané v době vzniku knihovny.

Databáze Sukovy studijní knihovny literatury pro mládež budovaná od roku 1993 obsahuje záznamy literatury pro děti a mládež od roku 1965 do současnosti.

U obou databází se kromě průběžného zpracování nové literatury pokračuje i v retrospektivním zpracování literatury.

Bibliografické databáze, které jsou v NPKK vytvářeny, jsou jedinými databázemi svého druhu v republice.

Pedagogická bibliografická databáze obsahuje anotované dokumentační záznamy české i zahraniční článkové literatury z oblastí výchovy, vzdělávání a školství. Pro věcné třídění se používají deskriptory Českého pedagogického tezauru a třídíčky Mezinárodního desetinného třídění (MDT). Databáze obsahuje přibližně 90 tisíc záznamů od roku 1990 do současnosti, s ročním přírůstkem cca 7 tis. záznamů. Excerptní základnu tvoří zhruba 230 titulů periodik. Pedagogická bibliografická databáze je v současné době přístupná v NPKK a na základě spolupráce také v Moravské zemské knihovně v Brně, v knihovně Pedagogické fakulty Univerzity v Hradci Králové, v Moravskoslezské vědecké knihovně v Ostravě a ve Slovenské pedagogické knihovně v Bratislavě.

Databáze komeniologické literatury obsahuje záznamy časopiseckých článků, knih a článků ze sborníků vztahující se k osobě J. A. Komenského. Záznamy jsou doplněny třídíčky MDT a deskriptory.

Specifické postavení knihovny, která má své uživatele (skutečné i potenciální) na různých místech republiky, vede k orientaci na poskytování informací a služeb prostřednictvím internetu. V roce 2001 získala knihovna finanční prostředky z programu Informační zdroje pro výzkum a vývoj na tříletý projekt **Multifunkční knihovnické centrum pro pedagogiku a školství**. Pojetí tohoto projektu se lišilo od v té době vznikající Virtuální

polytechnické knihovny STK tím, že základem projektu bylo zpřístupnění dvou specializovaných databází – Pedagogické bibliografické databáze a databáze komeniologické literatury – s návazností na přímé objednání plných textů článků. Součástí takto vzniklé elektronické Pedagogické knihovny (e-PK) jsou i digitalizované texty historických učebnic z fondu NPKK

Na řešení projektu se podílelo ještě dalších 5 knihoven pedagogických fakult (PedF UK Praha, PedF Univerzity Hradec Králové, PedF Západočeské univerzity, PedF UJEP Ústí n. L., PedF MU Brno). Projekt si kladl za cíl vybudovat ve spolupráci s těmito knihovnami pedagogického zaměření v NPKK technologické centrum jako základ pro poskytování služeb odborné veřejnosti - pracovníkům výzkumu, učitelům i studentům pedagogiky a zajistit jim přístup ke všem dostupným informačním zdrojům těchto knihoven (databázím, elektronickým i klasickým dokumentům) prostřednictvím internetu. Jako základní SW pro celý projekt byl zvolen systém AiP Safe.

Systém AiP Safe je využíván zároveň pro ukládání digitálních kopií učebnic – dějepisů, čítanek a slabikářů z historického fondu knihovny (konec 18.–polovina 20. století) v rámci projektu získaného z programu Veřejné informační služby knihoven. Tyto učebnice, které vzhledem ke svému stáří podléhají degradaci papíru, jsou stále velmi žádané odborníky v oblasti pedagogiky i studenty vysokých škol. Bylo zdigitalizováno přes 700 titulů historických učebnic, které se staly základem fondu elektronické knihovny. Tyto knihy měly být volně dostupné prostřednictvím internetu. Prodloužení ochranné lhůty u autorského zákona v současné době neumožňuje větší část knih zpřístupnit, jsou k dispozici pouze v NPKK, kde slouží ke studiu míst originálů, které jsou tak chráněny před dalším poškozením.

V prvním roce byl v souladu s projektem a výsledkem výběrového řízení zakoupen software AiP Safe, AiP Document delivery a hardware pro technologické centrum v NPKK, tj. server, knižní skener a pracovní stanice pro skenování a byla zakoupena výpočetní technika pro knihovnu Pedagogické fakulty UK, která již skener vlastnila.

Byla vytvořena pracovní skupina pro řešení záměrů a cílů projektu. Skupinu tvoří zástupci všech zúčastněných knihoven. Pracovní skupina komunikuje převážně prostřednictvím e-mailu, (byla založena společná adresa pedknihovny@spkk.cz.) a později prostřednictvím elektronického fora.

V 2. roce projektu byly instalovány aplikace Document delivery systému AiP Safe na počítače pracovníků, byly vyřešeny otázky kvality skenování (rozlišení, formát, barva), navrženy a vytvořeny formuláře objednávek pro uživatele, byl vyřešen proces realizace objednávek uvnitř NPKK a vyzkoušen celý proces od objednávky až po jeho realizaci.

Systém AiP Safe je modulární systém pro tvorbu, editování, archivování a poskytování digitálních dokumentů, poskytování kopií elektronickou cestou a pro řízení procesů s tím souvisejících. Systém je otevřený a umožňuje napojení na jiné informační systémy, umožňuje rychlý přístup k digitálním dokumentům pomocí vyhledávacích dotazů, s daty může v jednom okamžiku pracovat více uživatelů.

Na společné schůzce s knihovnami pedagogických fakult byl dohodnut postup při vyřizování objednávek, jednotlivým pracovištím přiděleny kredity pro období zkušebního provozu (leden– březen 2002) a bylo dohodnuto, že služby budou zpočátku v rámci knihoven a fakult spolupracujících na projektu poskytovány zdarma.

Byla vytvořena SQL databáze pro souborný katalog časopisů spolupracujících knihoven a naplněna prozatím pouze daty NPKK. V průběhu roku 2002 pak byla přidána data ostatních knihoven. Dále byla zajištěna doména pedagogickaknihovna.cz, ke které dnes přibyla doména další – epk.cz. Pro přípravu databází k vystavení na internetu byla provedena analýza zaměřená na strukturu dat pedagogické bibliografické databáze (PBD) a databáze kmenologické literatury a navržena technologie jejich převodu do systému AiP Safe.

Převod dat PBD a databáze kmenologické literatury proběhl ve třech krocích:

- převod stávající databáze (PBD a KOM) v ISIS z kódování češtiny Kamenických do Latin 2
- převod dat obou databází do XML
- import převedených dat do systému AiP Safe

Databáze se staly součástí webové stránky elektronické Pedagogické knihovny. Zároveň s pracemi v centru probíhalo vybavování dalších knihoven skenovacími pracovišti.

Závěrečný rok řešení projektu předpokládal zahájení rutinního provozu elektronické dodávky dokumentů v 1. pololetí. V důsledku změn, ke kterým došlo v NPKK byl přehodnocen pohled na služby poskytované softwarem veze AiP Safe 2.5 a pro optimalizaci služeb byla nasazena vyšší verze 2.6.

Ve spolupráci s firmou AiP Safe se díky dalšímu vývoji v této oblasti podařilo vyvinout funkce a nastavit parametry celého systému tak, aby služby mohly v prostředí systému Safe poskytovat všechny účastnické knihovny. V původní verzi do systému Safe měla přístup pouze NPKK a objednávky určené pro jiné knihovny se přeposílaly elektronickou poštou. Toto řešení nebylo příliš efektivní, zatěžovalo elektronickou poštu a bylo náročné zejména v oblasti manipulace s digitálními kopiemi. Řešením verze 2.6 byl vývoj takového prostředí, přes které mohly nezávisle vstupovat do

systemu všechny knihovny, přebírat si své objednávky a vyřizovat je, aniž by muselo docházet ke složitým manipulacím s objemnými digitálními kopiemi, tedy webové workflow jako prostředí nezávislé na instalaci softwaru v jiných knihovnách s výjimkou NPKK, ve které je celý systém provozován. Tato „softwarová nezávislost“ je obrovskou předností zvoleného řešení, protože umožňuje nezávislý další vývoj funkcí systému a rovněž postupné připojení dalších knihoven do e-PK. Další výhodou webového prostředí je nenáročnost na softwarovou údržbu v jednotlivých knihovnách – protože i sebelepší instalace čas od času potřebují zásah technika a to vzhledem k fyzické vzdálenosti jednotlivých účastnických knihoven (Praha, Brno, Plzeň, Hradec Králové a Ústí nad Labem) by kladlo na údržbu systému zvýšené nároky. Proto se toto nové prostředí jeví jako optimální a bylo implementováno i přes relativně pozdější termín v rámci plnění záměrů a cílů projektu.

Původní SQL databáze pro souborný katalog časopisů, umožňovala vyhledávání podle slov z názvu nebo prohlížení v rámci abecedního rejstříku. První z jejich nevýhod bylo omezení, které stanovilo, že vstupní řetězec může obsahovat pouze písmena bez diakritiky. Další nevýhodou byly nepříliš rozsáhlé údaje o vlastnictví jednotlivých titulů časopisů, které neobsahovaly detailní specifikaci vlastnictví konkrétních titulů konkrétními knihovnami v konkrétních letech. Tato data jsou základní podmínkou pro to, aby mohla být databáze navázána na systém služeb document delivery. Poslední, zato však naprosto zásadní nevýhodou byla nemožnost průběžné aktualizace dat. Zkušenosti z budování obdobných databází ukazují, že databáze časopisů velice rychle zastarávají, avšak prostředí, ve kterém je tato databáze provozována, takovými funkcemi nedisponuje. Proto bylo rozhodnuto o vybudování databáze nové, která bude všechny nároky na parametry a funkce souborného katalogu časopisů splňovat.

Při rozhodování o datové struktuře databáze a jejím naplnění byly zvažovány dvě základní možnosti:

- 1) využít data původní báze, tzn. rozšířit datovou strukturu, provést zásadní doplnění dat a také jejich aktualizaci
- 2) pro vybudování databáze použít data nová, která budou bez problémů splňovat nároky vyplývající z funkcí databáze.

Při zvažování těchto dvou alternativ, tj. dodání dat účastnickými knihovnami nebo převzetí dat z databáze CASLIN – Souborný katalog časopisů ČR (dále jen SK ČR), budované Národní knihovnou ČR, byla nakonec zvolena druhá alternativa. Důvodem pro převzetí dat ze SK ČR byla nejen jejich úplnost, ale také retrospektiva a v neposlední řadě datová struktura jednotná pro všechny záznamy. Součástí záznamů jsou rovněž data o odběrech titulů v jednotlivých letech konkrétními knihovnami a pro-

střednictvím tzv. systémového čísla záznamu bylo možné snadno a rychle odstranit duplicity záznamů vzniklé v případech, kdy titul odebíralo více účastnických knihoven e-PK. Další výhodou převzetí dat SK ČR bylo zajištění nejen stejných základních selekčních údajů z hlediska uživatelů, ale také dat, což přináší nesporné výhody pro uživatele.

Souborný katalog časopisů e-PK (dále jen SK e-PK), který je důležitou součástí e-PK jako zdrojová báze pro uživatele, je koncipován jako veřejně přístupný automatizovaný knihovní katalog, který obsahuje záznamy odborných časopisů, tematicky zaměřených zejména na výchovu, vzdělávání a školství, uchovávaných ve fondech knihoven - účastníků e-PK. Provozovatelem a správcem SK e-PK je ÚIV-NPKK. Katalog v současné době obsahuje záznamy, které rozsahem i obsahem splňují parametry stanovené Národní knihovnou ČR pro CASLIN – Souborný katalog časopisů ČR. Kromě dat převzatých z SK ČR jsou součástí záznamů nového SK e-PK také informace o účastnických knihovnách, údaje o rozsahu, druhu i termínech služeb (včetně konkrétních parametrů) poskytovaných v rámci služeb e-PK. Každý záznam SK obsahuje kromě bibliografických údajů také údaje o vlastnicích požadovaného dokumentu včetně konkrétních parametrů služeb vztahujících se k danému titulu.

Datová struktura SK má tři základní části:

- a) bibliografická data (údaje o titulu)
- b) údaje o odběrech titulu v jednotlivých letech v jednotlivých knihovnách
- c) parametry služeb jednotlivých knihoven vázané na konkrétní roky odběru daného titulu

Testovací provoz elektronické Pedagogické knihovny (e-PK) jako kooperačního systému poskytování služeb elektronického dodávání dokumentů prostřednictvím společenství všech šesti účastnických knihoven. byl zahájen k 1. 11. 2003. Služby v rámci e-PK poskytuje celkem 6 účastnických knihoven, připojení dalších knihoven je ve fázi přípravy a dojednávání základních parametrů účasti v e-PK. V souvislosti se zahájením provozu byly vytvořeny základní organizační dokumenty e-PK: Knihovní řád e-PK, Ceník služeb e-PK a Provozní řád e-PK. Tyto dokumenty určují charakteristiky systému jak z hlediska uživatele služeb, tak z hlediska knihoven služby poskytujících. Se službami e-PK byli na semináři v prosinci 2003 seznámeni pracovníci knihoven pedagogického zaměření. Některé knihovny projevíly zájem nejen o služby, ale i o zařazení do systému jako účastnická knihovna.

Systém e-PK jako otevřený systém se může rozšířit o další knihovny, které o spolupráci projeví zájem. Jeho další vývoj spatřujeme v postupném propojování systémů tohoto typu z různých oblastí výzkumu a vývoje. To by zajistilo optimální dostupnost informačních zdrojů pro uživatele uvnitř i

vně těchto systémů. Kromě toho bude systém dále rozvíjet spektrum svých služeb, aby naplnil ústřední myšlenku: ***služby knihoven přístupné kdykoliv, komukoliv, odkudkoliv.***

Na projekt e-PK navazují v současné době další projekty NPKK. Knihovní fond digitalizovaných dokumentů e-PK se v letošním roce rozroste o 111 titulů nejstarší dětské literatury z fondu Sukovy studijní knihovny literatury pro mládež, které budou převedeny do elektronické podoby na základě finanční podpory MŠMT ČR.

Koncem letošního roku bude k dispozici uživatelům elektronická verze historického katalogu NPKK zpřístupňující odborné veřejnosti nejstarší knihy NPKK. V rámci projektu podaného do programu MK VISK 5 bude naskenován historický katalog obsahující záznamy cca 55 000 titulů knih vydaných od konce 18. století do roku 1953, který zahrnuje významné období reformních snah v oblasti českého školství.

Další rozvoj e-PK bude zaměřen na vytváření oborové informační brány pro oblast výchovy a vzdělávání. Z grantového programu VISK 8 získala NPKK základní prostředky na softwarovou podporu vytváření této oborové informační brány.

ŠKOLNÍ KNIHOVNY NA INTERNETU

Kateřina Pojerová, ÚISK FF UK v Praze

Úvod

Rozhodla jsem se zmapovat, jaké stopy zanechávají školní knihovny ve webovém prostředí. Zajímalo mě, zda se školní knihovny samostatně prezentují na stránkách škol, jak jejich prezentace vypadají a jestli mají přístupný seznam knih, popř. katalog. Hledala jsem příklady školních knihoven v České republice i v zahraničí, ale také dalších zdrojů týkajících se školních knihoven. Na závěr jsem se také soustředila na spolky a asociace školních knihoven, jako např. Klub školních knihoven a jeho aktivity.

Školní knihovny v Česku

Úroveň knihoven v českých školách je vlivem nevyhovující legislativy, chybějících finančních prostředků a dalším problémům ve školství opravdu velmi rozmanitá. Od neexistujících knihoven, přes police s knihami v kabinetech učitelů a místnosti s regály plnými titulů povinné literatury až po plně funkční studijní informační centra školy nebo mediátéky. Vzhledem k tomu, že neexistuje komplexní přehled o stavu školních knihoven v republice a my víme o těch dobrých z nich pouze díky tomu, že se tamní školní knihovníci účastní seminářů a různých jiných akcí, nezbylo mi nic jiného než použít internetové vyhledávače a slovní spojení „školní knihovna“. Překvapilo mě, že nejsou ani tak rozdíly mezi základními, středními odbornými školami a gymnázii jako mezi školami českými a mezinárodními, resp. zahraničními. Finanční možnosti soukromých škol dokáže překonat nadšení a aktivní přístup učitelů-knihovníků.

Školní knihovny se ve struktuře školy nejčastěji objevují vedle školních jídelen, družin a jiných součástí budovy školy. Nejinak tomu bývá s pozicí profesionálního školního knihovníka (rozuměj nepedagogického pracovníka) v kolektivu zaměstnanců. Pokud má knihovna na stránkách školy vyhrazenou svoji stránku (někdy i více), bývá na ní zpravidla (se vzrůstající prioritou):

- otvírací doba
- stručný popis knihovny, fondu a funkce
- odpovědná osoba/školní knihovník (někdy i s kontaktem)
- fotografie interiéru
- pravidla užívání knihovny/provozní řád

- seznam knih, příp. i novinek ve fondu
- informace o akcích pořádaných knihovnou

Nespornou výhodou je, když si knihovník spravuje své stránky sám a může je flexibilně aktualizovat a jejich prostřednictvím komunikovat s žáky, rodiči, zaměstnanci školy a samozřejmě také navenek, s internetovými návštěvníky. Myslím, že to dělá velmi dobrý dojem.

V příloze uvádím některé příklady stránek školních knihoven v ČR.

Školní knihovny v zahraničí

Ve vyspělých zemích EU, USA, Austrálii a některých dalších zemích mají knihovny ve školách daleko větší tradici. Projevuje se to i na jejich internetových stránkách, které bývají barevné, hravé a hlavně daleko rozsáhlejší a obsahově bohatší. V anglo-americkém prostředí nás upoutají různé slogany a hesla, typy dne, zkrátka takové malé reklamní kampaně školních knihoven a mediáték. V žádné americké škole jsem nebyla, ale prý tamní knihovny dokonce prodávají vlastní propagační předměty. Taková zařízení jsou většinou profesionalizovaná, žijí si jakoby „vlastním životem“ a přitom se daleko více zapojují do života školy. Knihovny v jakékoli formě prostě do škol neodmyslitelně patří.

Adresáře školních knihoven

Zatímco u nás jsem narazila pouze na adresář knihoven středních zdravotnických škol (<http://www.nlk.cz/english/cooperation/schools.html>), mezinárodní rozsah má adresář School Libraries on the Web (<http://www.sldirectory.com>). Za naši zemi tam figuruje pouze International School of Prague v Praze Nebušicích. Nádherná školní knihovna vážně stojí za prohlédnutí (<http://web.isp.cz/web/indexlibrary.htm>).

Spolky – IASL, KŠK

V mnohých zemích fungují spolky nebo kluby (např. LAG v Německu: <http://www.schulbibliotheken.de/index.html>), které sdružují školní knihovny. Zastupují jejich zájmy, organizují pro ně akce různého charakteru, dokáží jim kvalifikovaně poradit apod. Zastřešující mezinárodní asociace IASL (International Association of School Librarianship, <http://www.iasl-slo.org/>) pořádá každoročně velkou konferenci o školních knihovnách, distribuuje zpravodaj, vydává časopis, poskytuje informační servis o grantech, o relevantních informačních zdrojích atd.

U nás vznikla v rámci SKIPu odborná sekce, Klub školních knihoven. Stránky klubu si můžete prohlédnout na adrese <http://skip.nkp.cz/od-bKSK.htm>. Členové vzájemně komunikují prostřednictvím moderované elektronické konference drтина@cvut.cz. V Klubu školních knihoven se

zrodil nápad uspořádat „Virtuální exkurzi po školních knihovnách“. Šlo by o projekt, jehož výsledkem by byly webové prezentace několika nejlepších školních knihoven v České republice. Virtuální exkurze by nahrazovala klasickou knihovnickou exkurzi (fyzickou) a mohla by se stát zdrojem inspirace pro ostatní školy. Již jsou vytipovány některé vzorové školní knihovny je hotova požadovaná osnova prezentace. Zajišťování technického zázemí je zatím ve stadiu jednání.

Závěr

Je vidět, že internet je pro školní knihovny prostředí příjemné a lákavé, skýtající mnohé možnosti. Výhodou jsou relativně nízké provozní náklady, což je pro školy zajímavé. Na druhou stranu provoz webových stránek školních knihoven vyžaduje knihovnickovu schopnost stránky aktualizovat nebo dokonce vytvářet. A kdo z učitelů-knihovníků má čas vedle výuky, rutinní práce v knihovně nebo dokonce pořádání akcí pro žáky ještě spravovat web na vysoké úrovni? Dokud se stávající situace nezmění, nevidím přílišnou naději na změnu.

Příloha 1

Některé zajímavé i méně zajímavé prezentace českých školních knihoven na webu (pokud nefunguje přímý odkaz, je nutné se doklikat do příslušných míst) – seřazeno podle abecedy:

31. ZŠ Plzeň: Fotoalbum školní knihovna:

http://web.pilsedu.cz/~zs31/knihovna_gal.htm

Gymnázium Jaroslava Heyrovského, Praha 5:

http://www.gymjh.cz/cs/vzdelavaciprogram/vp_knihovna.htm

Gymnázium Jiřího Orteny, Kutná Hora:

<http://www.gymkh.cz/CZ/INFORM/FILE/knihovna.htm>

Gymnázium Jižní město:

<http://www.gjm.cz/index.php?page=aktuality&id=387>

Gymnázium Ostrov:

http://www.gymostrov.cz/Knihovna_old.htm

Gymnázium Ústí nad Labem:

<http://www.gym-ul.cz/KNIH/>

OA a SOŠ a VOŠ Valašské Meziříčí:

<http://www.oavm.cz/info.htm>

OA Beroun:

http://www.oaberoun.cz/zprava_0203/zprava_003_knihovna.htm

SOU a U energetické a elektrotechnické Plzeň:

www.souepl.cz/portal/450

SOU technické Krnov:

<http://www.sout.cz/knihovna.htm>

SPŠ stavební v Mělníku:

<http://www.spss-mel.cz/Informace%20o%20skole/vybaveni.htm>

SPŠE Havířov:

<http://www.sselek-havirov.cz/oskole5.htm>

ZŠ Dobrovského, Lanškroun:

<http://www.zslado.cz/clanky/2001/knihovna.html>

ZŠ Dobřichovice:

<http://www.zsdoberichovice.cz/knihovna.htm>

ZŠ Englišova, Opava:

<http://englisova.net/index.php?pg=skola>

ZŠ Generála Janouška, Praha 9:

<http://www.zsgenjanouska.cz/modules.php?name=News&file=article&sid=24>

ZŠ Glowackého, Praha 8:

<http://www.zs-glowackeho.cz/knihovna/knihovna.htm>

ZŠ Hanspaulka, Praha 6:

<http://www.zshanspaulka.cz/nabidka/knih/d.htm>

ZŠ Hostivice:

<http://zs.hostivice.cz/www/skola.htm>

ZŠ Klášterec nad Ohří:

<http://www.1zsklasterec.cz/sk.php?m=ZI&s=SK>

ZŠ Komenského, Trutnov:

<http://www.zskomtu.cz/knihovna/knihovna.html>

ZŠ Milady Horákové, Hradec Králové:

<http://www.knihovnahk.cz/ODDELENI/WEBIK/Krejci/>

ZŠ Pod Budčí, Zákolany:

<http://zs.zakolany.indos.cz/>

ZŠ T.G. Masaryka, Poděbrady:

<http://zstgmpodebrady.cz/>

ZŠ Videčská:

<http://www.zsvidecska.cz/index.php?s=16&PHPSESSID=f58a3bf41aa804a06744f22723d8af8c>

ZŠ Zahradní, Chomutov:

<http://likvi.cz/2zscv/clanek.php?id=22>

ZŠ Závodu míru v Pardubicích:

<http://eldar.cz/zszm/zszm2000.doc>

INFORMAČNÍ ZDROJE JAKO SOUČÁST INFORMAČNÍ INFRASTRUKTURY

Věra Kubíková, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

1) Trochu historie – „el-íčko“

Když jsem měla před dvěma lety na konferenci „Knihovny současnosti 2002“ příležitost referovat o programu účelové podpory „Informační zdroje pro výzkum a vývoj-LI“, důvěrně nazývaném „el-íčko“, shodli jsme se už tehdy na tom, že je třeba udělat všechno proto, aby tento program, či podobný program mohl pokračovat i po roce 2003, kdy bude/byl program „LI“ uzavřen. To v tu chvíli znamenalo, že subjekty, v jejichž pravomoci je připravovat programy účelové podpory výzkumu a vývoje (poskytovatelé podpory, v daném případě MŠMT) budou mít dostatečný přehled a představu o stavu a potřebách v dané oblasti a reálnou představu o výši potřebných prostředků na 4-5 období a na základě obojího pak dostatek průkazných argumentů, aby přesvědčily orgány, které o konkrétních programech a jejich financování rozhodují – především Radu pro výzkum a vývoj – že program musí být vyhlášen.

Jen pro osvěžení paměti několik základních dat k programu „LI“. Byl vyhlášen ve třech kolech (1999 a 2000) pro tři podprogramy – A) podpora/vytváření multifunkčních knihovnických center, B) získání konkrétních a prokazatelně zdůvodněných informačních zdrojů/dokumentů a C) získání multilicencí/velkoplošných licencí. K podpoře vybrané 62 projekty pokrývaly podprogramy celkem rovnoměrně – A=21 projekt, B=22 projekty a C=19 projektů. Objem finančních prostředků byl cca 130 mil. Kč ročně, tj. více jak 500 mil. Kč pro celé čtyřleté období trvání programu.

Program „LI“ hned po svém zahájení prokázal několik skutečností, podstatných pro tehdy budoucnost – nyní současnost. Především že:

- A) knihovny a informační pracoviště jsou schopné připravit a prosadit projekty výzkumu a vývoje, kvalitou, odborností i formálními náležitostmi srovnatelné s projekty klasických výzkumných pracovišť;
 - a) knihovny a informační pracoviště jsou schopné spolupracovat a koordinovat v zájmu svém i v zájmu svých uživatelů;
 - b) knihovny a informační pracoviště a především jejich uživatelé se bez informačních zdrojů, získávaných prostřednictvím programu „LI“, které ač specifikované „pro výzkumu a vývoj“ za-

hrují velmi širokou oborovou škálu i široké pole využitelnosti, nemohou obejít.

To vše naznačovaly již průběžné výsledky a zprávy, stejně jako ohlasy pracovišť i uživatelů. Úspěch a efektivnost programu „LI“ to byla jednak záruka úspěšnosti dalšího, podobně postaveného programu a zároveň takřka povinnost takový program připravit.

Nebylo to ale tak jednoduché a jak se ukázalo, ani tak jednoznačné.

2) Příprava nového programu – 1N

Legislativní rámec byl daný zákonem č.130/2002 Sb., o podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o podpoře výzkumu a vývoje) a nařízením vlády č.461 o účelové podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků a o veřejné soutěži ve výzkumu a vývoji. Věcný rámec byl podmíněn schválením Národního programu výzkumu (usnesení vlády č. 417 z 28.4.2003), který specifikoval či v podstatě určoval priority výzkumu a vývoje, k jakým budou směřovat jednotlivé programy podpory (v našem případě z účelových prostředků) v horizontu několika dalších let.

Národní program výzkumu je strukturován do 5 tematických programů a 2 průřezových podprogramů. Druhý průřezový podprogram s označením „VII. Integrovaný výzkum“ obsahuje jako dílčí podprogram „VII.2. Informační infrastruktura výzkumu“. V rámci tohoto dílčího podprogramu byly stanoveny tři priority:

- A) Zajistit kontinuitu informačních zdrojů pro výzkum a vývoj financovaných z veřejných zdrojů a jejich náležitě aktualizování a to prostřednictvím
- a) pořizování primárních a sekundárních informačních zdrojů a nákupu licencí (s podmínkou dlouhodobého sdílení, společného využívání nebo veřejného zpřístupnění),
 - b) pořizování, aktualizace, zajišťování provozu a popularizace nákladných velkoplošných či celoplošných elektronických zdrojů (multilicencí) pro tyto účely ustavenými konsorcií,
 - c) zabezpečení zdrojových dat pro bibliometrii, integrovaného přístupu ČR do databází informací pro hodnocení a porovnávání výsledků a úroveň výzkumu a vývoje v ČR se světem,
 - d) tvorby nových informačních zdrojů pro výzkum.
- B) Umožnit rozvoj informační infrastruktury výzkumu a vývoje (v procesu integrace pracovišť výzkumu a vývoje ČR do Evropského výzkumného prostoru) a to prostřednictvím

- a) rozvoje výpočetní infrastruktury a datových skladů,
 - b) rozvoje sítí, umožňujících koncovým uživatelům ve výzkumu a vývoji přístup k informačním zdrojům, výpočetním kapacitám a datovým skladům ve vysokorychlostním prostředí,
 - c) rozvoje regionálních (super)počítačových a datových center a distribuovaných výpočetních systémů,
 - d) vytváření a pořizování programových systémů pro náročné výpočty a aplikace (přednostně multilicence),
 - e) implementace nových technologií a služeb v oblasti infrastruktury výzkumu.
- C) Zvýšit hospodárnost ve využívání veřejných prostředků na informační zdroje a infrastrukturu výzkumu a vývoje a to prostřednictvím
- a) vytvoření, provozu a rozvoje centrálního portálu a udržování celorepublikové databáze informačních zdrojů pro výzkum a vývoj pořizovaných z veřejných prostředků,
 - b) vytváření, provozu a rozvoje informačních metazdrojů a vzájemného propojování informačních portálů do hierarchického integrovaného systému pro efektivní vyhledávání informačních zdrojů a vědeckých informací,
 - c) budování oborových informačních bran,
 - d) retrospektivní digitalizace fondů a jejich zveřejňování formou souborných (oborově nebo druhově specializovaných) “on-line” katalogů,
 - e) koordinace a optimalizace pořizování a zpřístupňování časopiseckých, knižních a elektronických fondů,
 - f) standardizace elektronického zpracování informačních zdrojů.

Pracovní skupina odborníků, která „bojovala“ za tento podprogram (VII.2. Informační infrastruktura výzkumu), měla ke svému rozhodování k dispozici řadu kvalitních podkladů a argumentů a byla si velmi dobře vědoma významu informačních zdrojů pro výzkum a vývoj. Nicméně Národním programem výzkumu bylo jednoznačně dáno zařazení informačních zdrojů jako součásti informační infrastruktury výzkumu a tím byla dána i budoucí struktura konkrétního programu účelové podpory (posléze s přiděleným označením 1N) vyhlášeného Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy poprvé 16.7.2003 a podruhé 18.2.2004 jako pětiletý program - na roky 2004 až 2008.

Za ne nepodstatnou zmínku stojí i rozsah finančních prostředků, který byl původně určen pro program 1N v návaznosti na Národní program výzkumu, schválený v roce 2003. Pro první rok 2004 se počítalo se 130 mil.Kč, pro období 2005-2008 s 200 mil.Kč ročně.

3) Program 1N – Informační infrastruktura výzkumu

V základních datech vypadají obě kola vyhlášeného programu následovně :

Tab.č.1

Program 1N				
Počet projektů X Finanční prostředky	Datum vyhlášení		Finanční požadavky	
	16.7.2003	18.2.2004	roční Ø v tis. Kč	celkem za 5 let v tis. Kč
Došlých návrhů	99	97		
Hodnocených návrhů	35	69		
Přijatých k financování	15	21	127 000	634 000
Celkem disponibilních prostředků			130 000	650 000

Tab. č.2

Program 1N			
Rozdělení podle podprogramů	Podprogram		
	A	B	C
Vyhlášení 16.7.03-přijaté	8	3	4
Vyhlášení 18.2.04-přijaté	16	3	2
Celkem	24	6	6

Tab. č.3

Program 1N					
Rozdělení podle subjektu uchazečů	VVŠ	SPO	OSS	POO	ZSPO ¹
Vyhlášení 16.7.03-přijaté	11	1	1	2	0
Vyhlášení 18.2.04-přijaté	5	12	0	2	2
Celkem	16	13	1	4	2

4) Závěry

Především a nepochybně zásadně pozitivní skutečností je, že program byl připraven a vyhlášen. Vzhledem k tomu, že z různých důvodů byla v rámci vyhlášení 16.7.03 vyražena řada potřebných a kvalitních návrhů projektů, nebyly vyčerpány všechny disponibilní prostředky. To vedlo

¹ VVŠ = veřejná nebo státní vysoká škola; SPO = státní příspěvková organizace; OSS = organizační složka státu; POO = právnická osoba zapsaná v obchodním rejstříku; ZSPO = zájmové sdružení právnických osob

k opakovanému vyhlášení 18.2.04 a umožnilo kromě nových návrhů přihlášení návrhů projektů, které neuspěly původně.

V současné době lze konstatovat, že jsou ve více či méně odpovídající míře informačními zdroji pokryty nejdůležitější obory – medicína, technika, chemie, zemědělství a potravinářství, přírodní vědy, ekonomické vědy, humanitní a společenské vědy. Přijat byl také Web of Science, resp. Web of Knowledge jako jeden z nejdůležitějších informačních zdrojů. Z tab.č.2 je patrný poměr mezi věcným zaměřením přijatých projektů – odpovídá v podstatě poměru přihlášených návrhů projektů. Výrazná je převaha projektů v části A – informačních zdrojů. Jak počet přihlášených návrhů, tak počet přijatých projektů v této části dokazuje význam, potřebnost i kvalitu návrhů těchto projektů.

Pro řadu kvalitních a dobře připravených projektů byla, bohužel, limitující výše disponibilních prostředků poskytovatele. Platí to zejména pro vyhlášení 18.2.04, kde byly velmi výrazné rozdíly mezi požadavky na rok 2004 a na další léta řešení. Limitující byly také (a také bohužel) na druhé straně úpravy rozpočtu na program pro léta 2005–2008, kde byl původní předpoklad ve výši 200 mil. ročně snížen na 130 mil.Kč ročně.

Zůstávají – možná – otázky k přípravě projektů ze strany uchazečů – přistoupili všichni se stejnou zodpovědností ke koordinaci zdrojů a požadavků vůbec? Můžeme zcela zásadně vyloučit neúčelné (slovo neúčelné zdůrazňuji) duplicitu? A otázky za (či pro) poskytovatele – byl správný předpoklad potřebné výše finančních prostředků a bylo dost průkazných argumentů pro její obhájení ?

Pokud jsem na začátku vzpomněla rok 2002 a úvahu nad budoucností programu „LI“, dovolím si skončit otázkou poslední – co bude po roce 2008? Připravuje se nový Národní program výzkumu (II) vycházející z Národní politiky výzkumu a vývoje v ČR. Věřím, že se budeme všichni snažit být připraveni uplatnit potřeby svých pracovišť i uživatelů i v rámci možností podpory výzkumu a vývoje v podobě dalších programů.

SPOLEČNÝ REGIONÁLNÍ OPERAČNÍ PROGRAM

Radka Soukupová, Ministerstvo pro místní rozvoj

Sousloví „strukturální fondy“ je v souvislosti se vstupem České republiky do Evropské unie používáno stále častěji.

Obecně je možno říci, že strukturální fondy jsou nástrojem Evropské unie k vyrovnávání rozdílů v úrovni rozvoje různých regionů. Strukturální fondy jsou také hlavním nástrojem evropské strukturální a regionální politiky, která se řeší zejména otázky spojené s regionálním rozvojem států. Na priority této politiky soudržnosti je vyčleněno téměř 30% rozpočtu Evropské unie.

V současné době jsou pro podporu opatření regionální a strukturální politiky využívány následující **Strukturální fondy EU**:

- 1. Evropský fond regionálního rozvoje (ERDF),*
- 2. Evropský sociální fond (ESF),*
- 3. Evropský zemědělský orientační a záruční fond (EAGGF)*
- 4. Finanční nástroj pro orientaci rybářství (FIFG).*

Evropský fond regionálního rozvoje - ERDF:

ERDF se zaměřuje na investice do výroby určené k vytváření nových nebo stávajících pracovních míst; investice do infrastruktury včetně transevropských sítí; investice do vzdělání a zdraví; rozvoj místního potenciálu: místní rozvoj a rozvoj malého a středního podnikání v problémových regionech; výzkum a rozvoj; investice zaměřené na životní prostředí.

Evropský sociální fond - ESF:

ESF se zaměřuje na integraci nezaměstnaných, zejména osob postižených dlouhodobou nezaměstnaností; integraci mladých lidí do pracovního procesu; integraci osob vyloučených z trhu práce; podporu stejných příležitostí na trhu práce; adaptaci pracovníků na průmyslové změny; stabilizaci a růst zaměstnanosti; posílení lidského potenciálu ve výzkumu, vědě a technologii; posílení systému vzdělávání a další kvalifikace.

Evropský zemědělský podpůrný a záruční fond - EAGGF:

EAGGF se zaměřuje na podporu farmaření a zachování životaschopných farmářských komunit v horských nebo méně příznivých oblastech; podporu začínajícím mladým farmářům; podporu ustanovení producentských asociací; konverzi, diverzifikaci, reorientaci a podporu kvality zemědělské produkce; rozvoj venkovské infrastruktury; podporu investic do cestovního ruchu; ostatní opatření jako jsou prevence přírodních pohrom, obnova vesnic, ochrana venkovského (kulturního) dědictví, rozvoj a využití lesů, ochrana prostředí a krajiny a finanční řízení.

Nezbytnou podmínkou pro čerpání finančních prostředků ze strukturálních fondů EU a Fondu soudržnosti je zpracování příslušných programových dokumentů. Za tímto účelem byl českou republikou zpracován **Národní rozvojový plán (NRP)**, který představuje komplexní národní rozvojovou strategii, která bude v ČR naplňována prostřednictvím čtyř **operačních programů (OP)** a jednoho **Společného regionálního operačního programu (SROP)**. Čtyři operační programy jsou vymezeny sektorově: OP pro rozvoj lidských zdrojů, OP pro rozvoj venkova a multifunkčního zemědělství, OP pro rozvoj infrastruktury a OP pro rozvoj podnikání. Jediný Společný regionální operační program má plošné cíle sloužící k rozvoji jednotlivých regionů.

Společný regionální operační program, zkráceně nazýván SROP, je programovým dokumentem České republiky, pro období let 2004–2006 zahrnující rozvojové priority sedmi regionů soudržnosti České republiky, které mohou být napojeny na strukturální fondy Evropské unie v rámci Cíle 1, což je pomoc oblastem, které mají nižší HDP na obyvatele, než je 75% průměru zemí Evropské Unie. V České republice je to mimo Prahy, která má asi 125 % evropského průměru, celá republika.

Společný regionální operační program je koncipován jako program cílených intervencí pro řešení společných problémů regionů soudržnosti České republiky. Koncentruje se na klíčové problémy regionálního rozvoje, společně pro jednotlivé regiony, a formuluje jednu společnou strategii. Rozsáhlejší orientace SROP na specifické problémy jednotlivých regionů není vzhledem ke zkrácenému plánovacímu období a disponibilnímu objemu finančních zdrojů reálná. Regionální rozdíly jsou vyjádřeny různými finančními objemy jednotlivých priorit a výběrem individuálních projektů. SROP, na rozdíl od ostatních operačních programů, podporuje především aktivity, jejichž realizace z hlediska platné české legislativy spadá do působnosti krajů nebo obcí.

Důraz je v rámci programu SROP kladen na podporu vyváženého a udržitelného ekonomického rozvoje regionů, který bude založen na iniciativách veřejného, neziskového a soukromého sektoru.

Hlavním cílem programu je přispět k dosažení trvalého hospodářského růstu i růstu kvality života obyvatel regionů na základě povzbuzování nových ekonomických aktivit s důrazem na tvorbu pracovních míst v regionálním i místním měřítku, na zlepšení kvality infrastruktury a životního prostředí, na podporu infrastruktury pro rozvoj lidských zdrojů a na prohlubování sociální integrace.

Na základě připomínek a jednání s Evropskou komisí byl SROP výrazně upraven. Došlo k redukci původního finančního plánu programu, potenciální překryv s ostatními operačními programy byl odstraněn, struktura priorit a opatření byla zjednodušena a došlo i k úpravám jednotlivých částí SROP. S uplatněním uvedených východisek je SROP tvořen **čtyřmi prioritami** rozpracovanými do devíti opatření (bez technické asistence):

- a) podpora malých a středních podniků ve vybraných regionech
- b) zlepšení infrastruktury v regionech
- c) rozvíjení infrastruktury pro rozvoj lidských zdrojů
- d) podpora cestovního ruchu.

Spolufinancování SROP z veřejných prostředků České republiky bude zajišťováno jednak z rozpočtů obcí a krajů, jednak ze zdrojů státního rozpočtu (prostředky Ministerstva pro místní rozvoj). Podpora ze Strukturálních fondů Evropské unie bude poskytována ze dvou fondů, a to **z Evropského fondu regionálního rozvoje (ERDF) a Evropského sociálního fondu (ESF)**.

V rámci SROP by mělo být přerozděleno 31 % všech prostředků ze strukturálních fondů, které k nám v období 2004-2006 mohou plynout. Jedná se o 450 mil EUR.

Výše podpory ze strany Evropské unie může být od 35 %, výjimečně až do 80 % rozpočtu. Z toho je zřejmá zásada, že k poskytnutým prostředkům budou muset jak stát, státní fondy, kraje, obce, tak i soukromé subjekty přidat vlastní zdroje spolufinancování. Podmínkou úspěšnosti čerpání finančních prostředků budou kvalitní projekty, které však budou splňovat přísná „bruselská“ kritéria.

Příjemci dotace z programu SROP jsou kraje, obce, mikroregiony (resp. svazky obcí), podnikatelé, organizace zřizované veřejnou správou (jako např. knihovny) a neziskové organizace.

Hlavním orgánem zodpovědným za čerpání prostředků v rámci SROP bylo ustaveno Ministerstvo pro místní rozvoj, dle evropské terminologie získalo tímto ustanovením funkci tzv. řídicího orgánu SROP. Organizační jednotkou zodpovídající za výkon této role je na MMR odbor Řídicího orgánu SROP a JPD Praha. Pro žadatele v regionech budou však nezbytný-

mi partnery příslušné sekretariáty Regionálních rad jednotlivých regionů soudržnosti NUTS II (působící na krajských úřadech) a dále pak příslušné pobočky Centra pro regionální rozvoj.

Míra pokrytí České republiky Společným regionálním operačním programem je patrná z následující mapy:

Obrázek: Oblast Cíle 1 v České republice

Na základě analýzy sociálně ekonomické situace ČR a SWOT analýzy byly definovány významné rozvojové podněty pro regiony soudržnosti. Souhrnně se dají tyto podněty charakterizovat prostřednictvím globálního cíle.

Globální cíl
<i>Dosáhnout trvalý a vyvážený rozvoj regionů ČR i růst kvality života všech skupin obyvatel regionů na základě povzbuzování nových ekonomických aktivit s důrazem na tvorbu pracovních míst v regionálním i místním měřítku, na zlepšení kvality infrastruktury, na rozvoj lidských zdrojů a na prohlubování sociální integrace.</i>

Takový globální cíl však vyžaduje, aby měl program řadu specifických cílů, které odrážejí kombinaci ekonomických, sociálních a ekologických aspirací obsažených v globálních cíli.

Specifickými cíli programu proto jsou:

1. Zvýšit prosperitu regionů rozvojem malých a středních podniků a řemesel a vytvářením nových pracovních příležitostí.
2. Všestranně zkvalitnit regionální dopravní a informační infrastrukturu při respektování ochrany životního prostředí.
3. Zlepšit životní podmínky obyvatel, zejména minorit, zvýšit jejich participaci na celoživotním učení a integrovat sociálně vyloučené skupiny do komunity a k pracovnímu uplatnění.
4. Zvýšit podíl cestovního ruchu na hospodářské prosperitě regionů, zvýšit objem přímých investic pro rozvoj cestovního ruchu a vytvářet nové pracovní příležitosti.

Dosažení těchto specifických cílů ve svém souhrnu bude nejen pomáhat k dosažení vyšší prosperity regionů soudržnosti, nýbrž také zajistí, že zlepšení povedou k dosažení samoudržitelnosti komunit v dlouhodobém období.

Z hlediska úvah o možném zapojení knihoven do programu SROP je významná zejména snaha o všestranné a cílené rozvíjení lidského potenciálu. Hlavním zaměřením strategie v této oblasti je vytváření relativně rovnocenných životních podmínek a možností v různých krajích a sídlech s důrazem na zaměstnanost, vzdělávání a celoživotní učení. Rozvojové procesy jsou koncipovány tak, aby se předcházelo společensky neúnosným rozdílům v sociální úrovni jednotlivých krajů a jejich částí.

Společný regionální operační program musí v souladu se Sdělením Evropské komise ke strukturálním fondům a jejich koordinaci s Fondem soudržnosti respektovat následující **horizontální principy**:

- udržitelný rozvoj,
- rovné příležitosti,
- rozvoj informační společnosti,
- sociální integrace a zaměstnanost,
- vyvážený rozvoj regionů.

Každý projekt bude proto posuzován i pod zorným úhlem těchto priorit.

Udržitelný rozvoj

Představuje politickou prioritu pro začlenění životního prostředí a ochrany přírody a krajiny do definice a provádění opatření podporovaných strukturálními fondy a Fondem soudržnosti. Při realizaci jednotlivých priorit a opatření bude program přispívat k udržitelnému rozvoji prostřednictvím:

- snižování množství produkováných odpadů a odpadních vod a jejich negativního ekologického účinku;
- snižování spotřeby energie a užití obnovitelných zdrojů tam, kde je to možné;
- využití podnikatelských příležitostí v nových trendech ekologického managementu;
- povzbuzování environmentálních inovací, výzkumu a vývoje;
- podporování vývoje směrem k veřejné dopravě, chůzi a cyklistice;
- podpora ekonomického rozvoje ke zlepšování účinnosti paliv ve veřejné a soukromé dopravě;
- povzbuzování místních orgánů k využití kvality jejich životního prostředí jako klíčového ekonomického faktoru.

Princip udržitelného rozvoje bude zakotven do kritérií pro výběr projektů u adekvátních opatření. Podrobnější rozpracování bude provedeno v programovém dodatku.

Rovné příležitosti

Rovné příležitosti pro muže a ženy představují základní demokratickou zásadu, jejíž začlenění do všech politik se stává samozřejmostí. V této souvislosti musí být všeobecné posilování přístupu k rovným příležitostem začleněno do veškerého programování strukturálních fondů.

Princip rovných příležitostí bude podporovat široký okruh aktivit, které lze charakterizovat jako pozitivní akce, např. tréninkové aktivity pro jedno pohlaví, rovnost v zaměstnanosti, návrat do práce po období péče o děti apod.

K uplatnění tohoto principu bude u jednotlivých priorit bráno v úvahu:

- **základní proud rovnosti**, kdy ohled na rovnost příležitostí je zabudován do všech opatření, implementačních a hodnotících systémů a procesů. Tento přístup bude přijat ve všech stádiích realizace a řízení programu;
- **rovnost v zaměstnanosti**, kdy bude snahou dosáhnout stejného přístupu k zaměstnanosti a vzdělávacím příležitostem a bude vyvíjeno úsilí pro zlepšení kvality zaměstnání pro ženy a zajištění větší pružnosti při ochraně pracovních míst pro ženy;
- **informace o rovných příležitostech**, kdy při hodnocení opatření z hlediska rovnosti budou prostřednictvím monitorování a hodnocení projektů pravidelně analyzována příslušná data.

Princip rovnosti příležitostí bude zakotven do kritérií pro výběr projektů u adekvátních opatření. Podrobnější rozpracování bude provedeno v programovém dodatku.

Rozvoj informační společnosti

Výsledkem rostoucího tempa používání informačních a komunikačních technologií a nástupu Internetu jsou hluboké změny ve vnitřní organizaci státních institucí, podniků a rovněž v požadavcích kladených na znalosti a organizaci práce, ve vztazích mezi podnikateli, obchodními partnery, občany a státními orgány. Tyto technologie mají značný vliv na celou ekonomiku a na zásady, které určují a podporují jejich využívání, a které mají rozhodující vliv na modernizaci ekonomiky a přispívají k využití nových příležitostí v zaměstnanosti a začlenění do nové globální ekonomiky.

Na zasedání Evropské rady, které se konalo 23. - 24. března 2000 v Lisabonu, si čelní představitelé vlád a států EU-15 stanovili ambiciózní cíl pro příští desetiletí: evropská ekonomika se má stát „nejvíce konkurenceschopnou a nejdynamičtější ekonomikou založenou na znalostech na světě“. Bylo konstatováno, že Evropa naléhavě potřebuje využít urychleně příležitostí, které nabízí ekonomika založená na znalostech a zejména Internet. Informační společnost je jedním z hlavních podmiňujících faktorů udržení a dalšího rozvoje atraktivity České republiky a prosperity celého národního hospodářství.

Výzkumy a studie mnoha evropských zemí a mezinárodních organizací (Světová banka, OECD, ITU) ukazují, že rozvoj evropské ekonomiky závisí na přechodu od ekonomiky orientované na výrobu k tzv. znalostní ekonomice. Takový systém bude klást jiné, mnohem vyšší nároky na vzdělání a kvalifikaci občanů především v oblasti práce s informacemi a využívání moderních informačních a komunikačních technologií.

Cílem akčního plánu eEurope 2005, předloženého Evropské radě na zasedání v Seville ve dnech 21. – 22. června 2002, je zajistit příznivé prostředí pro soukromé investice a vytváření nových pracovních příležitostí, zvýšit produktivitu, modernizovat veřejné služby a dát každému příležitost stát se členem globální informační společnosti. Program eEurope 2005 je proto zaměřen na **podnikání rozvoje bezpečných služeb, aplikací a obsahové náplně založených na široce dostupné širokopásmové infrastruktuře**.

V souladu s plánem eEurope 2005 považuje vláda ČR dostupnost a rozvoj širokopásmového přístupu za jednu ze svých hlavních priorit a klíčovou podmínku pro další rozvoj informační společnosti v ČR. Národní Strategie informační společnosti (v současné době konzultována se sociálními a ekonomickými aktéry) zajistí, aby všechny akce vztahující se k informační společnosti byly konzistentní s cíli definovanými v národní strategii. Řídící orgán SROP poskytne všechny potřebné informace Ministerstvu informatiky, které bude koordinovat realizaci a monitorování Strategie informační společnosti (včetně specifických akcí informační společnosti pro všechny

programy) a bude používat vhodnou sadu indikátorů založených na eEurope 2005.

Priority České republiky v oblasti informační společnosti

Širokopásmový přístup v méně privilegovaných regionech. Česká republika ve spolupráci s Komisí bude podporovat zavádění širokopásmového připojení na celém území, a kde to bude možné, bude využívat finanční pobídky. Zvláštní pozornost bude věnována méně privilegovaným a odlehlejšími oblastem.

Interaktivní veřejné služby. Do konce roku 2006 Česká republika zajistí, aby základní služby veřejné správy byly interaktivní, tam kde je to vhodné, přístupné všem, a aby využívaly jak možností širokopásmových sítí, tak přístupu po více platformách. Rovněž z toho vyplývá nutnost řešit přístup k těmto službám pro osoby se zvláštními potřebami, jako jsou např. lidé s postižením nebo senioři.

Místa veřejného přístupu k Internetu (PIAP). Všichni občané by měli ve své obci mít zajištěn veřejný přístup k Internetu, nejlépe s širokopásmovým připojením.

Informační vzdělanost. Rozvoj informační společnosti je podmíněn rozšířením informační vzdělanosti. Ta je klíčem k dalšímu rozvoji ekonomiky, kultury a celkové prosperity v regionech. Program „Internet do škol“ realizovaný Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy je zaměřen na zlepšení infrastruktury IKT ve vzdělávacích institucích.

Kultura a cestovní ruch. Vláda ve spolupráci s Komisí, soukromým sektorem a regionálními úřady vymezení elektronické služby k propagaci Evropy a nabízení veřejných informací uživatelsky přístupným způsobem. Tyto elektronické služby by měly být v souladu s Akčním plánem eEurope 2005 a měly by být přístupné ze všech typů digitálních koncových zařízení.

Priority jsou zahrnuty v různých opatřeních SROP:

- Podpora interaktivních veřejných služeb a míst veřejného přístupu k Internetu je obsažena v opatření OP 2.2 Rozvoj informačních a komunikačních technologií v regionech.
- Informační vzdělanost je zohledněna v OP 3.2 Podpora sociální integrace v regionech.
- Elektronické služby k propagaci Evropy a nabízení veřejných informací jsou zahrnuty v OP 2.2 Rozvoj informačních a komunikačních technologií v regionech, OP 4.1 Rozvoj služeb pro cestovní ruch a OP 4.2 Rozvoj infrastruktury pro cestovní ruch.
- V rámci širšího pojetí informační společnosti byla věnována pozornost prevenci kriminality (OP 3.2 Podpora sociální integrace v regionech a OP 2.3 Regenerace a revitalizace vybraných měst) a

kontrolním funkcím se zřetelem na vymýcení institucionalizované korupce a zneužití úřední moci (OP 3.3 Posílení kapacity místních a regionálních orgánů při plánování a realizaci programů).

Výše uvedené přístupy představují naplnění horizontálního tématu Rozvoje informační společnosti k využití pomoci ze strukturálních fondů v SROP.

Sociální integrace a zaměstnanost

Společný regionální operační program vychází v oblasti sociální integrace a zaměstnanosti z klíčových koncepčních dokumentů připravených v České republice, kterými jsou např. Národní plán zaměstnanosti 1999, Národní akční plán zaměstnanosti 2002 a Hospodářská strategie vlády České republiky pro vstup do Evropské unie; tyto dokumenty byly rovněž formulovány v kontextu Evropské strategie zaměstnanosti.

Společný regionální operační program současně vychází z Rámce podpory Společenství 2004-2006, který stanovil dělbu práce mezi jednotlivými operačními programy Cíle 1 v České republice. Podle tohoto dokumentu je rozhodující část aktivit zaměřených na podporu rozvoje lidských zdrojů a financovaných z ESF soustředěna v operačním programu Rozvoj lidských zdrojů, který je zaměřen na podporu aktivní politiky zaměstnanosti, sociální integraci a rovnost příležitostí, rozvoj celoživotního učení a na rozvoj kvalifikované pracovní síly a konkurenceschopnost podniků (adaptabilita a podnikání).

Společný regionální operační program přispívá k naplňování strategie sociální integrace a zaměstnanosti v ČR dvěma způsoby:

- a) bude kooperovat s operačním programem Rozvoj lidských zdrojů - jednak bude v oblasti sociální integrace podporovat v obcích místní iniciativy v této oblasti a tak vhodně doplňovat prioritu 2 OP RLZ (opatření 3.2 SROP), jednak bude podporovat z ERDF investice do infrastruktury spojené s rozvojem lidských zdrojů (celoživotní vzdělávání, sociální integrace, rovné příležitosti), které OP RLZ podporovat nemůže (podpora pouze z ESF),
- b) bude podporovat vytváření pracovních příležitostí v jednotlivých regionech prostřednictvím všech priorit programu (zejména na úseku podpory podnikání a rozvoje cestovního ruchu) a tím přispívat ke snižování nezaměstnanosti a ke koordinaci politiky zaměstnanosti v regionálním měřítku (s cílem dosáhnout zapojení hospodářských a sociálních partnerů do realizace politiky zaměstnanosti).

Vyvážený rozvoj regionů

Naplnění horizontálního cíle vyváženého rozvoje regionů je soustředit se na zmírnění negativních dopadů vyplývajících z poklesu konkurenční schopnosti regionů projevující se v různých regionech s různou silou.

Cíl SROP v tomto smyslu je dát záruku, že v dlouhodobém horizontu všechno regiony budou mít prospěch z deklarovaného vývoje. Klesající negativní dopady regionálních disparit musí být jedním z hlavních aspektů vnitřní soudržnosti a stability celkového regionálního rozvoje v ČR.

Rozdílnost trendů, tak jak se projevovала v minulých letech, byla evidentní, avšak jejich dopad významněji nezvětšoval rozdíly v ekonomické výkonnosti jednotlivých regionů. Úroveň výkonnosti, s výjimkou Prahy, zůstává relativně vyvážená. Dosažení vyváženého oblastního rozvoje se bude opírat se o prorůstovou strategii podpory směřované na životaschopné" části ekonomické základny regionů, s vyloučením rušivých faktorů vývoje. Tím růst regionálních rozdílů vyplývajících z dopadů ekonomické transformace a přístupu ČR k EU bude umírněný.

Nejvýznamnějším problémem je existence strukturálně postižených a hospodářsky slabých regionů s negativním odrazem restrukturalizace uplatňované v průmyslu spojené s narušeným životním prostředím a vysoko mírou nezaměstnanosti. Míra nezaměstnanosti, nejenže je vysoká ale také má některé velmi nepříznivé strukturální rysy. Mezi nejvýznamnější patří vysoké procento dlouhodobě nezaměstnaných (zvláště v regionech soudržnosti Severozápad a Moravskoslezsko).

Nepružný školní systém a nedostatečný rozvoj celoživotního učení nepomáhá rozřešit strukturální nezaměstnanost.

Nedostatečná integrace skupin obyvatelstva ohrožovaných sociálním vyloučením a jejich malá účast na trhu práce představuje pokračující vážný problém. Podpora eliminující tyto problémy bude směřována na všechno regiony, ale zvláštní pozornost bude věnována strukturálně postiženým a hospodářsky slabým regionům.

Pro většinu regionů České republiky je příznačná malá mobilita pracovní síly. Vedle neochoty obyvatel přesunout se za zaměstnáním, nebo je změnit, tato záležitost souvisí s nedostatečnou dopravní obslužností regionů veřejnou dopravou.

Železnice a silniční sítě jsou dostatečně husté, jsou však charakteristické nízkou kvalitou a nedostatečnou kapacitou. Některé regiony také ještě postrádají adekvátní připojení k páteřní komunikační síti.

Malé a střední podniky činné v oblasti cestovního ruchu reprezentují specifickou část podnikatelských aktivit a mohou se stát důležitým zdrojem vytváření nových pracovních míst na místní úrovni. Jejich podpora a další

aktivity související s rozvojem cestovního ruchu budou také přispívat k celkovému regionálnímu rozvoji.

Bohaté přirozené a kulturní dědictví představuje důležitý potenciál regionálního rozvoje ČR. Navzdory patrnému pokroku v rozvíjení materiální a technické základy pro cestovní ruch, jejich kvalitativní parametry neodpovídají současným požadavkům. Podpora ze strukturálních fondů bude směřována na přizpůsobení nabídky požadavkům a na rozvoj nových forem turistiky.

Na základě stanovených cílů SROP, hlavních strategických směrů jejich naplnění a výběru klíčových problémů vyžadujících podporu z veřejných zdrojů bylo vymezeno těchto 5 priorit s uvedenou váhou:

Priority SROP s jednotlivými váhami

Priorita	Váha
1. Regionální podpora podnikání	9.9
2. Regionální rozvoj infrastruktury	43.4
3. Rozvoj lidských zdrojů a sociální integrace v regionech	20.3
4. Rozvoj cestovního ruchu	23.8
5. Technická pomoc	2.6

Váha jednotlivých priorit byla určena na základě expertního zhodnocení v jednotlivých regionech soudržnosti. Této váze pak posléze odpovídá představa o alokaci finančních zdrojů.

Každá priorita se pak následně rozpadá do jednotlivých opatření, která blíže popisují cíle a podmínky pro tvorbu konkrétních projektů.

A zde bych ráda odkázala na slideovou prezentaci, která bude uvedena na semináři „Knihovny současnosti 2004“.

V rámci jejího zpracování jsem se pokusila vybrat opatření, do nichž by mohly projekty knihoven zapadat. Tvorba projektu však není jednoduchá. Po prostudování prezentace proto odkazují případné zájemce na individuální konzultaci.

Přeji všem potenciální žadatelům z řad knihoven mnoho úspěchů při využívání fondů Evropské unie. Cesta k tomuto cíli nebude pravděpodobně ani jednoduchá ani přímá, ale může být korunována nemalými zdroji na rozvoj knihovnictví v České republice.

Při zpracování textu byly použity následující materiály:

Společný regionální operační program, MMR

Informační servis Svazu měst a obcí č. 1/2004

Souhrnný materiál k programům, MMR

PROGRAM ČESKÁ KNIHOVNA – VÝSLEDKY A PERSPEKTIVY

Dagmar Perstická, Moravská zemská knihovna v Brně

Již šestým rokem probíhá v České republice projekt Ministerstva kultury ČR Česká knihovna, u jehož zrodu koncem 90. let stály paní Jitka Uhdeová z brněnského nakladatelství Atlantis, současná předsedkyně Svazu českých knihkupců a nakladatelů a spisovatelka Eva Kantůrková, která od roku 1998 po tři léta vedla tehdejší odbor literatury a knihoven MK ČR. Iniciátorům projektu šlo především o podporu české produkce, zejména nové české literární tvorby, a o její zajištění pro síť veřejných knihoven. Řada nakladatelství, která vznikla po roce 1989, a zejména nepřeborné množství vydávaných publikací výrazně ovlivňuje skladbu nabízených titulů v knihkupectvích, která pro své zákazníky odebírají převážně tzv. komerční tituly. Knihovny se proto nesetkávaly s nabídkou původní české tvorby v potřebném rozsahu. Cílem projektu finančně dotovaného Ministerstvem kultury, tedy bylo a nadále je jednoduchým a ekonomicky efektivním způsobem podpořit nakladatelství, která vydávají zejména původní českou literaturu, a pomoci knihovnám rozšířit jejich knihovní fondy o tyto nekomerční tituly.

Realizaci projektu Česká knihovna zajišťuje Moravská zemská knihovna v Brně prostřednictvím svého oddělení - Technického ústředí knihoven (TÚK).

Projekt prošel během téměř šesti let řadou změn, jeho základní podoba je však stále stejná. Po získání finančních prostředků vyhlásí Ministerstvo kultury koncem kalendářního roku výběrové řízení pro nakladatele. Na základě žádostí nakladatelů o zařazení do projektu vybere v 1.čtvrtletí následujícího roku literární komise odboru umění a knihoven Ministerstva kultury tituly splňující daná kritéria. Literární komise je poradním orgánem pro udělování grantů v oblasti literatury a knižní kultury, ve kterém mají své zástupce Svaz českých knihkupců a nakladatelů, Obec spisovatelů, Obec překladatelů, jeho členy jsou také literární vědci (složení komise v roce 2004: J. Pelán–předseda, J. Čeňková, B. Fišer, A. Haman, D. Hartlová, A. Knapp, R. Kopáč, P. Kovařík, A. Morávková, V. Papoušek, M. Příbáň, J. Trávníček, K. Zelníček, J. Žáček). U každého titulu je mimo základních údajů o díle uvedena cena s velkoobchodním rabatem pro tento projekt. Publikace by měly vyjít v roce, na který je konkurz vyhlášen, popřípadě v roce předcházejícím. Při-

hlášky vybraných titulů jsou zaslány Technickému ústředí knihoven (dále TÚK), které na jejich základě vypracuje nabídkový seznam s anotacemi jednotlivých děl. Tyto seznamy spolu s formuláři Žádostí o poskytnutí dotace z rozpočtu odboru umění a knihoven MK ČR rozešle více než sedmi stům profesionálních veřejných knihoven a vybraným vysokoškolským knihovnám filozofických a pedagogických fakult. Žádost i objednávkový seznam jsou také zveřejněny na internetové adrese <http://www.mzk.cz/cesknih/>. V posledním roce je podmínkou, aby přihlášené profesionální knihovny byly evidovány na MK ČR dle zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovný zákon). Knihovny v daném termínu, většinou v průběhu dubna a května, zašlou vyplněné žádosti a seznamy s objednanými tituly zpět do TÚK. Každoročně je stanovena částka, za kterou si mohou knihy vybrat. V letech 1999 až 2001 byl limit pro knihovny působící v obcích do 1 000 obyvatel 3 000,- Kč a v obcích nad 1 000 obyvatel 4 000,- Kč. V letošním roce byla finanční částka pro knihovnu 2 500,- Kč. TÚK po sumarizaci požadavků zasílá nakladatelům závazné objednávky na jednotlivé tituly. Nakladatelé mají povinnost dodat knihy v daném roce do TUK (finanční prostředky se musí vyčerpat do konce kalendářního roku). Technické ústředí knihoven rozesílá knihovnám (buď přímo nebo přes kontaktní místa, což jsou zejména knihovny pověřené výkonem regionálních funkcí) zásilky s objednanými knihami a výdejkami-dodacími listy. Knihovny po obdržení publikací zasílají zpět do TÚK kopii dodacího listu s potvrzením o převzetí a s přírůstkovými čísly, pod kterými je zapsaly do evidence.

Projekt Česká knihovna byl určen profesionálním veřejným knihovnám, od roku 2002 se mohou zapojit i knihovny filozofických a pedagogických fakult vysokých škol.

V 6.ročníku České knihovny 2004 je zapojeno 664 knihoven, z toho 654 veřejných knihoven a 10 vysokoškolských knihoven

Knihovny přihlášené do ČK 2004 podle krajů:

Kraj	veřejné knihovny	vysokoškolské knihovny	knihovny celkem
Praha	13	3	16
Jihočeský	73	1	74
Jihomoravský	67	1	68
Karlovarský	26	-	26
Královehradecký	46	1	47
Liberecký	29	-	29

Moravskoslezský	63	1	64
Olomoucký	34	1	35
Pardubický	40	-	40
Plzeňský	55	1	56
Středočeský	88	-	88
Ústecký	36	1	37
Vysočina	37	-	37
Zlínský	47	-	47

Do šesti ročníků projektu bylo vybráno 86 nakladatelství, z toho 9 přihlásilo své publikace do všech ročníků – jedná se o nakladatelství Akropolis, Arbor vitae, Argo, Atlantis, Host, Labyrint, Petrov, Prostor a Torst. V průběhu pěti ukončených ročníků České knihovny (1999 až 2003) si knihovny objednaly nejvíce svazků z nakladatelství Petrov (celkem za 760 542,- Kč), které má zejména v posledních letech nejširší nabídku titulů ze všech nakladatelství, za ním následuje nakladatelství Hynek (celkem za 757 755,- Kč), které nabízelo velké množství titulů v prvních třech ročnících projektu. Díky literárním slovníkům je třetím nejžádanějším nakladatelstvím Libri (celkem 741 928,- Kč).

V každém ročníku se stává, že po obdržení objednávky nakladatel oznámí nedodání titulu z důvodu vyprodání. Někteří nedodržují termín dodání knih v roce, ve kterém na ně byla uvolněna finanční částka. Jindy výrazně změni rozsah titulu a tím dojde ke zvýšení ceny oproti ceně, se kterou se v projektu počítalo. Také se stává, že publikace nejsou dodány v požadovaném počtu exemplářů. Nakladatelé přihlašují znovu tituly, často pod jiným názvem, které již byly vybrány do předcházejícího ročníku nebo tituly, u kterých nejsou hlavními vydavateli. Tím dochází k řadě nedorozumění, ať již jde o cenu publikace nebo o spor, kdo má vlastně publikaci vydat. Tyto problémy, které jsou s více než třetinou nakladatelství, se postupně řeší zpřísněním kritérií výběru. Jsou však i nakladatelství, která řádně plní své závazky a je s nimi vynikající a bezproblémová spolupráce, např. pražské nakladatelství Karolinum a brněnské nakladatelství Host.

Ve výběru literatury jsou v porovnání s prvními ročníky České knihovny (dále ČK) zastoupeny více tituly literárně vědné (slovníky spisovatelů, sborníky, korespondence, monografie a studie), publikace o umění, ve větším výběru je též zastoupena poezie a divadelní hry. V současné době jsou málo vydávána díla autorů české klasiky, proto knihovny uvítaly nabídku Nakladatelství Lidové noviny a projevíly zájem o tituly tohoto nakladatelství (V.Dyk, K.H.Mácha, B.Němcová, J.K.Šlejhar, J.V.Sládek). Nabízené svazky umožňují doplnit fondy knihoven o tituly, které se zejména v menších městech na pultech knihkupectví vůbec neobjeví. Knihovníci

navíc získají přehled o vydaných či připravovaných titulech a mohou jejich dodání vyžadovat od svých knihkupců. K nejžádanějším titulům patří encyklopedická literatura, zejména literární slovníky, dále antologie, literatura pro děti a prózy známých současných českých autorů.

Nejžádanější tituly projektu Česká knihovna 1999-2004 (tituly, které si objednalo více než 60 % zapojených knihoven)

Pořadové číslo podle počtu svazků	Autor, název	Nakladatelství	Počet objed. svazků x	% knihoven, které titul objednaly	R	o	č	n	í	k
					ČK 99	ČK 00	ČK 01	ČK 02	ČK 03	ČK 04
1.	Světová literatura 20.století v kostce	Libri	586	88,5	/					
2.	Menclová, V.: Slovník českých spisovatelů	Libri	497	74,5		/				
3.	Vaculík, L.: Loučení k panně	Atlantis	451	65,2			/			
4.	Čeští prokletí básníci (antologie)	Host	437	66,0	/					
5.	20.století – Fakta, fakta, fakta	Albatros	415	64,6			/			
6.	Nejkrásnější pohádky o obrech	Albatros	409	61,3		/				
7.	Stiborová, V.: Zapomeň, řeko, těci	Karolinum	407	63,4			/			

x – základní objednávka bez rezervy

Téměř 60% knihoven si objednalo následující tituly: Česká literatura od počátku k dnešku – 59,3 % (Nakladatelství Lidové noviny – ČK 1999) a Antologie současné české literatury – 58 % (nakladatelství FRA – ČK 2004).

Tituly, o které měly knihovny v 6.ročníku projektu Česká knihovna 2004 největší zájem:

	Počet objednaných svazků	Nakladatelství	Autor	Název
1.	387	FRA		Antologie současné české literatury
2.	384	Atlantis	Červenková, Jana	Pozdní láska
3.	351	Carpe diem	Hanzelka, Jiří - Zikmund, Miroslav	Přemožení pouště
4.	333	Carpe diem	Welzl Eskymo, Jan	Hrdinové Ledového moře
5.	239	Karolinum	Pířha, Petr	Paměť a naděje
6.	225	Libri	Pelán, Jiří	Slovník italských spisovatelů
7.	214	Host	Filip, Ota	Sousedé
8.	209	Maťa	Pelc, Jan	... a vyberte si
9.	205	Labyrint	Legátová, Květa	Pro každého nebe
10.	201	Argo	Urban, Miloš	Stín katedrály

Knihovny obdržely z programu Česká knihovna 1999 až 2003 bezplatně a podle vlastního výběru z poměrně široké nabídky přes 75 tisíc svazků knih. Průměrná cena zakoupeného svazku vzrostla z 129,90 Kč v roce 1999 na 179,80 Kč v roce 2004.

Vzájemné vztahy TÚK a knihoven zapojených do projektu jsou na dobré úrovni. Problémy prvních let projektu (neúplně vyplněné žádosti i objednávky, nedodržování termínů, nepotvrzování příjmů knih) se postupně odstraňují. Dobrá je i spolupráce s panem Bohumilem Fišerem z odboru umění a knihoven Ministerstva kultury ČR, který má již od počátku Českou knihovnu na starosti.

Projekt ČK umožňuje knihovnám doplnit fondy kvalitní literaturou. Jde o důležitý zdroj obohacení knihovnických fondů zejména malých a středně velkých profesionálních knihoven, a mnohé zajímavé tituly by možná bez podpory projektu Česká knihovna nevyšly. I když jde v přepočtu na jednu knihovnu o poměrně malou částku, není přínos nových knih pro knihovny zanedbatelný. Dotace zřizovatelů na nákup literatury v jednotlivých knihovnách jsou velice rozdílné a také výkyvy v jednotlivých letech jsou výrazné. Knihovny zapojené do projektu získávají mimo ČK zdarma od MK ČR časopis Závislosti a my (odborný časopis pro sociálně patologické jevy) a knižní dary, případně i knižní dary získané od různých nakladatelství. Knihovny spolu se zásilkami knih získávají i informace o nabízeném

zboží a novinkách TÚK. Kontakty TÚK a knihoven jsou prospěšné pro obě strany.

Věříme, že i v příštích letech se podaří MK ČR zajistit finanční prostředky na tento projekt a do fondů knihoven bude i nadále dodávána hodnotná literatura.

Šest ročníků projektu Česká knihovna v číslech

	rok 1999	rok 2000	rok 2001	rok 2002	rok 2003	rok 2004
Počet knihoven zapojených do projektu	662	667	642	692	676	664
Částka určená pro 1 knihovnu	3 000,- 4 000,- x	3 000,- 4 000,- x	3 000,- 4 000,- x	3 200,-	2 100,- +500,- rezerva	2 500,- + 500,- rezerva
Počet nakladatelství zapojených do projektu	29	48	38	35	29	29
Počet titulů, ze kterých si knihovny mohly vybrat	204	240	161	131	129	124
Počet svazků, které si knihovny objednaly v základní objednávce	18 233	16 890	16 648	14 512	9 060	9 048
Počet kusů objednaných u nejžádanějšího titulu	586	497	415	451	275	387
Počet kusů objednaných u nejméně žádaného titulu	2	1	3	4	4	2
Počet výdejků/dokladů vydaných k danému ročníku	3 336	2 163	3 533	3 987	4 464	1 211 xx
Počet expedic knih odeslaných knihovnám v daném ročníku	5	8	6	11	7	2 xx

x – v r. 1999 až 2001 se rozlišovaly knihovny působící v místech do a nad 1 000 obyvatel (do 1 000 obyvatel si mohly objednat knihy za 3 000,- Kč, nad 1 000 obyvatel za 4 000,- Kč)

xx – stav k 10.8.2004

ANALÝZA RIZIKOVÝCH FAKTORŮ OHROŽUJÍCÍCH KNIHOVNÍ FONDY V KNIHOVNÁCH ČR

Františka Vrbenská, Anna Komárková, Národní knihovna ČR v Praze

I. Úvod

Zabezpečení knihovního fondu je nezbytností jak z důvodu **ochrany majetku**, tak pro záchranu **kulturního dědictví**. Jakým způsobem ale uchovávané dokumenty opatrovat, jak provést kroky k jejich zajištění?

Vždyť v naší republice je mimo sféru archivů a knižní sbírky v soukromém vlastnictví evidováno více než **sto deset miliónů svazků**, blíže neurčené množství nsvázaných periodik a značný počet dokumentů na moderních nosičích. Jen knihy samotné by vytvořily řadu dlouhou 2 750 kilometrů (zhruba vzdálenost z Prahy do Lisabonu). O to vše by měly pečovat tři ústřední knihovny řízené MK ČR, krajské knihovny a knihovny zřizované obcemi (cca 6 tisíc), dále knihovny vysokoškolské, školní, zdravotnické, knihovny spadající pod AV ČR, knihovny muzeí a galerií, knihovny odborných, vědeckovýzkumných a vývojových pracovišť mimo AV ČR, knihovny zámecké a knihovny v majetku církví a politických stran.

Tyto dokumenty představují paměť národa a milníky jeho kulturního vývoje; jsou také aktuálním zdrojem poznatků, prostředkem cíleného studia i duševního odpočinku. Mnohé z nich mají ryze užitkovou funkci a vyskytují se ve větším počtu exemplářů, jiné, bez ohledu na staří a rok vydání, jsou **nenahraditelnými unikáty**, jejichž cenu nelze vyčíslit. Avšak i knihy určené ke spotřebě, s jejichž vyřazením se výhledově počítá, bývá obtížné a finančně náročné dodatečně nahradit.

Hrozí jim poškození / zničení **vodou, ohněm, chemikáliemi, mechanickou cestou**, destruktivním zásahem jednotlivce či skupiny, při ozbrojeném **konfliktu** - nebo jednoduše **zcizení**. Nelze přehlížet důsledky klimatických změn ani účinky **škodlivých látek**, které kontaminují životní prostředí. Je velmi obtížné předvídat všechny možné okolnosti katastrof a rozsah jejich následků, a to i při aplikaci **elektronických bezpečnostních systémů**.

Přesto lze analyzovat a zmapovat nejpravděpodobnější možná **rizika** a tím minimalizovat ztráty v případech, že k pohromě přece jenom dojde. Dosa-

žitelným řešením je **prevence** a příprava na různé **varianty** hrozících nebezpečí.

2 Analýza rizik v paměťových institucích

2.1 Příprava výzkumu

Záplavy v roce 2002 ovlivnily přípravu **Koncepce účinnější péče o movité kulturní dědictví v České republice na léta 2003-2008**, kterou vzala vlády České republiky na vědomí **usnesením č. 87 ze dne 22. ledna 2003**. Významným prvkem v realizaci této koncepce bylo zjišťování **rizikových faktorů** v muzeích, knihovnách a památkových objektech, které mělo poskytnout materiál pro systémová, preventivní opatření a optimalizaci programu **Integrovaného systému ochrany movitého kulturního dědictví (ISO)**.

ČKMŠ při přípravě dotazníku vycházela převážně z etapových podkladů v projektu „**Ochrana archivních materiálů před živelnými pohromami**“, který byl řešen týmem dr. Ďuroviče ve Státním ústředním archivu v Praze. Konečná podoba dotazníku je dílem spolupráce **AMG** s odborem **ochrany movitého kulturního dědictví, muzeí a galerií** Ministerstva kultury ČR.

Dotazník měl 11 stran a skládal se ze tří částí. První dva oddíly dotazníku sloužily ke zjišťování **rizikových faktorů** a ke stanovení obecné charakteristiky **bezpečnosti knihoven** v ČR. Třetí, samostatná část měla pomoci jednotlivým osloveným institucím k posouzení a **zhodnocení existujících / potenciálních rizik** a na tomto základě k dalšímu rozvoji **bezpečnostního systému** dané organizace.

Akci zaštitil **SKIP** a **odbor ochrany movitého kulturního dědictví, muzeí a galerií** Ministerstva kultury ČR. Dotazníkem byly osloveny **knihovny centrálního významu** z hlediska své působnosti a zaměření (včetně specializovaných odborných knihoven a výběrově též vysokoškolských knihoven), **velké regionální knihovny**, knihovny s **archivní povinností** (povinný výtisk). Dotazník zaručoval **anonymitu** odpovídajících institucí. Knihovny v rámci muzeí a galerií byly objektem výzkumu, který paralelně zajišťovala AMG.

Analýza **rizik živelních pohrom** a jejich destrukčních vlivů na kulturní dědictví včetně **sběru dat** pro tento úkol se uskutečnila ve sbírkotvorných institucích v několika fázích od podzimu 2003 do jara 2004. Základní metodou výzkumu bylo **dotazníkové šetření**; získaná data byla postupně převedena do databáze v programu Access, prostředí Microsoft Office 2000. Formuláře imitovaly strukturu jednotlivých částí dotazníku. Zvolená metoda byla upravena rovněž pro použití v knihovnách.

2.1.1 Modrý štít

Na iniciování analýzy rizikových faktorů v paměťových institucích měl zásadní vliv **Český komitét Modrého štítu** (ČKMS), nezisková společnost, která je národní pobočkou Mezinárodního komitétu Modrý štít (International Committee of the Blue Shield). ČKMS sdružuje vrcholové nevládní organizace, které se zabývají **ochranou kulturního bohatství** (Asociace muzeí a galerií ČR, Český výbor mezinárodní organizace muzeí ICOM, Svaz knihovníků a informačních pracovníků, Česká archivní společnost, pobočka České informační společnosti při Státním ústředním archivu, Český výbor mezinárodní organizace na ochranu památek ICOMOS).

Posláním Modrého štítu v mezinárodním i národním měřítku je **prevenitivní ochrana** kulturního dědictví před katastrofami zaviněnými přírodními a lidskými faktory, osvěta a školení, šíření **metodických materiálů** a **podpora** v případech, kdy dojde během pohromy k postižení kulturního odkazu nebo k jeho přímé zkáze. Ve své činnosti spoléhá na soudržnost kulturních institucí, na iniciativu dobrovolníků, na spolupráci s integrovanými záchrannými systémy i s **administrativou** na různých stupních od vládních orgánů až po místní správu.

Další užitečné informace naleznete na adrese <http://skip.nkp.cz/odbCKMS.htm>.

2.2 Vyhodnocení výzkumu

Statistické zpracování dat bylo realizováno v programu MS Excel a MS Access; analýzy v rámci počítačového zpracování dat získaných z oblasti knihoven se ujala **Asociace muzeí a galerií ČR** (AMG) a svěřila ji paní Anně Komárkové. Před vlastním zpracováním dat byla provedena kontrola shromážděných údajů z hlediska úplnosti a logických návazností (nejzranitelnější položku představovala procentuální vyjádření hodnot v odpovědích).

Každé instituci bylo přiřazeno individuální identifikační číslo, které sloužilo k identifikaci (princip anonymity), a jehož pomocí byly provázány šetřené tematické oblasti v Databázi rizikových faktorů. Při statistických rozborech, které se týkaly objektů v rámci konkrétní instituce, byla pro ně rovněž použita evidenční čísla, zajišťující referenční integritu. Výsledky analýzy se objeví v tabulkách, kde nescházejí ani absolutní relativní počty respondentů; celkový obraz doplňují přehledné grafy.

V době, kdy byl připravován sborník ke konferenci „Knihovny současnosti“, dosud probíhaly závěrečné práce na analýze datech získaných v knihovnách, byla však již hotova oblast analýzy rizikových faktorů u **muzeí a galerií**, kde se dotazníky podařilo odevzdat dříve.

(Tento materiál paní A. Komárková obhájila jako absolventskou práci na Vyšší odborné škole informačních služeb v Praze pod názvem „**Analýza rizikových faktorů ohrožujících sbírkové fondy muzeí České republiky**“; uvažuje se o publikování pro odbornou veřejnost.)

Výtah z výsledku analýzy týkající se knihoven bude proto v průběhu konference k dispozici formou **separátů**. Další fází představuje v nejbližší době vyhodnocení a porovnání dat z hlediska souvislostí vyplývajících z jednotlivých položek dotazníku.

Přesto již v této fázi je možné vyvodit závěry, které jsou podstatné a určující pro další aktivity v oblasti řízení rizik a v ochraně knihovních fondů v zásadním významu tohoto pojmu.

2.3 Dotazník

2.2.1 Části dotazníku A a B

Oddíl A měl především přinést **celkové údaje** o dotazované instituci, její charakter, gesci a organizační začlenění, počet užívaných objektů, rozsah sbírek / knihovních fondů, existenci vlastní restaurátorské či konzervátorské dílny. Daná instituce zde rovněž dostala možnost vyslovit své potřeby a **hlavní problémy** v otázkách bezpečnosti (nedostatek finančních prostředků, odborného personálu, informací a příležitostí ke zvýšení kvalifikace v oblasti ochrany knihovních fondů a péče o ně).

Oddíl B se zabýval jednotlivými objekty oslovené instituce., pro rozlišení označované pořadovými čísly. Byl rozdělen do tří bloků. **Obecná charakteristika objektu** informovala o režimu, umístění a původním účelu objektu, s akcentem na chráněné kulturní památky. Vlastní **Analýza rizikových faktorů** se soustředila na konkrétní detailní stav objektů, v první řadě prostředí prostor vyhrazených k dlouhodobému uložení sbírkových předmětů a z toho vyplývající stupeň ohrožení sbírek. Blok **Prevence** zkoumal stávající předběžná opatření, včetně monitorování prostředí a použitých technologií.

Výskyt výraznějších **negativních živelních nebo antropogenních vlivů** v posledním desetiletí indikoval zvýšené riziko pro místní uchovávané sbírky a měl tedy podmínit zvýšená bezpečnostní a preventivní opatření (centralizovaná ochrana, elektrická zabezpečovací signalizace EBS, elektrická požární signalizace EPS, uzavřený televizní systém CCTV, krizový plán, evakuační plán, resp. v optimálním případě pojištění nejvzácnějších sbírek).

2.2.2 Část dotazníku C

Část C nebyla zahrnuta do primárního výzkumu krizových faktorů, nyní měla institucím zúčastněným na dotazníkovém šetření pomoci v analýze

a optimalizaci jejich stávajícího systému zabezpečení sbírek/knihovních fondů. Mimořádným událostem, ke kterým v dané instituci / objektu / lokalitě v historii až do současnosti došlo, byla přiřazena hodnota podle závažnosti následků a pravděpodobnosti výskytu. Výsledný stupeň rizika měl implikovat naléhavost řešení tohoto problému.

Protože uchovávané kulturní statky nejsou ohroženy jenom přírodními živly, měly oslovené instituce zhodnotit rovněž pravděpodobnost úspěšné krádeže či loupeže. Měřítkem tohoto rizika je časový limit překonání všech mechanických bariér za dobu (T_1) kratší, než je souhrnná doba detekce, přenosu signálu (T_2) a zásahu intervenční jednotky, tzn. policie, hlídací služby apod. (T_3).

Nebylo to součástí dotazníku, zde je však na místě například upozornit na nutnost kontroly elektrických bezpečnostních systémů během bouřky, kdy může dojít k poškození nebo vyřazení signalizace účinkem elektrostatických výbojů.

3. Rizikové prvky pod drobnohledem

Dotazník se zabýval skutečnostmi, které ovlivňují jak **pravděpodobnost ohrožení** knihovních fondů, tak možnosti **předcházet** mimořádným událostem a v kritických případech **zvládat** jejich následky. Tyto položky dotazníku však představují **proměnlivé prvky**, jež jsou ovlivňovány kroky iniciovanými samotnou institucí stejně jako nevypočitatelnými vnějšími faktory.

Právě **složitost problematiky** a možné různé výklady zdánlivě jednoznačných faktů poněkud oslabují informační hodnotu provedeného dotazníkového průzkumu; schází legenda, která se za některými odpověďmi skrývá, ačkoliv může být důležitější než strohé sdělení samo o sobě. (Proč nejsou v určitém procentu institucí pravidelně monitorovány klimatické podmínky? Proč některé instituce nemají připravený evakuační plán?)

Rizika a jejich zdroje musíme stále **přehodnocovat** a poměřovat. Tak, jak uvnitř objektu provede instituce nápravné opatření (bezpečnostní systém, oprava střechy), mohou se vynořit nová ohrožení: třeba staveniště průmyslového objektu v blízkosti depozitáře. Tak například nebyly knihovny připraveny na loupeže a krádeže po r. 1998; dnes se naproti tomu objevuje nebezpečí vandalismu, nejsou vyloučeny ani teroristické akce nebo druhotné následky událostí, která původně nemusely být zaměřeny proti kulturní instituci.

3.1 Umístění objektu

Faktory ohrožující knihovní fondy nemusejí být vázány nezbytně na **lokaci objektu**. I v záplavové zóně se zvýšený stav vodního toku vyhnul budově, která měla oproti okolním domům zvýšené prahy. Jindy naprosto nepředvídaně zafungovaly zlomyslné zákony hydrodynamiky a proti očekávání jednu instituci zaplavily, jiné se stejně zázračně vyhnuly.

Situování objektu poblíž frekventované dopravní trasy postihuje uložené dokumenty vysokou prašností, pokud ovšem v depozitních prostorech nebyla nainstalována klimatizace s protiprachovým filtrem – pak na tom tento fond může být lépe než jiný v knihovním skladu v relativně klidnější zóně. Ovšem i potom je třeba sledovat, zda dopravní ruch nevykazuje destruktivní působení na statiku daného objektu.

Kulturní instituce si zpravidla nemohou vybírat, jakou budovu či který objekt chtějí pro své sbírky. Nezbyvá než zvážit výhody a zápory přiděleného objektu a vyvarovat se (či přímo toto řešení odmítnout) **rizikového umístění** knihovních fondů do suterénních nebo jinak nevyhovujících prostor, kde není možné alespoň regulovat klimatické podmínky na přijatelnou míru.

Nicméně je možné najít i netradiční řešení, která eliminují objektivně hrozící rizika, většinou za cenu zvýšených nákladů: například speciální stavební úprava suterénních prostor, která je zabezpečí proti vniknutí vody.

3.2 Stav objektu a depozitních prostor

Pro ochranu knihovních dokumentů včetně **řešení rizik** i mimořádných událostí je prvořadým aspektem **uložení dokumentů** – objem knihovní sbírky, způsob uložení svazků, prašnost, osvětlení, vytápění, klimatické podmínky a jejich monitorování. I starší budova může mít bez klimatizace příznivé, stabilní prostředí vhodné k dlouhodobému uložení dokumentů. Naopak podle posledních výzkumů není klimatizace vždy doporučována.

Celkový **stav budovy** – objektu (materiál a stav střechy, technologie vyhřívání objektu, stav elektroinstalace a vodovodního řádu) může snížit riziko nebo naopak zavinit pohromu. Podle již zpracovaných výsledků průzkumu se dá soudit, že stav většiny objektů, v nichž sídlí knihovny, je vyhovující nebo velmi dobrý. I kdyby však bylo pouze deset až dvacet procent případů zařazeno v kategorii nevyhovující nebo havarijní stav, bylo by to alarmující zjištění. I když bývá obtížné získat investiční zdroje na opravu nebo přestavbu budovy, ztráty na knihovních fondech mohou být nesrovnatelně horší a finančně neporovnatelné.

Prevence by měla zasáhnout už v tomto bodě systémem pravidelných kontrol stavu budovy a jejích částí a dohodnutým způsobem dohledu nad stavebními úpravami.

Nevyhovující **stav nebo konstrukce** objektu se také může podepsat na výrazném kolísání teploty a relativní vlhkosti. I zdánlivě méně razantní opatření významně zvýší bezpečnost sbírek: například protipožární a jiné ochranné nátěry. Ve většině zkoumaných objektů scházejí **UV fólie** (finanční důvody), i když škodlivé účinky světla jsou obecně známy: proto knihovny však používají různé náhradní (dostupnější?) způsoby ochrany před světlem.

Obdobně ochranné obaly, optimální prostředek bránící dokumenty před **prachem** a agresivními částicemi v ovzduší, může v malé, ale významné míře zastoupit pečlivý úklid depozitních prostor (obvykle je samozřejmostí) nebo zabezpečení knihovního fondu před znečištěním v případě stavebních úprav v objektu, atd.

Stupeň informovanosti pracovníků knihoven (kulturních institucí) v oblasti péče o knihovní fondy vzrůstá, jak je vidět z vysokého počtu kladných odpovědí na dotaz ohledně pravidelného **měření teplotních a vlhkostních parametrů**. Přesto leckde selhává například kontrola proti nežádoucím organismům, na něž by měly v případě prokázané kontaminace navazovat opatření proti napadení plísněmi. Bohužel zatím není k dispozici ani dostatečný počet odborných subjektů, které by tuto službu dodavatelsky nebo v rámci národního programu ochrany knihovních fondů zajistily.

3.3 Zabezpečení objektu a příprava na mimořádnou událost

V mnoha knihovnách jsou již instalovány **systémy bezpečnostní signalizace**, dokumenty bývají elektronicky zajištěny proti zcizení. Jen menší procento respondentů však uvedlo, že jejich depozitáře jsou vybaveny automatickým hasebným zařízením.

Další problémovou položkou je běžně absence **pojištění** objektu a/nebo sbírek. Kulturním institucím v drtivé většině případu scházejí prostředky na tuto náročnou položku, tím spíše, že podle ekonomických studií se nároky (českých) pojišťoven v posledních letech výrazně stupňují, pojistné vzrůstá, snižují se limity vyplácení náhrad škod a zvyšuje se spoluúčast pojištěnce.

Prevence bezpochyby redukuje pravděpodobnost mimořádné události, avšak všechny eventuality opravdu nevyloučí: je rozumné předvídat je a připravit se na ně. I bezpečnostní systémy mohou selhat. Přesto nemá vysoké procento knihoven vlastní **krizový / evakuační plán**, který by mimo záchranu osob a počítačového parku myslel i na zajištění knihovních sbírek, resp. jejich důležitých položek – a to je více než neprozíravé.

3.3.1 Předstihnout plameny i záplavu

V současné době už nestačí načrtnutý plánek zavěšený na stěně chodby. Rozsáhlé živelní pohromy, k nimž ve světě dochází a které zasáhly i naše území, přinesly nejen výstrahu, ale také ponaučení a zkušenosti. Hovoří o nutnosti vyškolení zaměstnanců, o cvičných zásazích, o **flexibilní reakci** na mimořádnou událost. Pro ilustraci: při pohromách velkého rozsahu budou situaci komplikovat neprůchodné dopravní trasy, spojová omezení, soukromé nesnáze i tragédie osob, které byly pověřeny konkrétní zodpovědností – pro tyto eventuality je nutné najít předem **zástupné řešení**.

K soustavě **preventivních opatření**, která v okamžicích katastrofy dovolí účinně řešit bezprostřední ohrožení knihovního fondu, patří souprava záchranných a ochranných pomůcek (plastikové obaly a fólie, přepravky, ochranné rukavice, respirační masky, atd.), dopravní prostředky, zajištěné **náhradní prostory** (prověřené statikem), do nich je možno přesunout předem evakuované nebo zachráněné dokumenty tak, aby nemohly být dále poškozeny nebo zcizeny.

Doporučuje se rovněž uzavřít pro případ katastrofy smlouvu s některou **speditérskou firmou** (i na vyklízení ohroženého depozitáře) nebo předběžnou dohodu s **mrazírenským provozem** (je nutné ošetřit případné uskladnění poškozených sbírek také z hlediska dodržení hygienických předpisů).

Transportní prostředky a záchranné pomůcky, stejně jako případný pronájem náhradních prostor může být finančně náročnou záležitostí. Ne všechno je možné řešit z institucionálních zdrojů, ne všechno může zřizovatel ekonomicky pokrýt: pak je nutno vybrat a zabezpečit jen to **nejcennější** z fondu. Snad by stálo také za úvahu obrátit se třeba na místní občanské iniciativy (jako je tomu v zahraničí) – ať v rámci preventivních kroků nebo při mimořádné události. I velké kulturní instituce s trochu blahobytnějším rozpočtem však v případě živelní katastrofy musejí spoléhat na pomoc dobrovolníků...

4 Legislativa jako výchozí platforma

4.1 Ochrana kulturního dědictví

Východiskem a oporou pro kulturní instituce mohou být platné zákony, které řeší ochranu kulturního dědictví: tzv. památkový zákon, sbírkový zákon a knihovnický zákon. Bohužel z hlediska knihoven není pojem kulturního dědictví dostatečně specifikován.

Památkový zákon (Zákon České národní rady ze dne 30. března 1987, o státní památkové péči ve znění zákona ČNR č. 425/1990 Sb.) hovoří o kulturních památkách jako o předmětech

a) které jsou významnými doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti, jako projevy tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti, pro jejich hodnoty revoluční, historické, umělecké, vědecké a technické,

b) které mají přímý vztah k významným osobnostem a historickým událostem.

Chápáno doslova, vztahovala by se tato definice prakticky na veškerý knihovní fond...

Tzv. **sbírkový zákon** (Zákon č. 122/2000 Sb. O ochraně sbírek muzejní povahy) ukládá vlastníku sbírky její ochranu proti různým druhům ohrožení. Pojem „sbírka“ je však vázán na zápis tohoto souboru předmětů do Centrální evidence sbírek (vyhláška Ministerstva kultury č. 275/2000 Sb.). Vzhledem k vyplývajícím souvislostem ovlivňujícím evidenci a zpřístupňování dokumentů ve sbírkovém režimu, může být sbírkový zákon vztahován jen k části knihovních fondů převážně v majetku muzeí a galerií.

Třetí základní právní normativ, tzv. **knihovnický zákon** (Zákon č. 257/2001 Sb. o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb), pamatuje na ochranu knihovního fondu v § 18. Provozovatel knihovny je povinen zajistit:

- a) umístění knihovního fondu v podmínkách vhodných pro poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb,
- b) **ochranu knihovního fondu před odcizením a poškozením, zejména ochránit jej před nepříznivými vlivy prostředí**,
- c) restaurování knihovních dokumentů, popř. jejich převedení na jiný druh nosiče, je-li to třeba k jejich trvalému uchování.

Zejména odstavec b) indikuje, ale z právního hlediska v dostatečné šíři nevymezuje zabezpečení knihovních fondů pro případ neočekávané události.

Nicméně vůli vlády České republiky k aktivitám v této oblasti dokládají:

- Usnesení vlády ČR č. 285/1996 k systému ochrany movitého kulturního dědictví České republiky na léta 2003 – 2008 (konceptce rozvoje muzejnictví)

- Usnesení vlády ČR č. 87/2003 o Koncepci účinnější péče o movité kulturní dědictví v České republice

(oba dokumenty viz <http://www.vlada.cz>)

Legislativní materiály s **mezinárodní působností**, které se týkají problematiky ochrany kulturních statků, jsou v prvé řadě tyto:

- Úmluva na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu (Haag 1954)
- Konvence o zákonech pozemní války (1907)
- Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (Paříž 1972)
- Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. 6/1996 o ochraně kulturního dědictví proti nezákonným aktům.

Odmyslíme-li inspirační a ideové modely, které poskytují, pro praktické potřeby knihoven v prostředí České republiky však mají zatím význam spíše z hlediska mezistátní spolupráce.

4.2 *Integrovaný záchranný systém*

V případech ohrožení kulturní instituce nepředvídanou ničivou událostí by měl zasáhnout – a také zasahuje – **Integrovaný záchranný systém**. Základní strukturu IZS tvoří soubor dohod, ustanovení a pokynů, určujících koordinaci a komunikaci mezi záchrannými složkami IZS. Komunikační systém, který IZS používá, se opírá o legislativu EU a umožňuje efektivní integraci činnosti záchranných složek. Operátoři jednotlivých záchranných složek přijímají tísňová volání, koordinují, monitorují a kontrolují záchranné týmy v akci.

Výkonnými složkami IZS jsou především **Hasičský záchranný sbor ČR (HZS)**, **Zdravotnická záchranná služba (ZZS)**, **Policie ČR (PČR)** a **Civilní obrana (CO)**, dále **speciální složky**: Horská služba, Báňská záchranná služba, obecní policie, a další. Vedoucí roli při řešení rozsáhlých krizových situací připadají **krizovým štábům** a **havarijním komisím** obcí, okresů a regionů.

Ochrana majetku je však samozřejmě zařazena na poslední místo za **záchranu lidských životů** a v druhé řadě záchranu zvířat. Žádný z normativů, které v našem právním systému upravuje oblast IZS, dosud nerozlišuje mezi majetkem v obecném slova smyslu a kulturním dědictvím jako nenahraditelnou a v podstatě finančně neocenitelnou hodnotou. Proto také není v našem právním řádu možné hledat legislativní oporu pro mimořádné evakuační kroky v podmínkách rizika během neočekávané události; pro názorný příklad - když by se jednalo o záchranu Velislavovy bible nebo dokonce korunovačních klenotů.

Kulturní dědictví není pojímáno jako **hmotné statky jiného druhu**, které by bylo třeba evakuovat, zajistit či zachraňovat **bezprostředně** po záchraně živých bytostí a **přednostně** před záchranou běžného, tedy tak či onak nahraditelného majetku.

V současné době pracuje Hasičský záchranný sbor na **metodických materiálech**, které by na základě těsnější spolupráce s regionálními a míst-

ními správními orgány přispěly ke zvýšení účinnosti IZS s důrazem na ochranu a záchranu kulturního dědictví.

Uvádíme základní právní normy:

- Zákon č. 239/2000 Sb. o **integrovaném záchranném systému** a o změně některých zákonů
- Zákon č. 240/2000 Sb. o **krizovém řízení** a o změně některých zákonů (krizový zákon)
- Zákon č. 241/2000 Sb. o hospodářských opatřeních pro **krizové stavy** a o změně některých souvisejících zákonů
- Vyhláška Ministerstva vnitra ČR č. 323/2001 Sb. o některých podrobnostech **zabezpečení integrovaného záchranného systému**
- Vyhláška Ministerstva vnitra ČR č. 383/2000 Sb., kterou se stanoví zásady pro stanovení zóny **havarijního plánování**
- Vyhláška Správy státních hmotných rezerv č. 498/2000 Sb. o plánování a provádění **hospodářských opatření** pro krizové stavy
- Vyhláška Ministerstva vnitra ČR č. 380/2002 Sb., která řeší požadavky ochrany obyvatelstva v územním plánování a stavebně technické požadavky na stavby civilní ochrany nebo stavby dotčené požadavky civilní ochrany – stanovuje způsob provádění **evakuace** a jejího zabezpečení
- Příkaz náměstka ministra kultury Ing. Zdeňka Nováka č. 13/1998 a č. 7/2002 k zásadám pro poskytování příspěvků ze státního rozpočtu na Integrovaný systém ochrany movitého kulturního dědictví.

4.3 Voda a oheň

Mluva předpisů a zákonů může být pro humanitně vzdělané pracovníky v kulturní sféře nesnadno luštitelná, přesto by bylo užitečné seznámit se s nimi, případně pověřit jejich prostudováním zodpovědnou osobu pověřenou záležitostmi bezpečnosti a/nebo ochrany knihovního fondu. Tedy alespoň některé použitelné (a důležité) materiály:

- Zákon č. 133/1985 Sb. o **požární ochraně**
- Zákon 237/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 133/1985 Sb., o požární ochraně ve znění pozdějších předpisů
- Zákon 238/2000 Sb., o **Hasičském záchranném sboru** České republiky
- Vyhláška 246/2001 Sb., o stanovení podmínek **požární bezpečnosti** a výkonu státního požárního dozoru (vyhláška o **požární prevenci**)
- Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách (**vodní zákon**), zejména § 66, který se týká **záplavového území** (na adrese <http://www.povodi.cz> lze zjišťovat průběžně aktualizované podrobnosti)
- Vyhláška Ministerstva životního prostředí ČR č. 236/2002 o způsobu a rozsahu zpracovávání návrhu a **stanovování záplavových území**

- Vyhláška Ministerstva zemědělství ČR č. 391/2004 Sb. o rozsahu údajů v **evidencích stavu povrchových a podzemních vod** a o způsobu zpracování, ukládání a předávání těchto údajů do informačních systémů veřejné správy

5 Pojmy ve smyslu platných zákonů – aneb terminologie pro každého knihovníka

Havarijní plán (HP) - je součástí **krizového plánu** a představuje dokument, jehož posláním je popis technologických procedur pro zvládnání mimořádných událostí, vedoucí k minimalizaci jejich následků. Obsahuje plány konkrétních činností a příslušnou databázovou část.

Z hlediska využití rozeznáváme

- *vnitřní havarijní plán* - zpracováván provozovatelem pro využití uvnitř objektu nebo zařízení
- *vnější havarijní plán* - zpracováván krajským úřadem pro využití v rámci daného kraje nebo v okolí nebezpečného objektu či zařízení.

Krizový plán (KP) obsahuje souhrn krizových opatření a postupů k řešení krizových situací. Součástí krizového plánu je havarijní plán a vnější havarijní plány.

Mimořádná událost (MU) je škodlivé působení sil a jevů vyvolaných činností člověka, přírodními vlivy, dále havárie, které ohrožují život, zdraví, majetek nebo životní prostředí a vyžadují provedení záchranných a likvidačních prací (**zákon č. 239/2000 Sb.**).

Krizová situace je mimořádná událost při níž je vyhlášen stav nebezpečí nebo nouzový stav nebo stav ohrožení státu /„krizové stavy“/ (**Zákon č. 240/ 2000 Sb.**).

Krizové řízení je souhrn řídicích činností věcně příslušných orgánů zaměřený na analýzu a vyhodnocení bezpečnostních rizik, plánování, organizování, realizaci a kontrolu činností prováděných v souvislosti s řešením krizové situace.

Typový KP – je součástí HP, obsahuje analýzu druhu **bezpečnostní hrozby** a jejích možných projevů, zásady a omezení pro **řešení krizové situace** a přijatelné **úrovně ztrát**, doporučené varianty řešení krizové situace, opatření k řešení jednotlivých variant, **typové krizové postupy**

Mimořádná událost je první fází, kterou řídí **velitel HZS**, je řešena **havarijním plánem**, trvá obvykle řádově hodiny až dny. **Krizová situace** je následnou fází, kterou řídí **krizový štáb** a je řešena **krizovým plánem**: trvá řádově dny, týdny a měsíce. **Preventivní opatření** jsou integrovanou složkou krizového plánu, avšak překrývají rovněž oblast havarijního plánu!

Cílem **havarijního plánování** je prevence vzniku **mimořádných událostí**, příprava na mimořádné události, zajištění **záchranných a likvidač-**

ních prací a ochrana obyvatelstva při mimořádné události. Havarijní plán je zpracováván pro mimořádné události, které by mohly být důvodem k vyhlášení stavu ohrožení.

Havarijní plán kraje je zpracován v souladu se **zákonem č. 239/2000 Sb. o integrovaném záchranném systému (IZS)** a **vyhláškou č. 328/2001** o podrobnostech IZS. Obsahuje údaje informačního a operativního charakteru a plány konkrétních činností. Grafická část obsahuje mapy, grafy apod. **Operativní karty** vyjadřující zjednodušeným způsobem zásady rychlého a účinného provádění záchranných prací, jejich koordinaci a likvidaci havárie složkami IZS včetně vyznačení důležitých informací nezbytných pro zásah. Havarijní plán kraje je zpracován na základě:

- - **analýzy rizik** ohrožujících území kraje pro případ živelných pohrom, havárií nebo jiného nebezpečí, které ohrožují životy, zdraví, značné majetkové hodnoty nebo životní prostředí.
- informací poskytnutých **právníckými** a podnikajícími **fyzickými osobami**
- informací poskytnutých dotčenými **správními úřady** a ve spolupráci s nimi
- podkladů připravených jednotlivými **složkami IZS** a ve spolupráci s nimi

Všechna řešení zahrnutá do havarijního plánu respektují místní situaci, zvyklosti a danou organizační strukturu.

6. Limity a perspektivy

Základní **sestava opatření**, jež vyplývají z prováděného výzkumu, by měla být užitečná a účelná pro veškeré významnější kulturní instituce / knihovny, které pečují o takový hmotný majetek, jenž lze v širším významu pokládat za národní kulturní bohatství.

Realizace všech preventivních kroků od optimalizace stavu budovy a depozitních prostor až po zavedení moderních bezpečnostních systémů, příprava krizových plánů včetně alternativních modelů evakuace, posílení spolupráce s IZS a fakultativní přehled o způsobech nápravy škod (pokud by k nim došlo) je však jen z části v možnostech kulturní – paměťové instituce samotné.

6.1 Konzervátoři, restaurátoři, knihvazači

Oborné **restaurátorské / konzervátorské pracoviště**, navíc s odpovídajícím vybavením, má k dispozici jen malá část oslovených institucí. Už vůbec není možné sledovat, nakolik mohou služeb restaurátorů využít soukromé osoby, v jejichž majetku se nachází některý mimořádně

významný titul; tato pravděpodobnost však dosahuje zanedbatelných hodnot. Restaurátoři přitom zastupují významný faktor jednak pro preventivní opatření v oblasti plánování rizik, tak při kontrole uložená historicky cenných svazků a při jejich pravidelné údržbě, především ale při nápravě škod způsobených během mimořádné události.

Existují erudovaná soukromá pracoviště, jejichž nabídky by mohly menší instituce v případě nutnosti využít, jejich seznam je vystaven na internetových stránkách ČKMŠ. Pak ovšem spočívá nesnáž v tom, aby si instituce dokázaly sestavit své soupisy priorit pro vzácnější knihovní sbírky nebo ojedinělé cenné exempláře dokumentů, a postupovaly v souladu s tímto podkladem. Větší překážku představuje nedostatek financí na účely restaurování a konzervace ohrožených dokumentů.

Jistým řešením by v budoucnu mohlo být Metodické centrum konzervace v Brně a restaurátorské pracoviště při Národní knihovně ČR, která by přednostně zajišťovala záchranu movitého kulturního bohatství v případě živelní katastrofy.

6.2 Důvtip versus peněženka

Dá se namítat, že ochrana knihovních fondů před mimořádnými událostmi a škodlivými vlivy prostředí je z finančního hlediska (přínejmenším pro knihovnu se stísněným rozpočtem) poněkud nadstandardní činností. Dotazníkové šetření by jim mělo pomoci ve dvou směrech. Je možné se pokusit hledat – a získat - jiné finanční zdroje – například v programu ISO. A můžeme iniciovat alespoň ta opatření či úpravy, které by instituce zajistila vlastními silami, případně malým dílem z vlastních limitovaných prostředků.

6.2.1 Program ISO

Cílem programu **Integrovaného systému ochrany movitého kulturního dědictví** (ISO) je komplexní ochrana, mezi níž patří rovněž ochrana majetku před živelními pohromami a ostatními **mimořádnými situacemi**. Program ISO je samozřejmě otevřen i pro knihovny a každoročně je možné podat **žádost o dotaci**. Podrobnější informace a formuláře ke stažení naleznete na webových stránkách **MK ČR** v oddíle Muzea, galerie, ochrana movitého kulturního dědictví – granty.

V souvislosti s analýzou rizik a revizí plánu na řešení mimořádných situací kulturních institucí hodlá **MK ČR** v případě potřeby tento program rozšířit v roce 2005 i o dotace na související preventivní opatření,

6.2.1 Spolupráce se správními úřady a občanskými iniciativami

Instituci nic nebrání zpracovat si vlastní **plán řešení** možných krizových situací, i kdyby přitom musela respektovat existující finanční omezení. Ustanovit fungující **krizový tým**, přesně definovat úlohy jeho členů a zajistit jejich komunikaci není věcí peněz, ale organizačních schopností. Povinností správců knihovních sbírek by mělo být také zajistit způsob označení a lokalizaci **nejcennějších objektů** (může být řešeno jako přísně důvěrná informace) pro případ evakuace i kvůli preventivním bezpečnostním opatřením, jako uložení do ochranných obalů nebo zajištění transportních kontejnerů.

Fungující krizový plán musí zohlednit součinnost s **Hasičským záchranným sborem** (HZS), resp. s **IZS** – už jen proto, že instituce musí zajistit v případě mimořádné události přístup do všech ohrožených částí objektu a předat **plán prostor** s vyznačením vypínačů, hlavních kohoutů, hasicích přístrojů, rizikových prostorů a především s **popisem fondů** včetně jejich umístění a priorit, informovat o evakuačních trasách, o uložení transportních prostředků a o místě nouzového uložení evakuovaných/zachráněných objektů.

Právní prostředí a legislativa týkající se řešení mimořádných situací také umožňuje, aby se aktivně zapojila do spolupráce v rámci systému kontaktů Integrovaného záchranného týmu a stala se **složkou IZS** dle §4 zákona 239/2000 Sb.

Vyhláška 380/2002 Sb. dovoluje vytvořit „**Zařízení CO pro evakuaci**“, tedy skupinu vyškolených osob, která by v případě katastrofy suplovala práci HZS a byla obeznána s podmínkami v dané kulturní instituci, takže by mohla účinně pomáhat s evakuací a záchranou sbírek. Podle zmíněné vyhlášky totiž může požádat HZS o zřízení „Zařízení civilní ochrany“ nejen obec, ale i jiná právnická osoba.

Ideálním stavem by bylo, kdyby krajové a obecní **krizové štáby** byly doplněny o **odborníka** (případně zástupce ČKMŠ?), jenž by spolupracoval s kulturními institucemi v regionu a zastupoval jejich zájmy v oblasti záchrany kulturních památek – současná struktura krizových štábů by takovéto řešení dovolila. Pokud by došlo ke katastrofě, tato kontaktní osoba by také mohla konkrétněji jednat se zástupcem IZS a působila by jako prostředník mezi ohroženými kulturními institucemi a IZS.

7. Závěr

Předpokládáme, že dotazníky donutily instituce k zamyšlení, přehodnocení a zvážení potenciálních rizik. Podstatnější však je, vyústí-li tyto rozvahy ke konkrétním opatřením. Jistě, jedná se o peníze a do značné míry také

o technologie, avšak vždycky bude rozhodující úlohu v záchraně kulturního bohatství hrát především **lidský faktor**, prozíravost, obětavost, schopnost promyšlené organizace, ale také flexibilita s darem improvizace... a hlavně odvaha rozhodnout a rozhodnutí realizovat – například kdy dát příkaz k evakuaci sbírek? V který okamžik? Riskovat, že bude evakuace zbytečná, nebo že přijde příliš pozdě?

Výchozím bodem k řešení uvažované problematiky řízení rizik musí být stanovení priorit, pro stát, pro orgány místní správy, pro kulturní instituce – pokud se jejich sbírky nestanou součástí vyšších priorit, je třeba vymezit priority v rámci instituce samé, a v rámci možností je zajistit.

„Výsledkem této analýzy, mimo vlastního vytipování a ocenění rizik, které Vám mohou posloužit pro případné plnění dalšího z úkolů Koncepce na rok 2004 (revize plánů na řešení mimořádných situací), by mohl být i stručný přehled priorit v oblasti ochrany movitého kulturního dědictví, se kterým hospodaří Vaše organizace do konce roku 2008, který můžete předat odboru ochrany movitého kulturního dědictví, muzeí a galerií MK ČR, ať již prostřednictvím AMG nebo přímo. Tento podklad by měl sloužit zejména pro přípravu rozpočtové skladby programu Integrovaný systém ochrany movitého kulturního dědictví.“

(Výňatek z průvodního dopisu k dotazníku pro analýzu rizikových faktorů v knihovnách.)

Autorky děkují za spolupráci paní Ireně Fibichové z Národní knihovny ČR.

KNIHOVNY V MÉDIÍCH V BŘEZNU 2004

Jaroslav Winter, BMI sdružení

Již popáté se knihovny v roce 2004 zapojily do projektu Březen – měsíc internetu a využily jej k tomu, aby na sebe soustředily pozornost médií. S vlastním programem se přihlásilo 300 knihoven, což bylo o 25 více, než v předešlém roce. Knihovny opět připravily na březen velmi pestrý program pro veřejnost a přišly i s jednou novinkou – současně se zahájením Března – měsíce internetu odstartovala 1. března anketa Moje kniha, jejímž cílem je zjistit, které jsou nejoblíbenější knihy v ČR, a podpořit čtenářství.

Jak ukázal monitoring médií, které pro BMI sdružení jako pořadatele Března – měsíce internetu zpracovává společnost Anopress, za období leden až duben 2004 bylo o projektu **Březen – měsíc internetu** v médiích uvedeno celkem **1207** příspěvků, zatímco za srovnatelné období vloni **772** příspěvků. V **lednu 2004** bylo uveřejněno **47** příspěvků, v **únoru 165**, v **březnu 693** a v **dubnu 302**. Dubnový výsledek byl ovlivněn konáním akce Noc s Andersenem, která letos proběhla 2. dubna.

Regionální zdroje se na publicitě BMI 2004 podílely **767** příspěvků, celostátní zdroje **440** příspěvků. Ze všech zdrojů se tématem nejvíce zabývaly Mladá fronta Dnes (**102** příspěvků), Právo (**62**), Hradecké noviny (**32**), Rokycanský deník (**30**) a Rovnost – Brněnský a jihomoravský deník (**28**).

Za celé období byla publikována většina neutrálních příspěvků, **76** příspěvků bylo laděno pozitivně, **5** příspěvků přineslo pozitivní i negativní informace a **3** příspěvky byly laděny negativně.

Počet příspěvků ve zdrojích

	celostátní	regionální	celkem
leden 2004	25	22	47
únor 2004	52	113	165
březen 2004	274	419	693
duben 2004	89	213	302
celkem	440	767	1207

Zdroje podle oblastí

oblast	leden 2004	únor 2004	březen 2004	duben 2004	celkem
celostátní	25	52	274	89	440
západní Čechy	1	21	78	48	148
střední Čechy	3	27	71	29	130
východní Čechy	7	18	63	30	118
severní Čechy	1	12	62	40	115
jižní Čechy	3	9	48	31	91
Vysočina	3	10	44	13	70
jižní Morava	4	12	32	13	61
severní Morava		4	21	9	34
celkem	47	165	693	302	1207

Média se převážně věnovala oficiálním akcím, které byly pořádány v rámci BMI, a zapojení knihoven. Zatímco vloni měla největší publicitu Noc s Andersenem, letos s 337 příspěvky (vloni 258) zůstala o 4 příspěvky za soutěží Zlatý erb. To však bylo způsobeno tím, že letos poprvé tato soutěž o nejlepší webové stránky měst a obcí probíhala dvoukolově a krajským kolům věnovala regionální média značnou pozornost.

Příspěvky podle akcí

akce	leden 2004	únor 2004	březen 2004	duben 2004	celkem
Zlatý erb	18	85	194	44	341
Noc s Andersenem	11	27	106	193	337
Internet ve státní správě a samosprávě	7	10	95	30	142
anketa Moje kniha		6	77	36	119
Junior Internet	14	8	57	10	89
Internet a informační systémy pro osoby se specifickými potřebami	4	2	54	7	67
Týden knihoven	2	4	33	14	53
Webík	13	6	19	3	41
Elektronické vzdělávání - od budoucnosti k školní současnosti			32	6	38

Internet a konkurenceschopnost podniku	4	6	28		38
Do knihovny na Internet po Internetu do knihovny		10	25	2	37
E-learning	4	2	29		35
Český zavináč			12	8	20
Schola Nova		1	16	3	20
Biblioweb		1	10	6	17
Eurocrest			12	3	15
Geoaplikace roku			6	3	9
Celkem	77	168	805	368	1418

Tabulka zobrazující počty příspěvků věnovaných jednotlivých akcím BMI 2004 ukazuje, že knihovny se velmi dobře uplatnily v médiích také s anketou Moje kniha. V souvislosti s ní připomněly i Týden knihoven, během kterého bude vyhlášen výsledek ankety.

Zhruba čtvrtina ze zúčastněných knihoven poslala Svazu knihovníků a informačních pracovníků vyhodnocení březnových aktivit. Názory i zkušenosti s reakcí veřejnosti se sice jednotlivě lišily, převažovalo však pozitivní hodnocení. Ukazuje se sice, že internet se již stává běžnou součástí života, nicméně ve většině míst knihovna stále ještě sehrává důležitou roli jako místo nabízející veřejný přístup k internetu a současně i místo internetové osvěty. Zejména starší obyvatelé, ale také ženy v domácnosti či lidé se zdravotním postižením sem rádi přicházejí, neboť zde nacházejí přátelské, vstřícné prostředí, kde se nemusí obávat projevit svoji neznalost. Na základě zaslaných zpráv se došlo k odhadu, že celkem se aktivit knihoven v průběhu měsíce internetu zúčastnilo na 45 000 návštěvníků.

Pro příští ročník Března – měsíce internetu lze i na základě zkušeností s anketou Moje kniha doporučit, aby knihovny více využily měsíce internetu k propagaci vlastních internetových služeb knihoven.